

PAMÁTKY ZÁPADNÍCH ČECH

VIII – 2021

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVISŤE V PLZNI

PAMÁTKY ZÁPADNÍCH ČECH

VIII – 2021

STUDIE A ZPRÁVY

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVIŠTĚ V PLZNI
PLZEŇ 2021

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVISŤE
V PLZNI

PAMÁTKY ZÁPADNÍCH ČECH VIII – 2021

Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni

Vydal elektronicky Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni v roce 2021 jako sborník tematických příspěvků.

Redakční rada: Ing. arch. Petr Domanický; Ing. arch. Karel Kibic; Mgr. Pavel Kodera, Ph.D.; PhDr. Petr Křišťuf, Ph.D.; PhDr. Alena Nachtmannová, Ph.D.; doc. Mgr. Karel Nováček, Ph.D.; PhDr. Dalibor Prix, CSc.; Mgr. Petr Sokol (předseda); Mgr. Radek Široký, Ph.D.; prof. PhDr. Pavel Vlček
Tajemník redakční rady, redakční spolupráce: Mgr. Karel Matásek

Redaktor: Jaroslava Kováčová

Vydavatel: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Prešovská 7, 306 37 Plzeň

Další informace: <<https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Publikacni-cinnost/edice-pamatky-zapadnich-cech>>

- Není-li uvedeno jinak, fotografie pocházejí z archivu vydavatele.
- Příspěvky uvedené v oddílu Studie a články byly posouzeny v anonymním recenzním řízení a doporučeny dvěma recenzenty k publikaci.
- Za původnost a věcnou správnost uveřejněných příspěvků odpovídají autoři.
- Obsah příspěvků se nemusí shodovat s názorem vydavatele.
- Tato publikace pro hmotné kulturní dědictví a památkovou péči v západních Čechách byla zapsána Radou pro výzkum, vývoj a inovace při vládě České republiky v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice.

1. strana obálky: Nové Domky (část obce Rozvadov, okr. Tachov), kostel Navštívení Panny Marie, pohled přes vítězný oblouk z presbytáře do lodi. Kostel je ojedinělým příkladem empírové novostavby daného druhu stavby v regionu a jedním z mála stavebních pozůstatků dnes již téměř zaniklé vsi. Po válce byl využíván jako stáj a skladiště, dnes je v havarijním stavu. V září 2020 přibyl do seznamu nemovitých kulturních památek. (Foto S. Plešmíd, 2020)

© Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2021

ISBN 978-80-85035-56-8

ISSN 1805-8906

Obsah

Editorial	5
-----------------	---

STUDIE A ČLÁNKY

Martin Loukota: Identifikace neznámého mohylového pohřebiště na katastrálním území Babina	8
Marcela Waldmannová – Tomáš Karel – Josef Řehák – Stanislav Řehák: Středověká podzemní štola v klášteře Plasy	15
Jan Fiřt – Robert Gája: Štuková plastická výzdoba krbů na zámku v Kaceřově	33
Martin Cikán: Urbanisticko-architektonický vývoj města Domažlice	42

ZPRÁVY

Projekty Integrovaného regionálního operačního programu na památkách v Plzeňském kraji v péči Národního památkového ústavu, územní památkové správy v Českých Budějovicích

Petr Pavelec: Úvod	60
Národní kulturní památka klášter Kladruby – projekt revitalizace „Život v řádu“: Parametry projektu	61
Milan Zoubek: „Život v řádu“: Koncepce projektu a návštěvní provoz	62
Linda Foster: „Život v řádu“: Archeologický výzkum	68
Monika Zemanová: „Život v řádu“: Památková obnova	73
Stanislava Beránková: „Život v řádu“: Interiérová instalace	81
Národní kulturní památka klášter Plasy – projekt „Obnova opatské rezidence“: Parametry projektu	85
Pavel Duchoň: „Obnova opatské rezidence“: Koncepce projektu a návštěvní provoz	86
Marcela Waldmannová: „Obnova opatské rezidence“: Zjišťovací archeologická sondáž v letech 2015–2019	87
Zdeněk Chudárek: „Obnova opatské rezidence“: Památková obnova prelatury	89
Stanislava Beránková: „Obnova opatské rezidence“: Interiérová instalace	102
Národní kulturní památka selský dvůr U Matoušů v Plzni-Bolevci – projekt „Rok na vsi“: Základní parametry projektu	109
Martin Kolovský: „Rok na vsi“: Koncepce návštěvního provozu	110
Linda Foster – Filip Kasl: „Rok na vsi“: Archeologický výzkum selského dvora	113
Karel Foud: „Rok na vsi“: Záchrana a obnova dvora	117

Další zprávy

Marcela Waldmannová: 100 let archeologie v areálu kláštera Plasy	126
Pavel Vlček: Síla vzoru	128
Jana Bukovská: Nemovitě kulturní památky v Plzeňském kraji prohlášené v letech 2016–2020	131

DROBNÉ A OSOBNÍ ZPRÁVY

Události, akce a výstavy pracoviště	138
Publikační činnost	148
Životní jubilea osobností našeho pracoviště	159

RECENZE

Petr Nový : Jiří Čechura – <i>Historie Norimberské a Řezenské cesty na území západních Čech</i>	172
Martin Lang – Josef Pašek: Karel Neuberger – <i>Mieser Bergbau Revier</i>	174
Veronika Jíhová: Jan Lhoták – <i>Město Sušice a jeho poddaní. K úloze a významu vrchnostenského hospodaření královských měst v raném novověku</i>	176
Martin Čechura: Lenka Merglová-Pánková a Jan Mergl – <i>Jan Koula, novorenesančník a vlastimil. Užité umění v tvorbě architekta 19. století</i>	180
Radomíra Sedláková: Petr Domanický – <i>Pracovna republiky. Architektura Plzně v letech 1918–1938</i>	183

Editorial

Vážení a milí čtenáři a zájemci o památky nejen plzeňského regionu,

číslo sborníku Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni (NPÚ, ÚOP v Plzni) *Památky západních Čech*, které vám nyní nabízíme, je v mnoha ohledech výjimečné. Jde o číslo jubilejní, neboť je tomu právě 10 let, co vyšel první svazek tohoto sborníku, a to z iniciativy tehdejšího ředitele pracoviště Jana Kaigla. Ačkoli se několik prvních let existence našeho sborníku zdálo, že každoroční vydání alespoň jednoho čísla je záměr realistický, některé roky sborník z organizačních důvodů vydán nebyl. Chyběl redaktor, autoři. Měnily se podmínky a kritéria hodnocení odborných tiskovin a *Památky západních Čech* se i přes svou dosavadní kvalitu staly v tomto ohledu pro prestižní uplatnění příspěvků nelukrativní. Poté, co se zdálo, že tyto překážky byly alespoň zčásti zažehnány novou aktivní a schopnou redaktorkou a obnoveným zájmem potenciálních autorů, projevíly se i zde důsledky doby covidové ve formě výrazně omezených prostředků na ediční činnost v rámci úsporných opatření Národního památkového ústavu. Proto je toto číslo vydáno pouze v elektronické verzi, tedy nikoli tak, jak bylo dosud u *Památek západních Čech* již standardem, v kvalitní tištěné formě na křídlovém papíru. Tato změna však přináší jednu výhodu – méně přísné limity na rozsah svazku. A to se, vzhledem k zaměření obsahu letošního sborníku, ukazuje jako výhoda podstatná.

Letošní číslo je tedy po 10 letech nesouvislé existence *Památek západních Čech* prvním, kterým nelze klasicky „listovat“ a zapojit vedle zrakového smyslu i hmat, což řadě čtenářů snižuje potěšení i komfort z četby. Výjimečný je však tento svazek i tím, že jde po zmiňovaných letech o číslo poslední. *Památky západních Čech* a jim podobná regionální periodika vydávaná jednotlivými územními odbornými pracovišti Národního památkového ústavu (kromě několika výjimek) končí v důsledku transformace ediční činnosti organizace. Již od příštího roku je však nahradí, v rámci Národního památkového ústavu jednotný, časopis *Památky* se svými regionálními větvemi – čísly. Jedno z nich bude každý rok věnované i tématům památkové péče v západních Čechách, tedy v rozsahu Plzeňského a Karlovarského kraje, které budou společně redakčně zajišťovat územní odborná pracoviště NPÚ v Plzni a v Lokti. Potřebné dokumenty k novému časopisu budou výhledově zveřejněny na webu NPÚ i ÚOP v Plzni. Při této příležitosti je třeba poděkovat všem členům dosavadní redakční rady *Památek západních Čech* za jejich činnost i všem recenzentům, kteří svými připomínkami, podněty a požadavky zvyšovali kvalitu publikovaných textů. Poděkovat je však třeba i nakladatelství Jalna, tedy rodině Sládečkových, za skvělou spolupráci, pochopení, vstřícný přístup a kvalitní výsledky nejen při vzniku tohoto čísla sborníku, ale především všech předchozích.

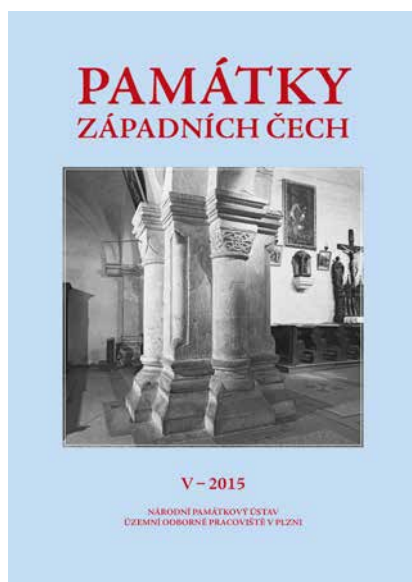
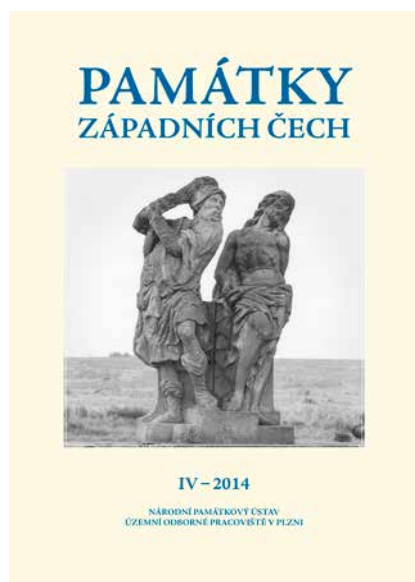
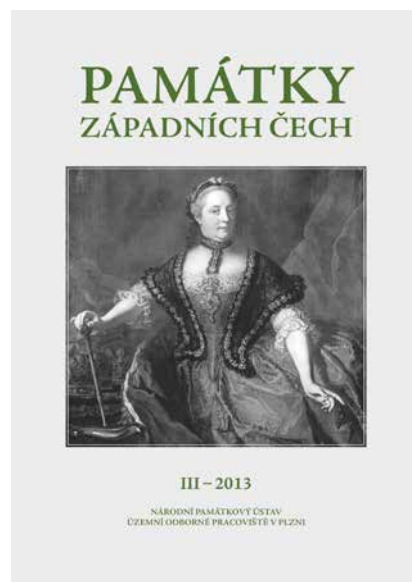
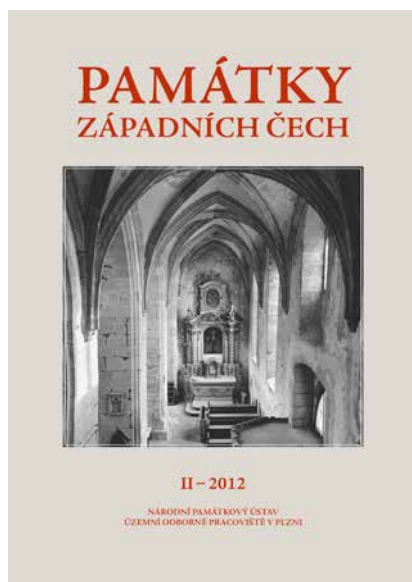
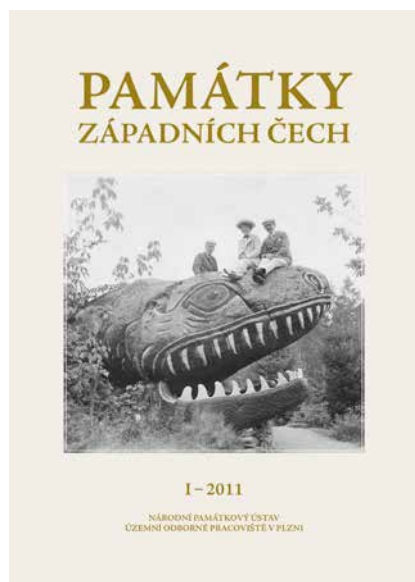
Další důvod k výjimečnosti tohoto čísla *Památek západních Čech* představují důsledky již zmiňované nepravidelné periodicity vydávání v posledních letech nebo absence některých rubrik v posledních číslech. Proto se, netradičně ve srovnání s předchozími svazky, pokud ty vycházely každoročně, některé příspěvky či rubriky vrací až do roku 2016 (přehled nově prohlášených kulturních památek, jubilea, recenze).

Posledním, nikoli však méně významným důvodem k výjimečnosti posledního čísla *Památek západních Čech* je jeho obsah, respektive jádro tohoto obsahu. Podařilo se sestavit soubor příspěvků věnujících se komplexně ve svém souhrnu v současnosti probíhajícím či nedávno dokončeným stavebním obnovám několika národních kulturních památek v Plzeňském kraji ve správě NPÚ (areál kláštera Plasy a Kladruby, selský dvůr U Matoušů v Plzni-Bolevci), financovaných z Integrovaného regionálního operačního programu. Svou informační hodnotou a tematickou sevřeností výjimečnou stěžejní část obsahu svazku pomáhali vytvořit pracovníci územního odborného pracoviště v Plzni, generálního ředitelství i územní památkové správy v Českých Budějovicích, respektive pod ní spadajících správ uvedených památkových areálů. Do čísla tak přispěli odborní garanti dotčených památkových areálů, archeologové, kurátoři sbírek či správci / kasteláni, každý ze svého odborného pohledu. Uvedený soubor textů snad může být, v některých případech i přes svou stručnost, vzorem pro podobné informativní publikační zpracování dalších stavebních obnov a vhodnou formou jejich zprostředkování odborné i laické veřejnosti.

Kromě uvedené „monotematické“ části obsah posledního čísla *Památek západních Čech* zpestřují a širí záběr památkové péče ilustrují příspěvky od autorů z NPÚ i autorů externích, věnujících se již tématům odlišným, ať již jde o nově identifikované mohylové pohřebiště na katastrálním území Babina (okr. Plzeň-sever), středověkou podzemní stolu v areálu plaského kláštera, zhodnocení souboru krbů renesančního zámku v Kaceřově (okr. Plzeň-sever), urbanisticko-architektonický vývoj Domažlic, uplatnění návrhu ideální kapličky jako stavebního vzoru pro tento typ stavby v druhé polovině 19. a na počátku 20. století či přehled nemovitých kulturních památek Plzeňského kraje, prohlášených v letech 2016–2020.

Děkuji všem autorům a rovněž a především Jaroslavě Kováčové a Karlu Matáskovi, „dělníkům“ redakční práce tohoto čísla PZČ. Těm, kteří se rozhodli ho otevřít, přeji navzdory čtenářsky méně přívětivé formě nové, zajímavé a užitečné informace. Nezbyvá než si přát, aby autoři i čtenáři nechyběli i připravovanému novému památkářskému časopisu, do něhož budou *Památky západních Čech* v pozměněné formě inkorporovány.

Mgr. Petr Sokol
ředitel Národního památkového ústavu,
územního odborného pracoviště v Plzni
a předseda redakční rady sborníku

Obálky předchozích svazků sborníku Památky západních Čech.

STUDIE A ČLÁNKY

Identifikace neznámého mohylového pohřebiště na katastrálním území Babina

MARTIN LOUKOTA

Článek vychází z výsledků průzkumu krajiny v povodí řeky Střely v letech 2016–2017. Poblíž obce Babina (okr. Plzeň-sever) došlo prostřednictvím metody dálkového laserového skenování (LiDAR) k objevu doposud neznámého mohylového pohřebiště. Na digitálním modelu reliéfu jsou viditelné kruhové objekty, které mohly být po terénním ověření interpretovány jako mohyly. Otázkou je datace pohřebiště a jeho vztah k nejbližším sídelním areálům.

Klíčová slova: mohylové pohřebiště — hradiště — raný středověk — keramika — LiDAR — Babina

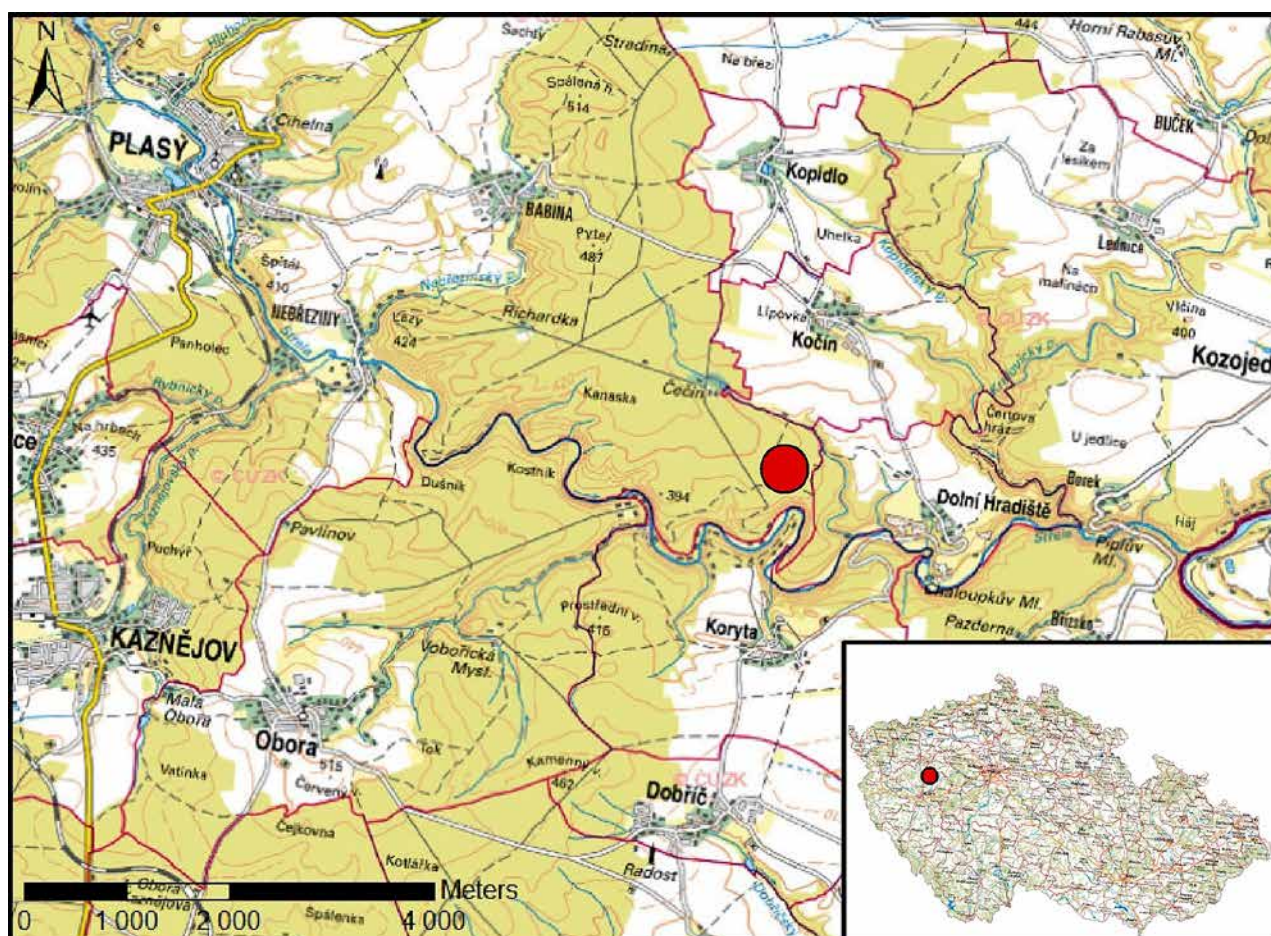
Úvod

Průzkum krajiny v širším kontextu je dnes bez využití metod dálkového laserového skenování zemského povrchu (dále jen LiDAR) bezmála minulostí, obzvláště jedná-li se o krajinu zalesněnou. Možnosti využití získaných dat jsou velice variabilní a pomocí několika softwarových metod z nich můžeme vytvořit detailní pohled na reliéf krajiny a studovat tak nejen její ráz a vývoj, ale především projevy vlivu člověka a dopady jeho činnosti.

Počátkem 21. století se technologie leteckého laserového skenování velice rychle rozšířila a LiDAR začal být využíván i ve významných archeologických projektech zaměřených na průzkum a vývoj krajiny (Nizozemsko, Rakousko, Itálie, Velká Británie).¹ Pomocí této metody bylo

1 GOJDA, M.; JOHN, J.; STARKOVÁ, L.: *Archeologický průzkum krajiny pomocí leteckého laserového skenování, Dosavadní průběh a výsledky prvního českého projektu*, s. 680–698.

Obr. 1. Lokalizace mohylového pohřebiště Babina-Kalička (okr. Plzeň-sever) a archeologického průzkumu. (Zpracoval M. Loukota, 2018)

Obr. 2. Babina-Kalička, mohylové pohřebiště. Nevýrazný násep mohyly č. 2. (Foto M. Loukota, 2016)

identifikováno i zcela neznámé mohylové pohřebiště v krajině severního Plzeňska na katastrálním území Babina, spadajícím pod město Plasy.²

Přírodní poměry

Z geomorfologického hlediska se pohybujeme v prostředí Plaské pahorkatiny, centrální části oblasti Plzeňské pahorkatiny, která je součástí Poberounské subprovincie.

Z pohledu geologie se nacházíme ve středočeské oblasti soustavy Českého masivu. Oblast Plaské pahorkatiny je tvořena nepřeměněnými a slabě metamorfovanými proterozoickými horninami teplesko-barrandienské oblasti. Dále menšími tělesy variských granitoidů a pokryvy permokarbonských zpevněných a třetihorních nezpevněných sedimentů. Ojedinele se zde vyskytují i neovulkanity.³

Plaská pahorkatina představuje homogenní destrukční reliéf tektonicky poměrně konsolidované oblasti s nepříliš výrazným pohybem ker, jenž je charakteristický rozsáhlými zbytky neogenních zarovnaných povrchů, strukturně denudačními sníženinami, poměrně vzácnými sukly a hluboce zaříznutými údolními s říčními terasami.⁴

Identifikace mohylového pohřebiště Babina-Kalička pomocí LiDARu

V rámci zpracovávání autorovy diplomové práce nazvané *Potenciál leteckého laserového skenování při identifikaci a dokumentaci nemovitých archeologických památek na příkladu okolí Plas a Střely* bylo identifikováno zcela nové mohylové pohřebiště vzdálené 1,7 km severozápadně od obce Dolní Hradiště (obr. 1). Kruhové konkávní objekty

dokládající existenci mohylníku byly detekovány na mapovém listu *KRAL_56* v roce 2016.⁵

Přestože je krajina v okolí Plas a řeky Střely poměrně dobře archeologicky zmapována, objevené pohřebiště dlouhou dobu unikalo pozornosti badatelů. To je zřejmě zapříčiněno aktuálním stavem jednotlivých mohyl. Mohylové násypy jsou až na pár výjimek velmi nízké a v místě nálezů se nachází poměrně hustá vegetace. Z velké části se jedná o dubové a bukové stromy, jejichž opadané listí identifikaci nevýrazných mohyl takřka vylučuje, pokud o jejich přítomnosti předem nevíme (obr. 2, 3).

K identifikaci mohylníku bylo využito dat digitálního modelu reliéfu České republiky 5. generace, pořízených v letech 2009–2013. Data byla zpracována v programu *ArcMap 10.2*. K interpolaci výškopisu byla použita metoda *spline*⁶ a k vytvoření stínového modelu terénu tzv. *hillshade*.⁷ Hodnota *Z-factor* byla nastavena na 3. To znamená, že výškové rozdíly reliéfu jsou trojnásobné (obr. 4, 5). Dále byl vytvořen *local relief model*, na kterém vyniknou maximální a minimální hodnoty terénu (obr. 6).⁸

2 LOUKOTA, M.: *Potenciál leteckého laserového skenování při identifikaci a dokumentaci nemovitých archeologických památek na příkladu okolí Plas a Střely*, s. 52–53.

3 MIŠTĚRA, L.: *Geografie západočeské oblasti*, s. 17.

4 *Zeměpisný lexikon ČR, Hory a nížiny*, s. 348.

5 LOUKOTA, M., c. d., s. 52–53.

6 KRIŠTUF, P.; ZÍKOVÁ, T. et al.: *Výzkum krajiny, Vybrané antropologické a archeologické metody*, s. 88–90.

7 CHALLIS, K.; FORLIN, P.; KINCEY, M.: *A Generic Toolkit for the Visualization of Archaeological Features on Airborne LiDAR Elevation Data*, s. 279–289.

8 HESSE, R.: *LIDAR-derived Local Relief Models – a new tool for archaeological prospection*, s. 67–72. ZAKŠEK, K.; OŠTIR, K.; KOKALJ, Ž.: *Sky-View Factor as a Relief Visualization Technique*, s. 398–415.

Obr. 3. Babina-Kalička, mohylové pohřebiště. Nevýrazný násep mohyly č. 6. (Foto M. Loukota, 2016)

Na vytvořených modelech jsou mohylové násypy dobře patrné. Ve všech případech bylo identifikováno deset anomálií předběžně označených za mohylové násypy. Dále byly identifikovány tři další anomálie označené jako možné mohyly.

Zjištěné objekty byly identifikovány a ověřeny přímo v terénu dne 18. srpna 2018. Výsledky terénního zjištění jsou uvedeny v následující kapitole.

Terénní situace

Mohylové pohřebiště se nachází v katastrálním území obce Babina. Leží 3,5 km jihovýchodně od obce v nadmořské výšce 370 m n. m., v poloze s místopisným označením Kalička. Pohřebiště je umístěno mezi výraznou erozní rýhou na severu a řekou Sřtelou na straně jižní. Svah v místě nálezů pozvolně klesá směrem na východ, až k výrazné terénní hraně koryta Lesního potoka. Mohylové pohřebiště zabírá plochu cca 0,3 ha.

Orientace mohylníku jako celku je vzhledem k jeho podobě spíše nejasná, nicméně uspořádání ve směru severovýchod–jihozápad se zdá být nejpřijatelnější. Připustíme-li tuto hypotézu, pak se zdá být mohylové pohřebiště uspořádáno do tří řad po třech mohylách. Výjimkou je mohyla označená č. 9, která je mezi první a druhou řadou zprava osamocena.

Jednotlivé mohyly byly v terénu zaměřeny pomocí přístroje GPS, aby mohlo následně dojít ke konfrontaci výsledků z GPS měření s údaji zjištěnými na digitálním modelu reliéfu (model *hillshade*, model lokálního reliéfu). Terénním průzkumem byly potvrzeny všechny anomálie označované na lidarových výstupech jako „mohyly“, potvrzeny nebyly ty, které byly zaznamenány jako „možné mohyly“.

Jednotlivé mohyly jsou kruhového půdorysu a v naprosté většině bez recentního zásahu. Výjimkou je pouze mohyla č. 9, jejíž plášť je na východní straně poškozen lesní cestou, která je zřejmě již několik let nevyužívána. U žádné z mohyl není patrný obvodový žlab. Konstruktivní detaily by mohl odhalit pouze cílený terénní průzkum.⁹

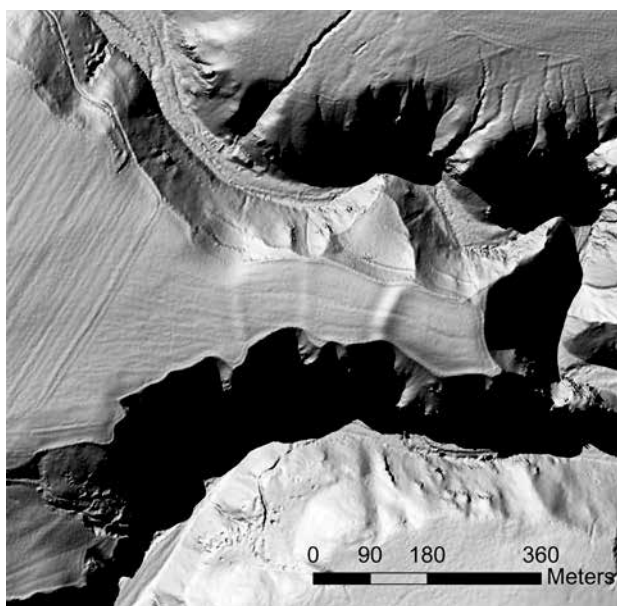
V rámci terénního ověření došlo také k zaměření šířky a výšky jednotlivých mohyl. Šířka plášťů mohyl byla měřena vždy v orientaci východ–západ, měření výšek bylo provedeno vždy od vrcholu násypu a při východní straně pláště. Šířka jednotlivých mohyl se pohybuje v rozmezí 5,8 m až 9,5 m (obr. 7) a výška v rozmezí 0,3 m až 1,2 m. Jednotlivé údaje zobrazuje tabulka (tab. 1).

Nálezový soubor

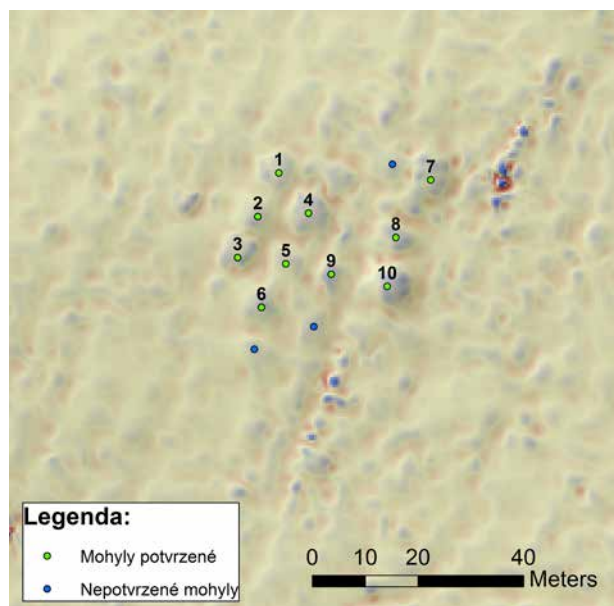
Při terénním průzkumu v srpnu roku 2018 došlo také ke sběru keramického materiálu. Soubor je sice prozatím tvořen jen dvojitými drobnými zlomky, přesto ale může částečně nastínit dataci této lokality. Zlomky keramiky byly objeveny v místě porušeného pláště mohyly č. 9. Oba fragmenty jsou středně hnědé barvy s příměsí drobných bílých kamínků v lomu. Jejich povrch je jemně hlazený, se zřetelnou příměsí slídy.

První nález představuje zlomek okraje nádoby a jeho rozměry jsou 2,3 × 1,6 cm (obr. 8: A). Druhý nález o rozměrech 1,9 × 1,3 cm pochází z výdutě nádoby a jsou na něm patrné tři nevýrazné podélné rýhy (obr. 8: B). Výzdoba je pro účely přesnějšího určení kulturního zařazení fragmentu nedostatečně čitelná. Nicméně na základě posouzení

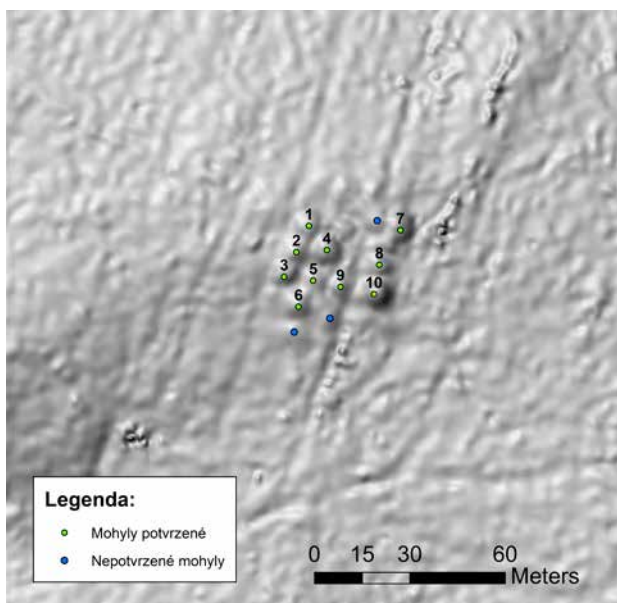
9 BENEŠ, J.; LUTOVSKÝ, M.; PARKMAN, M.: *Výzkum raně středověké mohyly u Vitějovic na Prachaticku.*

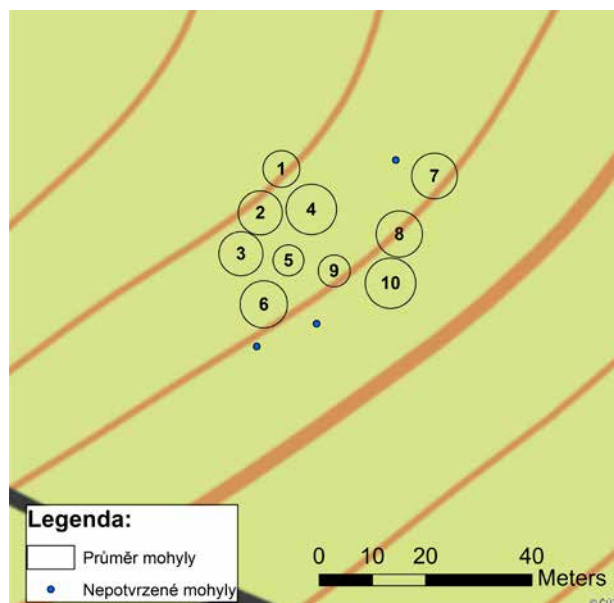
Obr. 4. Příkopy – Dolní Hradiště (okr. Plzeň-sever), hradishťe. Vizualizace pomocí modelu hillshade. (Zpracoval M. Loukota, 2018)

Obr. 5. Babina-Kalička, mohylové pohřebiště. Vizualizace pomocí metody lokálního modelu reliéfu (LRM). (Zpracoval M. Loukota, 2021)

Obr. 6. Babina-Kalička, mohylové pohřebiště, detail. Vizualizace pomocí modelu hillshade v kombinaci s modelem slope (DMR5G). Neočíslované body představují možné mohyly, avšak při terénní prospekci nepotvrzené. (Zpracoval M. Loukota, 2018)

Obr. 7. Babina-Kalička, mohylové pohřebiště. Plán lokality s vynesčením průměrů mohylových násypů na základě terénního měření. (Zpracoval M. Loukota, 2021)

materiálu a celkového vzhledu obou nálezů lze usuzovat, že se skutečně jedná o raně středověkou keramiku (obr. 9).

Mohylové pohřebiště v kontextu nejbližších sídelních areálů

V krajině povodí řeky Střely nalezneme díky příhodnému reliéfu poměrně vysoký počet hradishťe. Na říčních ostrožnách je v úseku 13 km od obce Horní Hradiště až k obci

Liblín rozmístěno celkem šest opevněných areálů vybudovaných v době bronzové a raného středověku. Vysoká koncentrace těchto lokalit vyvolává mnoho otázek; jednou z nich je i otázka pohřbívání, neboť doklady existence pohřebiště ve vztahu k hradishťím zde prozatím chybí. Nově identifikovaný mohylník je tak vůbec první lokalitou tohoto typu, kterou můžeme teoreticky spojit se sídelními areály na daném území. Problematika identifikovaného pohřebiště ovšem spočívá především v dataci a samotné vzdálenosti od sídelních areálů. Nejbliže k zjištěnému pohřebišti se nacházejí ostrožná hradishťe Babina – Dolní

Mohyly										
	M 1	M 2	M 3	M 4	M 5	M 6	M 7	M 8	M 9	M 10
Šířka (m)	6,9	8,3	8,3	9,4	5,8	8,9	8,6	8,7	6	9,5
Výška (m)	0,4	0,5	0,5	0,7	0,3	0,6	0,5	0,4	0,4	1,2

Tab. 1. Naměřená výška a šířka náspů jednotlivých mohyl v terénu. (Zpracoval M. Loukota, 2018)

Obr. 8. Babina-Kalička, mohylové pohřebiště. Kresbná dokumentace zlomkové keramiky z mohyly č. 9. (Kresba M. Loukota, 2018)

Hradiště a naproti ležící Mlýniště-Koryta. Hradiště jsou od pohřebiště vzdálená pouhých 900 m severozápadním směrem. Obě lokality jsou ale datovány do pozdní doby bronzové (obr. 10: B; obr. 11).¹⁰

Možnou lokalitou nabízející spojitost s objeveným pohřebištěm je hradiště, rovněž ostrožné, zvané Příkopy – Dolní Hradiště (obr. 10: C; obr. 12), nacházející se východně od mohylníku. To však nejspíš není odpovídajícím pro svou větší než obvyklou vzájemnou vzdálenost, která činí 2,3 km. Osídlení hradiště je známo díky výzkumu už z roku 1926, kdy byl získán soubor nálezu datující lokalitu do období halštatu stupně Ha C až Ha D a raného středověku od 9. až do počátku 10. století.¹¹ V osmdesátých letech 20. století přispěli k poznání hradiště i manželé Jaroslav a Dara Baštovi, kteří zde provedli několik povrchových průzkumů a na plošině pod východním svahem ostrožny prokopali zjišťovací sondu.¹² V roce 1998 zde provedl průzkum i Milan Metlička; nalezený keramický materiál byl přiřazen s největší pravděpodobností nynické kultuře z pozdní doby bronzové.¹³

Interpretace

Raně středověká mohylová pohřebiště mohou být v krajině pro své charakteristické znaky poměrně bezpečně identifikovatelná. Typickým rysem je nápadné uspořádání mohyl do řad orientovaných přibližně ve směru východ-západ. Mohylníky z tohoto období jsou často umísťovány v dominantních polohách, na výrazných vrcholech, terasách nad vodními toky nebo v blízkosti terénních zlomů. Průměr mohyl se nejčastěji pohybuje v rozmezí od 2 do 18 m s výškou od 0,2 do 2 m.¹⁴ Jejich dalším rysem mohou být tzv. oběžné příkopy,¹⁵ které částečně nebo zcela kopírují obvod mohylových náspů. Časté taktéž bývají zásahy do reliéfu v blízkosti pohřebišť, které jsou v některých případech interpretovány jako těžební areály materiálu pro stavbu mohylových náspů.¹⁶

Na základě rozmištění jednotlivých mohyl nalezeného pohřebiště a jejich uspořádání do řad lze uvažovat o předběžném zařazení pohřebiště do období raného

Obr. 9. Babina-Kalička, mohylové pohřebiště. Keramické fragmenty nalezené v místě porušení pláště mohyly č. 9. (Foto M. Loukota, 2016)

středověku, což potvrdilo i rámcové datování nálezů zlomkové keramiky. Přijmeme-li tezi, že pohřebiště pochází skutečně z tohoto období, nabídne se jako nejpříhodnější alternativa spojitosti hradiště-pohřebiště lokalita u obce Dolní Hradiště. Vzhledem k atypicky větší vzdálenosti 2,3 km mezi oběma areály je třeba uvažovat i o možnosti existence doposud neobjeveného sídelního areálu z období raného středověku v blízkém okolí mohylníku.

Závěr

Článek poukazuje na výhody a variabilitu možností zpracování lidarových dat v GIS. V tomto případě došlo za

10 KAMENICKÁ, E.; METLIČKA, M.: *Babina, okr. Plzeň-sever*, s. 9.

11 DOUBOVÁ, M.: *Středohradištní nálezy v povodí dolní Střely, okr. Plzeň-sever*, s. 270. METLIČKA, M., c. d., s. 57, 80.

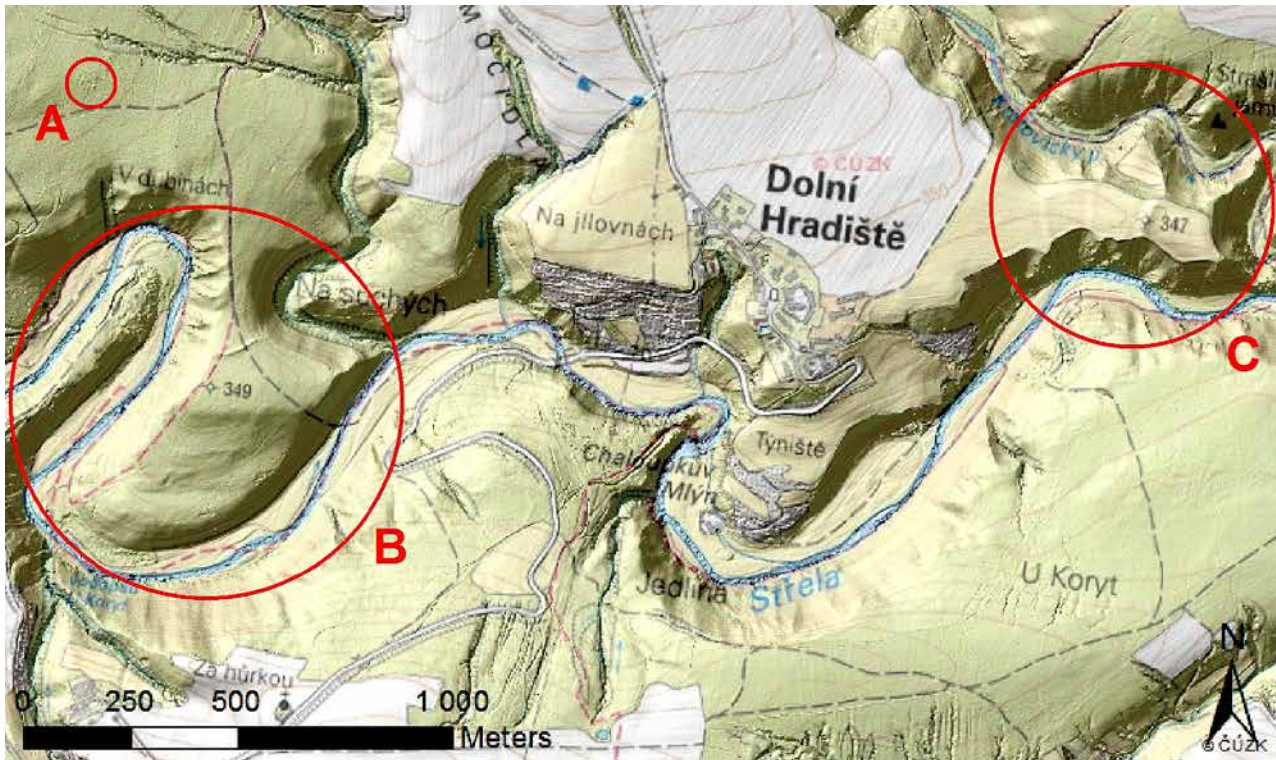
12 BAŠTOVÁ, D.: *Dolní Hradiště, okr. Plzeň-sever*, s. 42. BAŠTOVÁ, D.: *Vývoj pravěkého osídlení v povodí řeky Střely*, s. 157–158.

13 METLIČKA, M., c. d., s. 80.

14 BENEŠ, A.; MICHÁLEK, J.; ZAVŘEL, P.: *Soupis pravěkých a středověkých nemovitých archeologických památek v okrese České Budějovice*, s. 108. LUTOVSKÝ, M.: *Hroby předků, Sonda do života a smrti dávných Slovanů*, s. 106.

15 MAXOVÁ, E.; MENŠÍK, P.: *Dokumentace raně středověkého mohylového pohřebiště u Bechyňské Smolče*, s. 197.

16 MENŠÍK, P.: *Raně středověká mohylová pohřebiště na Táborsku*, s. 210.

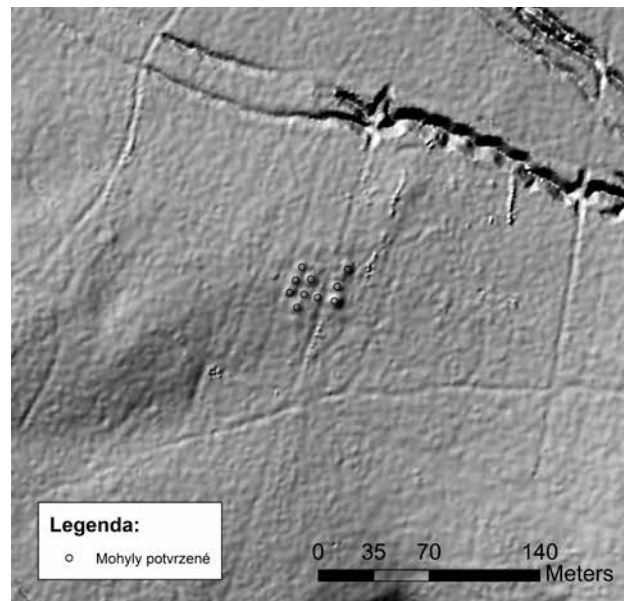

Obr. 10. Topografická mapa zájmového území v překryvu s modelem hillshade (DMR5G). A – mohylové pohřebiště, B – hradiště Mlýniště-Koryta a Babina - Dolní Hradiště, C – hradiště Příkopy - Dolní Hradiště. (Zpracoval M. Loukota, 2018)

Obr. 11. Vizualizace hradiště Mlýniště-Koryta a Babina - Dolní Hradiště pomocí modelu hillshade. Červená šipka ukazuje polohu mohylového pohřebiště Babina-Kalička. (Zpracoval M. Loukota, 2018)

pomoci vizualizace dat k identifikaci skupiny objektů, později interpretovaných jako mohylové pohřebiště. Nově objevená lokalita doplňuje sídelní obraz krajiny v období

Obr. 12. Babina-Kalička, mohylové pohřebiště. Vizualizace pomocí modelu hillshade (DMR5G). (Zpracoval M. Loukota, 2018)

raného středověku. Zároveň však vyvolává i nové otázky ohledně možné existence dalších raně středověkých sídelních areálů v této části severního Plzeňska.

Na závěr lze říci, že průzkum krajiny ve velkém měřítku s použitím metod dálkového průzkumu Země může přinést cenné výsledky i v poměrně dobře prozkoumaném prostředí, tedy i tam, kde už se s novými objevy příliš nepočítá.

Literatura a nepublikované zprávy

- BAŠTOVÁ, Dara: Vývoj pravěkého osídlení v povodí řeky Střely. *Archeologické rozhledy*. 1984, roč. 36, č. 2, s. 156–172.
- BAŠTOVÁ, Dara: Dolní Hradiště, okr. Plzeň-sever. In *Výzkumy v Čechách 1984–1985*. Praha, Archeologický ústav ČSAV, 1987, s. 42.
- BENEŠ, Antonín; MICHÁLEK, Jan; ZAVŘEL, Petr: Soupis pravěkých a středověkých nemovitých archeologických památek v okrese České Budějovice. In *Archeologické nemovité památky okresu České Budějovice*. Díl 1. Soupis a studie. Praha, Archeologický ústav AV ČR, 1999, s. 21–102.
- BENEŠ, Jaromír; LUTOVSKÝ, Michal; PARKMAN, Marek: Výzkum raně středověké mohyly u Vitějovic na Prachaticku. In *Archeologické výzkumy v jižních Čechách*. 20. České Budějovice, Jihočeské muzeum, 2007, s. 367–383.
- DOUBOVÁ, Marie: Středohradištní nálezy v povodí dolní Střely, okr. Plzeň-sever. In *Praehistorica*. 8. Praha, Univerzita Karlova, 1981, s. 267–271.
- GOJDA, Martin; JOHN, Jan; STARKOVÁ, Lenka: Archeologický průzkum krajiny pomocí leteckého laserového skenování, Dosavadní průběh a výsledky prvního českého projektu. *Archeologické rozhledy*. 2011, roč. 63, č. 4, s. 680–698.
- HESSE, Ralf: LIDAR-derived Local Relief Models – a new tool for archaeological prospection. *Archaeological Prospection*. 2010, vol. 17, iss. 2, s. 67–72.
- CHALLIS, Keith; FORLIN, Paolo; KINCEY, Mark: A Generic Toolkit for the Visualization of Archaeological Features on Airborne LiDAR Elevation Data. *Archaeological Prospection*. 2011, vol. 18, iss. 4, s. 279–289.
- KAMENICKÁ, Eva; METLIČKA, Milan: Babina, okr. Plzeň-sever. In *Výzkumy v Čechách 2000*. Praha, Archeologický ústav AV ČR, 2003, s. 9.
- KRIŠTUF, Petr; ZÍKOVÁ, Tereza et al.: *Výzkum krajiny, Vybrané antropologické a archeologické metody*. Plzeň, Západočeská univerzita v Plzni, 2015.
- LOUKOTA, Martin: *Potenciál leteckého laserového skenování při identifikaci a dokumentaci nemovitých archeologických památek na příkladu okolí Plas a Střely*. Plzeň 2017. Diplomová práce. Západočeská univerzita. Fakulta filozofická.
- LUTOVSKÝ, Michal: *Hroby předků, Sonda do života a smrti dávných Slovanů*. Praha, Academia, 1996.
- MAXOVÁ, Eliška; MENŠÍK, Petr: Dokumentace raně středověkého mohylového pohřebiště u Bechyňské Smolče. In *Archeologické výzkumy v jižních Čechách*. 24. České Budějovice, Jihočeské muzeum, 2011, s. 191–207.
- MENŠÍK, Petr: Raně středověká mohylová pohřebiště na Táborsku. Některé výsledky zjištěné na základě povrchového průzkumu v letech 2008–2010. In *Archeologické prospekce a nedestruktivní archeologie v Jihočeském kraji, kraji Vysočina, Jihomoravském kraji a v Dolním Rakousku*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 207–213.
- METLIČKA, Milan: *Pravěk a raně středověká hradiště v západních Čechách*. Praha 2008. Magisterská práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou.
- MIŠTERA, Ludvík: *Geografie západočeské oblasti*. Plzeň, Západočeská univerzita, 1996.
- ZAKŠEK, Klemen; OŠTIR, Krištof; KOKALJ, Žiga: Sky-View Factor as a Relief Visualization Technique. *Remote Sensing*. 2011, vol. 3, iss. 2, s. 398–415.
- Zeměpisný lexikon ČR, Hory a nížiny* (eds. DEMEK, Jaromír; MACKOVČIN, Peter). Brno, Mendelova univerzita, 2014.

Summary

Identification of the unknown barrow cemetery in the cadastral area of Babina (district of Pilsen-North)

Keywords: barrow cemeteries — hillforts — early Middle Ages — ceramics — LiDAR — Plasy

By surveying the landscape by means of LiDAR a great many forgotten or overlooked relics can be discovered. In this way, several indistinctive circular objects were successfully identified in the cadastral area of Babina. Following the field survey, it was possible to determine them as a barrow cemetery. The barrow mounds are quite strongly affected by erosion, with their height reaching about 0.7 m. The barrow cemetery is situated in a densely overgrown area whose ground gently slopes down eastwards. Consequently, even such low objects are on the resulting digital relief model quite distinctive. The barrow cemetery has not been either damaged by recent interventions or subjected to surveys. The only

exception is the barrow No. 9 whose surface is damaged in the east by the passing forest path. That site yielded two ceramic fragments that could give a hint about the dating of this site. Both the ceramic fragments are of early medieval design, with one of them being a vessel's rim and the other originating from a vessel's bulge and bearing a trace of adornment. In this article, the barrow cemetery is being examined in the context of the hillforts of Babina – Dolní Hradiště, Mlýniště-Koryta and Příkopy – Dolní Hradiště. Taking into account the dating of the hillforts, the arrangement of the barrow cemetery into rows and the unearthed ceramics, the author tends to prefer the variant of the site Příkopy – Dolní Hradiště when analysing the relation between the burial site and the hillfort. The barrow cemetery of Babina-Kalička thus makes an example of discovering a quite new site by means of LiDAR in the landscape that has archaeologically been quite well surveyed.

(Translated by Karel Matásek)

Autor

Mgr. Martin Loukota
 archeolog, dokumentátor
 Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích, p. o.
 tel.: 773 023 820, e-mail: loukota@muzeum-blovice.cz
 Muzeum Českého lesa v Tachově, p. o.
 tel.: 778 451 780, e-mail: loukota@muzeumtachov.cz

Středověká podzemní štola v klášteře Plasy

MARCELA WALDMANNOVÁ – TOMÁŠ KAREL – JOSEF ŘEHÁK – STANISLAV ŘEHÁK

Článek předkládá předběžné výsledky speleologicko-archeologického výzkumu podzemní štoly v areálu prelatury bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích. Výzkum, který probíhal v letech 2015–2020, byl součástí předprojektové přípravy obnovy opatské rezidence a připravované rekonstrukce sýpky. Článek se zabývá popisem štoly, výsledky operativního průzkumu a archeologického výzkumu. Ty přináší důkazy o středověkém původu štoly.

Klíčová slova: Plasy — klášter — podzemí — štola — chodba — kanál — speleologie — archeologie

Úvod

Jak už to bývá, některé nápady usnou, aby se probudily v příhodnější době. Tak se stalo i v případě hledání podzemní štoly v areálu bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích, jež je zmiňována v barokní kronice Benedikta Scheppla *Lapis sepulchralis*.¹ Odborně ji poprvé reflektuje archeolog a historik umění Antonín Friedl, který předpokládal, že domnělá tajná chodba vedla od tehdy již zazděného klenutého vstupu v suterénu patrové, tzv. Královské

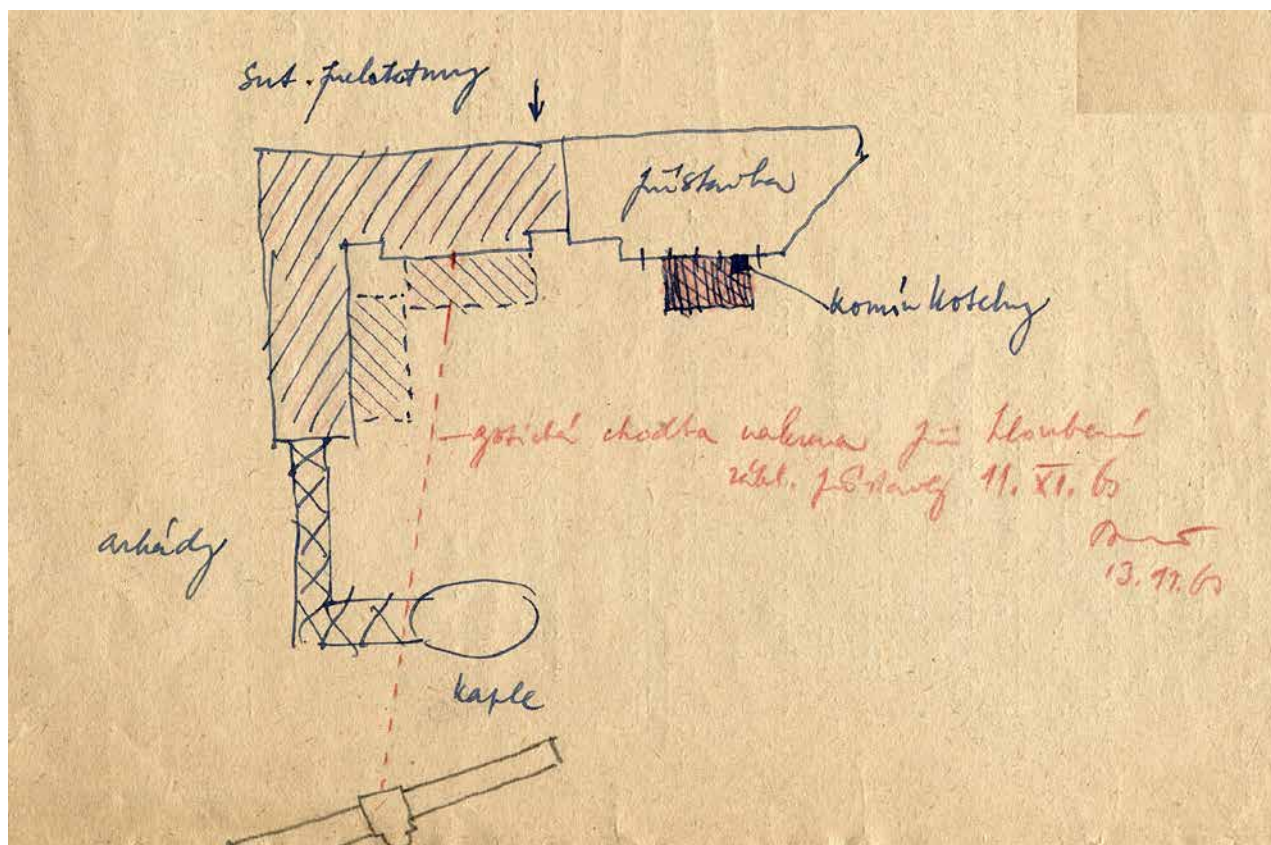
kaple směrem k opatství, kde si ve sklepě této budovy všimá rovněž zaslepeného vstupního otvoru. Dle jeho názoru by oba tyto zazděné vchody měly náležet téže chodbě.²

1 PODLAHA, A.: *Popisy kláštera a kostelů v Plasech v rukopise z r. 1744*, s. 225.

2 FRIEDL, A.: *Archeologické badání na Hůrce u Plzně a u klášterního kostela v Plasech*, s. 268. Problematiku shrnul SOMMER, P.: *K otázce využití novověkých písemných pramenů v archeologické praxi*, s. 536.

Obr. 1. Plasy (okr. Plzeň-sever), klášter, štola Q. Dokumentace nálezu štoly při výkopu pro kryt civilní obrany v roce 1963, pohled od severozápadu. (Foto F. Bureš, 1963)

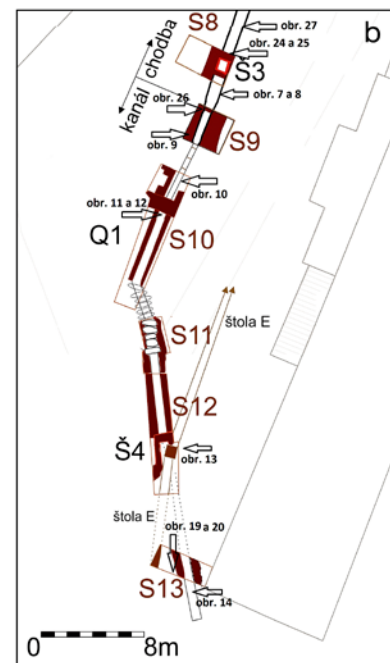
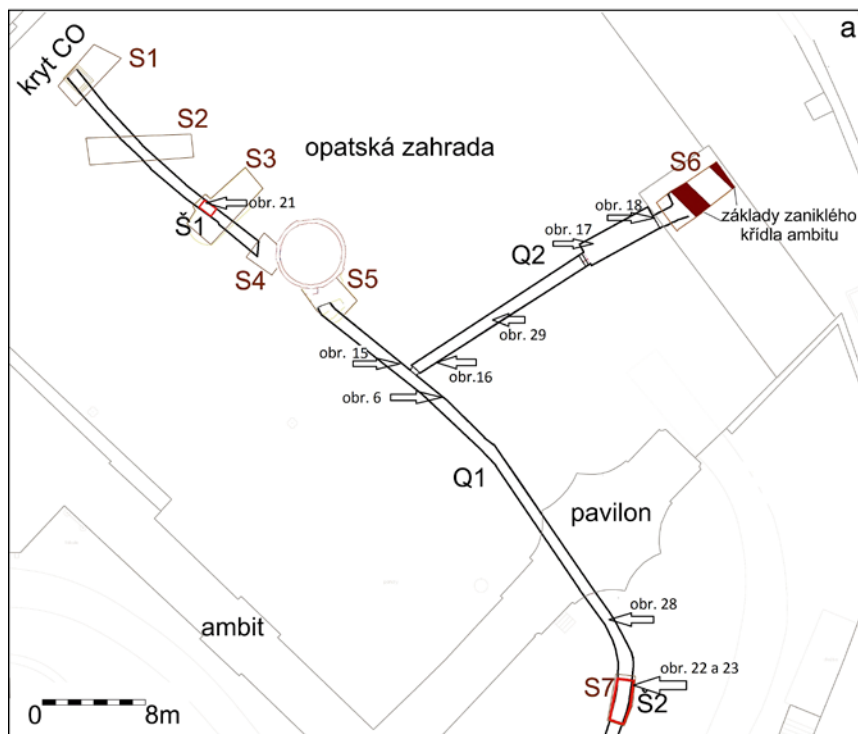
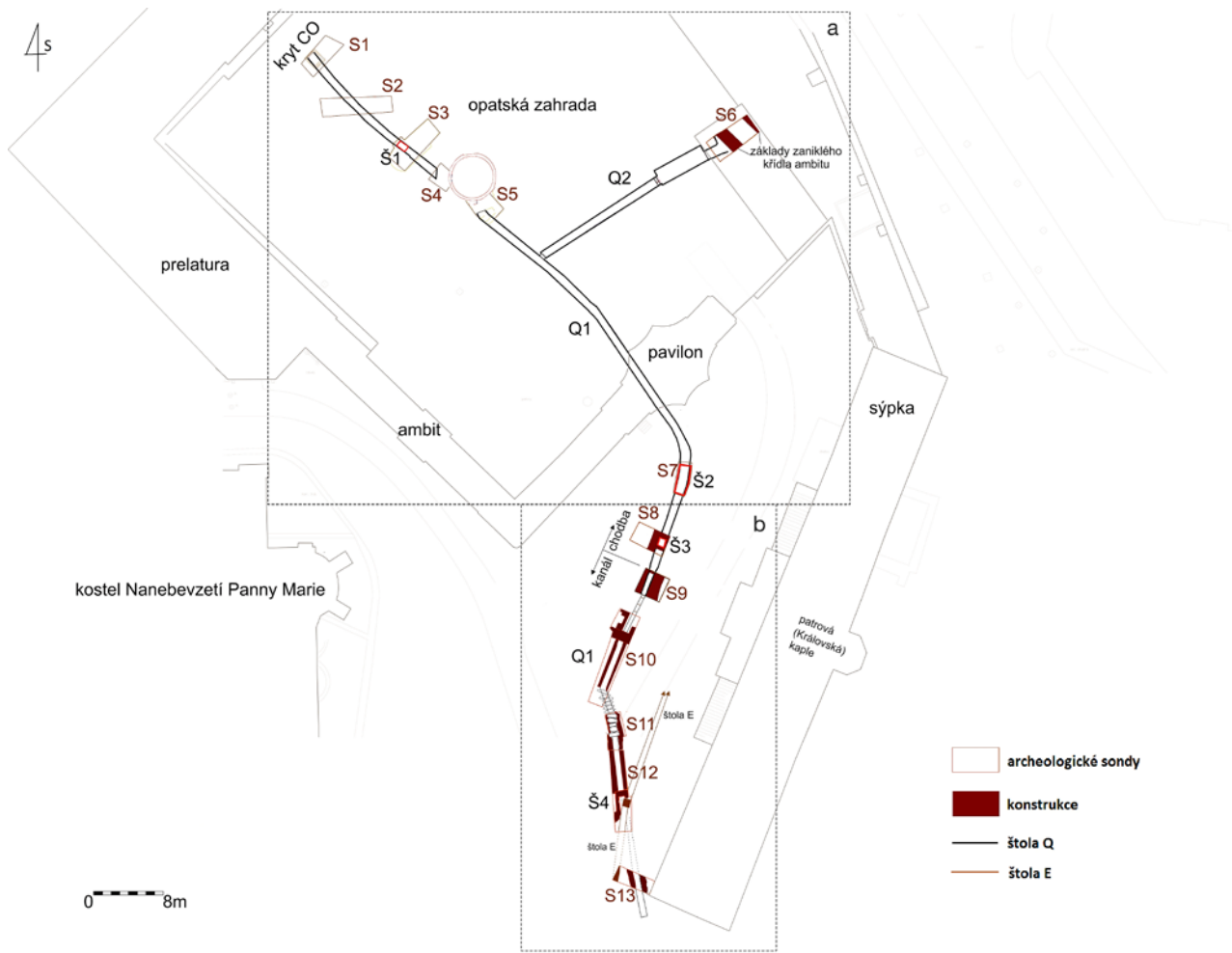

Obr. 2. Plasy, klášter, štola Q. Dokumentace nálezu štoly při výkopu pro kryt civilní obrany v roce 1963 – terénní náčrt s naznačeným předpokladem pokračující trasy. (Výřez z originálu – kresba F. Bureš, 1963, upravila M. Waldmannová, 2021)

Obr. 3. Plasy, klášter, štola Q. Suterén patrové Královské kaple, pohled na zazděný otvor v západní stěně. (Fotodokumentace pro stavebně historický průzkum, SÚRPMO, 1980)

Obr. 5. Plasy, klášter, štola Q. Celková situace – trasa štoly Q na základě výzkumů v letech 2015–2020, šipkami označena místa fotopříloh. (S využitím zaměření G4D, s. r. o., J. Plzák – Archeodata a ZIP, o. p. s., zpracovala M. Waldmannová, 2021)

Obr. 6. Plasy, klášter, štol Q, šachta Š3. Pohled od severu – v průhledu patrná změna zastropení z klenby v rovný překlád. Nahoře patrná úprava koruny zdíva – žlabovitý útvar nad klenbou. (Foto M. Waldmannová, 2019)

Obr. 7. Plasy, klášter, štol Q. Počáteční úsek kanálu – první dva překlady jsou dochovány in situ, zbývající byly doplněny v roce 2018. V zadní části snímku patrné čelo konstrukce se sníženou výškou stropu. (Foto M. Waldmannová, 2019)

především z důvodu předprojektových příprav obnovy opatské rezidence a sýpky (jejíž je Královská kaple součástí), vykristalizovaly nakonec v roce 2015 v zahájení šesti sezón speleologicko-archeologického výzkumu štol. Součinností památkového a archeologického garanta, specialistů na průzkum plaského historického podzemí, oddělení archeologie, odborníků plzeňského pracoviště Národního památkového ústavu na průzkumy a dokumentaci a v neposlední řadě kastelána a investiční referentky za zadavatele prací⁸ se od 20. prosince roku 2015 počala novodobá historie štol. Její průzkum prozatím probíhal v letech 2015–2020.⁹

Charakteristika štol

Označení štol písmenem Q vychází ze zavedeného abecedního principu pojmenovávání úseků podzemního systému klášterního areálu.¹⁰ Pojmem štol je v tomto příspěvku míněno obecné označení popisovaného úseku podzemí či jeho libovolná část. Pojmem chodba je míněna část štol se zaklenutým stropem; kanálem pak úsek bez dochovaného stropu či zastropení kamennými překlady. Hlavní (páteřní) štol nese označení Q1, její odbočka je pak označena Q2. Do štol ústící šachty jsou značeny

písmenem Š, s číslicí uvádějící jejich pořadí dle pozice ve směru od prelatury.

Na prostranství před kaplí odkryl archeologický výzkum také konstrukce zaniklých středověkých budov, které odborný památkový garant, architekt Zdeněk Chudárek, ztotožňuje se středověkou klášterní nemocnicí.¹¹ Ty však nejsou předmětem tohoto příspěvku a jsou zmíněny jen v nezbytné míře v souvislosti s popisovanou štolou.

Zjištěná trasa štol v areálu kláštera je následující (obr. 5, 5a, 5b): nástupní část byla zničena stavbou krytu CO pod reprezentačním křídlem tzv. nové prelatury,

8 Jmenovitě patří poděkování Z. Chudárkovi, J. Pařezovi z generálního ředitelství Národního památkového ústavu (NPÚ), P. Duchoňovi a V. Zelinkové z NPÚ, územní památkové správy v Českých Budějovicích za oživení záměru, podporu průzkumu a výzkumu, trpělivost a pochopení pro „zdlouhavé“ archeologické metody.

9 Archeologické výzkumy probíhaly pod vedením spoluautorky příspěvku za technické podpory oprávněných organizací Archäia Jih, o. p. s. (2018) a ZIP o. p. s. (2019 a 2020).

10 Např. ŘEHÁK, J.; TĚŠÍNSKÁ-LOMIČKOVÁ, R.; ŘEHÁK, S.: *Skrytý svět klášterního areálu v Plasích*, s. 96.

11 CHUDÁREK, Z.: *Obnova vstupního klášterního nádvoří v Plasích a nová zjištění o jeho stavebních proměnách*, s. 10.

Obr. 8. Plasy, klášter, štola Q. Pohled na severní čelo konstrukce se sníženou výškou stropu. (Foto M. Waldmannová, 2019)

za ním prochází hlavní štola Q1 pod nádvořím prelatury (opatskou zahradou) jihovýchodním směrem, kde je přerušena vloženým základem vodní nádrže; dále pokračuje pod barokním pavilonem směrem na prostranství před Královskou kaplí. Odsud vede již jako zúžený, původně patrně rovnými překlady zaklopený kanál zaniklým středověkým objektem a stáčí se k západnímu nároží jižního křídla barokní sýpky, okolo kterého těsně prochází. Z hlavní štoly Q1 ještě odbočuje na opatské zahradě severovýchodním směrem dodatečně vložená boční chodba Q2, která měla složitější stavební vývoj a ústila do sklepa (v době před výzkumem již zasypaného).

Z dimenzí tohoto stavebního díla je zřejmé, že štola byla stavěna do otevřeného výkopu tak, aby bylo zajištěno dostatečné krytí rubu klenby zeminou. Hloubka výkopu dosahovala paty bočních zdí štoly, tedy až 3,8 m pod stávající úroveň terénu (v době výstavby to mohlo být okolo 3–3,3 m). Boční zdi jsou založeny na rovně upraveném terénu z říčního štěrkopískového materiálu, tudíž došlo k zapuštění stavby do místního podloží – terasových štěrkovitých uloženin řeky Střely.¹² Štola je zastropena valenou klenbou, zděnou stejně jako boční zdi z lomového kamene. Dno štoly i vrchol klenby mírně klesá v popisovaném směru, klenba je navíc ve dvou místech zřetelně odsazena. Ve vzdálenosti 3 m od šachty Š3, přibližně v ose hlavního vstupu do patrové kaple, dochází k proměně způsobu zastropení štoly z valené klenby v rovný překlad, přičemž

Obr. 9. Plasy, klášter, štola Q. Pohled na jižní čelo konstrukce se sníženou výškou stropu. Dno kanálu – zásyp je vytěžen na základovou spáru bočních zdí kanálu, na dně nebyly dokumentovány žádné stopy po dláždění či jiné úpravě. (Foto M. Waldmannová, 2019)

tato proměna se jeví stratigraficky současná (obr. 6) a souvisí s umístěním (dnes již zaniklé) zástavby, pod kterou podcházel. Další průběh štoly, o které již lze v následujících částech funkčně hovořit jako o kanálu, byl s výjimkou dvou kratších úseků zasypan; dochovány jsou zde jen dva překladové kvádry. Zásyp byl těžen v rámci archeologických sond (označených S9–S13), přičemž k základové spáře byl ze statických důvodů odebrán jen v některých místech kanálu – výška zdiva činila až 1,8 m, zjištěná šířka se pohybovala mezi 0,5–0,8 m. K zastropení žulovými kvádry, jak je vidět na obr. 7, došlo druhotně v rámci zajišťovacích prací až po průzkumu v září 2018.

Od sondy S9 pokračuje jižním směrem kanál s vloženou konstrukcí z rovných kamenných překladů ve výšce pouhých 0,8 m nad dnem štoly, v úseku dlouhém 2,5 m. Bok konstrukce je při pohledu od severu zděný ze smíšeného zdiva s převahou cihel (obr. 8), z druhé strany pak z kamene (obr. 9).¹³ V severní části sondy S10 následuje 2 m dlouhý úsek bez dochovaného zastropení, ukončený

12 LACHMAN, V.: *Areál bývalého cisterciáckého kláštera Plasy „Plasy – dvůr prelatury a prostor před královskou kaplí 2018“*.

13 Vzhledem ke stávající interpretaci Z. Chudárka se může jednat o chodby klášterní nemocnice.

Obr. 10. Plasy, klášter, štola Q. Kolmo přes kanál přechází pozůstatek zdiva zaniklého objektu, skrz zdivo zjištěna dutina (obr. 11). Na snímku vlevo patrné dodatečné napojení boční zdi kanálu – pravděpodobně přezdiváno v rámci oprav v blíže neurčené době. Pohled od jihu. (Foto M. Waldmannová, 2019)

torzovitě zachovalou, 0,9 m širokou příčkou z lomového kamene, která štolu kolmo přefala. Dle náleзовé situace souvisela s konstrukcí a funkcí dnes již zaniklého objektu nad kanálem. Příčka vykazovala statické poruchy, způsobené vertikální dutinou kruhového tvaru o průměru cca 0,3 m, jež byla posléze zaslepena oválným kamenem (obr. 10, 11).

Těsně za příčkou, v jižní části sondy S10, následoval cca 6 m dlouhý, zasypaný úsek kanálu – bez dochovaných překladů. Přesně v místech poměrně výrazného vychýlení trasy štoly k jihovýchodu se našel 5 m dlouhý úsek s břidlicovými překlady. Po dalších 7 m zasypaného úseku byla na kanálu dokumentována šachta Š4, resp. její klenutý portál. Ta byla dle náleзовé situace později využita k vložení rozměrově menší šachty z pískovcových bloků, resp. šachty kanálu označeného jako E. Kanál E vychází z tzv. ledových sklepů¹⁴ a prochází podél sýpky, kde v místech šachty Š4 přetíná štolu Q. Ze způsobu řešení konstrukce je zcela zřejmé dodatečné zaústění již existující štoly Q do nové štoly E (obr. 12). Prozatím poslední cca 2 m dlouhý úsek štoly Q byl ověřen v sondě S13 v západního nároží jižního křídla sýpky v roce 2020. Těsně za jižním profilem sondy následoval její další, 3 m dlouhý úsek s cihelnou klenbou, ukončený suťovým kuzelem záspy

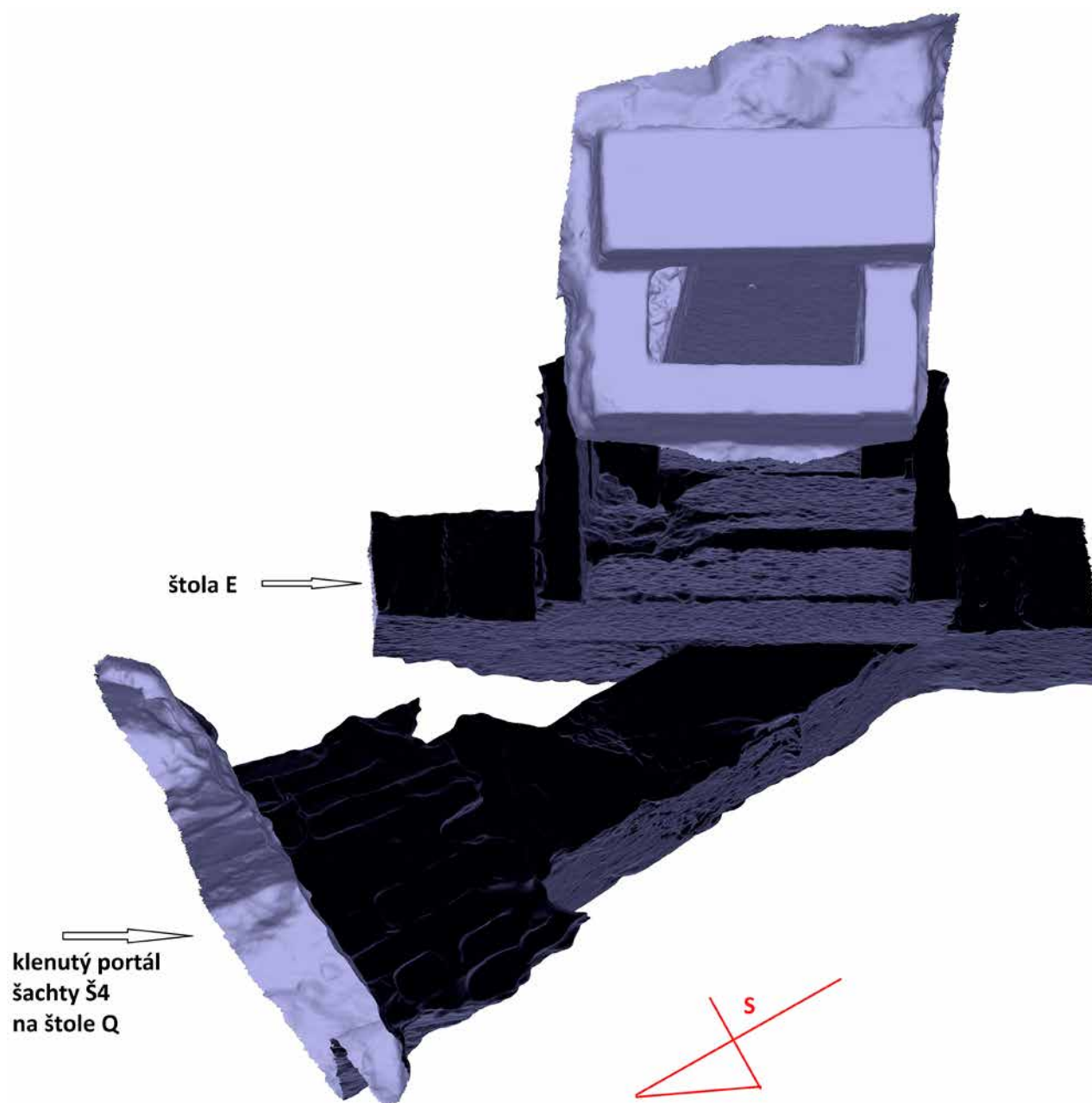
Obr. 11. Plasy, klášter, štola Q. Detail druhotně zaslepeného otvoru – dutiny – ve zdivu nad kanálem. (Foto M. Waldmannová, 2019)

a pravděpodobně další šachtou (obr. 13). Zde byl výzkum prozatím ukončen. Terén zde výrazně klesá, je proto otázkou, v jaké míře je štola v další své trase dochovaná.

Boční chodba Q2 je dodatečně probourána ze severního boku štoly Q1 ještě na dvoře opatství (obr. 14). Lze ji rozdělit na tři části. První část je dlouhá cca 16 m. Dno bylo zřejmě původně vydlážděno valouny; v době objevu působila situace „překopaně“ – k někdejšímu zásahu došlo zřejmě v souvislosti s dodatečným řešením odvodnění. Mezi hlavní a boční štolou se u dna dochovala kamenná zazdívka s odvodňovacím obdélným otvorem při severozápadní straně, která však byla opět druhotně ve výšce cca 0,5 m probourána sotva průlezným otvorem (obr. 15). Na konci první části chodby byla zachycena další dodatečně vložená příčná zazdívka s odvodňovacím otvorem u dna. Tato cihlová příčka byla v době nálezu již zhruba z poloviny ubourána. V klenbě cca 1,5 m od příčky směrem k hlavní chodbě se je zachován „větrací“ otvor o rozměrech 0,25 × 0,25 m, směrem k povrchu vysoký 1,3 m, shora zaklopený.

Za cihlovou příčkou se nachází druhá část boční štoly – chodba, která se směrem na severozápad o cca 1 m rozšiřuje, a to v místnost dlouhou 6 m, širokou 1,8 m

14 Průběh štoly E je znám od roku 2000, viz ŘEHÁK, J.; TĚŠÍNSKÁ-LOMIČKOVÁ, R.; ŘEHÁK, S., c. d., s. 96.

Obr. 12. Plasy, klášter, štola Q. Náhled na detail napojení štoly Q do štoly E. (Zaměření J. Plzák – Archeodata, 2020)

a vysokou téměř 2 m do vrcholu valené klenby. Tato část – sklep – má podlahu vyskládanou z pravidelně kladených říčních valounů, sejmutých v místech rigolu pro odvodnění. Sklep ukončovala cihelná příčná zeď s plně dochovanou cihlovou zadržkou valeně klenutého otvoru o výšce 1,6 m a šířce 0,9 m, což naznačovalo pokračování štoly severovýchodním směrem. U dna zadržky se opět nacházel kamenný překlad nad rigolem ve valounové dlažbě (obr. 16). Na podlaze sklepa bylo roztroušeno několik zlomků raně novověké keramiky, fragment podkopy a zvířecí kosti.

K prozkoumání třetí části štoly Q2 došlo v roce 2018, jednak po rozebrání cihlové zadržky (obr. 17), jednak shora kopanou sondou S6. Za zadržkou následuje klenutá štola zděná z cihel, která je po 1,5 m porušena překopem pro

vestavění další konstrukce z masivního smíšeného zdiva (tloušťka 1,4 m), orientované přibližně kolmo na štolu. Zdivo bylo interpretováno jako základ ubourané části barokního ambitu.¹⁵

Stav dochování

Předně je třeba zdůraznit překvapující a potěšující stav dochování znovuobjevené štoly, byť přibližně její třetina byla zasypaná zeminou. Zcela zanikl pouze úsek v délce

¹⁵ V náleзовé zprávě označena jako sonda 7 – KOŽÍŠEK, J.: *Plasy – prelatura, 4. etapa, 2018.*

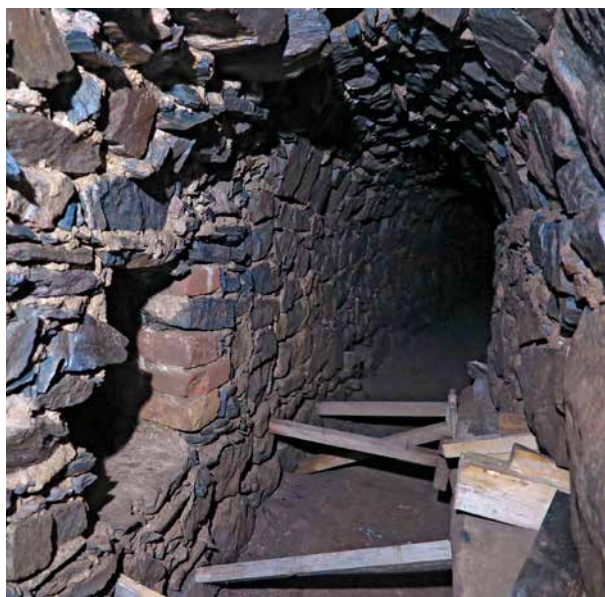

Obr. 13. Plasy, klášter, štola Q. Pohled na poslední zachycený úsek u jižního nároží sýpky, pohled od severu, po stavebním zajištění v roce 2020. Za cihlovou klenbou byla štola zasypaná, pravděpodobně však pokračuje jihovýchodním směrem. (Foto M. Waldmannová, 2020)

cca 6 m, který se zřejmě počátkem 18. století ocitl v kolizi s nově budovanou nádrží v centrální části dvora. Lze předpokládat, že kámen získaný rozebráním konstrukce štoly byl použit na vyzdění mohutného fundamentu nádrže, jenž je v místech štoly založen ze statických důvodů na jejím dně, tedy téměř v hloubce 4 m od stávajícího povrchu terénu. V pokračující trase od nádrže jihovýchodním směrem se chodba Q1 dochovala dále neporušená v délce až 52 m (obr. 18). Zasypaná byla pouze skrze tři zjištěné šachty Š1–Š3, přičemž Š1 je situována mezi prelaturou a nádrží, zbývající dvě již na prostranství před Královskou kaplí.

Po prozkoumání každého nově objeveného úseku došlo k jeho stavebnímu zajištění. Porušené a nestabilní části byly opraveny, přičemž se znovu osazovaly jako překlady kamenné, většinou druhotně uplatněné opracované žulové prvky (obrubičky, zárubně apod.), získané z externích skladů či skládek. Jediná obnova propadlé klenby byla potřeba v úseku dlouhém cca 3 m mezi krytem CO a nádrží v centrální části dvora (obr. 5 – sonda S2). U všech zkoumaných úseků došlo k jejich zdokumentování a zaměření.¹⁶ Po ukončení výzkumu a stavebních prací se přistoupilo k zasypaní sond. Podařilo se tak obnovit funkčnost štoly, a to s ohledem na historický,

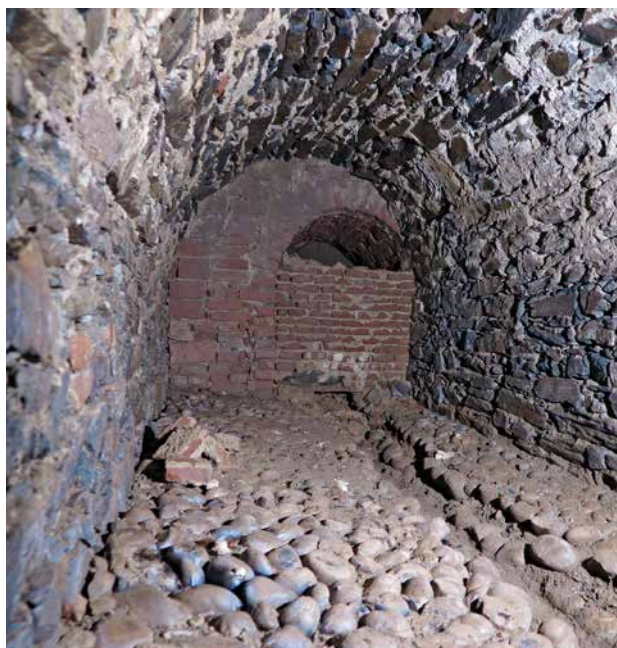
Obr. 14. Plasy, klášter, štola Q. Místo dodatečného vložení štoly Q2 (vlevo), rovněž pokračuje Q1. Pohled od severozápadu. (Foto T. Karel, 2018)

Obr. 15. Plasy, klášter, štola Q. Chodba Q2 – pohled směrem zpět k pozdější zazdínce z chodby Q1. Pohled od severovýchodu. (Foto T. Karel, 2018)

i v současnosti žádaný pozitivní vliv na okolní památkově významné konstrukce a objekty obnovením provětrávací funkce (cirkulace vzduchu).

16 ŘEHÁK, J.: NKP Klášter Plasy, Areál prelatury, Průzkum historického kanalizačního, vodního a větracího systému v areálu Opatské rezidence kláštera Plasy. BÁLEK, O.: Klášter Plasy, královská kaple sv. Václava a sv. Máří Magdalény, Geodetická dokumentace skutečného stavu. PLZÁK, J.: Geodetické zaměření sond č. 4, 7A a 7B, ZAV „Plasy – sýpka – sondáž v rámci předprojektové přípravy 2019“ a PLZÁK, J.: Geodetické zaměření úseku štoly Q před tzv. Královskou kaplí v areálu kláštera Plasy.

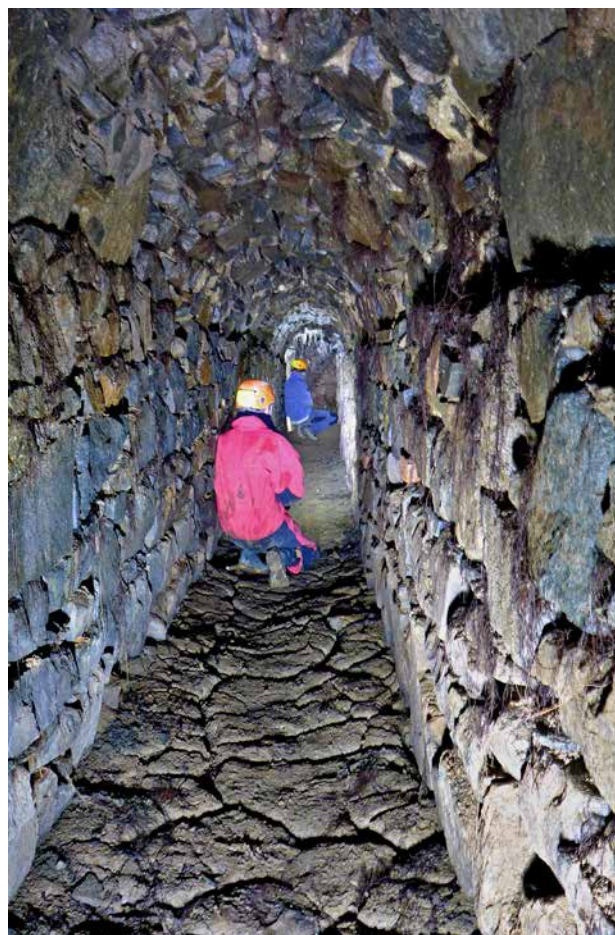
Obr. 16. Plasy, klášter, štola Q. Q2 – sklep. Celkový pohled od jihozápadu. Vzadu patrná zadržívka, která byla později odstraněna (obr. 17). (Foto T. Karel, 2018)

Obr. 17. Plasy, klášter, štola Q. Pohled do závěrečné části štoly Q2 od jihozápadu – za sklepem následuje cihelně zaklenutý zúžený „krček“. Pokračující situace byla zrušena vložением základu barokního ambitu (zeď na snímku vzadu). (Foto M. Waldmannová, 2018)

Archeologie

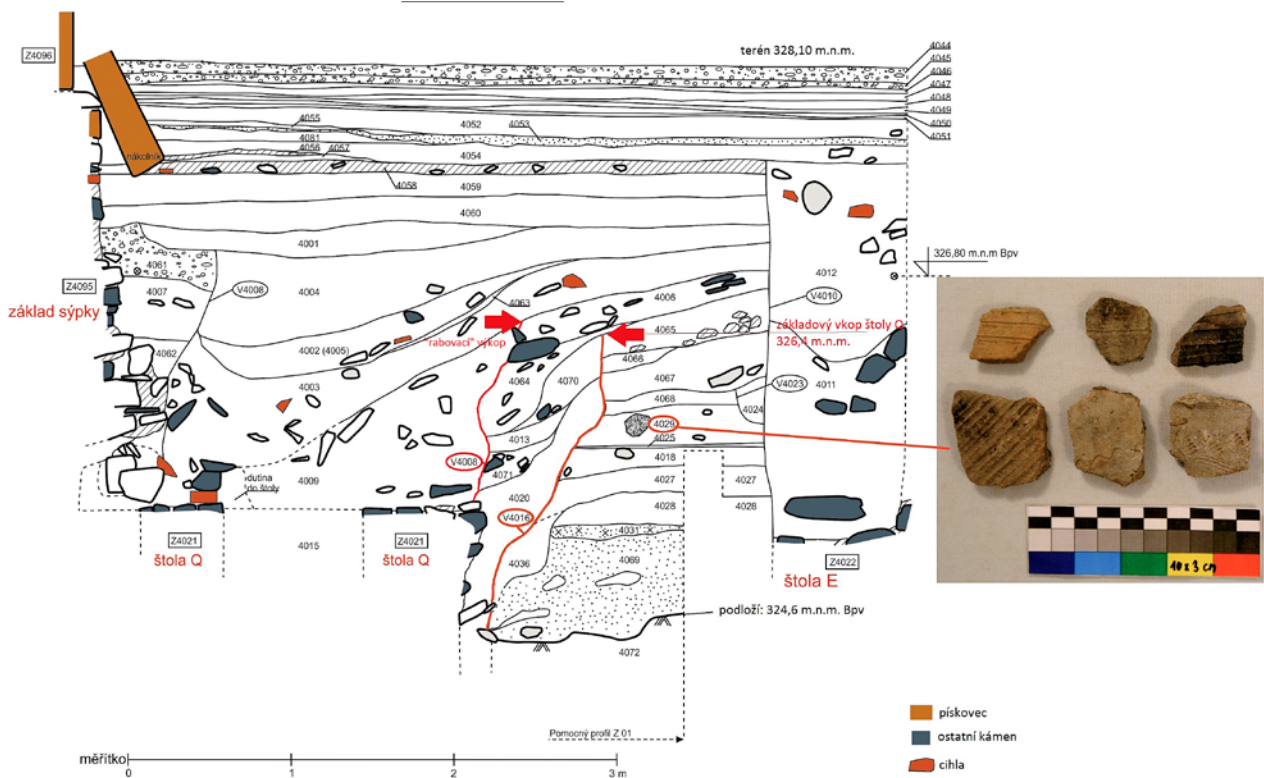
Podíl archeologie na popisovaném výzkumu spočíval v exkavaci a dokumentaci celkem třinácti sond, kopaných z povrchu, situovaných vždy do míst zjištěných závalů štoly.¹⁷ Poznatky o základových poměrech štoly na sebe nechal poměrně dlouho čekat. Sonda S9 a severní část sondy S10 byly umístěny v interiéru zaniklé budovy, přičemž bylo stratigraficky zřejmé, že konstrukce štoly této budově předcházela, respektive s ní souvisela. Čitelnost dalších sond (jižní část sondy S10, sondy S11–S13) komplikovalo

Obr. 18. Plasy, klášter, štola Q. Speleologický průzkum – objev neporušeného úseku štoly Q1 v roce 2016. Pohled od severozápadu. (Fotoarchiv Řehák – SPELEO, s. r. o.)

chybějící zastropení štoly – zachycovaly v podstatě zá-syp výkopů realizovaných v minulosti za účelem získání kamenných překladových bloků, tedy tzv. „rabovací“ výkopů, které proběhly až po ukončení využívání štoly. Teprve poslední sonda S13 vydala spolehlivé svědectví o založení štoly Q. Na jižním profilu byl zachycen jak „rabovací“ výkop (označen „V4008“ – obr. 19), tak základový výkop středověké štoly „V4016“. Horní hrana výkopu pro štolu se nacházela ve výšce 326,4 m n. m., přibližně 1,5 m pod stávající úrovní terénu. Vrstva „4029“ obsahovala jak pravěkou keramiku, tak zlomky keramiky pozdně hradištní tradice, se zdobením jednoduchou i hřebenovou vlnicí; ve stratigraficky mladších vrstvách 4068, 4067, 4066 a 4065 chronologicky citlivé artefakty chyběly, resp. byly přítomny jen zlomky pálené střešní krytiny. Zmíněná sonda zachytila poměrně unikátní situaci – na velmi malém prostoru cca 1 × 1 m, mezi výkopy pro štoly Q a E, se dochovalo neporušené souvrství od mladší doby bronzové po vrcholný až pozdní středověk. Mladší dobu bronzovou zde zastupovaly dva zahloubené objekty – odpadní jámy – ve vzájemné superpozici. Jejich původní rozměry

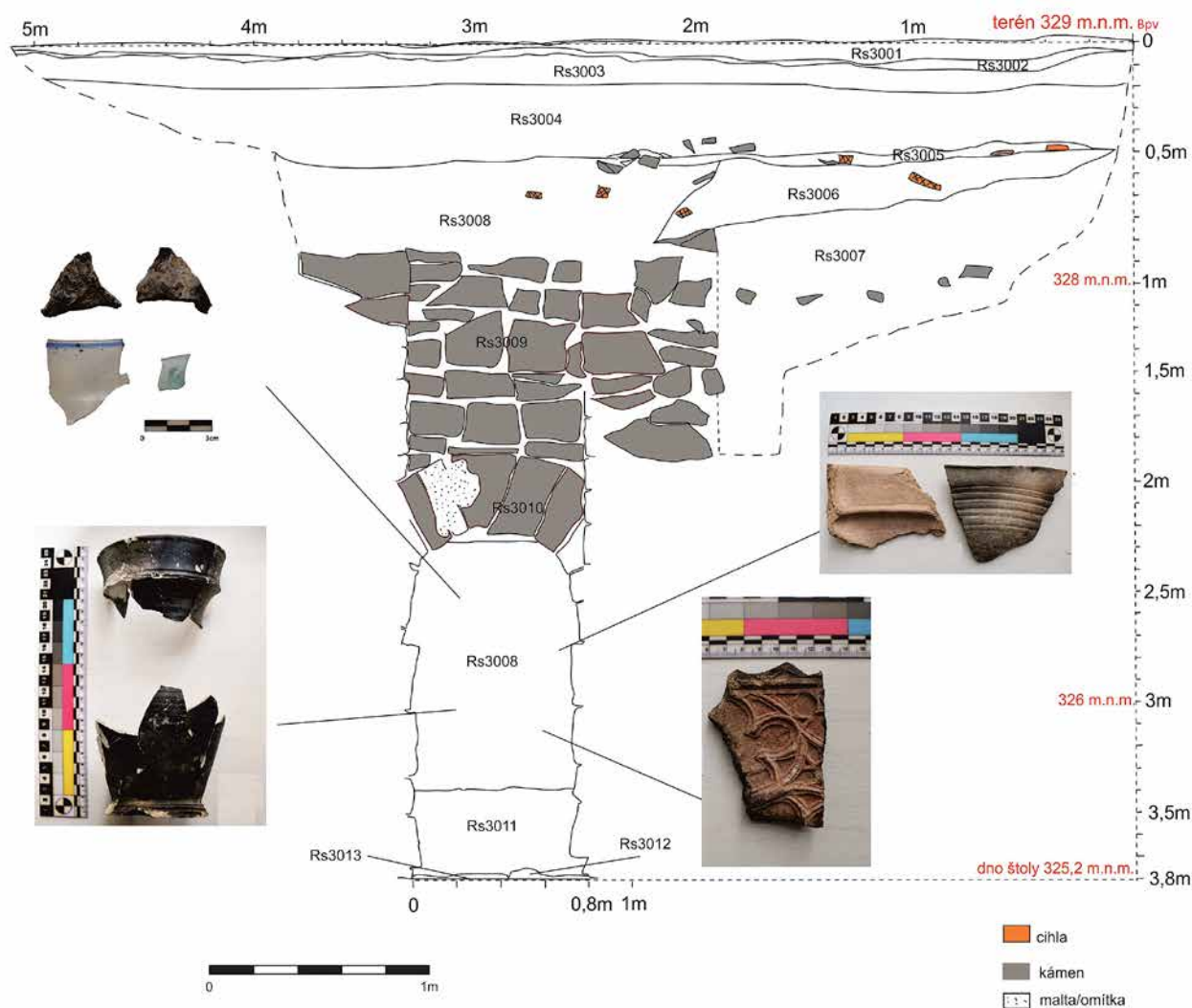
17 Pro větší přehled jsou sondy na obr. 5 označeny jako S1–S13, rozdílně od číslování užitého v nálezových zprávách.

Obr. 19. Plasy, klášter, štola Q. Sonda 13 – jižní profil. Základový výkop pro středověkou stolu Q. (Zpracoval V. Šístek 2020, upravila M. Waldmannová, 2021)

Obr. 20. Plasy, klášter, štola Q. Sonda 13 – pohled na pravěké odpadní jámy s množstvím přepálených zlofků keramiky. Pohled od severu. (Foto V. Šístek, 2020)

Obr. 21. Plasy, klášter, štola Q. Sonda 3 – severozápadní profil, šachta Š1. (Zpracovala M. Waldmannová, 2016 a 2021)

nebylo možné z důvodu narušení mladšími výkopy pro štoly rekonstruovat (obr. 20). Obě jámy však obsahovaly na 2 000 zlomků přepálených keramických střepů – převážně z mladší doby bronzové a ve výrazně menším zastoupení pak z doby halštatské a římské.¹⁸

Zánikový horizont užívání klenuté chodby bylo možné sledovat při těžení zásypů šachet Š1–Š3. První ze zjištěných šachet (Š1) zachytila sonda S3. Šachta byla široká až 1,1 m (u dna 0,8 m) a dlouhá 1,7 m; výšku nebylo možné spolehlivě určit díky nedochované koruně zdiva (obr. 21). Nachází se na někdejším opatském dvoře, mezi krytem CO a vodní nádrží. Její zásyp (na obr. 21 vrstva Rs3008) obsahoval doklady požáru v podobě zuhelnatělých trámů, mazanice a přepáleného okenního skla. V souboru převažovala redukčně pálená keramika s rádýlkovou výzdobou, nádobkové kachle a kachle komorové s reliéfní čelní stěnou, datované do 15. století. Dobu zasypání šachty přibližuje nalezený zlomek nádoby z čirého skla s natavenou modrou nití. Ten byl určen jako pozůstatek konvičky z přelomu 16. a 17. století.¹⁹ Na dně šachty byla dokumentována tenká šedočerná jílovitá vrstva Rs3012 se zbytky zetlelého dřeva, stejně jako v úseku chodby směrem ke krytu CO.²⁰

Druhá šachta (Š2) je situována již na prostranství mezi barokním pavilonem a sýpkou. Nachází se v rozšířené (1,2 m) a zvýšené části chodby – výška zdiva šachty od základové spáry po dochovanou korunu činí 2,4 m, na délku 3,7 m. Zasypána byla jednorázově kamenito-hlinitým materiálem, který obsahoval množství raně novověké, tvrdě vypalované a většinou glazované oxidační keramiky. Zajímavostí jsou zřejmě druhotně vytvořené „žlábký“ na korunách zdiva protilehlých čel šachty v severo-j jižním směru (obr. 22, 23). Stopy po konstrukci zastropení šachty nebyly zjištěny.

Třetí šachta (Š3) se nachází ve vzdálenosti pouhých 5 m od Š2. Je nejmenší, téměř čtvercového půdorysu o stranách 1 × 0,9 m, s dochovanou výškou 2,7 m od základové

18 V náleзовé zprávě se jedná o sondu 04/20 – ŠÍSTEK, V.: *Klášter Plasy – sýpka – sondáž v rámci předprojektové přípravy*, 2. etapa (2020), s. 9, 14.

19 Za určení patří poděkování PhDr. F. Frýdovi ze Západočeského muzea v Plzni.

20 V náleзовé zprávě označena jako RS3 – WALDMANNOVÁ, M.: *Plasy – prelatura – II. etapa* (2016).

Obr. 22. Plasy, klášter, štola Q. Šachta Š2, žlabovitý útvar na koruně zdiva severní stěny šachty (vpravo nahoře), pohled od jihu. Nová vyzdívka souvisí s osazením překladů na šachtu v roce 2019. (Foto M. Waldmannová, 2019)

spáry. Zásyp tvořila kyprá hlína s příměsí kamenů, valounů a stavební keramiky. Zlomky stolní a kuchyňské keramiky byly zastoupeny minimálně; nejmladší z nich však časově spadají, stejně jako v případě šachty Š2, do raného novověku.²¹ Obdobně jako v případě šachty Š2 byly zjištěny úpravy na korunách severního a jižního čela šachty (obr. 24, 25) a nebyly zachyceny stopy po konstrukci zastropení šachty.

V severním profilu sondy S9²² nad kanálem, která odkryla první jeho zasypaný úsek, byla v dochovaných fragmentech zdiva zaniklého objektu dokumentována další úprava v podobě „žlábků“, jenž vznikl částečným rozebráním koruny zdiva (obr. 26). Vůči ose kanálu je však umístěn mírně excentricky. V dalším průběhu kanálu již podobná úprava nebyla zjištěna.

Stavebně historické vyhodnocení štoly Q

Chodba je zaklenuta podélně valenou klenbou, jejíž pata je založena na korunách bočních zdí. Výška svislých částí zdiva činí 1,2–1,5 m v hlavní chodbě, ve vedlejší pouze 0,8 m, a výška klenby se pohybuje od 0,4 do 0,5 m. Podchodná výška štoly (ode dna k vrcholu klenby) je v průměru 1,6 m a šířka chodby dosahuje 0,8–1,2 m (v hlavní

chodbě) – je tedy dimenzována na průchod téměř vzpřímeně se pohybujícího, průměrně vysokého člověka. Chodba Q1 je v celé své délce spádovaná směrem od opatství. Materiálem bočních zdí je převážně lomový kámen různé velikosti, přičemž je zřetelné zakládání většími kameny. Pojivem byla vápenná malta. Ve skladbě zdiva jsou patrné průběžné ložné spáry, dokládající snahu o dodržení řádkování, zednická vazba a technika tzv. šíbrování menšími úlomky. Podle úseku chodby mezi šachtou Š2 a Š3, kde jsou na klenbě v maltě patrné otisky prkenného šalování (obr. 27), lze vyvodit představu o způsobu zdění štoly. Na šalování o zhruba polokruhovém profilu, jež bylo založeno na bočních stěnách (což dokládá zřetelné odsazení paty klenby od koruny zdiva), se vyzdívala klenba z lomového kamene, kladeného do vápenné malty. Ve zdivu byly použity i pískovcové, kameňicky opracované kvádry – jednak prvky tesané přímo pro stavbu chodby (zejm. klenáky v čelech klenby ve výškových zlomech – obr. 28), jednak druhotně uplatněné architektonické prvky či jejich části. Několik takových kusů

21 Výplň 1005, resp. 1007 v nálezové zprávě, KOŽÍŠEK, J., c. d., s. 7.

22 V nálezové zprávě jde o sondu 3/2018, KOŽÍŠEK, J., c. d.

Obr. 23. Plasy, klášter, štola Q. Šachta Š2, žlabovitý útvar na koruně zdiva jižní stěny šachty, pohled od severu. (Foto M. Waldmannová, 2019)

Obr. 24. Plasy, klášter, štola Q. Šachta Š3, žlabovitý útvar na koruně zdiva severní stěny šachty (vpravo nahoře), pohled od jihu. (Foto M. Waldmannová, 2019)

se podařilo zjistit v severní zdi prvního úseku boční chodby Q2, přičemž však není zřejmé, zda se jedná o druhotně použité stavební články (tedy původně zazděné v jiné stavbě), nebo o skládkový materiál (nepovedené a vyhozené prvky). Patrně jsou zde např. části klenebních žebér gotického původu (např. obr. 29), které lze rámcově datovat nejdříve do závěru 13. století, a zdících kvádrů.

Naopak užití tesaných kvádrů – klenáků – lze pozorovat u konstrukčního detailu chodby Q1 před rozměrnou šachtou Š2 – jedná se o zvýšení vrcholu klenby o cca 0,3 m (obr. 28), snad v reakci na změnu výškové úrovně terénu. V převážné délce této páteřní štoly se nedochovála žádná úprava dna, vyjma již zmíněného úseku mezi šachtou Š1 a krytem CO. V celém rozsahu chodby odpovídala úroveň počvy základové spáře bočních zdí. Na třech místech dochovaného hlavního úseku byly zjevné výrazné statické poruchy základů jihozápadní boční stěny, způsobené pravděpodobně podemláním velkých základových kvádrů v souvislosti s odvodněním boční chodby Q2.

Boční stěny kanálu byly v místech bez viditelných druhotných zásahů zděny stejným, výše popsaným způsobem. Výjimku představuje cca 5 m dlouhý úsek v jižní části

sondy S10, kde jsou boční zdi přezděny – liší se skladba zdiva a barva malty a zřejmá jsou zde napojení na původní, starší zdivo (obr. 10).

Časové zařazení a interpretace funkce štoly

Štolu Q1 a část vedlejší štoly Q2 lze považovat za středověkou stavbu. Dokládají to zejména tyto stavební znaky: poměrně pečlivě prováděné zdění ve vodorovných stavebních spárách (pracovních vyrovnávacích úsecích), uplatnění tesaných prvků v čele odsazené klenby a do značné míry i doklady šalování z prken, dochované v otiscích v maltě na klenbě. Datování podle nalezených architektonických článků je sporné; jejich omezený výskyt a počet hovoří spíše pro variantu využití prvků poškozených při výrobě, nikoliv pro druhotné uplatnění materiálu z nějaké starší demolované stavby. Omezená distribuce těchto prvků však nevylučuje ani doklad druhotného zásahu do boční zdi chodby v souvislosti s návazností na sklepní prostoru situovanou v blízkosti východní ohradní zdi. Středověký

Obr. 25. Plasy, klášter, štola Q. Šachta Š3, celkový pohled od jihovýchodu, patrné úpravy koruny jižní a severní stěny. (Foto M. Waldmannová, 2019)

Obr. 26. Plasy, klášter, štola Q. Sonda 9, pohled od jihozápadu. Foto zachycuje stav před zaklopením kanálu novými překlady. V severním profilu patrný žlabovitý útvar. (Foto J. Kozíšek, 2018)

Obr. 27. Plasy, klášter, štola Q. Klenba chodby mezi šachtami Š2 a Š3 s dochovanými otisky po dřevěném šalování. (Foto M. Kohnáš, 2018)

původ podzemní chodby také nepřímo dokládá stratigrafický vztah s dalšími stavebními konstrukcemi. Především se jedná o přímou vazbu na zaniklé objekty na prostranství mezi sýpkou a ambitem prelatury, která svědčí o tom, že nižší, neprůchodná část štoly souvisela s výstavbou budovy nad ní, která je prokazatelně gotického původu. Dále se jedná o stratigrafický vztah mezi chodbou a vodní nádrží v centrální části dvora, kdy je u nádrže jednoznačně zřejmý mladší původ. Její umístění bylo jistě výsledkem požadavku symetričnosti barokní architektury, a tak ani komplikované založení této stavby na dno starší štoly nebylo na překážku. V této souvislosti je ještě zajímavé, že štola není v místech, kde prochází pod barokním pavilonem ambitové chodby prelatury, touto stavbou nijak narušena. Založení zde tedy musí být provedeno překlenovacími pasy nad klenbou štoly. V dosud známém rozsahu chodby lze pozorovat tři stavební etapy: hlavní chodbu Q1 v celém rozsahu včetně neklenutých prostor (šachet), boční chodbu Q2 (která má ovšem podobný charakter zdíva a nemusí být příliš mladší) a úpravy boční chodby – zaústění do nějaké budovy.²³ Klíčovým místem pro přesnější časové určení výstavby štoly byla sonda S13 u západního nároží jižního křídla barokní sýpky. Základový výkop zde porušoval dochované kulturní vrstvy s keramikou datovanou od mladší doby bronzové po vrcholný středověk, konkrétně 13. století. Avšak zejména s ohledem na funkční souvislost popisované štoly s klášterním infirmariem a prostorovým rozložením klášterišť lze soudit, že k vybudování štoly došlo již v průběhu 13. století.

Funkce klenuté části této nepochybně značně nákladné stavby se jeví nejspíše jako komunikační. Štola umožňovala poměrně pohodlný pohyb a byla zřejmě dimenzována na stálejší provoz, nikoli pouze na nárazové využití (např. k refugiálnímu účelu). Bohužel neznáme podobu nástupu do štoly z prostoru opatského domu, s největší

Obr. 28. Plasy, klášter, štola Q. Konstruktivní detail chodby Q1 – zvýšení klenby. Užití tesaných kvádrů, tzv. „klenáků“. Pohled od jihu. (Foto T. Karel, 2018)

pravděpodobností zde štola ústila do sklepního prostoru. Její výstup v prostoru před Královskou kaplí pak jistě souvisel s menší šachtou (Š3), dimenzovanou pro umístění žebříku; touto šachtou, případně vedlejší širší šachtou (Š2) však mohl být chodbou dopravován i materiál. V neprospěch čistě utilitárního odvodňovacího účelu svědčí absence povrchové úpravy dna. Pouze u prvního úseku Q1 se zřejmě dochovaly zbytky prken na podlaze, která však mohla sloužit jako pohodlnější pochozí vrstva v případě výskytu lokálního zavlhčení. V porovnání s dosud známým podzemním systémem kláštera pozorujeme rozdíly jak ve složení zdíva (barokní klenuté štoly jsou ze smíšeného zdíva, ve značné míře s čistě cihelnou klenbou), tak v úpravě dna. Odvodňovací štoly mají vždy ve dně žlábk. ²⁴ Předpokládáme, že odvodňovací rigol ve valounové dlažbě vedlejší chodby Q2 je dodatečný, snad z doby, kdy

23 Třetí etapa je zde zmíněna zatím jen obecně. Konečné vyhodnocení bude možné až po dokončení záchranného archeologického výzkumu při realizaci stavební akce *Cisterciácký klášter Plasy – obnova opatské rezidence*, tedy v roce 2022. Součástí stavby je rekonstrukce samotné štoly a její zpřístupnění veřejnosti, včetně obnovy zaniklého sklepa, kam štola ústila.

24 Např. štola G – ŘEHÁK, J.; TĚŠÍNSKÁ-LOMIČKOVÁ, R.; ŘEHÁK, S., c. d., s. 97.

Obr. 29. Plasy, klášter, štola Q. Užití architektonických článků – detail gotického žebra ve zdivu první části boční štoly Q2. (Foto T. Karel, 2018)

se přestala používat hlavní chodba (dokládá to kamenná zazdívka mezi hlavní a vedlejší chodbou), ale ještě byl využíván sklep vedlejší chodby. Na druhou stranu nelze vyloučit obdobnou úpravu dna pomocí říčních valounů původně v celé trase. Před zrušením přístupu do štoly mohly být kameny pečlivě vysbírány a použity jinde v areálu, obdobně jako byly téměř kompletně odebrány kamenné překlady z kanálu. Ovšem v případě běžně dostupných říčních valounků se nejedná o pravděpodobnou variantu. Měřené dno chodby má směrem od prelatury k sýpce mírný sklon. Spolehlivě se tak odvodňovalo dno (počva) štoly, ale pravděpodobně nešlo o primární účel stavby.

Literatura

- FRIEDL, Antonín: Archeologické badání na Hůrce u Plzně a u klášterního kostela v Plasech. *Památky archeologické*. 1921, díl 32, seš. 3–4, s. 266–269.
- CHUDÁREK, Zdeněk.: Obnova vstupního klášterního nádvoří v Plasích a nová zjištění o jeho stavebních proměnách. In *Proměny plaského kláštera (1145–2015), Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 8.–9. října 2015 v Plasích*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 2015, s. 7–20.
- KAMENICKÁ, Eva: Stavební vývoj areálu cisterciáckého kláštera v Plasích ve světle archeologických výzkumů. In *Archaeologia historica*. 21. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, s. 57–80.
- PODLAHA, Antonín: Popisy kláštera a kostelů v Plasech v rukopise z r. 1744. *Památky archeologické*. 1908, díl 23, seš. 4, sl. 223–232.
- ŘEHÁK, Josef; TĚŠÍNSKÁ-LOMIČKOVÁ, Radka; ŘEHÁK, Stanislav: Skrytý svět klášterního areálu v Plasích. In *Proměny plaského kláštera (1145–2015), Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 8.–9. října 2015 v Plasích*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 2015, s. 89–98.
- SOMMER, Petr: K otázce využití novověkých písemných pramenů v archeologické praxi. In *Archaeologia historica*. 8. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost, 1983, s. 531–540.

V případě kanálu však s proplachovací a odvodňovací funkcí, potřebnou pro provoz klášterního infirmaria, již zřejmě váhat nelze. V textu zmíněné dodatečné „žlábků“ na šachtách Š2 a Š3 a na začátku kanálu mohou být odpovědí na způsob přivedení vody do budov nad kanálem, a to dřevěným potrubím. Jeho existenci, ať už v souvislosti se středověkým objektem či později, každopádně dokládají dvě železné spojky vodovodu ze zásypů obou šachet.²⁵

Zřejmě složitější bude určení doby ukončení využívání štoly, přičemž ta se bude pravděpodobně u různých úseků lišit. Momentálně nelze tuto problematiku jednoznačně uzavřít, zejména s ohledem na již zmíněný probíhající záchranný archeologický výzkum v podobě odkryvu rozměrného sklepa při severovýchodní ohradní zdi v místech pokračování boční štoly Q2. Jisté je, že funkci hlavní štoly definitivně zrušil barokní rozvoj kláštera vestavěním nádrže do její trasy.

Závěrem ještě dlužno doplnit, že pokud přijmeme tradovanou komunikační funkci klenuté chodby, nepropojovala by opatský dům se suterénem kaple, ale se zástavbou před jejím západním průčelím. Tedy pravděpodobně klášterní nemocnici, jejíž pozůstatky zachytil souběžný archeologický výzkum a která se snad brzy také dočká svého publikování.²⁶ Boční zeď štoly směrem ke kapli nejeví ani náznakem stopy po zazdřeném otvoru či opravách. Prostora za zazdívkou v suterénu kaple, pod stávající předsíní, byla kompletně vytěžena v roce 2019 – chodba zakreslená v plánu M. Pavlíka se v těchto místech skutečně nepotvrdila.²⁷

Přesto, že příspěvek podhaluje tajemství tradované podzemní chodby mezi Královskou kaplí a prelaturou – resp. potvrzuje její samotnou existenci, trasu, základní parametry a funkci jednotlivých částí, je zřejmé, že zůstává stále mnoho nezodpovězených otázek, které by mohly být objasněny dalšími výzkumy a badáním včetně hledání analogických příkladů; při zpracování příspěvku nebyly autorům známy žádné další shodné konstrukce z klášterního prostředí, s obdobným funkčním a časovým zařazením.

25 KOŽÍŠEK, J., c. d.

26 Dílčí část výzkumu před kaplí již publikována byla: WALDMANNOVÁ, M.; KAREL, T.: *Příspěvek k poznání středověké zástavby okolí tzv. královské kaple kláštera Plasy*.

27 ŠÍSTEK, V.: *Klášter Plasy – sýpka – sondáž v rámci předprojektové přípravy 2019*, s. 8.

WALDMANNOVÁ, Marcela; KAREL, Tomáš: Příspěvek k poznání středověké zástavby okolí tzv. královské kaple kláštera Plasy. In *Archeologie západních Čech*. 13. Plzeň, Západočeské muzeum, 2017, s. 80–90.

Nepublikované zprávy

BÁLEK, Ondřej: *Klášter Plasy, královská kaple sv. Václava a sv. Maří Magdalény, Geodetická dokumentace skutečného stavu objektu – archeologická studie*. Kounice 2018. Dokumentace pořizená na základě zaměření firmy G4D (měřil MICHALÍK, Bohumil; kreslila MIHÁLOVÁ, Šárka). Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

KOŽÍŠEK, Jan: *Plasy – prelatura – 4. etapa, 2018, Předstihový a zjišťovací ZAV*. Český Krumlov; Rochlov, Archaia-jih, o. p. s., 2018. Nálezová zpráva. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

LACHMAN, Vladimír: *Areál bývalého cisterciáckého kláštera Plasy „Plasy – dvůr prelatury a prostor před královskou kaplí 2018“*. Praha, Inset, 2018. Geologická dokumentace archeologických sond. Závěrečná zpráva. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

PAVLÍK, Milan: *Plasy – klášter, Sýpka s bývalou kaplí, Studie na obnovu kaple*. Praha 1981. O 037-4-13064, O 038-4-13081. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

PLZÁK, Jindřich: *Geodetické zaměření sond č. 4, 7A a 7B ZAV „Plasy – sýpka – sondáž v rámci předprojektové přípravy 2019“ (st. p. č. 17/2 a 17/3, ppč. 1/1, 1/2, 462/19 a 462/20, k. ú. Plasy), včetně 3D dokumentace podzemních konstrukcí kanálu*. Vejprnice, J. Plzák, 2020. Technická zpráva. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

PLZÁK, Jindřich: *Geodetické zaměření úseku štoly Q před tzv. Královskou kaplí v areálu kláštera Plasy, včetně 3D dokumentace podzemních konstrukcí kanálu*. Vejprnice, J. Plzák, 2020. Technická zpráva. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

ŘEHÁK, Josef: *NKP Klášter Plasy, Areál prelatury, Průzkum historického kanalizačního, vodního a větracího systému v areálu Opatské rezidence kláštera Plasy*. [Praha], Řehák – SPELEO, 2016. Nálezová zpráva. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

ŠÍSTEK, Václav: *Klášter Plasy – sýpka – sondáž v rámci předprojektové přípravy 2019*. Plzeň, ZIP – o. p. s., 2019. Zjišťovací archeologický výzkum. Nálezová zpráva. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

WALDMANNOVÁ, Marcela et al.: *Plasy – klášter, Zjišťovací záchranný archeologický výzkum, Prelatura – II. etapa (2016), Závěrečná nálezová zpráva*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni. O 037-4-25961. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

Summary

The medieval underground adit in the Plasy Monastery

Keywords: *Plasy — monastery — underground — adit — passage — sewer — speleology — archaeology*

The authors present for the first time the medieval segment of the Plasy Monastery's underground system, outlining the results of archaeological and speleological surveys carried out between 2015 and 2020. In connection with the preparatory works prior to the comprehensive construction enterprises; namely, rehabilitation of the abbatial residence and reconstruction of the granary, the underground passage (traditionally mentioned in literature) between the prelate's residence and the so-called Royal Chapel has purposefully been examined. While its existence has been confirmed, a direct connection with the basement of the so-called Royal Chapel has been ruled out. The survey's results include documentation of the surprisingly preserved segment of the main adit (with the length of more than 90 m), leading beneath the abbatial garden towards the south-east and passing under the Baroque pavilion to the space in front of the so-called Royal Chapel. From the

area in front of the chapel's face wall it continues to the corner of the Baroque granary's south wing, closely passing that structure. On the abbatial garden, a subsequently added side passage turns from the main adit towards the northeast. Its architectural development was more complex and it used to run into a defunct cellar near the boundary wall. The article aims at describing the find, presenting its architectural and historical evaluation and determining its function. Taking into account the circumstances of the find; namely, the absent adjustments to the floor plate along the prevailing segment of the route, the authors tend to assume that the vaulted portion was used for communication purposes, i.e. as a passage. Running through the defunct medieval built-up area in front of the Royal chapel (probably the monastic hospital that was confirmed by the concurrently conducted archaeological survey), the adit assuredly used to serve as a sewer (narrowed profile, straight lintels). For the time being, however, whatever connection with the water regime in terms of flushing the sewer and draining off dirt from the former *infirmary* has not been substantiated.

(Translated by Karel Matásek)

Autoři

Mgr. Marcela Waldmannová

archeoložka

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni
tel.: 606 666 418, e-mail: waldmannova.marcela@npu.cz

Tomáš Karel

památkář, specialista na průzkumy staveb

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni
tel.: 606 666 415, e-mail: karel.tomas@npu.cz

PhDr. Josef Řehák a Stanislav Řehák

speleologové, specialisté na podzemní systémy

SPELEO – ŘEHÁK, s. r. o.

tel.: 602 490 690, 602 436 553, e-mail: josef@rehak-speleo.cz, standa@rehak-speleo.cz

Štuková plastická výzdoba krbů na zámku v Kaceřově

JAN FIŘT – ROBERT GÁJA

Článek se zabývá štukovou plastickou výzdobou unikátních renesančních krbů na zámku v Kaceřově na severním Plzeňsku, otázkou jejich datace, možného autorství a také původem předloh.

Klíčová slova: Kaceřov — renesance — krby — štuková výzdoba

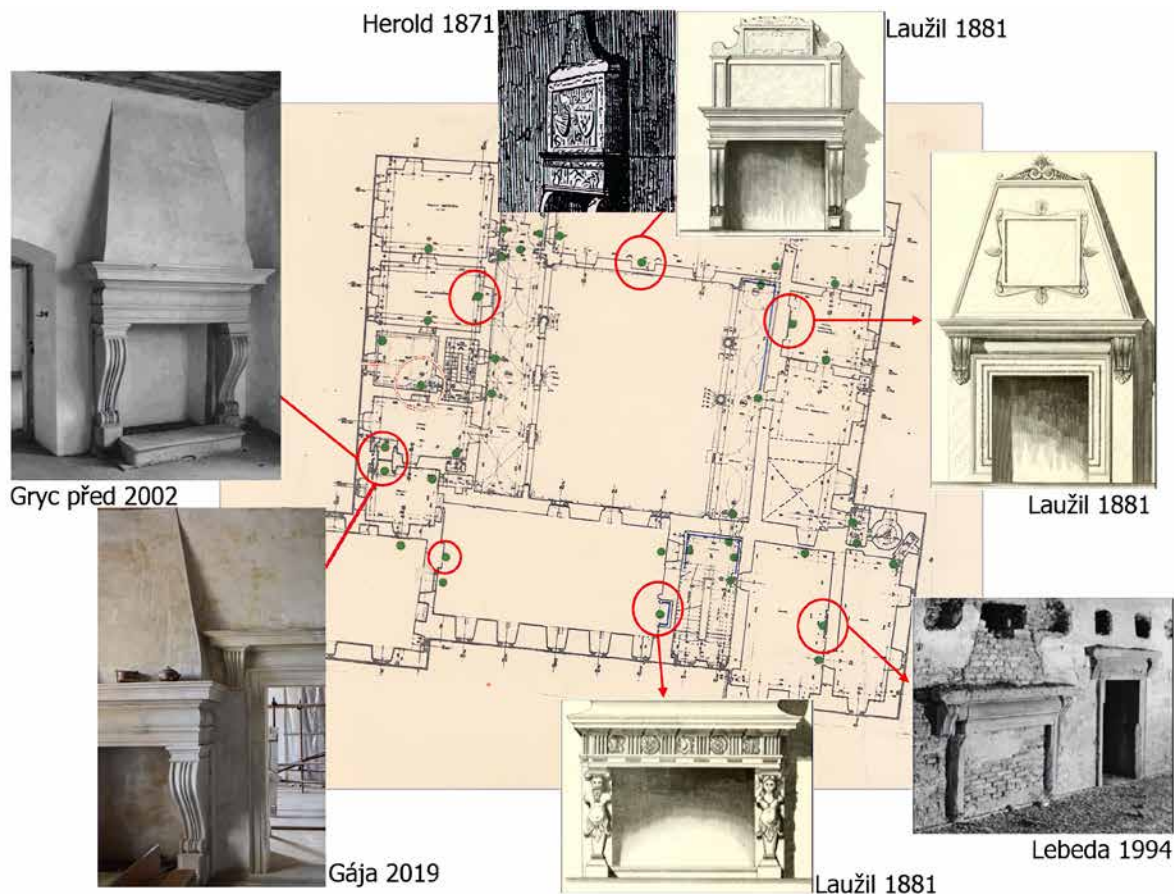
Dějiny kaceřovského panství (Kaceřov, okr. Plzeň-sever) byly od svých počátků úzce spjaty s cisterciáckým klášteřem v Plasích a s jeho osudy. Plaský klášter byl majitelem Kaceřova po většinu doby svého trvání až do zrušení v roce 1785, třebaže v předbělohorském období z důvodu zástav bylo jeho vlastnictví jen formální. V době před husitskými válkami zastavoval vesnici příslušníkům šlechty často sám klášter, avšak v roce 1420 tak učinil přímo král Zikmund. Statek se následně po většinu 15. století nacházel v držení Kolovratů.¹ V roce 1539 vyplatil zástavu včetně poloviny města Kralovic sekretář české královské komory Florián Gryspek

z Gryspachu, který dne 19. června téhož roku obdržel od Ferdinanda I. majestát potvrzující její trvání „na dobu dvou životů“.²

1 MUK, J.; LANCINGER, L.: *Kaceřov, Stavebně historický průzkum zámku*, s. 1–2. *Archiv český* [...], čl. 528, s. 450.

2 Později bylo toto privilegium rozšířeno na čtyři generace. K osobnosti Floriána Gryspeka srov. GRIESENBECK VON GRIESENBACH, R.: *Florián Griespek z Gryspachu na Kaceřově, Ve službách Koruny české*, s. 27 a také MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 3–4. K dějinám zámku ROŽMBERSKÝ, P.; NOVILSKÝ, M.: *Gotická tvrz a zámecká pevnost Kaceřov*, s. 13.

Obr. 1. Kaceřov (okr. Plzeň-sever), zámek. Celková situace krbů v prvním patře zámku. (Zpracoval Robert Gája a Jan Fiřt na podkladě plánu hodnotných prvků ze stavebně historického průzkumu zámku MUK, J.; LANCINGER, L. 1969, 2021)

Obr. 2a, b. Kaceřov, zámek. Krb v prvním patře severního křídla, levá konzola. (Černobílá foto J. Gryc, 1993; barevné foto R. Gája, 2019)

S novým vlastníkem nastalo nejzářnější období v dějinách kaceřovského statku a zejména velkorysá přestavba stávajícího sídla na „moderní“ zámek. Korespondencí s českou královskou komorou lze doložit intenzivní stavební činnost od jara roku 1540 až do roku 1563. Ferdinand povoloval zvyšovat zástavní částku vždy na základě přesného vyúčtování investic. Ty směřovaly zejména do přestavby středověké tvrze, která zde stála snad již ve druhé polovině 14. století.³ Jejím nejvýznamnějším pozůstatkem je věž, prostupující v celé výšce východní části severního křídla renesanční novostavby.⁴ Jako zámek je objekt poprvé zmíněn v roce 1544. Zástavní suma se do roku 1563 zvýšila z původních 2 750 kop českých grošů na závratnou sumu 13 585 kop.⁵ V roce 1549 muselo být jedno, patrně východní křídlo zámku téměř hotovo, jak napovídá objednávka kmenů pro stavbu krovu.⁶ Poté se zřejmě pokračovalo výstavbou jižního křídla, což dokládá letopočet 1552 na dnes již nedochovaném dymníku krbu v kuchyni.⁷ Do roku 1549 je dále datován údaj v povolovacím majestátu, zmiňující „stavění nemalé k bezpečnějšímu bytu“ na Kaceřově, což snad můžeme dát do souvislosti s výstavbou důmyslného opevňovacího systému zámku, na jehož realizaci muselo Gryspekovi záležet zvláště po událostech roku 1547, kdy byl na krátkou dobu uvězněn protestantskými stavy jako exponent Ferdinanda I.⁸ V roce 1558 se uvádí v urbáři, že zámek Kaceřov „jest všecken z gruntu nově znamenitým nákladem velikým vystavěn“.⁹

Po bitvě na Bílé hoře byl veškerý majetek rodu Gryspeků – za to, že všichni Floriánovi potomci přešli do řad české stavovské opozice – konfiskován a kaceřovské panství se v roce 1622 opět stalo vlastnictvím plaských cisterciáků. Stavební úpravy, které na zámku provedli do doby zrušení kláštera, nebyly zásadního charakteru.¹⁰ Již do

3 SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, s. 114. NOVOBILSKÝ, M.: *Gotická věž tvrze na zámku v Kaceřově*, s. 85–93. MUK, J.; LANCINGER, L., *c. d.*, s. 1–2. O její původní podobě víme jen málo.

4 NOVOBILSKÝ, M., *c. d.*, s. 85–93. O její původní podobě víme jen málo.

5 MUK, J.; LANCINGER, L., *c. d.*, s. 5–6.

6 MUK, J.; LANCINGER, L., *c. d.*, s. 7.

7 LAUŽIL, C.: *Schloss Kacerov in Böhmen*, s. 22–25. Podrobněji viz pozn. 26 a obr. 5.

8 MUK, J.; LANCINGER, L., *c. d.*, s. 7. ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M., *c. d.*, s. 37–38, uvažují, že ke stavbě bastionového opevnění došlo až v následující fázi po roce 1558.

9 MUK, J.; LANCINGER, L., *c. d.*, s. 8.

10 Výstavba kaple sv. Jiří a dále obnova velkého sálu s výmalbou proběhly patrně v šedesátých a sedmdesátých letech 18. století. PODLAHA, A.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kralovickém*, s. 30–42, fotografie velkého sálu před požárem na s. 39 a svědectví o další pozdně barokní výzdobě na s. 42. ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M., *c. d.*, s. 46.

Obr. 3a. Kaceřov, zámek. Krb v prvním patře severního křídla, čelo dymníku se štukovým rámem a palmetami. (Foto R. Gája, 2019)

tohoto období se datuje začátek postupného chátrání zámku, např. k roku 1785 je uváděn propadlý strop západního sálu. V dalších letech, kdy bývalý klášterní majetek přešel do správy Náboženského fondu, se stav zámku výrazně zhoršoval. Klášter Plasy i s Kaceřovem následně v roce 1826 zakoupil rakouský státní kancléř Klement Václav Metternich-Winnenburg a Metternichové pak drželi kaceřovský zámek téměř sto let, od roku 1826 do roku 1922. Za nich se honosné prostory prvního patra využívaly jako sýpka a skladiště sena.¹¹ V přízemí byla obecní škola. Z důvodu statiky musela být snesena barokní báhň z věže a později byla v roce 1875 snížena i výška věžního zdiva. Kvůli zcizování železných táhel byly také oslabovány konstrukce zavěšených stropů. Chátrání budovy vyvrcholilo devastujícím požárem v roce 1912.¹² Nevalný zájem majitelů o zámek a s tím související absence stavebních úprav paradoxně způsobily, že se stavba do dnešní doby dochovala ve víceméně původní renesanční dispozici.

Čtyřkřídlý zámek je pravidelného, mírně obdélníkovitého půdorysu, s nárožními rizality po stranách hlavního, východního průčelí, a s lehce vystupujícím středním rizalitem na západní straně. Objekt je orientován podél

hloubkové osy procházející ve směru východ-západ, což zdůrazňují vjezdy ve středu obou průčelních křídel. Jejich portály jsou rovněž jedinými výraznějšími, plasticky členěnými prvky, které se uplatňují v jinak velmi ploše, až pevnostním dojmem působícím průčelí. Převahu hloubkové osy dále podtrhují patrové arkády na nádvoří, nacházející se jen v delších bočních traktech. Členitý systém arkád představuje současně působivý kontrast vůči vnějším architektonicky strohým fasádám, pokrytým v celé ploše sgrafitovou bosáží. Svou dynamickou dispozicí, klasicizující arkádou a architektonickým tvaroslovím patří kaceřovský zámek k nejpokročilejším realizacím 16. století v celé střední Evropě.¹³

11 MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 13, cituje popis zámku v době převzetí náboženským fondem a na s. 14 také popis zámku v době jednání o prodeji v roce 1824.

12 MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 7. KOLÁŘ, P.: *Zámek Kaceřov v pramenech historické ikonografie*, s. 7–16. Tehdejší podobu zámku se zazděnými okny v patrech dokládá rytina F. A. Hebera z roku 1846, přetištěno tamtéž, s. 12.

13 KRČÁLOVÁ, J.: *Renesanční architektura v Čechách a na Moravě*, s. 12.

Obr. 3b. Kaceřov, zámek. Krb v prvním patře severního křídla, pohled na krb od západu. (Foto J. Gryc, 1990)

Co se interiérového vybavení týče, jsou výtvarné kvality shledávány zejména ve výjimečně skupině bohatě zdobených krbů, jejichž dymníky nesly v nejednom případě štukovou výzdobu (obr. 1). Z dvanácti honosných krbů se do dnešních dnů bohužel dochoval jen zlomek (nejcelistvěji dva krby ve velkém sále východního křídla), přičemž ty se štukovou výzdobou jsou dnes ztraceny zcela.¹⁴ Představu o jejich vzhledu si tak můžeme učinit již jen z fotodokumentace či starších nákresů.¹⁵ Náročný vytápěcí systém zámku doplňovala původně vedle krbů také kachlová kamna, která se ovšem žádná nedochovala.¹⁶ Většina z nich se nacházela v obytném prvním patře. Typologicky můžeme rozdělit krby do dvou skupin: první sestává z krbů s architektonicky řešenou představenou konstrukcí dymníku s kladím a konzolami,¹⁷ druhou skupinu tvoří pouhé niky ve zdi s jednoduchým ostěním a křbovou římsou.¹⁸ Římsy, konzoly, ostění krbů a v jednom případě i architektonizovaný nástavec byly z pískovce, pláště dymníků z omítnutého cihelného zdiva a někdy také s ornamentální štukovou výzdobou, rámuující malířský či sgrafitový dekor.¹⁹

Existenci štukové výzdoby na krbech dnes můžeme spolehlivě (včetně obrazové dokumentace) doložit jen ve dvou případech. Jeden krb se nacházel v kuchyni a druhý ještě v roce 2019 v prvním patře v západní polovině severního křídla.²⁰

Štukovou výzdobu měl možná ještě krb ve velkém sále západního křídla, u nějž Carl Laužil uvádí, že štukové

Obr. 3c. Kaceřov, zámek. Krb v prvním patře severního křídla, detail části štukového zrcadla s rytým rámováním a štukovým nástavcem. (Foto R. Gája, 2019)

ozdoby byly původně na vrcholu jeho nástavce. Ve střední ploché části nástavce pak byly ještě v roce 1881 patrné malované erby Floriána Gryspeka a jeho manželky Roziny Hölzelové ze Sillianu. Jejich podobu nicméně Laužil nepublikoval a zachycuje je pouze zběžně rytina Eduarda Herolda z roku 1871, který však erby znázorňuje jako reliéfy (obr. 1).²¹ Tento krb byl zničen během velkého požáru v dubnu roku 1912 a zachovaly se z něj pouze fragmenty volutových konzol; na původním místě je osazena dnes jejich kopie.²²

Daleko více víme o štukové výzdobě krbu v prvním patře severního křídla. Křbový otvor je rámován pískovcovým

14 Příčinou tohoto smutného stavu je především zmíněný ničivý požár v roce 1912 a jeho následky – zejména dlouhé nezaštěpení objektu, které způsobilo problémy přetrvávající až do dnešních dnů, a také neodborné zásahy z posledních let, kdy jsou původní narušené části vyjímány s plánem jejich nahrazení kopiemi. Dva krby v patře jižního křídla prošly obnovou již patrně v osmdesátých letech 20. století. ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M., *c. d.*, s. 58.

15 Precizní nákresy čtyř krbů se nacházejí v publikaci LAUŽIL, C., *c. d.*, s. 22–25.

16 ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M., *c. d.*, s. 58. Ještě popis z roku 1785 uvádí dvě zelená a jedna bílá kachlová kamna – MUK, J.; LANCINGER, L., *c. d.*, s. 13.

17 Carl Laužil, který podal jeden z nejpodrobnějších popisů křbové výbavy zámku, a to k roku 1881, kdy se nacházely ještě v poměrně dobrém stavu, považoval tento typ krbu na Kaceřově za nejběžnější.

18 MUK, J.; LANCINGER, L., *c. d.*, s. 71.

19 LAUŽIL, C., *c. d.*, s. 24.

20 Krb byl odsekán, místo uložení jeho fragmentů nebylo ověřeno.

21 Vedle LAUŽIL, C., *c. d.*, s. 23–24, se tato informace objevuje také v NEUMANN, J.; MILTNER, F. K. H.: *Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Privatmünzen und Medaillen*, s. 96. Erby bez detailů jsou vidět na rytině Eduarda Herolda, otištěné v *Květech českých* v roce 1871 (HEROLD, E: *Sňh v zámku Kačerově*).

22 Jak o tom informuje ve své obsáhlé zprávě Centrální komisi do Vídně plzeňský konzervátor Škorpil – MUK, J.; LANCINGER, L., *c. d.*, s. 17.

Obr. 4. Kaceřov, zámek. Krb v prvním patře severního křídla, detail poškozené palmety a rámu na východní straně dymníku. (Foto R. Gája, 2019)

pravouhlým profilovaným odstupňovaným ostěním, jež je zdobeno dvěma řadami perlovce. Na něm spočívá soudkovitý vlys. Pískovcovou římsu podpírají navíc po stranách dvě stojky s volutovými konzolami pokrytými listy s akanťovým přívěskem (obr. 2a, b). Na ní stojí zděný dymník, na hranách s maltovým rámem, v jehož středu se nachází velká plocha zrcadla, rámovaná čtvercovou štukovou lištou s volutami a palmetami (obr. 3a, b). Dle provedených sond se ve středu štukového zrcadla nenacházela žádná výplň, ani letopočet.²³ Patrně je však ryté rámování na vnitřní straně štukové kartuše (obr. 3c). Palmety a zřejmě i další náročnější štukové plastické články byly nalepeny do připraveného maltového lože na povrchu dymníku (obr. 4). Jeho povrch byl později několikrát přebílen. Samotný dymník dlátovitého tvaru je do hloubky velice subtilní.

Druhý krb s prokazatelnou štukovou výzdobou se nacházel v přízemí v nejzápadnější místnosti jižního křídla, která sloužila jako kuchyně.²⁴ Zanikl někdy po druhé světové válce.²⁵ Netypicky pojatá forma této krbové architektury vycházela z požadavku na zajištění odvodu kouře ze značně rozlehleho otevřeného kuchyňského ohniště. Mohutný pyramidální dymník zabíral téměř polovinu šířky místnosti a kvůli absenci spodní nosné konstrukce musel být ukotven železnými táhly (která se jediná dochovala) do klenby místnosti. S ohledem na utilitární účel prostoru je zde bohatá výzdoba krbového pláště dosti překvapivá. Obvod dymníku byl lemován ornamentálním rámcem tvořeným pásy meandrů a perlovců, zhotovenými patrně

technikou sgrafita; ve středu se nacházely dvě plasticky náročně ztvárněné štukové erbovní kartuše. Nad nimi byla umístěna štuková tabulka s letopočtem MDLII, vyvedeným v nápisovém pásku rovněž sgrafitovou technikou, jak popisoval C. Laužil (obr. 5).²⁶ Kombinování štukové a sgrafitové techniky je v dané době v rámci Čech poměrně unikátní (mezi nečetné příklady patří klenby na zámku v Brandýse nad Labem a na radnici v Mladé Boleslavi).²⁷

Ve výčtu dochovaných krbů nesmíme opomenout ani nejhonosnější, bohatě sochařsky pojednaný a zároveň nejlépe dochovaný z nich (obr. 1, 6). Přestože nenese žádnou štukovou výzdobu, je v mnoha ohledech významný pro umělecko-historické zařazení celé interiérové výzdoby zámku. Nachází se v reprezentačním sále prvního

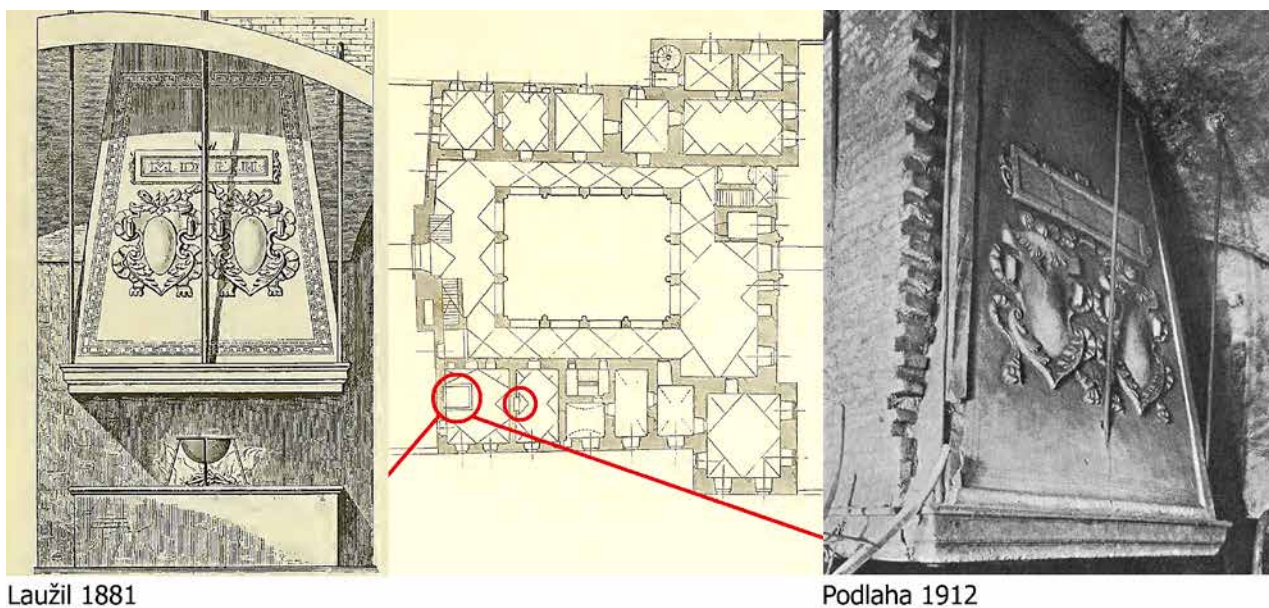
23 MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 51.

24 FREJKOVÁ, J.: *Palladianismus v české renesanci*, obr. 21. Ná-kres viz LAUŽIL, C., c. d., s. 25.

25 ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M., c. d., s. 56.

26 Nákres LAUŽIL, C., c. d., s. 25. Obrázek publikován také v KOLÁŘ, P., c. d., s. 14. Na fotografii publikované v *Soupis uměleckých památek* (PODLAHA, A., c. d., s. 42), již nejsou tyto detaily zcela zřetelné. Srov. také FREJKOVÁ, J., c. d., obr. 21. Krb zanikl někdy v padesátých letech 20. století.

27 Jde o okruh staveb, který je připisován Matteu Borgorellimu a vznikl v přibližně stejné době. Srov. *Umělecké památky Čech*, 2. díl, s. 398–399, 401–402. KIBIC, K.: *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska*, 1. díl, s. 110–114.

Laužil 1881

Podlaha 1912

Obr. 5. Kaceřov, zámek. Historická zobrazení nedochovaného krbu v kuchyni v přízemí jižního křídla, převzato z LAUŽIL, C.: *Schloss Kacerov in Böhmen*, s. 18, obr. 2, s. 25, obr. 13 a PODLAHA, A.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kralovickém*, s. 42, obr. 59. (Zpracoval R. Gája, 2021)

patra východního křídla. Kamenné orámování otopného otvoru zdobí dvě plastické hermy v podobě nahé mužské a ženské polopostavy, které nesou dórské kladí s plasticíky zdobenými metopami ve vlysu. Nad římsou je cihelný dymník, přetažený maltou. Tento krb, který zázrakem přežil zborcení klenby a krovu při požáru roku 1912, je díky své sochařské výzdobě v literatuře nejvíce zmiňován a současně je jedním z vodítek, díky kterému můžeme hledat umělecké inspirace pro kaceřovské krby a další články. Vedle konkrétních realizací – převážně ze severoitalského prostředí – je v literatuře opakovaně a zcela oprávněně zmiňována inspirace z vlivných architektonických traktátů Sebastiana Serlia (1475–asi 1554). Na ni upozornil poprvé architekt Josef Kaiser ve zprávě pro Centrální komisi do Vídně v roce 1876, který výzdobu zámku dával do souvislosti s prvním německým vydáním IV. Serliovy knihy v roce 1542, která byla dedikována právě Ferdinandu I.²⁸ Olga Frejková si povšimla nápadné podobnosti mezi polopostavami kaceřovského krbu a hermami na titulním listu právě tohoto Serliova čtvrtého svazku *Regole generali*, vydaného poprvé roku 1537 v Benátkách.²⁹ Přestože se tento list opakuje i v některých pozdějších překladech či je ve velmi blízké variantě převzatý v německém vydání Vitruviových *Deseti knih o architektuře* z roku 1548,³⁰ je pravděpodobné, že s ohledem na dokončení východního křídla kaceřovského zámku, a tedy snad i vnitřní výzdoby kolem roku 1549, mohlo být za předlohu použito již některé ze Serliových italských vydání.³¹ Tím spíše, vezmeme-li v úvahu osobnost stavebníka, jehož vzdělanost dosahovala evropského rozhledu a který Serliovy traktáty, pokud je přímo nevlastnil, mohl znát z pražského dvorského prostředí, kde mimo jiné působil při stavbě Královského letohrádku jako správce financí stavební huti od roku 1540.³²

Právě na souběžně probíhající stavbě pražského Belvedéru v letech 1540–1559 můžeme vidět řadu podobných kamenických detailů s kaceřovským zámekem. Jedná

se především o římsy se soudkovitým vlysem v nadpraží oken v prvním patře letohrádku, které jsou podepřeny volutovými konzolami. Prvek, který se opakuje na Kaceřově mnohokrát, včetně krbových říms. Listová volutová konzola s akantovými přívěskem nesoucí krb se štukovým nástavcem (obr. 2a, b) má svůj protějšek na portálech a oknech v přízemí Belvedéru.³³

Krby v jižním křídle prvního patra kaceřovského zámku, skládající se z volutových konzol na diamantové bose a úplného kladí se soudečkovým vlysem a hladkým dlátovitým nástavcem dymníku (obr. 1), mají pak přesné analogie na letohrádku Hvězda.³⁴

Podobnost ale vyplývá spíše ze společných předloh v Serliových traktátech,³⁵ které tvořily zřejmě hlavní pramen inspirace umělců nejen na Kaceřově.³⁶ Přesvědčivé

28 NA Praha, fond Památkový úřad Vídeň, inv. č. 595, Kaceřov: zámek, 1873–1912. Za upozornění na tento pramen děkujeme Radce Heisslerové.

29 FREJKOVÁ, J., c. d., s. 144, 157, 162, 168. Užití Serliových vzorů později přesvědčivým a velmi detailním způsobem rozvinula ve své diplomové práci Martina Víšková – VÍŠKOVÁ, M.: *Architektura renesančních a manýristických krbů v Čechách a Sebastiana Serlio*, s. 68–81. Srov. také CHLÍBEC, J.: *Italští sochaři v českých zemích v období renesance*, s. 126–129, 142–147.

30 CHLÍBEC, J., c. d., s. 126–127.

31 K této problematice srov. VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 72.

32 BAŽANT, J.: *Pražský Belvédér a severská renesance*, s. 17, 222. FISCHEHOVÁ, K.; MOŠTÁK, P.: *Zámek Nelahozeves, Stavebně historický a architektonický průzkum*, s. 27 – cit. dle VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 81.

33 VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 78. BAŽANT, J., c. d., s. 46–57.

34 VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 75, 150, 153.

35 Ať už jde o vstupní portál, portály v interiérech, ostění oken či zábradlí s pletencovým motivem ad. – k přehlednému shrnutí Serliových předloh na Kaceřově srov. VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 80.

36 BAŽANT, J., c. d., s. 47.

Obr. 6. Kaceřov, zámek. Dymník velkého krbu v reprezentačním sále východního křídla, pohled shora. (Foto R. Gája, 2019)

Obr. 7a. Kaceřov, zámek. Celkový pohled na jižní krb v reprezentačním sále východního křídla. (Foto M. Micka, 2021)

vzory pro kompozici kuchyňského krbu s volutovým štukovým rámcem na pyramidálním dymníku nalezneme u korintského krbu v *Regole generali* (spodní část) či u čtyř krbů dle italského způsobu v *Il settimo libro* (pyramidální nástavec).³⁷ Samotný štukový ornament uprostřed dymníku se inspiroval Serliovými vzory již jen volně a jako celek jej snad lze přičíst invenci kaceřovského umělce či jiné neznámé předloze.³⁸ Tento přístup je ostatně plně v intencích Serliových doporučení, jež v případě menších detailů opakovaně nechávaly svobodný prostor individuálnímu uměleckému ztvárnění.

Na jižní straně velkého východního sálu je dosud zachován další krb či spíše topeniště s dymníkem. Je otázka, zda kamenné ostění topného otvoru je ještě renesančního původu. Stopy po pantech a drážka pro dvířka svědčí o možnosti uzavření. Zcela chybí kamenná římsa, obvyklá na ostatních krbech. Stopy povrchových úprav dymníku jsou dnes již téměř setřeny. V literatuře se uvádí, že zde bylo sgrafitovou technikou zpodobněno vrocení v kartuši (obr. 7a, b). Dodnes je patrný pouze rytý pravouhlý rám lemovaný trojúhelníky. Topeniště bylo spojeno s kachlovými kamny v sousední místnosti v nárožním rizalitu. Analogickou situaci vidíme i v sále západního křídla, kde však topeniště nemělo dymník, tvořila ho jen nika ve zdi.

Otázku autorství umělecké výbavy interiéru, stejně jako celkové architektonické podoby zámku musíme

bohužel ponechat stále otevřenou. V souladu s dosavadní literaturou a vzhledem ke kvalitě a stylu prací asi nemůže být pochyb, že většina kameníků se musela rekrutovat z početných vlašských kolonií usazených v Čechách, jak o tom ostatně vypovídá záznam v kaceřovském urbáři z roku 1558 o vlašských zednících, kteří byli ubytováni u zámku.³⁹ Dle některých, téměř analogických architektonických detailů na plzeňské radnici (ostění portálů, oken či krbů), kterou stavěl v letech 1554–1558 Ital Giovanni Stazio, nelze dále pochybovat o úzkém propojení obou stavebních skupin.⁴⁰ Stejně tak je s ohledem na význam stavby zámku a jejího stavebníka nepochybné, že hlavní

37 SERLIO, S.: *Regole generali di architettura* [...], fol. 168v, 181v.

SERLIO, S.: *Il settimo libro d'architettura* [...], s. 73 – všechna srovnání včetně vyobrazení uvádí VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 77–78.

38 Podobné rámování lze shledat např. na ostění oken uliční fasády v Palazzo Massimo alle Colonne v Římě.

39 SEDLÁČEK, A., c. d., s. 116. MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 9, citace na stejné straně: „Také sau při témž zámku maštale staré a též staré stavení, v němž nyní vlašši, zedníci svůj byt mají“.

40 Tohoto vztahu si povšiml již LAUŽIL, C., c. d., s. 17; srov. také MUK, J.; LANCINGER, L., c. d., s. 75–76. K radnici KIBIC, K., c. d., s. 99–101; srov. také VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 80, kde je i další literatura.

Obr. 7b. Kaceřov, zámek. Malý krb v reprezentačním sálu východního křídla, detail čela dymníku s rytým rámováním zrcadla. (Foto M. Micka, 2021)

tvůrce architektonické koncepce musel pocházet z pražského dvorského prostředí.⁴¹ Tento vztah v jistém smyslu podporuje drobný detail, zvlněný tvar u krbového nástavce v hlavním sále na Kaceřově, který se zcela vymyká serliovskému pojetí⁴² a jenž je miniaturní zmenšeninou střechy Letohrádku královny Anny (obr. 6).⁴³ Štuková výzdoba krbových nástavců na Kaceřově patřila pak mezi nemnoho unikátů (podobně jako na zámcích v Kratochvíli nebo Jindřichově Hradci) mezi dochovanými příklady renesančních krbů v Čechách, kde před rokem 1600 stále převažovala kamenická tradice.⁴⁴

Kaceřovské štukové krby v tomto ohledu představují příklady nejstarší. Plastický dekor pozorovatelný na krbu v prvním patře severního křídla je tvořen technikou ručně

modelovaného a vytlačovaného štku do forem. Materiálově se však výrazně neliší od omítek využitých například k tažení říms na schodišti a na arkádovém ochozu.

41 K úvahám o architektovi zámku srov. např. FREJKOVÁ, J., c. d., s. 155. ŠAMÁNKOVÁ, E.: *Architektura české renesance*, s. 26–32, či VLČEK, P.: *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, s. 59, 292.

42 VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 74.

43 FREJKOVÁ, J., c. d., s. 54.

44 Krby v Adamově stavění na zámku v Jindřichově Hradci a na zámku v Kratochvíli pochází až z osmdesátých let 16. století – VÍŠKOVÁ, M., c. d., s. 91–108. Srov. CHLÍBEC, J., c. d., s. 171–172.

Prameny

Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské, Z archivů domácích i cizích (sebral PALACKÝ, František). Díl 2. Praha, Stavy Království Českého, 1842.

HEROLD, Edvard: Síň v zámku Kačerově. *Květy české*. 1871, roč. 6, č. 27, s. 212.

Národní archiv (NA) Praha, fond Památkový úřad Vídeň, inv. č. 595, Kaceřov: zámek, 1873–1912.

SERLIO, Sebastiano: *Regole generali di architettura di Sebastiano Serlio Bolognese, Sopra le cinque maniere de gli edifici, Cioè, Toscano, Dorico, Ionico, Corinthio, & Composito. Con gli esempi dell' Antichità, che per la maggior parte concordano con la dottrina di Vitruvio*. Venetia 1566. Dostupné též z WWW: <<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/serlio1566/0249?sid=fedc24301aead2709383c14b173cfb81>> [cit. 2021-04-14].

SERLIO, Sebastiano: *Il settimo libro d' architettura di Sebastiano Serlio Bolognese, Nel qual si tratta di molti accidenti, che possono occorrer al Architetto: si come nella seguente pagina si legge*. Venetia 1584. Dostupné též z WWW: <<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/serlio1584/0537?sid=1e8bf9d6ab50609396ba538fe6b1ed1b>> [cit. 2021-04-14].

Literatura a nepublikované zprávy

- BAŽANT, Jan: *Pražský Belvedér a severská renesance*. Praha, Academia, 2006.
- FISCHEROVÁ, Klára; MOŠTÁK, Pavel: *Zámek Nelahozeves, Stavebně historický a architektonický průzkum*. Praha 1976. P 106. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech.
- FREJKOVÁ, Olga: *Palladianismus v české renesanci*. Praha, Česká akademie věd a umění, 1941.
- GRIESENBECK VON GRIESENBACH, Roma: *Florián Griespek z Griespachu na Kaceřově, Ve službách Koruny české*. Plzeň, Nava, 2013.
- CHLÍBEC, Jan: *Italští sochaři v českých zemích v období renesance*. Praha, Artefactum, 2011.
- KIBIC, Karel: *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska*. 1. díl. Praha, Libri, 2009.
- KOLÁŘ, Petr: Zámek Kaceřov v pramenech historické ikonografie. In *Památky západních Čech*. 6–7. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2017, s. 7–15.
- KRČÁLOVÁ, Jarmila: Renesanční architektura v Čechách a na Moravě. In *Dějiny českého výtvarného umění*. 2. díl, 1. svazek. Praha, Academia, 1989, s. 6–62.
- LAUŽIL, Carl: Schloss Kacerov in Böhmen. *Mittheilungen der Kaiserl. Königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*. 1881, Jg. 7, Bd. 1, s. 17–25.
- MUK Jan; LANCINGER Luboš: *Kaceřov, Stavebně historický průzkum zámku*. Praha, Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1969. O 037-4-2094. T 038-4-7874. D 699. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- NEUMANN, Josef; MILTNER, F. K. H.: *Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Privatmünzen und Medaillen*. Prag, Verein für Numismatik, 1852.
- NOVOBILSKÝ, Milan: Gotická věž tvrze na zámku v Kaceřově. In *Dějiny staveb 2006*. Plzeň, Klub Augusta Sedláčka, 2006, s. 85–93.
- PODLAHA, Antonín: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Kralovickém*. Praha, Archaeologická komise při České akademii věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912.
- ROŽMBERSKÝ, Petr; NOVOBILSKÝ, Milan: *Gotická tvrz a zámecká pevnost Kaceřov*. Plzeň, Petr Mikota, 2007.
- SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 13. díl. *Plzeňsko a Loketsko*. Praha, F. Šimáček, 1905.
- ŠAMÁNKOVÁ, Eva: *Architektura české renesance*. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961.
- Umělecké památky Čech* (ed. POCHÉ, Emanuel). 2. díl. K–O. Praha, Academia, 1978.
- VÍŠKOVÁ, Martina: *Architektura renesančních a manýristických krbů v Čechách a Sebastiano Serlio*. Praha 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta. Ústav dějin křesťanského umění.
- VLČEK, Pavel: *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha, Libri, 2001.

Summary

The stucco plastic decoration of the fireplaces in the mansion at Kaceřov

Keywords: Kaceřov — Renaissance — fireplaces — stucco decoration

The mansion at Kaceřov represents one of the most significant and best preserved manor houses originating in the mid-16th century in the Czech lands. It was commissioned by Florián Grysppek of Gryspach, the Secretary of the Bohemian Royal Chamber. According to the preserved sources, the mansion was being built between 1540 and 1563. Thus a luxuriously furnished residence with an inner arcade gallery came into existence here. The most interesting features of the decoration in the mansion's interiors include a set of hitherto partially preserved fireplaces. Their chimney hoods were at least in two cases adorned with stucco decorations that constituted one of early occurrences of that technique in the Czech lands. In fact, the stucco was in one case combined with the technique of sgraffito; namely, on an already non-existent fireplace in the kitchen where the stucco plate bore

the date 1552. The plastic adornments were made by means of drawn and embossed plasterwork. As far as the material is concerned, however, they did not differ from mortar coats used e.g. for drawing cornices in the arcade gallery's vault springer. The pictorial patterns for the fireplaces may be looked for in Sebastiano Serlio's books on architecture. Some types of the fireplaces are to a great extent identical with the fireplaces that can still be found in the Town Hall of Pilsen. Consequently, it seems that the same stonemasons' workshop was engaged in both the proximate localities. The records regarding the year 1558 mention Italian bricklayers working at the mansion, which can be related to rendering several chimney-pots of the fireplaces by means of the stucco technique. After 1620, the mansion was confiscated in retaliation for the Grysppek family's participation in the uprising of the Bohemian estates. Accordingly, the structure lost its significance and served henceforth for rather utilitarian purposes. Since a fire in 1912 its condition has progressively been deteriorating.

(Translated by Karel Matásek)

Příspěvek vznikl v rámci výzkumného projektu Renesanční a manýristické štukatéřství v Čechách a na Moravě (DG18P02OVV005), financovaného z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2018–2022 (NAKI II).

Autoři

Mgr. Jan Fiřt, Ph.D.

památkář, specialista na restaurování
Národní památkový ústav, generální ředitelství
tel.: 257 010 126, e-mail: firjt.jan@npu.cz

Mgr. Robert Gája, Ph.D.

památkář, specialista na památky s mezinárodním statutem
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze
tel.: 234 653 135, e-mail: gaja.robert@npu.cz

Urbanisticko-architektonický vývoj města Domažlice

MARTIN CIKÁN

Cílem příspěvku je vyhodnocení urbanistického vývoje a vlivu novodobé architektury na proměnu města, se zaměřením na období od druhé poloviny 19. století do současnosti. Hlavní motivací k zpracování příspěvku byl záměr zjistit památkové hodnoty aktuálního stavebního fondu domažlických předměstí v kontextu s přístupy památkové péče. Pro tento účel byla provedena archivní rešerše pozůstalosti autora prvního regulačního plánu Vladimíra Zákrejse a archivní dokumentace významných stavebních aktivit v průběhu minulého století. Zpracovaná fakta byla následně konfrontována s koncepcí územních regulačních plánů a zájmy památkové péče.

Klíčová slova: Domažlice — památková péče — moderní architektura — územní rozvoj

Struktura a charakter městské zástavby

Královské město Domažlice bylo založeno ve druhé polovině 13. století Přemyslem Otakarem II. Jeho urbanistickou strukturu ovlivnilo několik zásadních okolností, a to především poloha blízko hranic s Bavorskem a s ní související průchod významné obchodní stezky, jejíž trasa reagovala na terénní podmínky. Dlouhodobou kontinuitu osídlení této příhraniční lokality dokládají nálezy nedalekého pravěkého mohylového pohřebiště a většinou počtu středověkých hradišť, z nichž nedaleká Tuhošť zaujímala v knížectví Přemyslovců velký správní význam.¹ Místní kopcovitá krajina Šumavské subprovincie, ležící na pomyslném rozhraní Českého lesa, Českoleské oblasti a Všerubské vrchoviny, je od jihozápadu protáta dlouhou údolní nivou, sledovanou tokem říčky Zubřiny. Tyto geomorfologické podmínky ovlivnily vedení trasy významné obchodní stezky od Bavorska a dále severním směrem na Plzeň, kde se křížilo několik dálkových obchodních cest včetně této důležité Řezenské stezky.² Na základě uvedených faktů a s přihlédnutím k velmi protáhlému ulicovému tvaru domažlického náměstí i celkovému charakteru středověké zástavby lze odvodit, že se nejednalo o založení města „na zeleném drnu“, ale jeho vznik byl spíše formálním právním aktem ve smyslu udělení městských práv již existující významné trhové vsi jednoosého půdorysu,³ ležící na důležité zemské stezce. Tuto tezi podporují i písemné prameny, zmiňující existenci Domažlic již v 10. století.⁴

Městské jádro a jeho struktura

Stávající urbanistická struktura města je dnes tvořena historickým jádrem a čtyřmi předměstími (Dolejší, Hořejším, Bezděkovským a Týnským), jejichž hranice jsou zřetelně vymezeny hlavními komunikacemi a na jihu vodotečí říčky Zubřiny.

Původně opevněné městské jádro je protáhlé, obdélné, s orientací užších stran ve směru východ–západ v ose středověké obchodní stezky. Rozlehlé náměstí začíná na východě v prostoru dochované Dolejší brány, a na protější straně, kde bylo dříve ukončeno Horní branou,⁵ volně

přechází do ulice Msgre. B. Staška, která je součástí Hořejšího předměstí. Urbanistickou strukturu vnitřního města vymezují dvě osy souběžné s náměstím, propojené třemi příčnými ulicemi. Zástavbu podél hlavního prostranství tvoří patrové, převážně štítově orientované domy s loubím. Mezi hlavní architektonické dominanty historického jádra patří kostel Narození Panny Marie s městskou hláskou, Chodský hrad, budova radnice a bývalé záložny, Dolejší brána, bývalý augustiniánský klášter a obchodní dům Dubina. Všechny sídelní komponenty a dominantní prvky vnitřního města i jednotlivých předměstí jsou dobře viditelné z městské hlásky (obr. 1).

Propojení s předměstími

Demolicí středověkého městského opevnění započalo v době přelomu 18. a 19. století postupné propojování historického jádra Domažlic s perifériemi. V západní části náměstí Míru došlo k prolnutí vnitřního města s Hořejším předměstím přirozeně, s ohledem na těsnou polohu zástavby těchto městských částí v podstatě ihned po zániku hradeb. V průběhu minulého století pak byla postupně vyplňována volná, převážně zemědělská plocha kolem centra (srov. obr. 2 a 3) a výstavba se rozšířila od jeho obvodu až k zbývajícím třem předměstím, čímž došlo k fyzickému propojení zástavby jednotlivých částí města. Původní hraniční linie historického jádra je dosud dobře zřetelná, a to především díky sadovému okruhu v místě původních hradeb a fyzicky dochovaným částem městského opevnění. Na severní straně jsou výsledovatelné v podobě úseků

1 Od názvu hradiště Tuhošť je odvozen i původní název Domažlic „Taus“. PROCHÁZKA, Z.: *Historie města Domažlice* [online].

2 Řezenská stezka směřovala přes Pasečnici do bavorského městečka Furth im Wald. Z Domažlic vedly i další stezky do Všerubského průsmyku a na falcký Waldmünchen. PROCHÁZKA, Z., c. d.

3 K problematice zakládání středověkých měst např. HOFFMANN, F.: *České město ve středověku, Život a dědictví*, s. 26–64.

4 PROCHÁZKA, Z., c. d.

5 Horní brána byla zbourána v roce 1843. *Hradby městského opevnění* [online].

Obr. 1. Domažlice, výhledy z městské hlásky (věže kostela Narození Panny Marie): A1-3 Dolejší předměstí, B1-3 Bezděkovské předměstí, C1-3 Hořejší předměstí, D1-3 Týnské předměstí. (Foto M. Cikán, 2019)

vnitřní a parkánové hradby, na východě stojí pro město typická Dolní brána a na jižní straně, kde byla hranice dána přirozenou konfigurací terénu ovlivněnou korytem toku Zubřiny, se dochovala parkánová Bezděkovská branka se zbytky zdí vnitřní hradby. Na severu je tato linie navíc zřejmá odlišným charakterem navazující zástavby.

Předměstí a jejich struktura

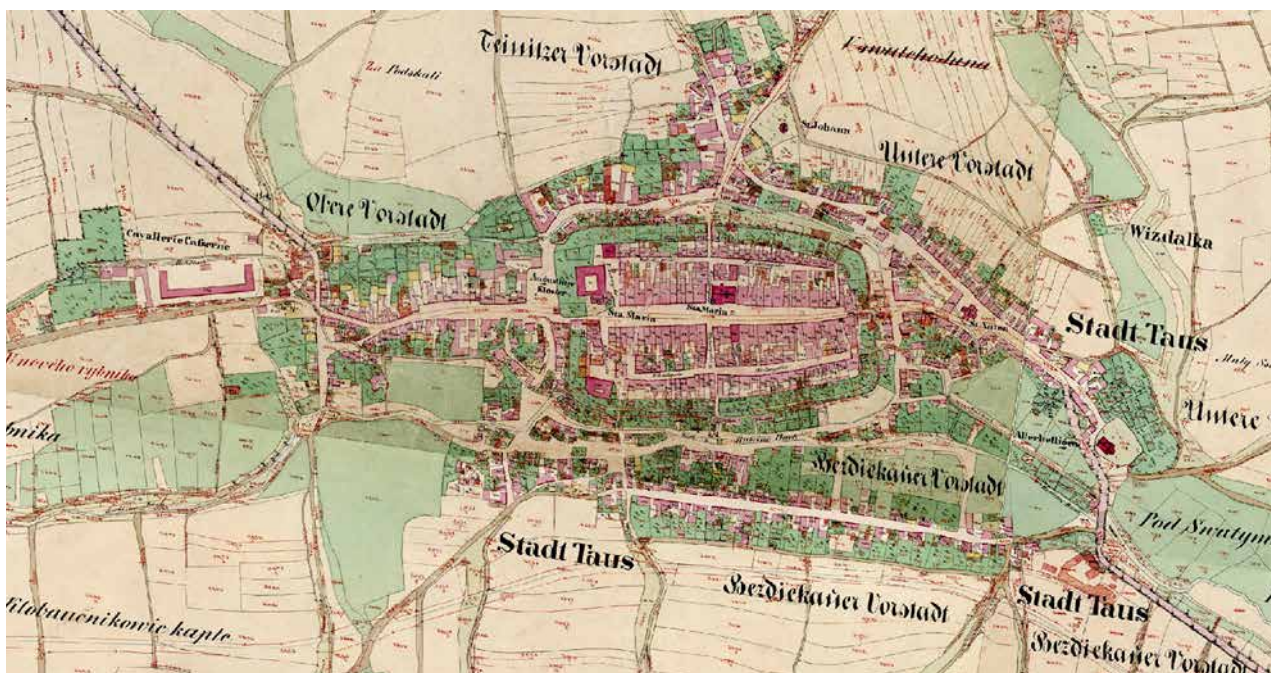
Na počátku 19. století se stavební aktivity na předměstích soustředily výhradně kolem hlavních komunikací. Zástavba západně ležícího Hořejšího předměstí se kromě hlavní rozvojové osy rozšířila kolem hraničních komunikací mezi předměstími. Jak již bylo zmíněno výše, k přirozenému

propojení Hořejšího předměstí se zástavbou západní části náměstí Míru došlo již po zboření městských hradeb. Původní předměstské domy pak byly v průběhu 20. století nahrazeny patrovými budovami s obchodním partem. Tato proměna byla v ulici Msgre. B. Staška později ještě umocněna výstavbou dvou rondokubistických domů (čp. 79 a 16) a v třicátých letech minulého století stavbou městské polikliniky (čp. 2). Stavební fond druhé, západní poloviny této městské části tvoří převážně kasárenské objekty⁶ a bytové domy z druhé poloviny minulého století. Vzhledem k terénní konfiguraci předměstí netvoří žádná z těchto staveb pohledovou dominantu.

⁶ Tereziánská kasárna.

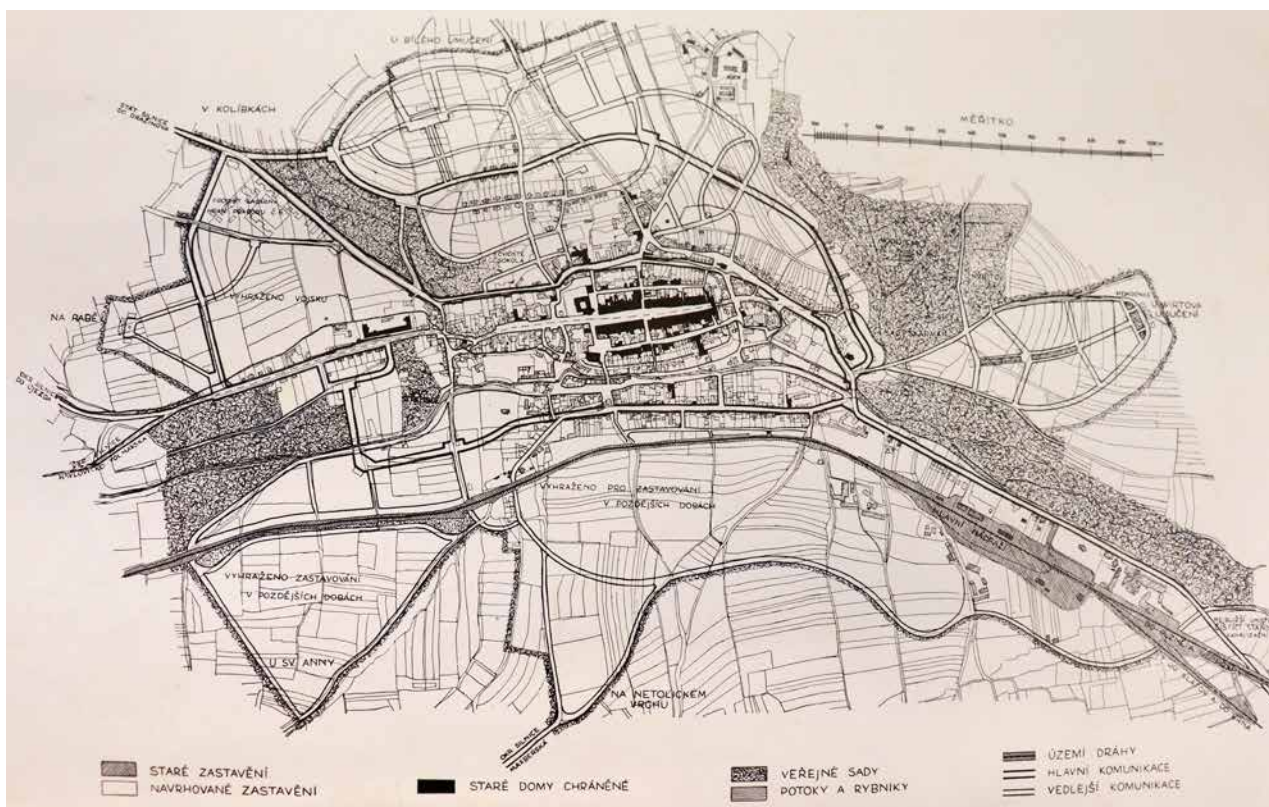
Obr. 2. Domažlice, ortofotomapa z roku 2017. (Mapový podklad: Ortofoto ČR, 2021 Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz)

Obr. 3. Domažlice, reambulovaná mapa stabilního katastru z roku 1873. (Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru, www.cuzk.cz)

Severní Týnské předměstí dnes zaujímá plochu mezi historickým centrem a Baldovským návrším. Obdobně jako u Hořejšího předměstí došlo i zde na hranici vnitřního města a předměstí k náhradě předměstských domů patrovými budovami s obchodním parterem. Původní předměstská zástavba se dochovala již jen jako torzo poblíž linie oddělující jádro a tuto městskou část. Zde se také nachází historizující budova bývalé dívčí školy, bývalý městský pivovar a autobusové nádraží. Hranice mezi jádrem a periferií

zůstala dostatečně zřetelná díky kontrastu mezi drobnější zástavbou městského jádra a vícepodlažními historizujícími a modernistickými stavbami na straně předměstí. Severozápadní třetinu plochy periferie zaujímá vyšší odborná a střední škola s arboretem v Erbenově ulici (původně Státní škola pro lesní hajné, čp. 182). Při východní hranici vilové zástavby je umístěna výrazná budova okresního soudu (Paroubkova ul., čp. 228). Dominantu tvoří také budovy tzv.

Obr. 4. Domažlice, zjednodušená skica prvního regulačního plánu z roku 1924. (Národní technické muzeum, archiv, svazek NAD č. 323 evidenční pomůcka č. 114, inventární č. 12. X. Regulační plány měst: Domažlice)

domů pro chudé z počátku čtyřicátých let 20. století. V kompoziční ose mezi městem a Baldovským návrším je situováno panelové sídliště a plochu mezi ním a návrším Škarmaň vyplňuje zástavba rodinných domů.

Východní Dolejší předměstí má převážně průmyslový charakter, přičemž jeho tvar byl do značné míry formován mlýnskými náhony, vedenými ve směru dnešních ulic Tovární a Srnova. Hraniční linii jádra dokládá na západě zástavba v prostoru sadového okruhu a dochovaná Dolejší brána. Průmyslový charakter⁷ tohoto předměstí se rozšířil i do severovýchodní části vnitřního města do plochy sadového okruhu, kde byly vybudovány strojírna Antonína Holého. Východně je situováno torzo bývalého průmyslového areálu Kaubeho strojíren z přelomu 19. a 20. století, z převážné části nahrazené novostavbou supermarketu. Dále pak navazuje obytná zástavba, přecházející v blízkosti hlavního železničního nádraží v novodobou průmyslovou zónu. Dominantou této části města je nejstarší domazlický kostel, zasvěcený Všem svatým.

Bezděkovské předměstí, situované jižně od městských hradeb, bylo na počátku 19. století samostatným sídelním celkem. Jeho jádro tvoří dnes tři ulice (Havlíčková, Žižkova a Voborníková) a železniční dráha. Přestože zde byla oblast sadového okruhu zahuštěna obytnou zástavbou, hranice mezi jádrem a předměstím je zde dosud zřetelně patrná díky jejich přirozenému oddělení korytem říčky Zubřiny a stále existující parkánovou Bezděkovskou brankou. V padesátých letech minulého století bylo předměstí na západní straně rozšířeno sídlištěm. Východní hranici tvoří novodobá průmyslová zóna, bytové domy z druhé poloviny minulého

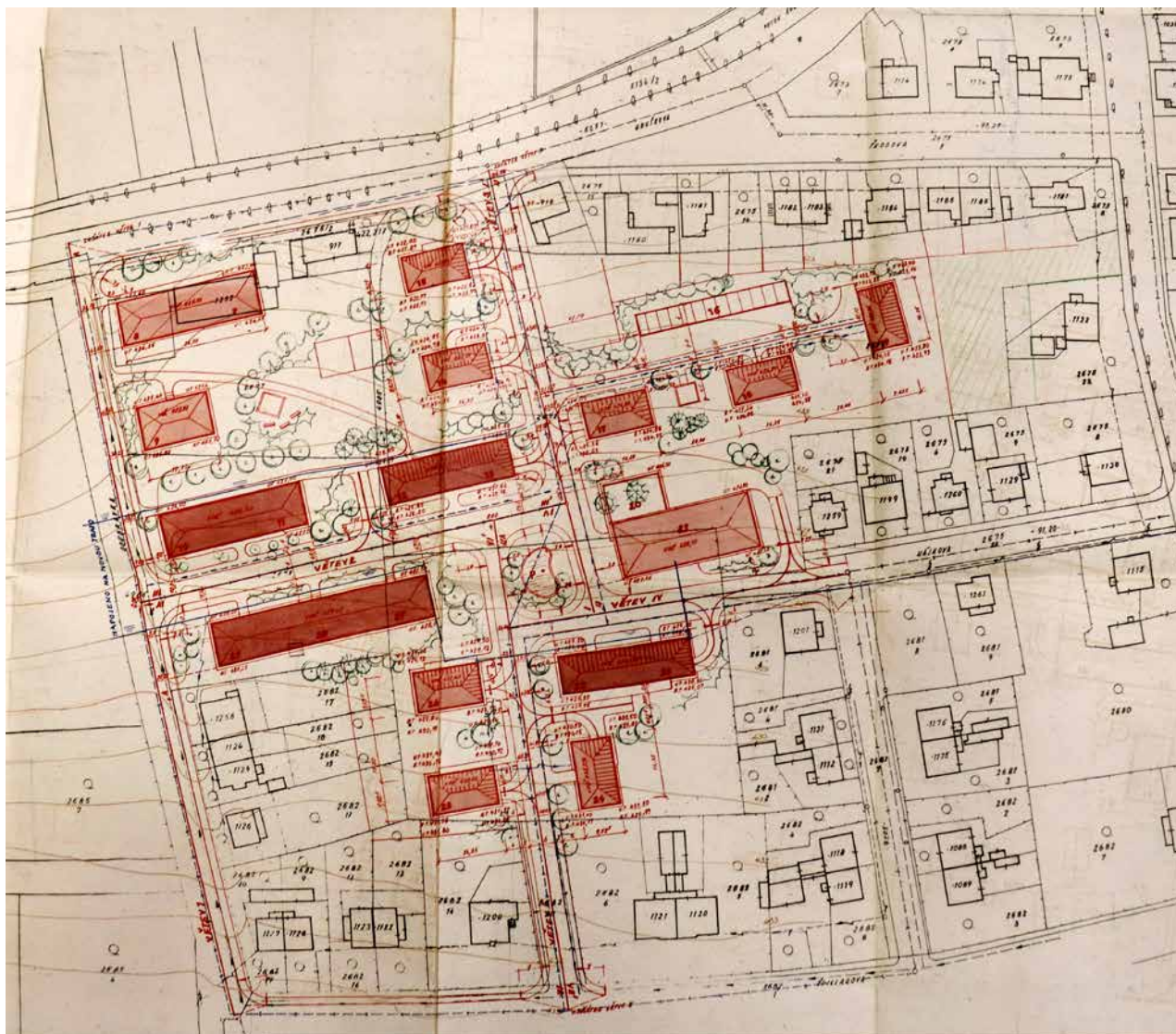
století a hmotová napodobenina původní budovy bývalého městského velkostatku. Ta byla spolu s pozůstatky budov dřívějšího hospodářství zakomponovaná v devadesátých letech 20. století do areálu obchodně výrobního komplexu Panský dvůr. Jižně od železniční tratě vznikla soudobá zástavba rodinných domů. Dominantou této části města jsou protektorátní bytové domy, budova bývalé městské elektrárny a výše zmíněný průmyslový areál Panského dvora.

Urbanistický a architektonický vývoj města od poloviny 19. století

V období druhé poloviny 19. století docházelo vlivem průmyslové revoluce ke stále dynamičtějšímu vývoji městské zástavby, a to zejména formou růstu výškové hladiny staveb. Ve významnějších regionálních sídelních útvarech se toto nabývání hmoty zástavby projevovalo i v historických centrech měst.⁸ V Domažlicích lze tento jev pozorovat pouze lokálně. Významnou novostavbou v městském jádru byla výstavba historizující budovy radnice se spořitelnou čp. 1 na náměstí Míru. K nástavbě dalších podlaží pak došlo nejvíce u domů v blízkosti bývalého

⁷ K významným průmyslovým objektům na Dolejším a Bezděkovském předměstí např. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 573–579.

⁸ DOMANICKÝ, P.: *Hanuš Zápál, Architekt Plzeňska, 1885–1964*, s. 65.

Obr. 5. Domažlice, bytová výstavba na Bezděkovském předměstí, studie. (Městský úřad Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování. Domažlice Bezděkovské předměstí – studie výstavby bytových domů)

augustiniánského kláštera, v okolí Chodského hradu, v ulicích Kostelní a Fastrově; dále v oblasti západní hranice náměstí a v ulici Msgre. B. Staška, kde tradiční, převážně přízemní zástavbu nahradily vícepodlažní historizující domy.

První velmi výrazný zásah do půdorysné i hmotové skladby města přinesla výstavba továrny na výrobu tkanic, založené v době kolem roku 1848, která postupně vyplnila plochu sedmi tradičních městských parcelních bloků ve Vodní ulici.⁹

V roce 1924 vznikl pro Domažlice první regulační plán (obr. 4). Plán zachycuje v podstatě stav zaznamenaný na reambulovaných skicách stabilního katastru. Drobné odlišnosti lze sledovat u novostaveb situovaných zejména v západní části Bezděkovského předměstí, v průmyslovém centru města na Dolejším předměstí a podél hlavní rozvojové osy směrem na východ. Zde byl vývoj značně urychlen výstavbou nového překladního nádraží, které je na tomto plánu rovněž zachyceno. První regulační plán v podstatě respektoval využití tradičních hlavních

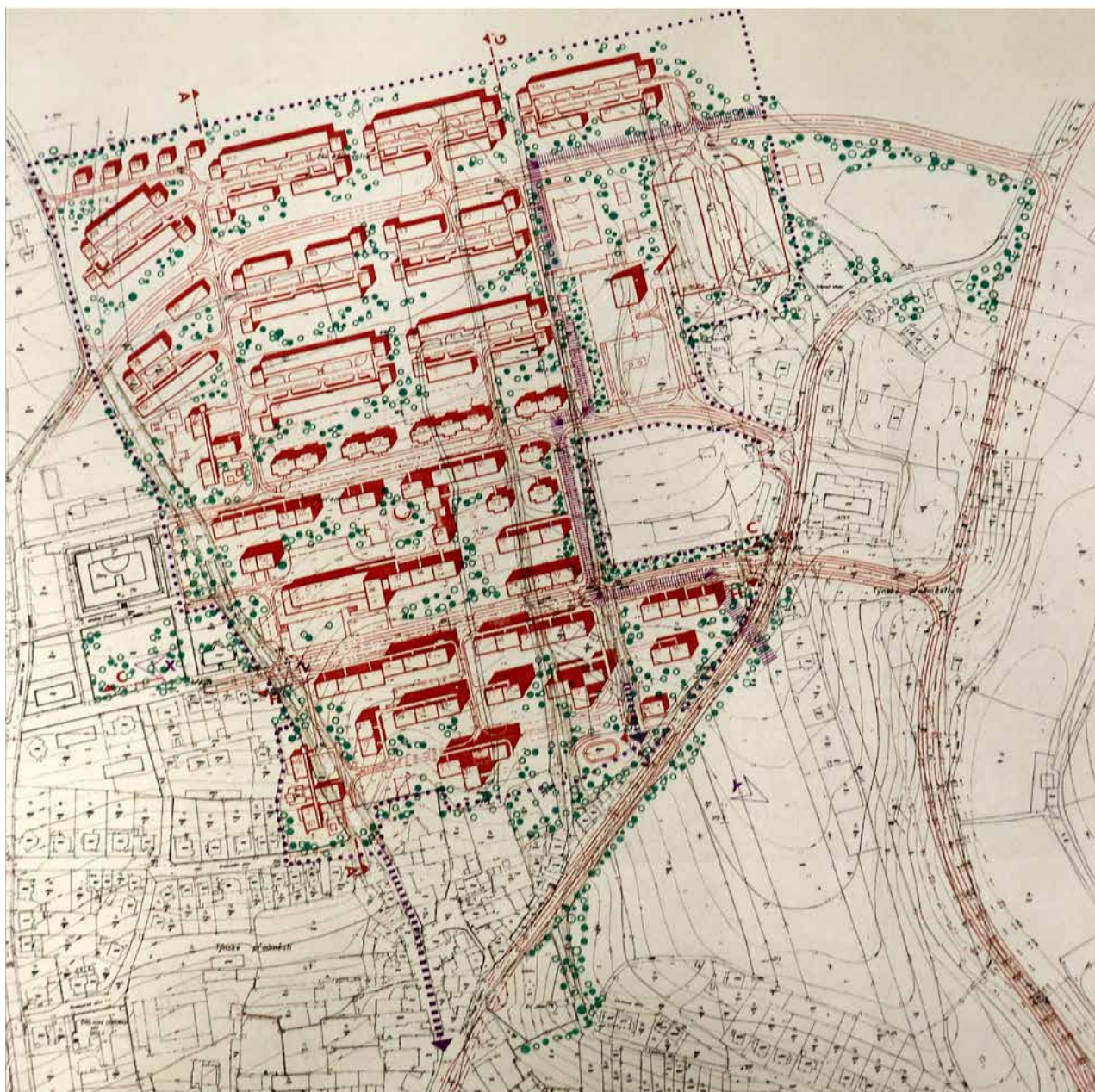
komunikací formovaných historickým rozložením průmyslových, komerčních a sídelních sfér, limitovaných terénní konfigurací a korytem říčky Zubřiny. Plocha pro vilovou čtvrť byla vymezena severně od Týnského předměstí. Rozvojová zóna Hořejšího předměstí byla vyhrazena vojsku a v plánu je již zakreslena zástavba kasáren hraničářského praporu 6,¹⁰ jehož zřízení v Domažlicích si s ohledem na jejich příhraniční polohu vyžádala zahraničně politická situace. V návrhu územního rozvoje bylo poměrně intenzivně řešeno umístění sokolovny ve Fügnerově ulici (čp. 647),¹¹ která se stala hlavním reprezentantem funkcionalistické architektury ve stavebním fondu

9 Ve třicátých letech 20. století byla uváděna jako největší svého druhu v Čechách. *Továrny na tkanice, šňůry, stuhy* [online].

10 K výstavbě kasáren Hraničářského praporu 6: *SOA Domažlice, sv. M 978, Kasárna – Domažlice*.

11 *NTM*, archiv, sv. NAD č. 323, evidenční pomůcka č. 114, pozůstalost Vladimíra Zákřeje, inventární č. X. Regulační plány měst: 12. Domažlice.

Obr. 6. Domažlice, situační plán výstavby sídliště Kozinovo pole. (Městský úřad Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování, Kozinovo pole, podrobná studie výstavby)

domažlických předměstí. K budoucí obytné zástavbě měla být využita také agrární oblast situovaná jižně od Bezděkovského předměstí. V tomto plánu jsou rovněž zahrnuty poněkud velkorysé návrhy městských parků a umístění městské nemocnice na Dolejším předměstí, východně od silnice vedoucí směrem na Chrastavice.

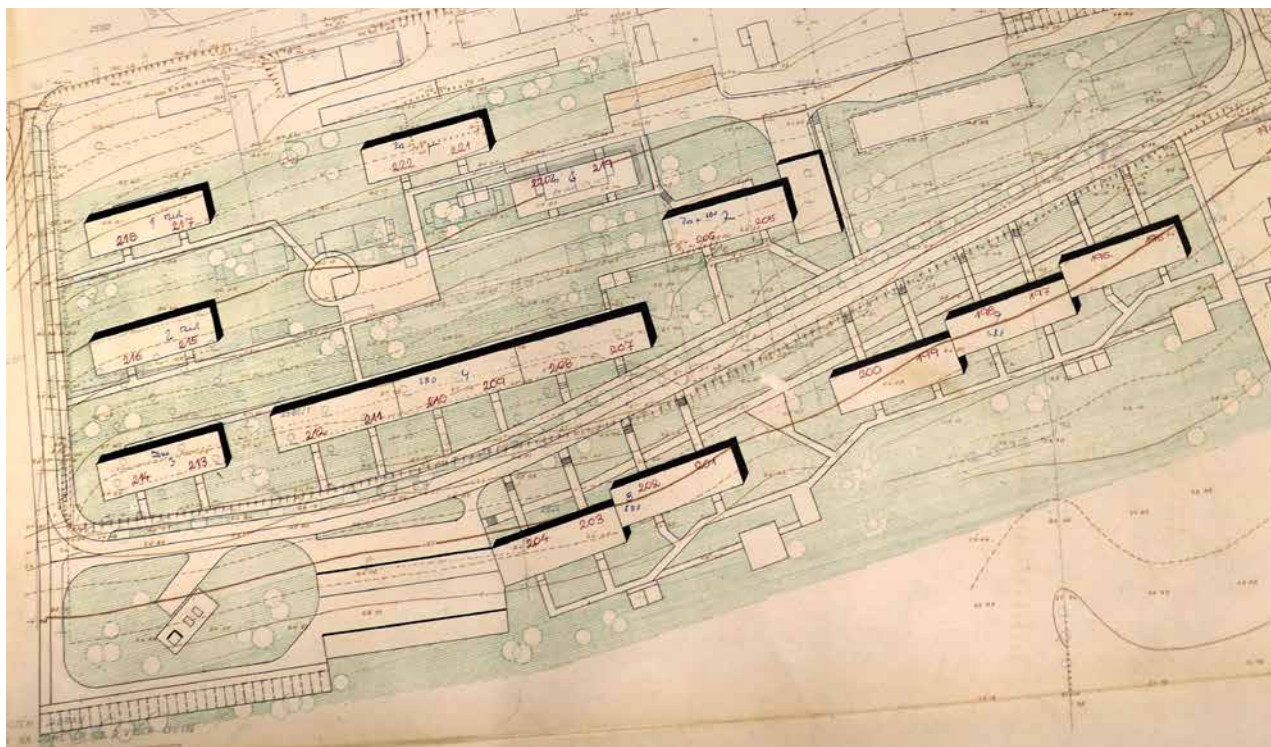
Výše popsaný regulační plán téměř dokonale definoval rozvojové plochy, které pozdější územní a regulační plány včetně aktuálního územního plánu v převážné míře přebíraly.¹² Nicméně některé urbanisticky a architektonicky idealistické části koncepce musely být z čistě pragmatických důvodů upraveny. V podstatě ihned po schválení regulačního plánu došlo ke změně lokality pro stavbu nové nemocnice ve prospěch jiného pozemku v severozápadní části Hořejšího předměstí.¹³

Na východním okraji Dolejšího předměstí se převážná část rozvojové plochy určené pro parkové úpravy využila k rozšíření průmyslové zóny.¹⁴

12 VÁVRA P.: *Územní plán Domažlice* [online].

13 K výstavbě městské nemocnice: SOKA Domažlice, sv. M 179, *Všeobecná veřejná nemocnice Domažlice*. Nemocnice byla i přes negativní stanovisko Národního památkového ústavu zbourána v roce 2013 – KAIGL, J.: *K nedávné demolici tří souborů historických budov v Plzeňském kraji*.

14 Regulařiv pro průmyslovou oblast Dolejšího předměstí byly stanoveny až v roce 1966 územním plánem zpracovaným firmou Stavoprojekt. SOKA Domažlice, sv. N 2501, pouze textová část, *Územní plán průmyslové zóny Domažlice – Průmyslové území, Návrh směrníc pro rozvoj*.

Obr. 7. Domažlice, panelová výstavba na Hořejším předměstí. (Městský úřad Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování, 232 bytových jednotek, Domažlice – Hořejší předměstí)

V první polovině minulého století se vyčerpala větší na rozsahu plochy určené pro nově vzniklou vilovou čtvrť na Hořejším předměstí, která pojala i areál školy pro lesní hajné a dominující budovu okresního soudu. Nárůst bytových potřeb se vyřešil změnou určení další plochy vymezené pro vilovou čtvrť v ulici Msgr. B. Staška, definovanou prvním regulačním plánem, a to pro výstavbu bytových domů. V období konce třicátých let 20. století stoupala poptávka po levném bydlení, kterou uspokojila výstavba třípodlažních objektů tzv. domů pro chudé na Bezděkovském předměstí. Tyto „protektorátní“ domy vznikly na počátku čtyřicátých let 20. století a jsou dodnes významnou dominantou východní části Bezděkovského předměstí.¹⁵ Meziválečné poměry a rostoucí zájem o vzdělávání vyústily také v myšlenku zřízení nového gymnázia,¹⁶ a dlouhodobé úsilí pedagogického sboru pak vedlo k realizaci novostavby dnešního Gymnázia J. Š. Baara v Pivovarské ulici (čp. 283).¹⁷

První poválečnou rozsáhlejší stavební aktivitu znamenalo založení a výstavba sídliště na Hořejším předměstí, západně od tereziánských kasáren, a v době po roce 1959 také v západní části Bezděkovského předměstí (obr. 5).¹⁸ V průběhu šedesátých let minulého století byl zpracován projekt výstavby sídliště Kozinovo pole, které navázalo na rozvojovou koncepci stanovenou prvním regulačním plánem a vyplnilo nezastavěnou plochu mezi Hořejším a Týnským předměstím. Urbanistické řešení odpovídalo dobovým principům výstavby obytných souborů (obr. 6).¹⁹ Pro realizaci v období šedesátých let 20. století, rozdělenou do čtyř etap, byl zvolen konstrukční typ panelového domu s označením T06,²⁰ v trojpodlažní a čtyřpodlažní variantě. K realizaci další výstavby bytového komplexu se

přistoupilo v průběhu sedmdesátých let minulého století na Hořejším předměstí (obr. 7).²¹ Centrem sídliště je polyfunkční objekt občanské vybavenosti.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století došlo k razantním zásahům v historickém jádru, tehdy již formálně chráněném jako městská památková rezervace. Spočívaly v asanaci severní poloviny parcelního bloku mezi Školní ulicí a náměstím Míru, v prostoru mezi ulicemi Husovou a Tovární na Dolejším předměstí, výstavbě kina Čakan a restauračního zařízení Dubina v západní části jádra. V případě kina Čakan se jedná o objemnou trojpodlažní stavbu umístěnou na pozemku masných krámů,²²

15 SOKA Domažlice, sv. N 1014, *Studie Městské byty pro chudé v Domažlicích*.

16 SOKA Domažlice, sv. M 182, *Úřední korespondence městských škol*.

17 MÚ Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování, *Plán pro stavbu Jubilejní Masarykovy odborné školy živnostenské*.

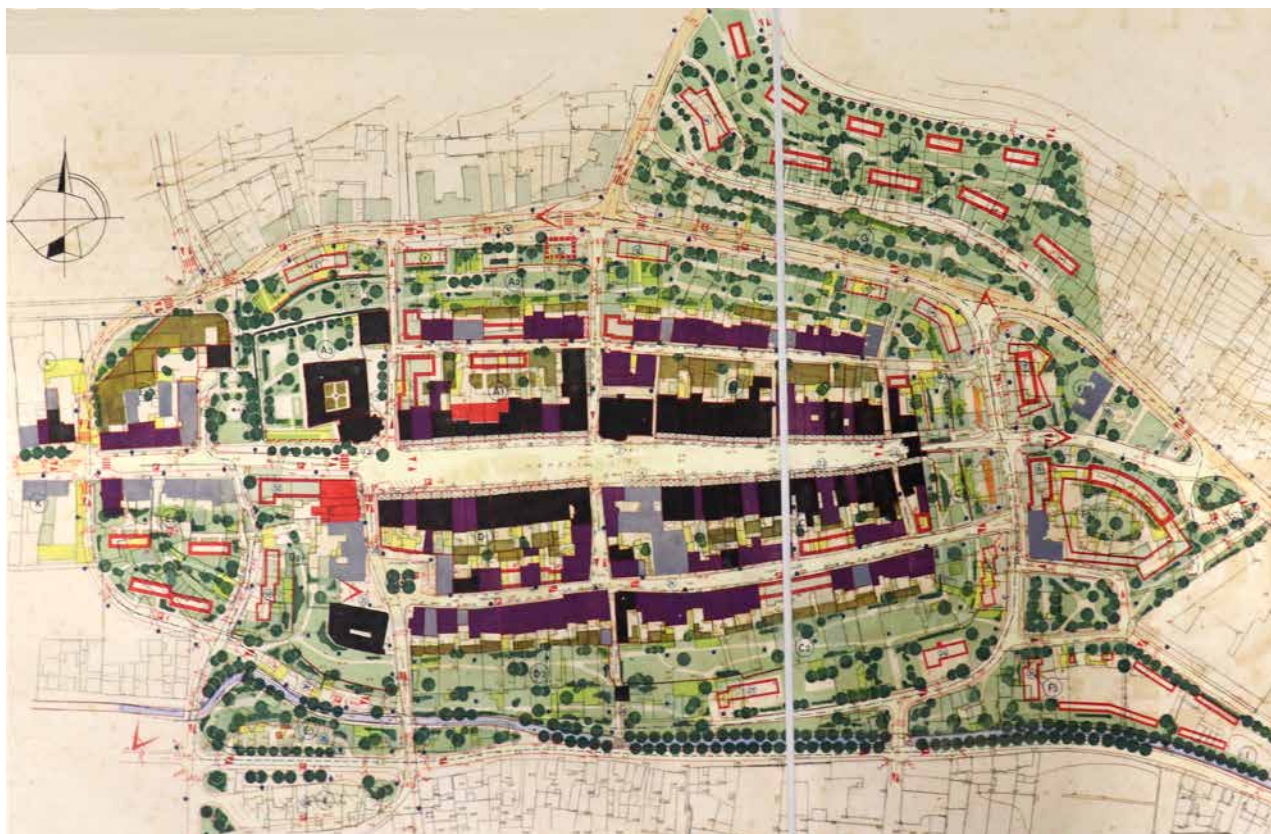
18 MÚ Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování, *Domažlice Bezděkovské předměstí – studie výstavby bytových domů*.

19 SÝKORA M. et al.: *Tvořivá léta, Profil architektonické tvorby Stavoprojektu Plzeň, 1948–1973*, s. 6–52.

20 MÚ Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování, *Kozinovo pole, Podrobná studie výstavby*.

21 MÚ Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování, *232 bytových jednotek, Domažlice – Hořejší předměstí*.

22 Masné krámy zachycují např. *Císařské povinné otisky stabilního katastru z roku 1838. 1433-1 Domažlice – dříve Taus (Domažlice)* [online]. KINKOROVÁ, R.: *Cech řezníků Domažlice, 1747–1852, Inventář*.

Obr. 8. Domažlice, návrh asanace historického centra. (Městský úřad Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování, Návrh asanace historického centra Domažlic)

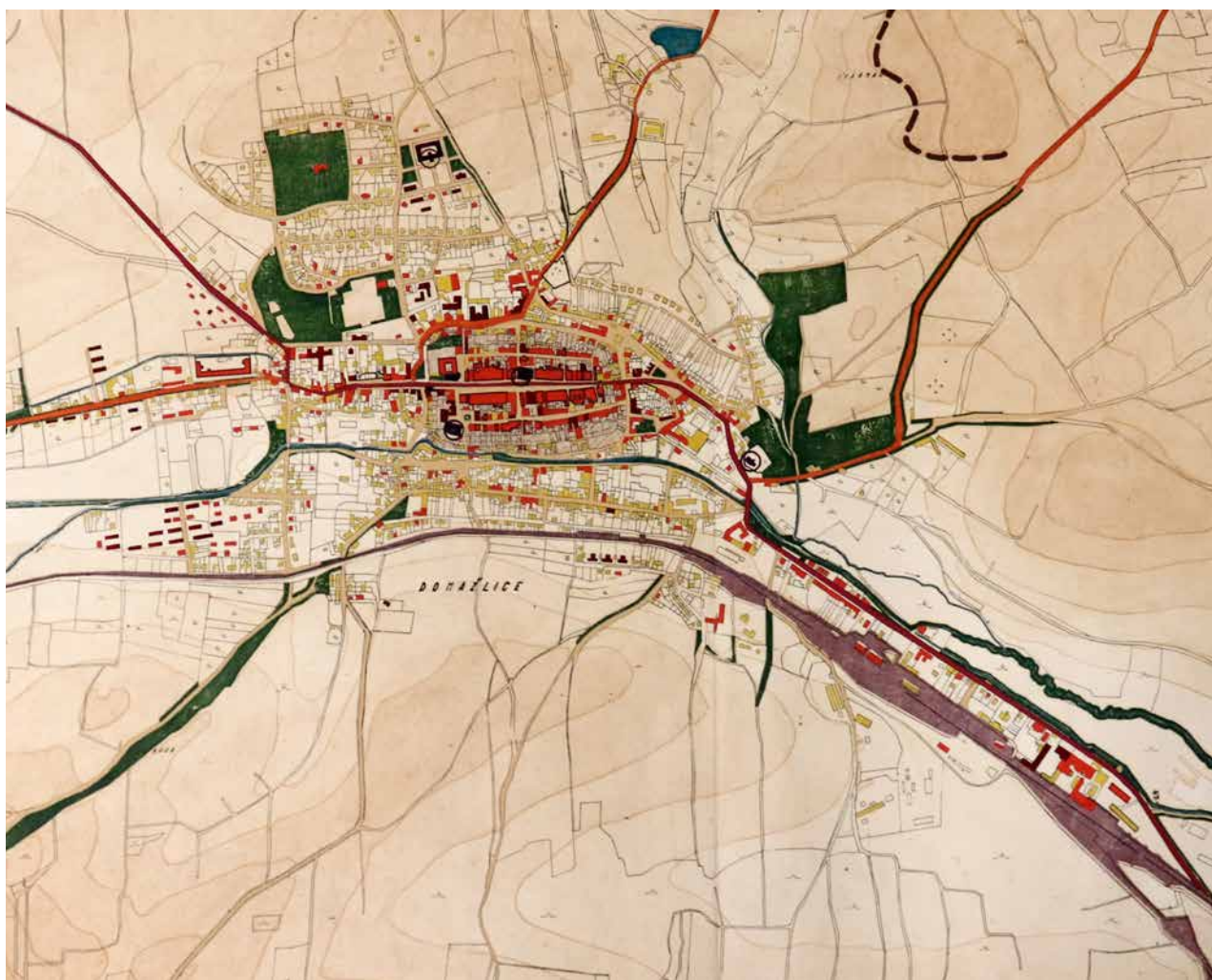
kteří zanikly při výstavbě budovy radnice a s nimi sousedícího městského domu. Hmoty budovy je v uličním průčelí umocněna výrazně předsazeným mohutným podélným arkýřem o výšce několika běžných podlaží, vneseným železobetonovými konzolami, a výraznou hmotou strojovny, vyčnívající nad rovinou ploché střechy. V kontextu s navazující historickou zástavbou znamená její předimenzované hmotové řešení výraznou degradaci prostředí městského jádra. Demolici čtyř domů si vyžádala výstavba rovněž předimenzované novostavby restauračního zařízení Dubina, realizovaná v letech 1967–1969. S časovým odstupem byla tato stavba přijata z pohledu památkové péče jako architektonicky hodnotná, ale ve své době byl záměr takto razantního zásahu do historického prostředí přijat veřejností velmi kriticky, zejména z důvodu vynucené demolice historických městských domů, od čehož nejde odhlédnout ani v současnosti. Záměr stavby byl tehdy poměrně intenzivně projednáván s orgány památkové péče, avšak vzniku novostavby se nepodařilo zabránit (kauze se podrobněji věnuje níže připojená pasáž *Dodatek: Ke kauze obchodního domu Dubina*). Díky respektování výšky navazující zástavby a pohledovému členění objektu na více částí, evokujícímu hmotu čtyř původních staveb, lze tuto stavbu vnímat z pohledu začlenění do dané lokality rámcově za přijatelnou, výraznějším způsobem nedegradující dotčenou partii jádra. Ostatní proluky v historické části města byly vyplněny hmotově neutrální zástavbou a zbývající nezastavěné parcely jsou dnes předmětem intenzivního zájmu místních developerů, přičemž regulace

řešení jejich zástavby by měla být zajištěna z titulu existence městské památkové rezervace.

V době normalizace byl zpracován nový územní plán, který zahrnoval návrh rozsáhlé plošné asanace Hořejšího a Bezděkovského předměstí v rozsahu od ulice Msgre. B. Staška až k areálu bývalých Kaubeho strojírny a v pásu bývalého sadového okruhu (srov. obr. 8 a 9). Realizace tohoto plánu byla započata v osmdesátých letech minulého století a vedla k přestavbě jižní části ulice Msgre. B. Staška a části Bezděkovského i Hořejšího předměstí. Pokračování tohoto razantního zásahu zabránila polistopadová změna režimu. Reakcí porevoluční správy města bylo zadat zpracování nového územního plánu a docílit vyhlášení ochranného pásma městské památkové rezervace Domažlice v roce 1992.

V porevolučních letech došlo k postupnému vyklizení vojenských objektů na Hořejším předměstí. Bývalá tereziánská kasárna byla přestavěna na bytový dům a přilehlý objekt kuchyně dnes využívá chráněná dílna. V areálu objektů hraničářského praporu 6 vznikla nová obytná zóna, na niž plynule navazuje průmyslově obchodní oblast, situovaná západním směrem podél hlavní rozvojové osy. V roce 1994 pak byl schválen nový územní plán (obr. 10). Ten vycházel z předchozího, avšak přinesl podstatnou změnu spočívající v promítnutí vyhlášky o ochranném pásmu do regulativů územního plánu.

I začátek nového milénia přinesl další výrazné zásahy do dochované zástavby. Na Dolejším předměstí došlo v roce 2003 k nahrazení převážné části areálu bývalých

Obr. 9. Domažlice, územní plán z roku 1967. Objekty kasáren Československého hraničářského praporu 6 nejsou zobrazeny. (Městský úřad Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování, Územní plán Domažlic z roku 1967)

Kaubeho strojíren supermarketem. V roce 2016 byl přijat nový, aktuální územní plán (obr. 11). Pro památkově chráněné území a jeho ochranné pásmo nepřinesl žádné výrazné změny.

Historie památkové ochrany města

Počátky památkové péče v Domažlicích lze pozorovat na konci 19. století, kdy vstalo úsilí zabránit majitelům obchodů na náměstí v tom, aby zazdívali loubí domů a rozšiřovali do nich své výkladce.²³ Intenzivnější zájem odborné veřejnosti je pak již zcela zřejmý v období 20. let minulého století, kdy došlo k vytipování a zohlednění hodnotné historické zástavby při zpracování prvního regulačního plánu města (obr. 4).²⁴

Po druhé světové válce bylo domažlické historické centrum zařazeno do výnosu předsednictva vlády čj. 103.262/50 o prohlášení památkových rezervací. V návaznosti na schválení prvního památkového zákona v roce 1958 následovalo zapsání většiny domů na domažlickém náměstí na seznam kulturních památek. Následně byly podniknuty další kroky k zajištění dostatečné právní

ochrany historického jádra, zejména provedení stavebně historického průzkumu (dále jen SHP) městského jádra, který byl v případě Domažlic zpracován v roce 1965 památkářem a historikem umění Janem Mukem²⁵ a stal se podkladem pro legislativní stvrzení městské památkové rezervace samostatným výnosem ministerstva kultury České socialistické republiky v roce 1975.²⁶ V rámci SHP byly také stanoveny dobově běžné požadavky pro revitalizaci historického jádra. Daná doporučení byla v převážné míře dodržena, ale vedla tehdy např. i k odstranění „neslohových“ dřevěných výkladců z období přelomu 19. a 20. století, které jsou z pohledu dnešní památkové péče již považovány za hodnotnou součást stavby a cenný uměleckořemeslný prvek.²⁷

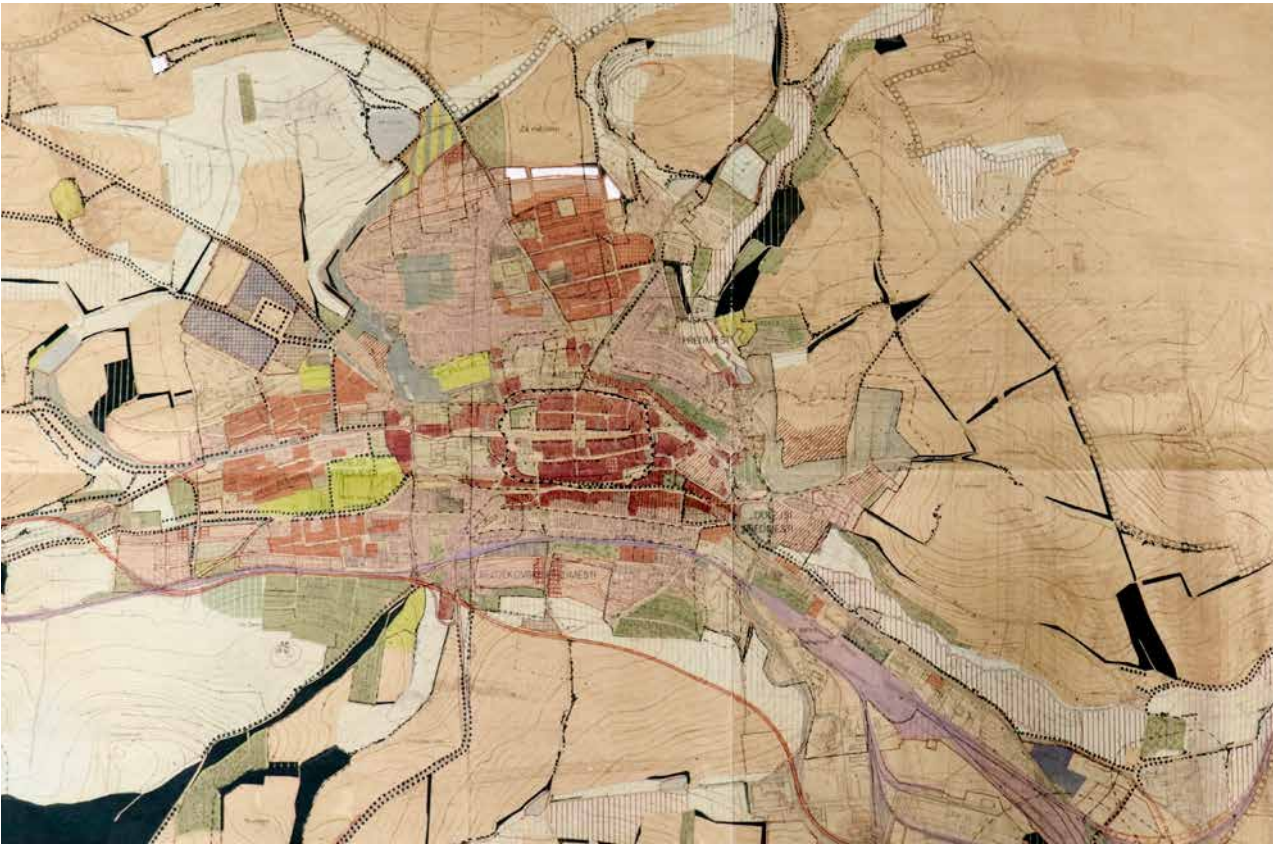
23 Informace z pozůstalosti ředitele domažlického muzea Aloise Procházky, soukromý archiv Z. Procházky.

24 Viz pozn. 11.

25 MUK, J.: *Domažlice, Stavebně historický průzkum objektů.*

26 *Výnos ministerstva kultury [...] o prohlášení historického jádra města Domažlic za památkovou rezervaci.*

27 K rozboru památkových hodnot stavebních výplní např. BÁČOVÁ, M. et al.: *Obnova okenních výplní a výkladců.*

Obr. 10. Domažlice, územní plán sídelního útvaru z roku 1994. Legenda: červená – smíšená zástavba, oranžová – zóny bytové zástavby, světle fialová – rezidenční zóny, bledě modrá – plochy veřejné zeleně, tmavě fialová – ochranné pásmo dráhy, žlutooranžová – průmyslová zóna, žlutá – zóna občanské vybavenosti, zelená – lesní plochy. (Městský úřad Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování, Územní plán Domažlic z roku 1994, nezpracováno)

Snahy minulého režimu o plošnou přestavbu města, zejména Bezděkovského předměstí, vedly v roce 1992 z důvodu odborného zájmu o ochranu širšího území městské památkové rezervace před ohrožením jejího vnějšího obrazu k vyhlášení ochranného pásma (obr. 12)²⁸ ve dvou diferenciováných režimech. Režim „A“ byl stanoven pro oblast s dochovanou novověkou urbanistickou strukturou a s větším zastoupením tradiční předměstské zástavby. Jeho cílem je regulovat půdorysnou a hmotovou skladbu, výškovou konfiguraci včetně měřítka zástavby, charakter uličních interiérů a veřejné zeleně a vodotečí. Byly do něj zahrnuty části bývalého sadového okruhu Bezděkovského, Dolejšího a Hořejšího předměstí, které si zachovaly původní předměstský ráz. Smyslem diferenciováného režimu „B“ je regulace výšky zástavby a zachování hodnotných urbanistických prvků. V podstatě se jedná o pás území po obvodu oblasti s diferenciováním režimem „A“.

Vývoj památkové péče vedl v posledních třiceti letech k celkovému přehodnocení pohledu na architekturu druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století,²⁹ což vyústilo v prohlášení některých mladších objektů za kulturní památky. Tento statut získala např. radnice s bývalou záložnou na náměstí Míru, bývalá škola pro lesní hajně v Erbenově ulici nebo pozůstatky městského pivovaru, díky čemuž se podařilo zabránit úplné devastaci této dominy Týnského předměstí.

Vyhodnocení vývoje stavebního fondu

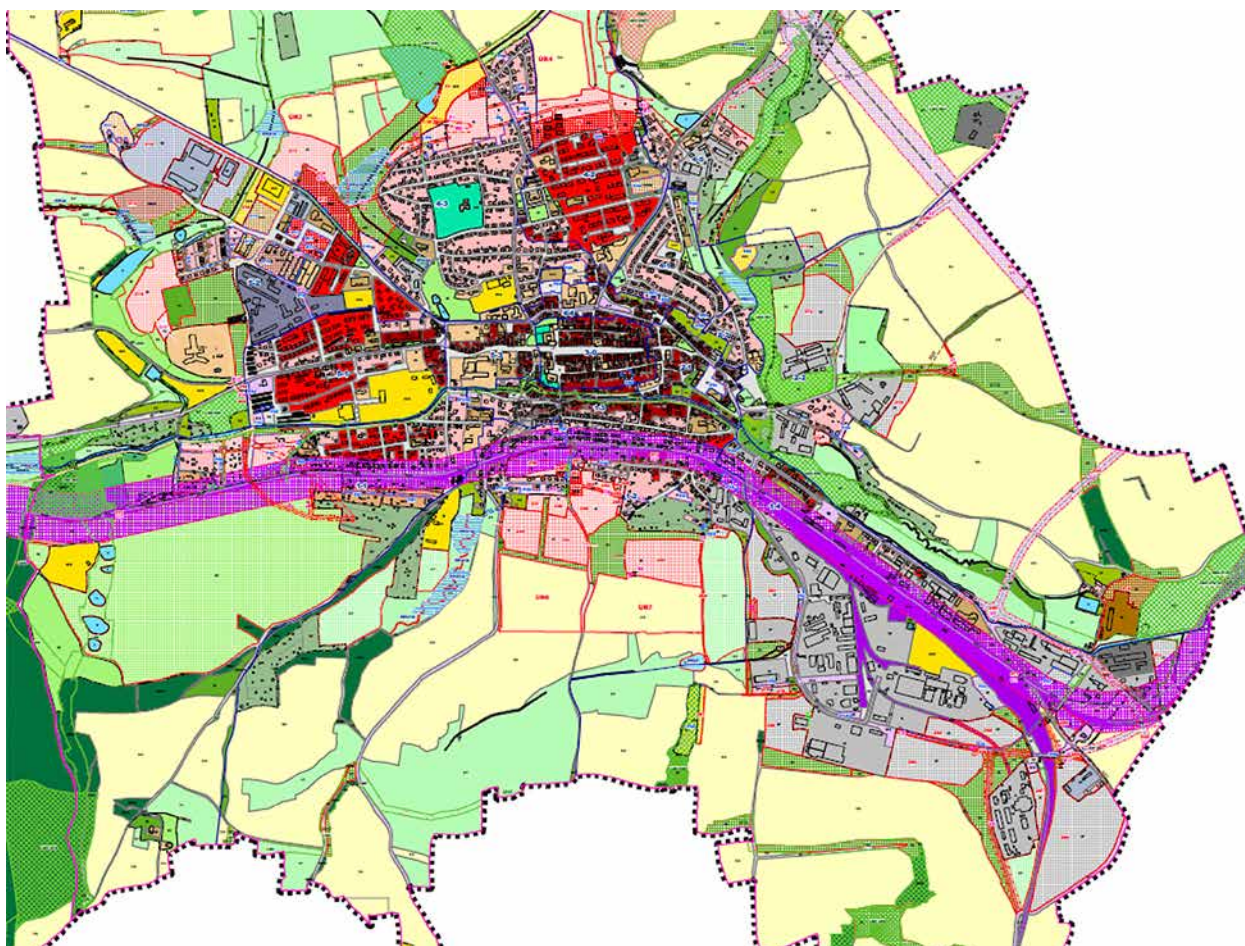
Na základě zjištěných skutečností lze konstatovat, že Domažlice jsou regionálním centrem, jehož urbanistická struktura je stále významně ovlivňována konfigurací terénu a hlavními rozvojovými osami. První regulační plán v podstatě respektoval terénní limity bezprostředního okolí města a v souladu s dobou urbanistickou koncepcí zahradních měst definoval nové plochy výstavby.³⁰ Pozdější rozvojové a územní plány ve velké míře udržují ideový koncept tohoto regulačního plánu a respektují stanovené plochy určené k výstavbě.

Vývoj zástavby ve druhé polovině minulého století významně ovlivnily plošné asanace v sedmdesátých až osmdesátých letech a přesun průmyslové výrobních aktivit dále od centra. Charakter Hořejšího a Týnského předměstí byl výrazně přetvořen v rámci plošné výstavby bytových domů v období druhé poloviny minulého století, která byla

28 Rozhodnutí Okresního úřadu v Domažlicích o vyhlášení ochranného pásma.

29 K revizi památkových hodnot MPR FOUK K.: *Městské památkové rezervace a zóny v Plzeňském kraji*, s. 44–46.

30 K dobové koncepci zahradních měst např. *NTM*, archiv, sv. NAD č. 323 evidenční pomůcka č. 114, pozůstalost Vladimíra Zákrejse, inventární č. XI. A., „Zahradní město u nás“, str. 68.

Obr. 11. Domažlice, aktuálně platný územní plán z roku 2016. Legenda: tmavě červená – plochy smíšené obytné městské, sytě červená – plochy bytové zástavby, žlutá – plochy občanského vybavení, šedá – průmyslová zóna, světle červená – plochy obytné venkovské, fialová – ochranné pásmo dráhy (oproti původnímu ÚP rozšířeno z důvodu zamýšlené výstavby rychlostní trati z Plzně ke státní hranici), světle oranžová – plochy veřejné infrastruktury, sytě zelená – parky a plochy veřejné zeleně, různé odstíny zelené – vegetační plochy. Rozvojová území jsou značena šrafovou. (VAVRA, Petr: Územní plán Domažlice [online])

provedena v souladu s dobovými architektonickými a urbanistickými principy. Dle koncepce navržené na konci šedesátých let minulého století³¹ měla zástavba obdobného charakteru vést ke komplexní přestavbě Bezděkovského, Dolejšího a části Hořejšího předměstí. Tento záměr byl částečně realizován výstavbou nové budovy základní školy a sídla Okresního výboru Komunistické strany Československa v ulici Msgre. B. Staška a několika budovami občanské vybavenosti na Bezděkovském předměstí.³²

Jako spíše nepříznivý zásah lze ze současného pohledu památkové péče hodnotit postupný zánik historické průmyslové zóny v oblasti Dolejšího předměstí a demolici městského velkostatku na východním okraji Bezděkovského předměstí, avšak v dobovém kontextu byl tento krok vnímán pozitivně.³³ Závažnou urbanistickou chybou je výstavba obchodního domu v areálu bývalého městského pivovaru na Týnském předměstí v roce 2008. Většina provozních budov pivovaru musela ustoupit výstavbě obchodního centra a teprve prohlášení zbývajících nejhodnotnějších objektů, tj. sladovnického hvozdu, spilky a sladovnického humna za kulturní památku zabránilo jejich zániku.³⁴ Úprava dochovaných budov proběhla s velmi dobrým výsledkem, ale celkové vzezření areálu negativně

poznámala nadměrně kontrastní novodobá přestavba jižního křídla. V oblasti Týnského předměstí lze pozitivně hodnotit revitalizaci školních budov. Za částečnou nápravu je třeba považovat zabránění výstavby supermarketu v ploše proluky po bývalé městské nemocnici na Hořejším Předměstí.

Závěr

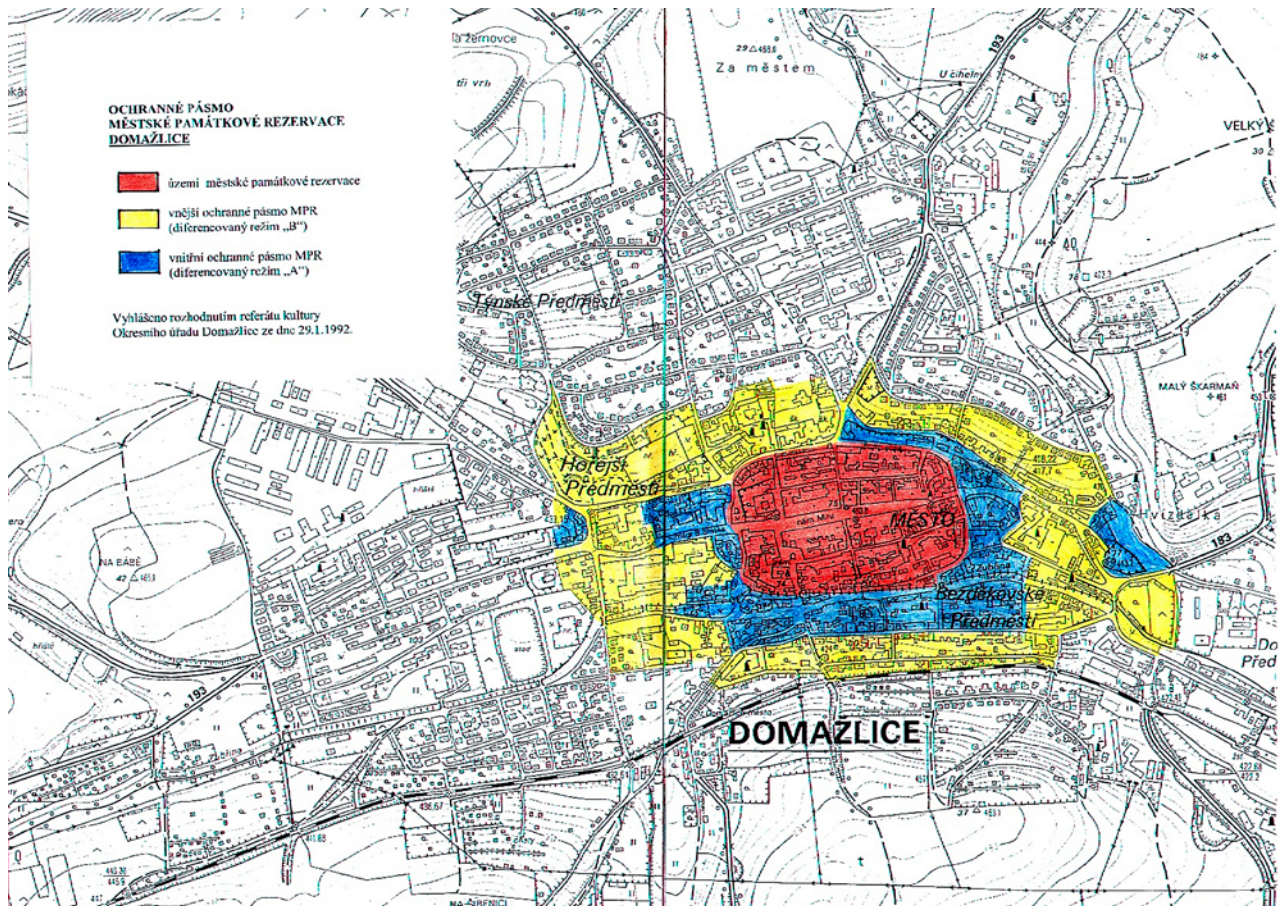
První regulační plán města Domažlic měl jednoznačný pozitivní vliv na vývoj urbanistické struktury města, a to

31 MÚ Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování, *Návrh asanace historického centra Domažlic*. MÚ Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování, *Územní plán Domažlic z roku 1967*.

32 Viz pozn. 31.

33 K problematice péče o industriální dědictví např. MATĚJ, M.; RYŠKOVÁ, M.: *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*, s. 51–112.

34 NPÚ, ÚOP v Plzni, spisový archiv, složka Domažlice, Komenického čp. 10, rejstřík č. ÚSKP 102944.

Obr. 12. Domažlice. Zákres ochranného pásma městské památkové rezervace Domažlice (červená – území MPR, modrá – vnitřní pásmo, diferencovaný režim „A“, žlutá – vnější pásmo, diferencovaný režim „B“). (Zpracovala J. Bukovská, kolem roku 2000)

i přes výše zmíněné idealistické představy. Umožnil zachování většiny památkově hodnotných prvků na historických předměstích a zároveň stanovil poměrně pragmatické rozmístění komerčních, rezidenčních a průmyslových zón a objektů občanské vybavenosti. Územní regulativy byly v průběhu minulého století respektovány.

V rámci vývoje v druhé polovině minulého století byla správně rozpoznána potřeba odsunu průmyslu od historického centra. V rámci porevolučního vývoje se podařilo prosadit vyhlášku o ochranném pásmu památkové rezervace, avšak některé regulativy jsou poplatné době vzniku a znesnadňují ochranu kulturněhistorických hodnot, spočívajících v kompozici historického centra a jednotlivých předměstí. Legislativní ochrana těchto prvků není z titulu ochranného pásma patřičně zajištěna a je škoda, že jejich respektování nebylo umožněno jiným způsobem, např. zahrnutím konkrétních požadavků do soudobých územních plánů. Zejména regulativy stanovené pro Dolejší a Týnské předměstí nebyly dostačující pro ochranu hmotové podstaty z dnešního pohledu již hodnotných průmyslových areálů a také vůbec nepředpokládaly možnost vzniku výstavby obchodního centra v areálu bývalého městského pivovaru. Porevoluční urbanistickou koncepcí proměny průmyslových areálů na Dolejším a Týnském předměstí došlo k závažné urbanistické chybě. Těmito úpravami utrpěl také zájem památkové péče,³⁵ jelikož jejich realizací došlo k zániku dvou

hodnotných industriálních objektů a významné části areálu bývalého pivovaru. Vybudování velkokapacitních obchodních center má navíc negativní dopad na místní dopravní situaci a drobné komerční aktivity v centru města. Určitým nedostatkem rozhodnutí o vyhlášení ochranného pásma je rovněž opomenutí ochrany alespoň hmotové podoby bývalých Kaubeho strojřen,³⁶ které později nahradila nevhodná novostavba obchodního centra, a také bývalého městského velkostatku, který byl z převážné části nahrazen obchodně průmyslovým centrem Panský dvůr. Došlo k zániku cenných objektů a nebyl využit jejich architektonický i hmotový potenciál pro nové funkční využití.

V posledních letech se na kvalitách ochranného pásma značně podepisuje poměrně intenzivní zájem o výstavbu rodinných domů.

V současné době dosáhlo město rozvojových limitů definovaných ve dvacátých letech minulého století. Aktuální územní plán sice umožňuje další výstavbu „na zeleném drnu“, avšak stávající vysoké ceny tohoto druhu nemovitostí a regulativní požadavky stavebního úřadu na jejich

35 K principům památkového urbanismu např. KUČA, K.; KUČOVÁ, V.: *Principy památkového urbanismu*, s. 9–49.

36 K areálu Kaubeho strojřen: *Provozní budova býv. strojřiny DESTA* [online].

Obr. 13. Domažlice, domy čp. 99–101 před demolicí. (Foto F. Bureš, 1964)

zástavbu,³⁷ navíc v souvislosti s cenově dostupnou systematickou, městem financovanou výstavbou rodinných domů jižně od Bezděkovského předměstí, snižují zájem místní střední třídy o tyto volné pozemky. Tento trend vede k stále intenzivnější snaze o využití dlouhodobě nezastavěných proluk a k částečné výměně stávajícího stavebního fondu. V rámci aktuálního vývoje lze pozorovat nejvýraznější proměny stavebního fondu zejména u Bezděkovského a části Týnského předměstí. Výsledkem nynějšího nastavení místního trhu s nemovitostmi je rostoucí zájem o domy v existující zástavbě předměstí, což je příčinou zániku značného množství hmotově tradičních předměstských staveb, vykazujících z dnešního pohledu památkové hodnoty spočívající převážně v celkové hmotě a architektonickém výrazu vnějšího pláště. U objektů dochází k náhradě novostavbami či razantním úpravám dle vlastního vkusu investorů. V důsledku toho došlo k zániku většiny tradičních domů a Bezděkovské předměstí se proměňuje v novodobou obytnou čtvrť.

Přestože byla vyhláška ochranného pásma doslovně zahrnuta do aktuálního územního plánu, nelze postupnému mizení tradiční zástavby na území pásma zabránit již z podstaty režimu ochranného pásma a účelu jím dané ochrany. Statut pásma neumožňuje dostatečné hájení

hodnotných a hmotově tradičních objektů, neboť jeho účelem je ochrana vnějšího obrazu památkové rezervace. V území ochranného pásma s diferenciováním režimem „B“ nelze zamezit ani proměně celkového architektonického výrazu domažlických předměstí, neboť regulativy chrání pouze dálkové pohledy na historické jádro, a nikoliv stavby v území pásma. S ohledem na aktuální stav stavebního fondu nepřipadá v úvahu možnost zajištění celoplošné ochrany formou památkové zóny. Nicméně bylo by vhodné zvážit revizi vyhlášky o ochranném pásmu a také navrhnout prohlášení vytipovaných objektů za kulturní památky. Zástavba vilové čtvrti nevykazuje dostatečně významné památkové hodnoty, jelikož původní vzhled většiny prvorepublikových rodinných domů a vil je značně převrstven nehodnotnými druhotnými úpravami. Stavební fond bytové výstavby z období normalizace (sídliště Kozinovo pole na Týnském předměstí, domy čp. 233, 234, 235 a 236 v ulicích 17. listopadu a Kosmonautů na Hořejším předměstí) tvoří pouze typizované domy, pojaté dle konstrukční soustavy T06. Většina těchto domů prošla

37 KONÁŠ, M.: *Domažlice – obytný dům čp. 7 na st. p. č. 398 v ulici Nadpor. O. Bartoška [...]*.

Obr. 14. Domažlice, obchodní centrum Dubina. (Foto M. Cikán, 2019)

rekonstrukcí spočívající v zateplení vnějšího pláště a výměně otvorových výplní, což degradovalo jejich původní řešení. V rámci nedávného prověření kulturněhistorických hodnot secesní a moderní architektury se podařilo úspěšně prosadit prohlášení bývalé školy pro lesní hajné v Erbenově ulici, bývalého městského pivovaru a budovy radnice se spořitelnou na náměstí Míru. Z pohledu památkové péče by bylo vhodné zabývat se alespoň průzkumem a dokumentací hodnotných, památkově nechráněných staveb před jejich demolicí. Žádoucí by bylo usilovat o prosazení povinnosti provedení alespoň operativního průzkumu a dokumentace před demolicí, přičemž tyto výstupy by byly přínosné pro lepší poznání stavebně historického vývoje dotčených předměstí.³⁸ Bez legislativní opory je, kromě vlastní iniciativy a zájmu stavebníka, tato idea nerealizovatelná.

I přes dílčí zásahy do urbanistické i hmotové struktury historického jádra byly zachovány významné prvky původního středověkého sídla. Výrazně negativní dopad zde měla výstavba restauračního zařízení Dubina a kina Čakan v centru města, u Dubiny se však jedná alespoň o kontextuální pojetí architektonického řešení a snahu o začlenění do okolní zástavby.³⁹ V případě průmyslových předměstí a některých mladších budov v sadovém okruhu, které byly

odstraněny v průběhu plošné asanace ve druhé polovině minulého století, však došlo k nevratnému a degradujícímu zásahu.⁴⁰

Dodatek: Ke kauze obchodního domu Dubina

K nejdiskutovanější kauze z pohledu památkové péče patřila bezpochyby novostavba restauračního zařízení, dnes obchodního domu Dubina, který je typickým příkladem moderních staveb, umístovaných v šedesátých letech minulého století do prostředí historických jader měst na úkor původní zástavby. Dům vznikl v letech 1967–1969

38 Např. KONÁŠ, M., c. d.

39 K principu tvorby novostaveb a hodnocení novotvarů v památkově chráněných územích např. KUČA, K.; KUČOVÁ, V.; KIBIC, K.: *Novostavby v památkově chráněných sídlech*, s. 20–24.

40 K plošné asanaci historického centra: PROCHÁZKA, Z.: *Domažlice na historických vedutách, fotografiích a pohlednicích*, s. 151–174.

na nároží náměstí Míru a kolmé Chodské ulice na místě původních měšťanských domů, které byly z důvodu jeho plánované výstavby zdemolovány již v polovině šedesátých let, a to i přes protesty řady předních architektů hájících zájmy památkové péče.⁴¹ Záměr stavby byl poměrně intenzivně projednáván s orgány památkové péče, čemuž nasvědčují nejen dobové dokumenty ze spisového archivu NPÚ, ÚOP v Plzni, ale rovněž archivní prameny ze Státního okresního archivu Domažlice. Proces přípravy výstavby restauračního domu byl zahájen v roce 1961 a první návrh byl projednáván na jaře roku 1964 (ve stejném období atelier SÚRPMO zpracovával SHP pasport historického jádra města).⁴² V ploše domu Dubina stály dříve tradiční městské domy čp. 98, 99, 100 a 101, přičemž prostřední dům čp. 100 byl klasifikován jako nejhodnotnější, neboť v interiéru přízemí byly nalezeny zbytky městského opevnění a na uličním průčelí pozůstatky barokního štítu.⁴³ Po představení prvního návrhu nové stavby se zástupci památkové péče proti zamýšlenému řešení ostře ohradili. Původně byla navržena na svou dobu typická prosklená trojpodlažní budova s plochou střechou, jejíž realizace byla zamítnuta také širší veřejností.⁴⁴ Následně byla vyhlášena architektonická soutěž, do níž byla zařazena také studie atelieru SÚRPMO. Vítězný návrh vypracovali architekti Stanislav Suda, Jan Vávra a Václav Zoubek. Novostavba respektovala výškovou úroveň navazující zástavby, atikou hlavního průčelí odpovídala na sousedící sklonité střechy a její boční průčelí inspirované historickou zástavbou bylo pohledově děleno do čtyř částí, evokujících původní čtyři historické domy. Přestože architektonické řešení Dubiny získalo ve své době řadu ocenění, odbornou památkovou veřejností byl tento zásah (rozsáhlá moderní novostavba na úkor existence hodnotných domů) do historického prostředí jednoznačně odsouzen.⁴⁵ Tehdejší památková péče a zejména atelier SÚRPMO usilovaly o citlivé řešení problému. V průběhu schvalovacího procesu byla zpracována studie na vytvoření požadovaného provozu v městských domech čp. 99–101.⁴⁶ Ta v podstatě doložila, že prostor domů určených k demolicí dostatečně požadavkům investora (Restaurace a jídelny Domažlice). Přesto se tento návrh nesetkal s pochopením. Po schválení studie následovaly protestní články v tehdejší tisku.⁴⁷ Nakonec ale k demolicí domů a jejich nahrazení novostavbou došlo.

Tento objekt původního restauračního zařízení (obr. 13) byl až do doby jeho poslední rekonstrukce před deseti lety vnímán odbornou památkovou veřejností jako nepříznivý zásah do historického prostředí. Negativní postoj památkové péče ke vzhledu vnějšího pláště stavby nakonec po sametové revoluci vedl k návrhu historizující přestavby, která byla projednána v létě roku 1993 a následně realizována.⁴⁸

Prameny

- Městský úřad (MÚ) Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování. *Plán pro stavbu Jubilejní Masarykovy odborné školy živnostenské*. Domažlice 1935. Nezpracováno.
- Městský úřad Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování. *Domažlice Bezděkovské předměstí – studie výstavby bytových domů*. Plzeň 1959. Nezpracováno.
- Městský úřad Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování. *232 bytových jednotek, Domažlice – Hořejší předměstí*. Plzeň 1967. Nezpracováno.
- Městský úřad Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování. *Návrh asanace historického centra Domažlic*. Praha 1967. Nezpracováno.

Tato úprava vzhledu Dubiny zcela popřela původní řešení objektu jako postmoderní stavby s proskleným průčelím i parterem tvořeným kombinací obdélných a čtvercových oken v kovových rámech. Rovněž nepřiměřené barevné řešení fasády narušilo původní koncepci vzhledu objektu. Ani tato úprava vnějšího pláště neměla pozitivní ohlas, což nového majitele – tehdy již „obchodního domu“ Dubina – vedlo k záměru rehabilitovat architektonický výraz vnějšího pláště původní novostavby. Realizace proběhla v roce 2011.⁴⁹ Oproti původnímu řešení došlo k některým změnám; bylo zvýrazněno dělení pater a změněno členění okenních výplní tak, že ve druhém nadzemním podlaží se osadila jednokřídlá okna otočná a ve třetím nadzemním podlaží sklopná. Provedená úprava navrátila objektu původní architektonickou, a z dnešního pohledu již i památkovou kvalitu stavby (obr. 14).

Významným soudobým zásahem do hmoty budovy bude již schválená střešní nástavba,⁵⁰ jejíž celkové řešení bylo aktivně projednáváno i s Národním památkovým ústavem. Prvotní záměr realizace střešní nástavby byl zamítnut, avšak zástupci státní památkové péče nakonec dospěli k závěru, že její navržené řešení je vzhledem k výškové úrovni sousedící zástavby a minimálnímu vizuálnímu projevu akceptovatelné. Podmínkou realizace je zachování stávající rytmiky střechy a optického potlačení celkové hmoty nového podlaží. Schválené řešení respektuje celkový architektonický výraz budovy.⁵¹

41 LÍBAL, D.: *Náměstí v Domažlicích ohroženo?*

42 NPÚ, ÚOP v Plzni, spisový archiv, složka Domažlice MPR čp. 98–101, *Záznam o společném jednání pracovníků SÚPPOP a KSSPPOP v Plzni ze dne 13. března 1964*.

43 MUK, J., c. d., s. 21–22.

44 NPÚ, ÚOP v Plzni, spisový archiv, složka MPR a OP různé, výstřižek článku LAŽANSKÁ, I.: *Chodskem choditi, Rudé právo*, 29. 1. 1966.

45 ŠEBEK, S.: *David Vávra odhalí pamětní desku projektantům Dubiny* [online].

46 SOKA Domažlice, sv. N 989, *Studie přestavby domů čp. 99–101*.

47 LÍBAL, D., c. d.

48 NPÚ, ÚOP v Plzni, spisový archiv, složka Domažlice MPR čp. 101, *Rozhodnutí okresního úřadu v Domažlicích čj. Kult/247/93 zde dne 26. 8. 1993*.

49 Ke stavebnímu vývoji obchodního domu Dubina: *Restaurace Dubina* [online].

50 NPÚ, ÚOP v Plzni, spisový archiv, složka Domažlice MPR čp. 101, *Závazné stanovisko čj. OKS-4128/10-19323/2010/Hin z dne 13. 7. 2010*.

51 NPÚ, ÚOP v Plzni, spisový archiv, složka Domažlice MPR čp. 101, *Závazné stanovisko čj. MeDO-76560/2018-Hin z dne 3. 12. 2018*.

- Městský úřad Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování. *Územní plán Domažlic z roku 1967*. Nezpracováno.
- Městský úřad Domažlice, archiv, odbor výstavby a územního plánování. *Kozínovo pole, Podrobná studie výstavby*. Praha, 1972. Nezpracováno.
- Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště (NPÚ, ÚOP) v Plzni, fotoarchiv.
- Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, spisový archiv, složka Domažlice Komenského čp. 10, rejstřík č. ÚSKP 102944.
- Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni spisový archiv, složka MPR a OP různé; výstřižek článku LAŽANSKÁ, Iva: Chodskem choditi. *Rudé právo*, 29. 1. 1966.
- Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, spisový archiv, složka Domažlice MPR čp. 101, *Rozhodnutí okresního úřadu v Domažlicích čj. Kult/247/93 ze dne 26. 8. 1993*.
- Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, spisový archiv, složka Domažlice MPR čp. 98-101, *Záznam o společném jednání pracovníků SÚPPOP a KSSPPOP v Plzni ze dne 13. března 1964*.
- Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, spisový archiv, složka Domažlice MPR čp. 101, *Závazné stanovisko čj. MeDO-76560/2018-Hin z dne 3. 12. 2018*.
- Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, spisový archiv, složka Domažlice MPR čp. 101, *Závazné stanovisko čj. OKS-4128/10-19323/2010/Hin z dne 13. 7. 2010*.
- Národní technické muzeum (NTM), archiv, sv. NAD č. 323, evidenční pomůcka č. 114, pozůstalost Vladimíra Zákrejse, inventární č. X. Regulační plány měst: 12. Domažlice.
- Národní technické muzeum, archiv, sv. NAD č. 323, evidenční pomůcka č. 114, pozůstalost Vladimíra Zákrejse, inventární č. XI. A. „Zahradní město u nás.“ *Styl* (vydává Sdružení architektů spol. V. U. Mánes) roč. IV. seš. 2, str. 68.
- Rozhodnutí Okresního úřadu v Domažlicích o vyhlášení ochranného pásma*, čj. kult/32/1992 ze dne 29. 1. 1992.
- Soukromý archiv Zdeňka Procházky, Pozůstalost ředitel domážlického muzea Aloise Procházky.
- Státní okresní archiv (SOKA) Domažlice, Stavební plány AM Domažlice, sv. M 179, *Všeobecná veřejná nemocnice Domažlice*.
- Státní okresní archiv Domažlice, Stavební plány AM Domažlice, sv. N 1014, *Studie Městské byty pro chudé v Domažlicích*. Domažlice, listopad 1939.
- Státní okresní archiv Domažlice, Stavební plány AM Domažlice, sv. M 182, *Úřední korespondence městských škol*.
- Státní okresní archiv Domažlice, Stavební plány AM Domažlice, sv. M 978, *Kasárna - Domažlice*.
- Státní okresní archiv Domažlice, Stavební plány AM Domažlice, sv. N 2501, pouze textová část, *Územní plán průmyslové zóny Domažlice - Průmyslové území, návrh směrnic pro rozvoj*. Domažlice, únor 1985.
- Státní okresní archiv Domažlice, Stavební plány AM Domažlice, sv. N 989, *Studie přestavby domů čp. 99-101*.
- Výnos ministerstva kultury České socialistické republiky ze dne 31. října 1975 čj. 17596/75-VI/1 o prohlášení historického jádra města Domažlic za památkovou rezervaci. *Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky*. 1975, roč. 31, seš. 12, s. 188-193. Dostupné též z WWW: <https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1366500> [cit. 2021-09-14].

Literatura

- BÁČOVÁ, Marie et al.: *Obnova okenních výplní a výkladců*. Praha, Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010.
- DOMANICKÝ, Petr: *Hanuš Zápal, 1885-1964, Architekt Plzeňska*. Plzeň, Starý most; Západočeská galerie v Plzni, 2015.
- FOUD, Karel: *Městské památkové rezervace a zóny v Plzeňském kraji*. Plzeň, Plzeňský kraj, 2007.
- HOFFMANN, František: *České město ve středověku, Život a dědictví*. Praha, Panorama, 1992.
- KAIGL, Jan: K nedávné demolici tří souborů historických budov v Plzeňském kraji. In *Památky západních Čech*. 3. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2013, s. 108-112.
- KINKOROVÁ, Radka: *Cech řezníků Domažlice, 1747-1852, Inventář*. Horšovský Týn, Státní okresní archiv Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, 2012. Dostupné též z WWW: <https://www.inventare.cz/pdf/soap-do/soap-do_ap0385_01457_cech-rezniku-domazlice.pdf> [cit. 2021-12-08].
- KUČA, Karel; KUČOVÁ Věra: *Principy památkového urbanismu*. Praha, Jalna, 2000.
- KUČA, Karel; KUČOVÁ Věra; KIBIC Karel: *Novostavby v památkově chráněných sídlech*. Praha, Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2004.
- LÍBAL, Dobroslav: Náměstí v Domažlicích ohroženo? *Československý architekt*. 1965, roč. 11, č. 11-12, s. 2.
- MATEJ, Miloš; RYŠKOVÁ, Michaela: *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*. Ostrava, Národní památkový ústav, 2018.
- PROCHÁZKA, Zdeněk: *Domažlice na historických vedutách, fotografiích a pohlednicích*. Domažlice, Nakladatelství Českého lesa, 2006.
- SÝKORA, Miloslav et al.: *Tvořivá léta, Profil architektonické a projektové tvorby Stavoprojektu Plzeň, 1948-1973*. Plzeň, KPO Stavoprojekt, 1974.
- Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. díl. Praha, Libri, 2001.

Internetové zdroje

- 1433-1 Domažlice - dříve Taus (Domažlice), Císařské povinné otisky stabilního katastru 1 : 2 880 - Čechy. In *Archiv, Zeměměřický ústav* [online]. Praha, Zeměměřický ústav, [2021] [cit. 2021-12-08]. Dostupné z WWW: <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_1433-1_5>.
- Hradby městského opevnění. In *Domažlice, Oficiální stránky města* [online]. Domažlice, Město Domažlice, 2007 [cit. 2021-11-08]. Dostupné z WWW: <<https://www.domazlice.eu/o-domazlicich/pamatky/pamatky-v-domazlicich/hradby-mestskeho-opevneni-236cs.html>>.

PROCHÁZKA, Zdeněk: Historie města Domažlice. In *Domažlice, Oficiální stránky města* [online]. Domažlice, Město Domažlice, 2002 [cit. 2021-09-14]. Dostupné z WWW: <<https://www.domazlice.eu/o-domazlicich/>>.

Provozní budova býv. strojírna DESTA. In *Památkový katalog* [online]. Praha, Národní památkový ústav, 2015 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z WWW: <<https://www.pamatkovykatalog.cz/provozni-budova-byv-strojirny-desta-2174581>>.

Restaurace Dubina. In *Památkový katalog* [online]. Praha, Národní památkový ústav, 2015 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z WWW: <<https://www.pamatkovykatalog.cz/restaurace-dubina-18400703>>.

ŠEBEK, Stanislav: David Vávra odhalí pamětní desku projektantům Dubiny. *Domažlický deník* [online], 8. 6. 2012 [cit. 2021-11-09]. Dostupné z WWW: <https://domazlicky.denik.cz/zpravy_region/david-vavra-odhali-pametni-desku-projektantum-dubiny-20120607.html>.

Továrny na tkanice, šňůry, stuhy. In *Prázdné domy* [online]. Praha, Prázdné domy, 2017 [cit. 2021-09-14]. Dostupné z WWW: <<https://prazdnedomy.cz/domy/objekty/detail/1793-tovarna-na-tkanice-snury-stuhy>>.

VÁVRA, Petr: Územní plán Domažlice. Praha, Studio Kapa – architektura, urbanismus, interier, design, 2016. In *Domažlice, Oficiální stránky města* [online]. Domažlice, Město Domažlice, 2016 [cit. 2020-08-26]. Dostupné z WWW: <<https://www.domazlice.eu/mestsky-urad/uzemni-planovani/uzemni-plany/domazlice-/>>.

Nepublikované zprávy

KONÁŠ, Michal: *Domažlice – obytný dům čp. 7 na st. p. č. 398 v ulici Nadpor. O. Bartoška a přilehlý objekt sklepa na p. p. č. 229, Operativní průzkum a dokumentace – rámcové vyhodnocení památkového potenciálu*. [Plzeň] 2018. O 037-4-25843. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

MUK, Jan: *Domažlice, Stavebně historický průzkum objektů*. [Praha], Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1965. T 037-4-3299. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

Summary

The urban and architectural development in the town of Domažlice

Keywords: *Domažlice — historic preservation — modern architecture — spatial development*

The treatise deals with the transformations of the building stock in the town of Domažlice and with the revision of heritage values of the urban conservation area and the suburbs of Domažlice, whereas focusing on modern architecture. Within the framework of archival research, all transformations of the built-up area both in the historic centre and suburbs were evaluated. The town of Domažlice is atypical especially because of its uniaxial foundation plan, probably ensuing from granting town privileges to an original market village along one branch of the trade route leading to Regensburg in Bavaria. The rectangular town centre includes the elongated square and two streets in the historic core. Nearby, three suburbs with predominant handicraft production came into existence, whose built-up area connected up with the natural development axes. Moreover, the agrarian Bezděkov Suburb was founded on the south bank of the river Zubřina. From the Middle Ages to the Industrial Revolution, the structure of urban development in Domažlice retained its residential stability without recording any distinctive spatial development in the particular suburbs. In the second half of the 19th century, the Lower Suburb (Dolejší předměstí) underwent industrialisation, with the industrial production

penetrating into the northwest zone of the inner town as well. In Vodní Street, a factory taking up the area of seven ground-plot blocks was built up. At the turn of the 20th century, construction works were carried out predominantly in the park ring, in the streets Kostelní and Kaprova in the inner town, in Msgr. B. Stašek Street in the Upper Suburb (Hořejší předměstí), and along the north boundary of the park ring and the Týn Suburb. The building boom during the first half of the 20th century necessitated the first regulation plan, worked out in the interwar period by Ing. arch. Vladimír Zákřejs. Elaborated in compliance with customary principles of town planning at that time, the regulation plan unambiguously determined the long-term approach to the preservation-minded protection of the public space in the inner town. The regulation plans designated development areas that have been respected by current plans to date. Along with the spatial development, the article evaluates transformations of the building stock of Domažlice in the course of the previous century, simultaneously assessing architectural and heritage values of modern structures. Furthermore, the article deals with the history of preservation of cultural monuments, highlighting problems related to the protective zone and significant construction activities within the urban conservation area and in its close surroundings. As far as that theme is concerned, the author describes more circumstantially the case of the *Dubina* department store on the square's western periphery.

(Translated by Karel Matásek)

Příspěvek vznikl v rámci výzkumného cíle Moderní architektura 20. století, financovaného z institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace (DKRVO) poskytnuté NPÚ Ministerstvem kultury.

Autor

Mgr. Martin Cikán

památkář, odborný územní garant

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni

tel.: 724 663 696, e-mail: cikan.martin@npu.cz

ZPRÁVY

**Projekty Integrovaného regionálního
operačního programu
na památkách v Plzeňském kraji
v péči Národního památkového ústavu,
územní památkové správy
v Českých Budějovicích**

Úvod

Národní památkový ústav prošel v roce 2013 reorganizací, jejímž výsledkem byl v oblasti správy památkových objektů vznik čtyř územních pracovišť. Cílem transformace v této oblasti bylo zajištění větší efektivity při správě památek, včetně posilování vnějšího financování, mimo jiné i ze zdrojů Evropské unie.

Nově vzniklá Územní památková správa v Českých Budějovicích (dále ÚPS ČB) pro kraj Jihočeský, Plzeňský a kraj Vysočina se proto po roce 2015 vedle jiných aktivit soustředila na přípravu projektů pro 13. výzvu Integrovaného regionálního operačního programu (IROP), se zaměřením na revitalizaci vybraných památek. O finanční podporu se podle pravidel výzvy mohly ucházet pouze objekty se statutem národních kulturních památek.

Výběr památek pro zařazení do IROPu nebyl ze strany budějovické územní památkové správy náhodný. Při porovnání tří spravovaných regionů bylo zřejmé, že větší množství památek v horším stavebně technickém stavu se nachází na Plzeňsku. Vedení ÚPS ČB proto v koordinaci s generálním ředitelstvím NPÚ rozhodlo soustředit se zejména na tento kraj. Po zvážení všech souvislostí byly pro IROP vybrány tři památkové areály: selský dvůr U Matoušů v Plzni-Bolevci, klášter Plasy (okr. Plzeň-sever) a klášter Kladruby (okr. Tachov).

V případě selského dvora U Matoušů hrálo důležitou úlohu několik faktorů. Národní památkový ústav převzal tento areál do své správy v roce 2007 a již tehdy se veřejně zavázal, že jej opraví a zpřístupní veřejnosti. To se ale v následujících letech nedařilo, statek se nacházel i nadále v nevyhovujícím stavu a nepřístupný veřejnosti. Proto ÚPS ČB rozhodla zařadit tento objekt do akcí podpořených z IROP. Projekt nazvaný *Rok na vsi* byl posléze ve všech svých částech realizován, o čemž podrobně referují příspěvky v tomto sborníku, a v létě 2021 slavnostně zpřístupněn veřejnosti. Tím se bezesbýtku naplnil veřejný závazek NPÚ i letitá přání zainteresované veřejnosti, členů Spolku Boleveckých rodáků a v neposlední řadě potomků někdejších vlastníků.

Bývalý cisterciácký klášter v Plasích patří k nejrozsáhlejším památkovým areálům v České republice. Národní památkový ústav spravuje pouze jeho část – budovy konventu, barokní sýpku a areál prelatury. Většina exteriérů a interiérů těchto budov se dlouhodobě nachází v nevyhovujícím stavu. Nedostatečné je také zázemí pro zaměstnance kláštera i jeho návštěvníky. Tato situace vyžadovala výraznější investiční akci, která by zlepšila stav památky a současně iniciovala navazující projekty, které by postupně vedly k celkové rehabilitaci areálu. Národní památkový ústav také považoval za nutné, aby reagoval na již úspěšně realizované nebo připravované proměny sourodních objektů v areálu někdejšího opatství ve vlastnictví

Národního technického muzea, plaského městského úřadu a Římskokatolické farnosti v Plasích. Příprava projektu s názvem *Cisterciácký klášter Plasy - Obnova opatské rezidence* byla zahájena v roce 2015 s předpokladem dokončení v roce 2022. Cíle projektu a průběh prací popisují podrobně konkrétní studie v tomto sborníku. Kromě revitalizace vybrané části areálu plní projekt i výše zmíněnou sekundární úlohu. Jeho prostřednictvím se podařilo aktivovat zájem a energii zainteresovaných pracovníků ÚPS ČB i správy kláštera, a již během realizace projektu vznikají další investiční záměry a projekty. Ty mají zajistit potřebné pokračování revitalizace i v dalších částech rozsáhlého památkového areálu a v přiměřeném čase snad umožní celkovou rehabilitaci této významné národní kulturní památky.

Areál bývalého benediktinského kláštera v Kladrubech prošel podobnými historickými peripetemi jako klášter v Plasích, včetně nevhodného využívání a postupného chátrání až do druhé poloviny 20. století. Teprve od sedmdesátých let, kdy klášter převzalo do správy Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni (předchůdce dnešních regionálně příslušných územních pracovišť Národního památkového ústavu – odborného pracoviště v Plzni a památkové správy v Českých Budějovicích), probíhaly postupné opravy. Nikoliv ale v potřebném tempu a rozsahu, který by odpovídal velikosti a míře narušení celého areálu. Projekt IROP s názvem *Život v řádu* má přinést v těchto souvislostech zásadní změnu. Navazuje na předchozí aktivity, související se záchranou a obnovou areálu a s hledáním odpovídající náplně. Příprava projektu byla zahájena roku 2015, v současné době je ve stadiu realizace s předpokladem ukončení v roce 2022. Podrobnosti uvádějí příslušné studie v tomto sborníku. Stejně jako v Plasích, i zde má projekt svou sekundární, iniciační úlohu, tj. probouzí energii a synergii všech zainteresovaných za účelem tvorby dalších investičních záměrů a projektů, směřujících k celkové rehabilitaci areálu.

Projekty IROP pro Plzeňský kraj v režii ÚPS ČB jsou od začátku řízeny z budějovického centra týmem ve stejném složení: ředitel Petr Pavelec, ekonomická náměstkyně Zdeňka Škabroudová, vedoucí odboru správy majetku Josef Masaryk. Právní servis zajišťuje Dana Štarmannová, tým investičních techniků řídí Veronika Zelinková. Vše probíhá v těsné koordinaci s vedoucími jednotlivých správ: v Bolevci to byla Marcela Poláková a Martin Kolovský, v Plasích Pavel Duchoň a v Kladrubech Milan Zoubek. Veškeré práce probíhají v kooperaci a s pomocí specialistů z ÚPS ČB i ÚOP v Plzni.

Mgr. Petr Pavelec, Ph.D.
ředitel NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích

Národní kulturní památka klášter Kladruby – projekt revitalizace „Život v řádu“: Parametry projektu

Název: „Klášter Kladruby – Život v řádu“

Žadatel/příjemce: NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích

Registrační číslo: CZ.06.3.33/0.0/0.0/15_015/0000326

Stav: realizace projektu

Doba trvání projektu: 2016–2022

Celkové plánované výdaje projektu k 31. 5. 2021:

146 706 658,19 Kč vč. DPH (z toho podíl EU
100 340 796,60 Kč, podíl státního rozpočtu
17 707 199,40 Kč, zdroje zřizovatele – Ministerstva
kultury: 26 405 790,40 Kč, nezpůsobilé výdaje – vlastní
zdroje NPÚ: 2 252 871,79 Kč)

Zdroje financování: Evropský fond pro regionální rozvoj
85 %, státní rozpočet 15 %

Operační program: Integrovaný regionální operační
program pro období 2014–2020

Prioritní osa: 3 – Dobrá správa území a zefektivnění
veřejných institucí

Specifický cíl: 3.1 – Zefektivnění prezentace, posílení
ochrany a rozvoje kulturního dědictví

Investiční priorita: 6c – Zachování, ochrana, propagace
a rozvoj přírodního a kulturního dědictví

Výzva: č. 13 – Revitalizace vybraných památek

Projektant: Ing. arch. Richard Cibik (FACIS architekti)

Odborný památkový garant: Ing. arch. Monika
Zemanová (NPÚ, GnŘ)

Technický dozor investora: Pavel Kapička (Saffron
Universe s. r. o.)

Zhotovitel stavební části: OHL ŽS, a. s.

Kladruby (okr. Tachov), klášter, letecký pohled na areál. V pravé horní části snímku jsou patrné probíhající práce na obnově západního křídla starého konventu a rajské zahrady (mezi kostelem Nanebevzetí Panny Marie a severním křídlem nejrozlehlejšího objektu – nové prelatury). Uprostřed obrázku je pak zřejmá oprava střešního pláště a nádvorních fasád staré prelatury včetně nárožní věže. Ve spodní části snímku podél hlavní komunikace uzavírají východní hranici areálu řadové objekty (zleva): budova nové prelatury s nárožní věží (vlevo od ní ještě stojí samostatný domek zahradníka), latinská škola a hospodářská budova. Mezi novou prelaturou a novým konventem je kolmo situován objekt stáji. (Za poskytnutí fotografie redakce děkuje Václavu Popovičovi. Foto V. Popovič, 2021)

Koordinátor BOZP: Ing. Lubomír Klajsner

Archeologický dohled při realizaci projektu:

Mgr. Linda Foster (NPÚ, ÚOP v Plzni), archeologické práce a průběžnou dokumentaci za účelem doplnění SHP provádí ZIP, o. p. s.

Kurátorky expozic: Mgr. Stanislava Beránková (NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích, Správa depozitáře mobiliárních fondů Klášter Plasy) a PhDr. Ludmila Ourodová, Ph.D. (NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích)

„Život v řádu“: Koncepce projektu a návštěvní provoz

MILAN ZOUBEK

Návrhy využití klášterního areálu v Kladrubech vznikaly už od padesátých let minulého století, kdy tento významný památkový objekt spravovala Národní kulturní komise. Již v té době se předpokládala prezentace historických prostor veřejnosti a došlo ke zpracování první koncepce návštěvnické trasy. Ta se v průběhu let pak několikrát upravovala, ale ve své podstatě zůstala zachována a k jejímu naplnění došlo na konci tisíciletí.¹ Provázání dvou dějinných úseků, které představují Kladruby jako jeden z nejvýznamnějších českých klášterů (1115–1785) a následně jako světský majetek s především utilitárním využitím budov ve vlastnictví rakouského knížecího rodu Windischgrätzů (1825–1945), se stalo základním stavebním kamenem všech dosavadních návrhů prohlídkových tras. Důraz na tyto dvě nejvýznamnější etapy v historii

Obr. 1. Kladruby (okr. Tachov), klášter. Kostel Nanebevzetí Panny Marie, sv. Benedikta a sv. Wolfganga, pohled do interiéru z varhanního kůru. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, územní památkové správy v Českých Budějovicích, foto BCN, s. r. o. 2016)

kláštera vyplynul z faktu, že jediné kompaktně dochované a instalované historické interiéry pocházejí právě z těchto dvou, pro areál zásadních, vývojových období. Kostel Nanebevzetí Panny Marie, vrcholné dílo architekta Jana Blažeje Santiniho-Aichela, reprezentuje klášterní období života v řádu svatého Benedikta (obr. 1). Životem v řádu vojenském žil kníže Alfréd, nejvýznamnější představitel rodu Windischgrätzů. Působení tohoto rodu v Kladrubech symbolizuje knihovna – interiér, který je výsledkem snahy o přizpůsobení konventních prostor soudobým požadavkům kladeným na reprezentativnost šlechtického interiéru první poloviny 20. století (obr. 2). Tato dvě nejzásadnější vývojová období kláštera jsou promítnuta i do názvu právě probíhajícího rozsáhlého projektu obnovy *Život v řádu*, byť paradoxně nezahrnuje obnovu ani jedné z těchto mimořádných prostor.

Využití klášterních budov je v současnosti – stejně jako tomu bylo i v minulosti – více či méně podmíněno jejich stavební obnovou. Protože jsou některé objekty areálu stále ještě ve značně neutěšeném stavu, je snaha zapojit do financování oprav nejen zdroje zřizovatele (Ministerstvo kultury), ale také programy Evropské unie.² V roce 2009 byla architektem Karlem Hanzlíkem zpracována koncepce k projektu *Klášter Kladruby – památkový objekt a živá kultura*, která plánovala nové využití interiérů tzv. nového konventu, malých stájí, bývalých pivovarských sklepů a přírodního divadla.³ Zároveň stanovila základní zásady památkové obnovy uvedených částí areálu a komunikační trasy pro pohyb návštěvníků a techniky (obr. 3). O finanční podporu na realizaci projektu bylo požádáno v rámci kontinuální výzvy Integrovaného operačního programu (IOP),⁴ zaměřené na obnovu památkových objektů s jejich využitím pro tzv. živé umění. Projekt prošel úspěšně

1 CHUDÁREK, Z.: *Stavební obnova areálu kláštera v letech 1995–2015*, s. 296–311.

2 Jako první byl tento zdroj v Kladrubech využit při financování obnovy krovu a fasád klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie prostřednictvím programu Phare CBC v letech 1998–1999; výše dotace tehdy činila přes 12 miliónů korun.

3 Při podání žádosti k projektu *Klášter Kladruby – život v řádu* se počítalo s obnovou jižního, západního a části východního křídla nového konventu, kde měly vzniknout víceúčelové sály, pracovní ateliéry, zkušebny a ubytovací prostory pro účastníky studijních pobytů, seminářů, workshopů, uměleckých projektů, pro komunitní práce umělců, veřejná představení živého umění a speciální školní pobytů. Pivovarské sklepy byly určeny pro technické zázemí a v objektu tzv. malých stájí bylo záměrem zřídit stravovací prostory.

4 Integrovaný operační program, prioritní osa 6.5 Národní podpora územního rozvoje – Cíl konvergence, oblast podpory 6.5.1 Národní podpora využití potenciálu kulturního dědictví.

Obr. 2. Kladruby, klášter. Nový konvent, interiér knihovny rodu Windischgrätzů. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, územní památkové správy v Českých Budějovicích, foto BCN, s. r. o., 2016)

celkovým hodnocením, ale z důvodu nedostatku finančních prostředků nakonec k jeho realizaci nedošlo. Předpokládaná funkce interiérů, které byly součástí projektu, a také prostorové vymezení částí nového a tzv. starého konventu, určených pro nové prohlídkové trasy⁵ se stalo základem pro plán budoucího využití jednotlivých místností a budov celého areálu kláštera Kladruby, který se od roku 2014 objevuje v každoročně aktualizovaném pasportu památkového objektu.

Další příležitost revitalizovat část bývalého klášterního areálu nastala s příchodem nového programového období Evropské unie na roky 2014–2020 v rámci Integrovaného regionálního operačního programu (IROP). Tentokrát se jednalo o podporu stavební obnovy památek (budov i zahrad) a jejich zpřístupnění veřejnosti. V roce 2015 tak byla zahájena příprava žádosti a zpracování projektové dokumentace pro stavební povolení k projektu *Klášter Kladruby – Život v řádu*.⁶ Tato dokumentace v menší části navazovala na předchozí projekt (např. v úmyslu obnovit ambitové chodby nového konventu do barokní podoby), převažující zastoupení zde však měly interiéry určené pro prohlídkové trasy a zázemí návštěvníků. Dokumentace byla zpracována pro celou tzv. novou prelaturu, starý konvent včetně rajského dvora a podstatnou část prvního a druhého nadzemního podlaží nového konventu, a odevzdána v roce 2016. Ještě v téže roce bylo z důvodu náročnosti prací a překročení celkového finančního limitu nutno přistoupit k první redukci rozsahu projektu. Byl z něj vyjmut záměr obnovy budovy nově prelatury, ve které se v přízemí předpokládalo zřízení návštěvního centra s pokladnou a zázemím pro průvodce, kanceláře správy

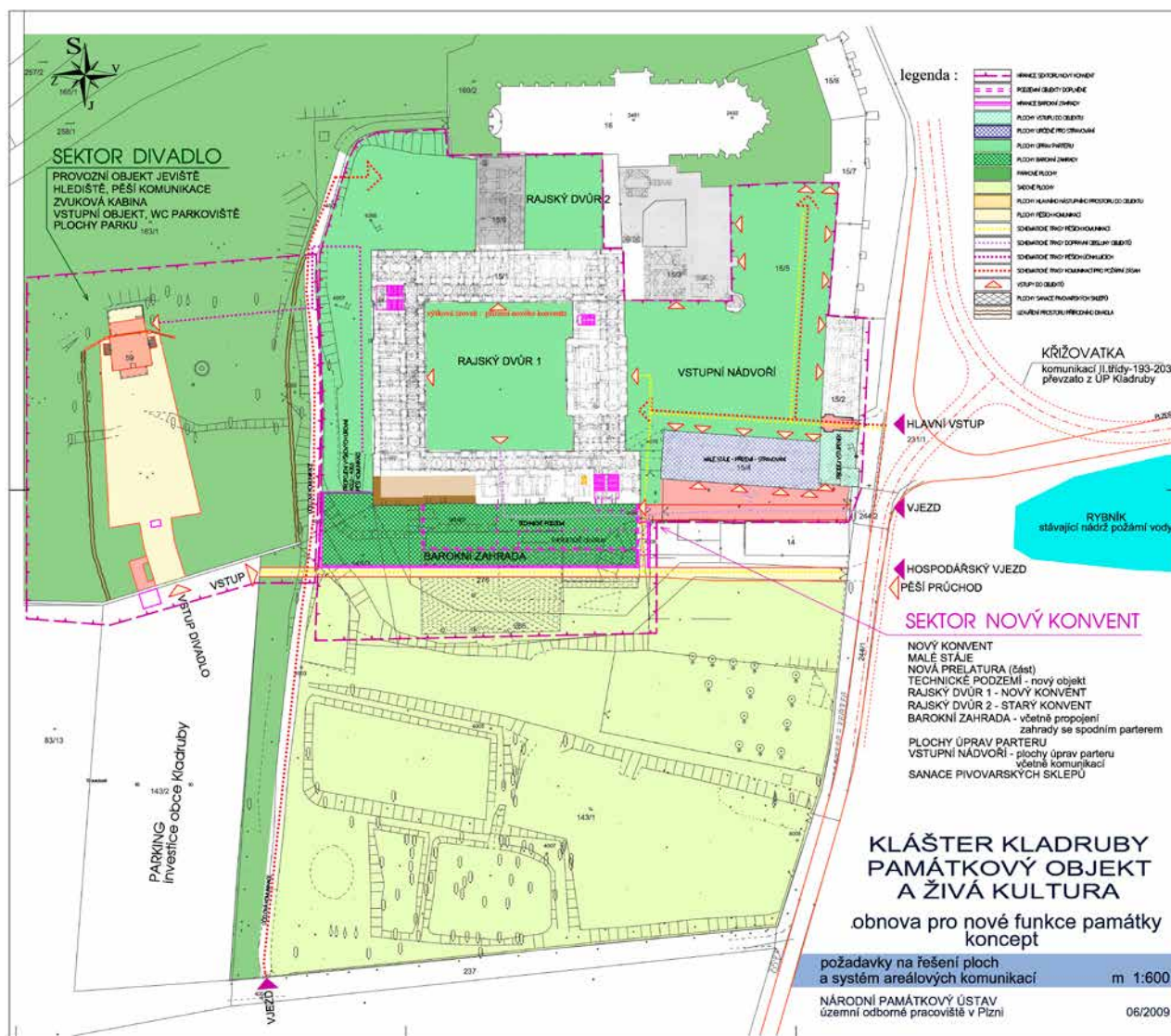
objektu a badatelný. V patře měla být podle dostupných inventářů a s využitím vlastního mobiliáře instalována část prohlídkové trasy, věnované knížecímu rodu Windischgrätzů; konkrétně se jednalo o knížecí pokoje.

Žádost o podporu projektu *Klášter Kladruby – Život v řádu*, jehož celkový rozpočet činil necelých 120 milionů korun, byla předložena do 13. výzvy IROP⁷ dne 31. března 2016. Obsahovala památkovou obnovu celé budovy starého konventu včetně rajského dvora a částí nového konventu, konkrétně všech interiérů v přízemí a v prvním patře východního a severního křídla a ambitové chodby v jižním a západním křídle včetně interiéru kaple a sály terreny, klášterních záchodů v západním křídle a dvou hlavních schodišť. Plán zpřístupnění zahrnoval interiéry, které jsou součástí prohlídkových tras s průvodcem (celé patro starého konventu, rajský dvůr a první patro východního a severního křídla nového konventu), dále prostory volně přístupné návštěvníkům (sala terrena, kaple nového konventu) a také výstavní prostory a návštěvnícké zázemí v přízemí severního křídla nového konventu. Výjimečné postavení v rámci celého konceptu zaujímal kaple

5 Oblast podpory byla zaměřena na živé umění; realizace prohlídkových tras nemohla být součástí projektu.

6 Dokumentaci pro stavební povolení zpracovávala Helika, a. s.

7 Integrovaný regionální operační program, prioritní osa 3: Dobrá správa území a zefektivnění veřejných institucí, investiční priorita 6c: Zachování, ochrana, propagace a rozvoj přírodního a kulturního dědictví, specifický cíl 3.1: Zefektivnění prezentace, posílení ochrany a rozvoje kulturního dědictví, výzva 13: Revitalizace vybraných památek

Obr. 3. Kladruhy, klášter. Požadavky na řešení ploch a systém areálových komunikací. (Převzato z HANZLÍK, K.: Klášter Kladruhy – památkový objekt a živá kultura, Obnova vybraných částí areálu NKP pro nové využití – koncepce, 2009)

nového konventu, jejíž interiér měl být obnoven konzervačním způsobem a prezentován jako ukázka a doklad stavebně historického vývoje areálu „přiznáním“ postupných stavebních zásahů a úprav. Nedokončená interiérová výzdoba z období výstavby nového konventu (druhá polovina 18. století), stavební zásahy včetně druhotného rozčlenění interiéru v polovině 20. století a nové vysvěcení kaple měly být v rámci areálu unikátním svědkem dokládajícím bouřlivý stavební vývoj kláštera v posledních dvě stě padesáti letech. Kaple se měla stát zároveň také místem pro duchovní spočinutí a rozjímání. Podaná žádost úspěšně prošla hodnocením a dne 10. července 2017 bylo podepsáno rozhodnutí ministra kultury o poskytnutí dotace.

Náročná akce pokračovala zpracováním projektové dokumentace pro provádění stavby,⁸ která byla dokončena v listopadu roku 2018 a jejíž součástí byl také souhrnný rozpočet stavby. Ten se však v důsledku nových skutečností zjištěných doplňujícími průzkumy,⁹ podrobnějším rozpracováním konstrukce rajského dvora a také obecným

zvýšením cen stavebních prací vyšplhal prakticky na dvojnásobek předpokládané částky. Tyto okolnosti si vyzádaly druhou redukci rozsahu projektu, a to při dodržení jeho závazných indikátorů.¹⁰ Musela být vypuštěna obnova kaple nového konventu, sály tereny, historických klášterních záchodů a ambitové chodby v jižním a západním křídle nového konventu.¹¹ Podářilo se ovšem ponechat v podstatě celý plánovaný rozsah prohlídkových tras (obr. 4, 5).

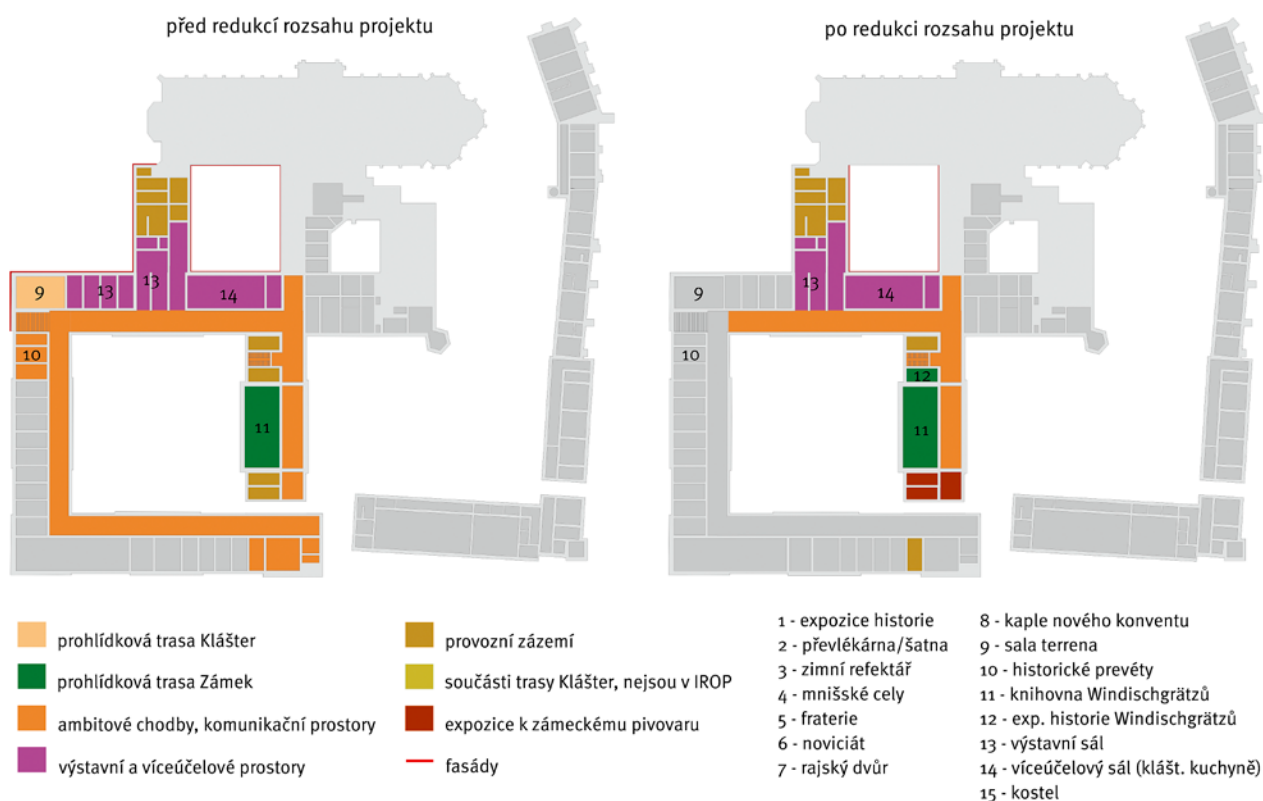
8 Dokumentaci pro provádění stavby zpracovával ateliér FACIS architekti, Ing. arch. Richard Cibik.

9 Při doplňujících průzkumech byla nalezena např. nástrovní freska v kapli starého konventu nebo výrazně nižší úroveň podlahy v prostoru sály tereny.

10 Závazné indikátory projektu: zvýšení počtu návštěvníků, počet revitalizovaných památkových objektů a zahrad, realizace infrastrukturních opatření.

11 Počítalo se také s přesunutím soch M. B. Brauna do ambitu prvního patra v jižním a západním křídle; po redukci rozsahu projektu se přikročilo k jejich vrácení na zámek Valeč.

projekt IROP: Klášter Kladruby - Život v řádu - nové využití interiérů 1.NP

Obr. 4. Kladruby, klášter. Využití interiérů před a po redukcí rozsahu projektu v 1. NP. (Zpracoval M. Zoubek, 2021)

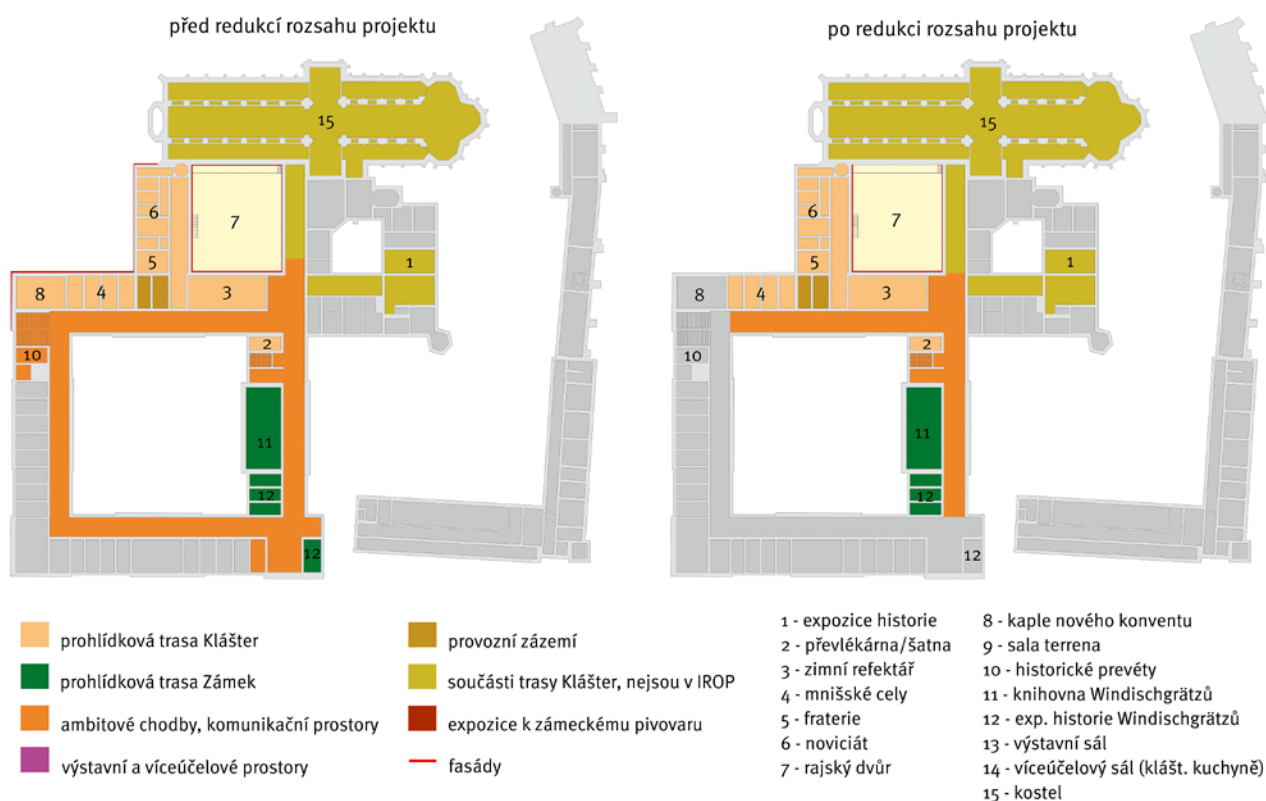
Po dokončení realizace projektu *Život v řádu* budou pro návštěvníky připraveny dvě tematicky odlišné prohlídkové trasy s průvodcem. Trasa *Klášter* obsahuje interiéry a instalace zaměřené na působení benediktinského řádu v Kladrubech a je časově situována do období před zrušením kláštera Josefem II. Návštěvníky seznámí s každodenností církevního areálu a také s řeholním životem, začínajícím vstupem jedince do kláštera a končícím jeho smrtí. Komentovaná prohlídka bude začínat ve vstupní historické expozici v budově tzv. staré prelatury. Z té se návštěvníci přesunou do patra severního křídla nového konventu, kde bude prezentována mnišská převlékárna, interiér zimního refektáře, ambitová chodba a v její západní části čtyři mnišské cely instalované podle dochovaných inventářů z roku 1785. Trasa bude pokračovat ve starém konventu v místnosti klášterní fraterie, kde budou průvodcem představeny vědní obory a činnosti, jimž se věnovali mniši v barokním klášteře (např. botanika, kartografie, astronomie, vázání knih a měření času). Následující instalace, souhrnně nazvaná noviciát, zahrnuje několik místností a je z podstatné části věnována *Řeholi sv. Benedikta*. V předsíni a vstupní chodbě průvodce návštěvníkům představí osobnost svatého Benedikta, následově bude prezentována pracovní novicmistra, dále se bude procházet bývalou „starokonventní“ kaplí s restaurovanou freskou s námětem Benediktovy smrti, a nakonec bude prezentována učebna s novodobými nástěnnými ilustracemi zobrazujícími témata z *Řehole*. Poté se návštěvníci přesunou na rajský dvůr starého konventu,

ktej je koncipován jako expozice různých typů klášterních zahrad; inspirací pro rozvržení záhonů byla dobová vyobrazení včetně Sanktgallenského plánu.¹² Prostor dvora se ještě společně se vstupní expozicí o historii kláštera nachází mimo jednotnou úroveň podlah všech ostatních instalací a pro zajištění možnosti bezbariérového přístupu jej bylo nezbytné zpřístupnit schodolezmem. Klášterní trasa bude zakončena prohlídkou interiéru kostela Nanebevzetí Panny Marie. Vzhledem k časovému nastavení prohlídky nebude možné návštěvníky podrobněji seznámit s veškerým instalovaným mobiliářem a zajímavými souvislostmi. V nabídce prohlídek bude proto také rozšířená verze klášterní trasy a další mimořádné okruhy, věnující se jednotlivým prezentovaným tématům (zejména ve fraterii) podrobněji.

Druhá prohlídková trasa s průvodcem, která zavede návštěvníky do východního křídla nového konventu a bude začínat u hlavního vstupu do budovy, bude zaměřena na působení rodu Windischgrätzů. Odstraní se tak dosavadní komplikace způsobené křížením prohlídkových tras, provozovaných do roku 2018, kdy oba prohlídkové okruhy (klášterní i zámecký) začínaly ve vstupní místnosti staré prelatury. Od vchodu v přízemí východního křídla návštěvníci vystoupají do patra, kde budou v jižní části instalovány dvě místnosti věnující se historii rodu

12 SKRUŽNÁ, J.: *Klášter Kladruby - Život v řádu, Osazovací plán Rajského dvora starého konventu*.

projekt IROP: Klášter Kladruby - Život v řádu - nové využití interiérů 2.NP

Obr. 5. Kladruby, klášter. Využití interiérů před a po redukcí rozsahu projektu v 2. NP. (Zpracoval M. Zoubek, 2021)

Windischgrätzů a nejvýznamnějšímu představiteli rodu, knížeti Alfrédovi, a jeho manželce Eleonoře. V původním plánu prohlídek byla v těchto místech obsažena ještě třetí instalovaná místnost, která však musela být v důsledku nových zjištění v průběhu realizace stavebních prací přesunuta do přízemí. V tomto prostoru sousedícím s knihovnou, jež vznikla na místě varny pivovaru o zhruba tři čtvrtiny století později, byl totiž objeven tzv. přehříváč vody pro varnu. Tento nález bude prezentován v rámci prohlídkové trasy náhledově, s výkladem základních informací o zámeckém pivovaru. Prohlídka bude pokračovat do sálu zmiňované rodové knihovny a návštěvníci následně sestoupí do přízemí. Expozice přesunutá z prvního patra, věnující se správě panství na konci 19. a v první polovině 20. století, zde bude instalována v severní části východního křídla. Prohlídka bude zakončena v severním ambitu promítáním fotografií zachycujících obyvatele a stav klášterních budov v první polovině 20. století. Tato trasa bohužel zatím nebude celá přístupná bezbariérově, protože při nutné redukcí rozsahu původního projektu byla vypuštěna instalace výtahu v jižním křídle nového konventu.

V průběhu realizace stavebních prací a při souběžném postupném záchranném archeologickém výzkumu bylo ve východním křídle konventu odkryto několik dochovaných pivovarských konstrukcí. První, již zmíněný přehříváč vody, bude součástí prohlídkové trasy s průvodcem. Další nález, topeniště hvozdu, se nachází v technické (provozní) místnosti a bude prezentován pouze v rámci mimořádných prohlídek dřívějšího zámeckého pivovaru.

Poslední nález, základ kotelný v severní části tohoto křídla,¹³ bude spolu se dvěma sousedními místnostmi součástí instalace věnované pivovarskému provozu (obr. 6). Tato část bude pro návštěvníky volně přístupná. Kromě kotelný v ní bude k vidění také elektrická rozvodna, původně umístěná před vstupem do knihovny, část sítě lísek z pivovarského hvozdu a další movité nálezy objevené v průběhu stavby. Celá tato instalace nebyla v původním plánu zpřístupnění uvedena a je tedy změnou, která alespoň částečně nahradí nucenou redukcí záměru v rozsahu volně přístupných prostor. Zároveň to neznamená nutnost zvýšení rozpočtu – s opravou zmíněných prostor se v projektu počítalo, jen dochází ke změně jejich využití. Co v něm naopak zůstalo od začátku projektu zachováno, je výstavní sál v přízemí severního křídla nového konventu. Zde se jako první uspořádá výstava k realizaci projektu *Život v řádu*; následovat by v dalších letech měly výstavy zaměřené na historii kladrubskeho kláštera, obměňované přibližně ve dvouletých intervalech. V bezprostředním sousedství výstavního sálu se nachází prostor bývalé klášterní kuchyně, který bude po rekonstrukci k dispozici pro různé odborné konference, jednání a kulturní akce.

13 „(Nález)... pochází z nejstarší fáze výstavby pivovaru. Impozantní torzo cihlové podpodlahové konstrukce topeniště pod kotel s bojlerem pro ohřev vody parního stroje bylo archeologicky vypreparováno včetně spalin v klenutém kouřovodu ke komíně vně konventu.“ (FOSTER, L.: *Život v řádu a archeologie v roce 2020* [online])

Obr. 6. Klášter Kladruby. Nový konvent, základ kotelny pro ohřev vody parního stroje pivovaru, ambitová chodba ve východním křídle. (Foto M. Zoubek, 2021)

Vybudování nových prohlídkových tras s sebou nese také požadavek zajištění nezbytného zázemí pro návštěvníky. Stávající zařízení je již dlouhodobě nevyhovující a je nutné je přizpůsobit očekávanému zvýšení návštěvnosti. Ze zdrojů Národního památkového ústavu je připraveno financování dvou doprovodných projektů k vybudování potřebné infrastruktury. Jedná se o rekonstrukci a rozšíření veřejných bezbariérových toalet v přízemí malých stájí a vybudování parkoviště pro

návštěvníky západně od jižní zahrady kláštera, s kapacitou přibližně 170 parkovacích míst. Součástí této stavby bude i bezbariérový chodník vedoucí kolem celé zahrady tak, aby byl pro návštěvníky zachován přístup do areálu hlavní bránou kláštera.

Klášter Kladruby získá v rámci projektu *Život v řádu* v roce 2023 – po desetiletích zpracovávání koncepcí, studií a dílčích stavebních rekonstrukcí – prohlídkové trasy odpovídající jeho mimořádnému významu.

Literatura

- FOSTER, Linda: *Život v řádu a archeologie v roce 2020*. In *Kladruby, Oficiální webová prezentace kláštera* [online]. Kladruby, Klášter Kladruby, 2021 [cit. 2021-06-04]. Dostupné z WWW: <<https://www.klaster-kladruby.cz/cs/projekty/Zivot-v-radu-a-archeologie-2020>>.
- HANZLÍK, Karel: *Klášter Kladruby – památkový objekt a živá kultura, Obnova vybraných částí areálu NKP pro nové využití – koncepce*. Plzeň 2009. O 034-3-25063. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- CHUDÁREK, Zdeněk: *Stavební obnova areálu kláštera v letech 1995–2015*. In *Devět století kláštera v Kladrubech 1115–2015*. České Budějovice, Národní památkový ústav, 2017, s. 295–336.
- SKRUŽNÁ, Jarmila: *Klášter Kladruby – Život v řádu, Osazovací plán Rajskeho dvora starého konventu. Doprovodný text pro Technickou zprávu k řešení koncepce rajskeho dvora*. 2018. Státní památkový objekt klášter Kladruby.

Autor

Ing. Milan Zoubek

správce objektu / kastelán

Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, správa kláštera Kladruby

tel.: 606 666 426, e-mail: zoubek.milan@npu.cz

„Život v řádu“: Archeologický výzkum

LINDA FOSTER

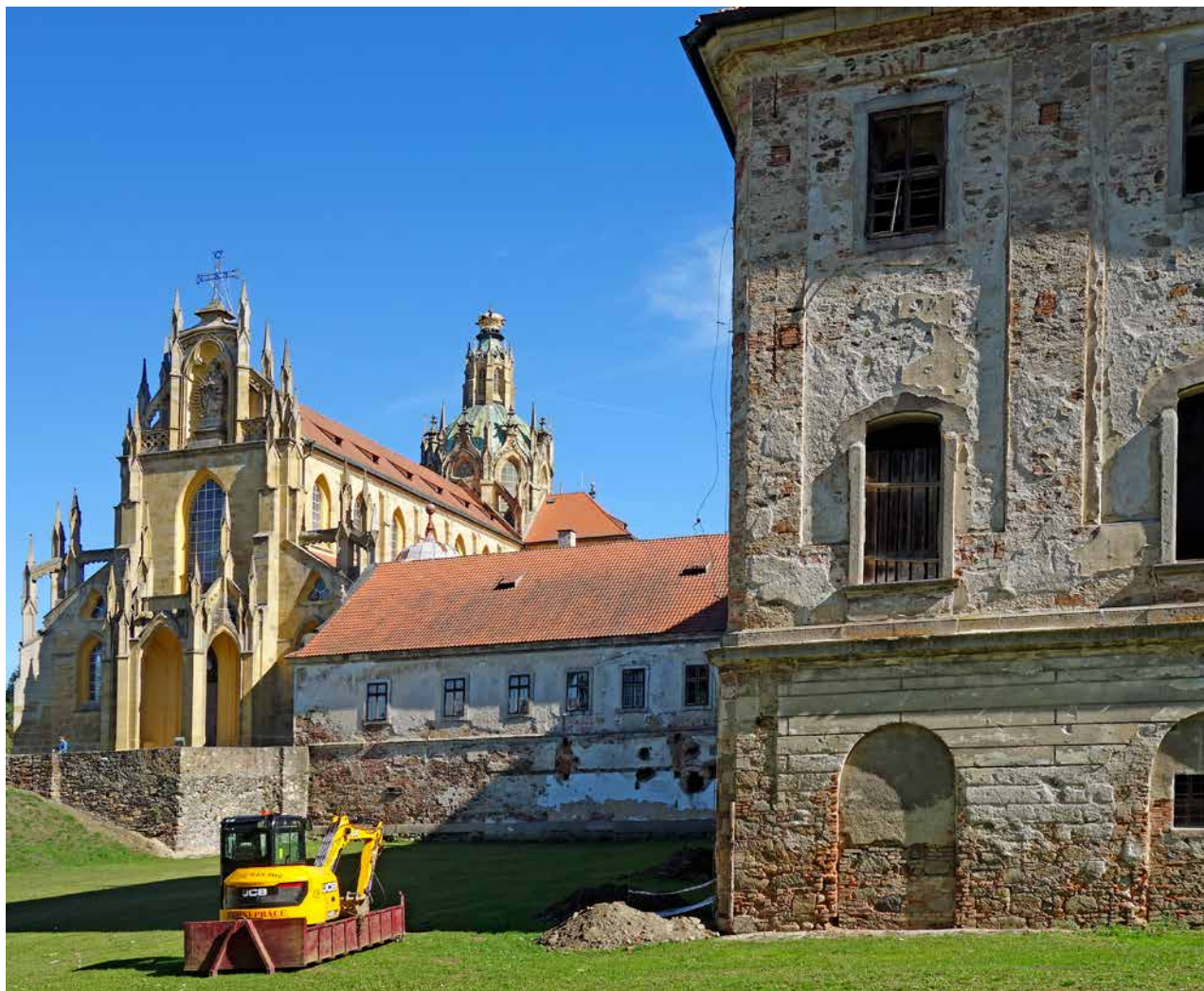
Archeologický výzkum spojený s obnovou kladrubského kláštera dle projektu *Život v řádu* znamenal v řadě ohledů průlom v dosavadní praxi průzkumů na památkových objektech v Plzeňském kraji. Předně se potvrdila potřeba zpracovat záměr na základě restaurátorských, stavebně historických a archeologických vyhodnocení a po studiu archivních materiálů, jakož i nutnost diskuze o projektu ve všech stupních jeho zpracování i schvalovacího procesu s garanty těchto odborných činností. Dále se ukázalo nereálné spoléhat na personální zajištění výzkumů z vlastních zdrojů Národního památkového ústavu (NPÚ) při realizaci tak rozsáhlého projektu s ohledem na značný objem stavebních prací. Externí pokrytí průzkumů ale vyžaduje zajištění jejich financování a s tím spojenou náročnou administrativu. Archeologové příslušného územního pracoviště NPÚ se tak z původních zpracovatelů výzkumů dostávají

do role garantů průzkumů, či spíše manažerů. Náklady na externí zajištění výzkumu jsou nutnou součástí finanční rozvahy projektu obnovy, a to značně komplikovanou – odvislou od harmonogramu prací na příslušný rok a narůstající o náklady spojené s nepředvídatelnými nálezy.

Život v řádu nastolil průlom i v přístupu k možnostem prezentace nemovitých archeologických nálezů, resp. pozůstatků pivovarnických technologií z přelomu 19. a 20. století. Zatímco doposud byly tyto konstrukce odstraňovány coby rušivé v prostředí kláštera, nově se podařilo některé zachovat a prezentovat *in situ*.

Náklady na výzkum v prvním roce realizace projektu *Život v řádu* dosáhly 515 383 Kč. Po opakovaných žádostech o navýšení prostředků poskytlo finance generální ředitelství NPÚ z Programu podpory záchranných archeologických výzkumů. Práce v terénu zajistila společnost

Obr. 1. Kladruby (okr. Tachov), klášter. Vpravo nárožní rizalit nového konventu se salou terrenou, pohled od západu. (Foto L. Foster, 2018)

Obr. 2. Kladruby, klášter. Sonda u severní fasády saly terény. Barokní povrch terény odpovídal spodní úrovni žulového soklu, pod ním na dně sondy rozšířený základ. Pohled od západu. (Foto L. Foster, 2018)

Obr. 3. Kladruby, klášter. Sonda u jihozápadního nároží saly terény. Na dně odhalen rozšířený základ stěny a profilovaný žulový sokl. Při spodní úrovni soklu byl barokní povrch terény. Pohled od západu. (Foto L. Foster, 2018)

ZIP o. p. s. na základě smlouvy s NPÚ, územním odborným pracovištěm v Plzni o technické podpoře archeologických výzkumů. V roce 2020 proběhla většina zemních prací z celkového objemu dle projektu; práce byly sledovány od 3. srpna do 18. prosince 2020. Celkem bylo dokumentováno padesát dva míst (sond), a to jak ryze archeologického charakteru (liniové výkopy, hrob), tak stavebně historického,¹ který převažoval. Výsledky informativně shrnuje článek publikovaný na webu kláštera.²

Archeologické a stavebně historické průzkumy doprovázely převážně až vlastní realizaci obnovy dle projektu *Život v řádu*. Předstihové průzkumy formou sond nebyly v průběhu zpracování projektu dostatečně důrazně prosazovány. Retrospektiva však stejně ukazuje, že pro usnadnění postupu prací by měl význam jedině plošný odkryv určitých (většinou „pivovarských“) situací, jehož rozsah by bez součinnosti se stavbou nebyl v rámci prostředků vyčleněných na předstihové archeologické výzkumy reálný. Plošně a hloubkově omezená sondáž neodhalí potřebné souvislosti. Ještě v počátku stavebních prací se zvažovala metoda záchranného výzkumu formou archeologicky

ručně kopaných sond a jejich dokumentace. Nakonec byla zvolena dokumentace řezů snižovanými podlahami a terénem v kombinaci s plošným odkryvem intaktních (rovněž většinou „pivovarských“) konstrukcí.

Projekt vycházel ze stavebně historických průzkumů Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů (SÚRPMO) ze sedmdesátých let 20. století. Jejich aktualizace a prohloubení z roku 2011 se týkaly pouze budovy nového konventu.³ Stavebně historický průzkum

1 Nálezová zpráva z této etapy výzkumu dosud není dokončena, zpracován je koncept: JANCŮLOVÁ, B.; FOSTER, L.; PROFANT, M.: *Klášter Kladruby, čp. 1, Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu při realizaci projektu Život v řádu v roce 2020*.

2 FOSTER, L.: *Život v řádu a archeologie v roce 2020* [online].

3 ŠIROKÝ, R.; KRČEK, J.; LEJSKOVÁ, M.: *Klášter Kladruby, čp. 1, Nový konvent, Aktualizovaný standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*. ŠIROKÝ, R.; LEJSKOVÁ, M.: *Klášter Kladruby, čp. 1, Nový konvent, Cílený stavebně historický průzkum konkrétních nálezových situací*.

Obr. 4. Kladruby, klášter. Sonda v místě napojení nárožního rizalitu se salou terrenou (vpravo) na stěnu nového konventu (vlevo). Spodní úroveň soklů svědčí o snížení terénu před salou terrenou o 1,2 m oproti předchozí výškové úrovni již v období baroka. Pohled od severu. (Foto L. Foster, 2018)

budovy západního křídla starého konventu (infirmaria) dosud chyběl; v bývalém rajsčém dvoře starého konventu bylo vyhodnoceno alespoň historické podzemí kláštera⁴ a dílčí popis fasád. Zřízení sladovnického humna v tomto prostoru v sedmdesátých letech 19. století s podlahou sníženou o 3 m pod barokní úroveň značně znesnadňovalo předstihovou stavebně historickou dokumentaci. *Život v řádu* pak vlastně umožnil hloubkovou formu průzkumů, ovšem ve značné časové tísní způsobené rychle postupující obnovou.

K dílčím archeologickým sondám se přistoupilo až na žádost osvěceného projektanta v roce 2018 vně saly terreny (obr. 1). V rajsčém dvoře starého konventu se zjišťoval stav pivovarských kanálků pod podlahou humna a situace v řezu, probouraném skrz přízdívku před základy východního křídla. Tři sondy vykopali údržbáři objektu v přízemí severního křídla nového konventu. Lokálně se rozebráním několika dlaždic ověřovalo např. pokračování dřevěného barokního schodiště pod nejmladší úroveň podlah. Nutno zmínit, že stratigrafické poměry v přízemí severního a východního křídla nového konventu byly již částečně známé ze sond, provedených pro potřeby nerealizovaného projektu z let 2010–2011 a z výsledků záchranných výzkumů během již

realizované obnovy. Pro predikci výskytu situací, vyžadujících archeologickou dokumentaci, se tedy převážně uplatnily poznatky akumulované během dlouhodobého sledování areálu.⁵

Sondy vně saly terreny

Sondy kopané ručně nevedly k žádoucímu výsledku, tedy dosažení prahu vstupů a příslušné úrovně terénu v době vrcholně barokní dostavby nového konventu. Přistoupilo se tedy k zapojení mechanizace a citlivě prováděná práce bagristy za dozoru archeologa nakonec

4 ŘEHÁK, J.: *NKP Klášter Kladruby, Speleologický průzkum historického systému starého konventu.*

5 Výsledky archeologických výzkumů v areálu kláštera shrnuje: FOSTER, L.; SEDLÁKOVÁ, Ž.: *Archeologický atlas kláštera Kladruby, Prostorová identifikace archeologických výzkumů a dalších terénních zásahů v areálu NKP Klášter Kladruby v letech 1995–2015* [online]. K tvorbě archeologických atlasů na ÚOP v Plzni viz SOKOL, P.; WALDMANNOVÁ, M.; FOSTER, L.: *Archeologické atlasy památkových objektů, Prostorová identifikace terénních zásahů v památkových areálech.*

Obr. 5. Kladruby, klášter. Sonda v interiéru saly terreny. Na dně maltová kra, zřejmě lůžko podlahy v období baroka. Pohled od západu. (Foto L. Foster, 2018)

odhalila úroveň žulového soklu po obvodu saly terreny s jeho spodní hranou v hloubce 1,2 m (u severní fasády, obr. 2) a 1,6 m (u západní fasády, obr. 3) od stávajícího terénu. Žulový sokl na přilehlé severní fasádě nového konventu stoupá, jeho spodní úroveň víceméně odpovídá dnešnímu povrchu terénu. V místě napojení nárožního rizalitu se salou terrenou vyrovnává výškový rozdíl mezi sokly další žulový blok o stejné výšce (60 cm). Ten však zasahuje pouze do vzdálenosti 115 cm od rohu, dál směrem k východu pokračuje lícované zdivo z lomového kamene a cihel v celé výšce mezi spodkem žulového soklu a rozšířeným základem (cca 1,2 m, obr. 4). Nárožní rizalit se tedy zahluboval vůči okolní ploše právě o cca 1,2 m a úprava povrchu tohoto parteru zřejmě nebyla nikdy dokončena. Pod žulovým soklem saly terreny se rozšiřuje předzáklad z lomového kamene asi o 15 cm, úroveň podloží nebyla dosažena ani ve čtyřech sondách podél severní fasády nového konventu, ani v sondě ze západní strany saly terreny. K nárůstu terénu došlo v době provozu pivovaru, kdy podél základu severní stěny nového konventu vedl zděný, klenutý kanál pod podlahou druhého (?) sladovnického humna.⁶ Zahloubení saly terreny se potvrdilo i sondou v jejím interiéru (obr. 5). Asi 8 cm nad přenesenou spodní úrovní vnějšího soklu se v interiéru nachází tvrdá maltová kra, zřejmě lůžko podlahy. Úpravy kolem saly terreny musely být z projektu *Život v řádu* vypuštěny z důvodu příliš vysokých nákladů.

Sondy v přízemí severního křídla nového konventu

Sondy stanovily mocnost navážek pro pivovarské úpravy v 19. století na přibližně 63 cm a tím i hloubku plánovaného zásahu pro obnovu „barokní“ podlahy. Ve všech třech sondách byla v této úrovni zachycena litá podlahy z tvrdé bílé vápenné maltoviny s vyhlazeným povrchem a příměsí drobných cihel, o mocnosti cca 8 cm. Z malého rozsahu sond jsme usuzovali na barokní původ této podlahy – v sondě při severní zdi barokní kuchyně následovala po 10 cm pod podlahou z maltoviny skála. Ale následný plošný odkryv během stavební obnovy objasnil, že maltovina sice víceméně leží v „barokní“ úrovni podlah interiéru, ale svým rozsahem plně odpovídá umístění prvního sladovnického humna na plánech z roku 1864. Maltová podlahy zůstala zachována, kromě předstihových sond pod ní nebylo hloubeno. Nedošlo tedy k odhalení případných pozůstatků zděného vybavení klášterní kuchyně. Čistý rezavý jíl, který tvořil polovinu souvrství pivovarských navážek v interiéru nového konventu, byl identifikovaný při záchranném archeologickém výzkumu v roce 2020 v podloží rajského dvora starého konventu. Zpětným snížením interiérových

6 Humno zde od roku 1872: HORYNA, M. et al.: *Kladruby – klášter, Nový konvent, Stavebně historický průzkum*, s. 53.

podlah v rámci projektu došlo k návratu jílu do místa jeho původního uložení, tedy do rajského dvora navýšeného z pivovarského humna zpět na „barokní“ úroveň.

Pivovarské konstrukce

S bouráním a rozebíráním vybavení pivovaru se začalo již po jeho zániku v třicátých letech 20. století.⁷ Konstrukce zaniklých technologií byly doposud dokumentovány pouze v souvislosti s jejich dalším odstraňováním z důvodu rehabilitace prostředí kláštera. Zasaženy byly ve výkopech pro dešťovou kanalizaci rajského dvora nového konventu v letech 2001–2006, kdy došlo i k zavezení podzemí hvozdu v severovýchodním rohu dvora. Při snižování navýšeného terénu vně jihovýchodního rizalitu kvůli vlhkosti obvodových zdí se plošně dokumentovaly konstrukce základu jednoho z komínů, propojeného klenutým podzemním kouřovodem se základy kotelny před východním průčelím konventu. V rámci rehabilitace vstupní haly ve východním křídle v letech 2009–2010 pak došlo k odhalení a vyčištění podzemní části strojovny pod varnou pivovaru. Teprve v roce 2020 se plošně odhalení několika řemeslně zručně provedených konstrukcí pivovarských a sladovnických technologií stalo podnětem pro jejich zachování. Vyhodnocení z hlediska provozu pivovaru spolu s kvalitní dobovou plánovou dokumentací z nich činí zajímavé objekty pro následnou prezentaci veřejnosti, a to i přes komplikace s úpravou projektu pro bezpečný návštěvnický provoz a rizika údržby.

Pro akce podporované IROP platí nutnost provázanosti archeologického výzkumu se stavebně historickou dokumentací a geodetickým zaměřením během realizace stavební obnovy, a to intenzivně v návaznosti na rychlý postup stavebních prací. Ačkoli jsou nálezoové situace velice torzovité, umožňují znovu oživit již zaniklé části areálu. Pro dokumentační práce je potřeba zajistit sehraný, vybavený, flexibilní tým se značným osobním nasazením, se schopností provést průzkum i v klimaticky, časově či lidsky náročných podmínkách.

Závěr

Průběh realizace výzkumů by měla ulehčit důkladná projektová příprava s předstihovými průzkumy. Nedo- stačující jsou však sondy malého rozsahu – archeologizované situace z období baroka i industrializace koncem 19. století jsou takového rozsahu, že k pochopení jejich souvislosti je potřeba plošný odkryv, ideálně archeologicky vedený, nebo hluboká sondáž mechanizací pod archeologickým dozorem. Ani tak se však samotná realizace nevyhne komplikacím a změnám projektu v důsledku nových nálezů. A to činí práci na památkách zajímavou!

7 ANDERLE, J.: *Klášter Kladruby, nový konvent, Stavebně historický průzkum fasád*, s. 21.

Literatura a nepublikované zprávy

ANDERLE, Jan: *Klášter Kladruby, nový konvent, Stavebně historický průzkum fasád*. Plzeň 2006. O 037-4-24486. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

FOSTER, Linda: Život v řádu a archeologie v roce 2020. In *Kladruby, Oficiální webová prezentace kláštera* [online]. Kladruby, Klášter Kladruby, 2021 [cit. 2021-06-04]. Dostupné z WWW: <<https://www.klaster-kladruby.cz/cs/projekty/Zivot-v-radu-a-archeologie-2020>>.

FOSTER, Linda; SEDLÁKOVÁ, Žaneta: *Archeologický atlas kláštera Kladruby, Prostorová identifikace archeologických výzkumů a dalších terénních zásahů v areálu NKP Klášter Kladruby v letech 1995–2015* [online]. [Plzeň], Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2020 [cit. 2021-11-04]. Dostupné z WWW: <https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1410211>.

HORYNA, Mojmír et al.: *Kladruby – klášter, Nový konvent, Stavebně historický průzkum*. Praha, Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1973. O 037-4-4245. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

JANČULOVÁ, Barbora; FOSTER, Linda; PROFANT, Michal: *Klášter Kladruby, čp. 1, Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu při realizaci projektu Život v řádu v roce 2020*. Plzeň, Západočeský institut pro ochranu a dokumentaci památek, [2021].

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

ŘEHÁK, Josef: *NKP Klášter Kladruby, Speleologický průzkum historického systému starého konventu*. Hradec Králové, SPELEO, 2015. Státní památkový objekt klášter Kladruby.

SOKOL, Petr; WALDMANNOVÁ, Marcela; FOSTER, Linda: Archeologické atlasy památkových objektů, Prostorová identifikace terénních zásahů v památkových areálech. *Zprávy památkové péče*. 2018, roč. 78, č. 6, s. 657–665.

ŠIROKÝ, Radek; KRČEK, Jakub; LEJSKOVÁ, Markéta: *Klášter Kladruby, čp. 1, Nový konvent, Aktualizovaný standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*. Plzeň, Západočeský institut pro ochranu a dokumentaci památek, 2011. Stavebně historický průzkum. O 037-4-25070. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

ŠIROKÝ, Radek; LEJSKOVÁ, Markéta: *Klášter Kladruby, čp. 1, Nový konvent, Cílený stavebně historický průzkum konkrétních nálezoových situací*. Plzeň, Západočeský institut pro ochranu a dokumentaci památek, 2011. Stavebně historický průzkum. O 037-4-25070. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

Autor

Mgr. Linda Foster

archeoložka, vedoucí oddělení archeologie
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni
tel.: 724 663 699, e-mail: foster.linda@npu.cz

„Život v řádu“: Památková obnova

MONIKA ZEMANOVÁ

Areál bývalého benediktinského kláštera v Kladrubech byl od svého založení knížetem Vladislavem I. v roce 1115 důležitým kulturním centrem západních Čech. Současná podoba klášterního areálu je výsledkem dvou fází barokních stavebních úprav, probíhajících od poloviny 17. století až téměř do zrušení kláštera roku 1785. Na barokní přestavbě se podíleli významní architekti, jako Jan Blažej Santini-Aichel či Kilián Ignác Dientzenhofer. Pozdější přestavby zrušeného kláštera souvisejí s dalším využíváním objektů. Na samém konci 18. a počátku 19. století zde byla zřízena nemocnice, poté kasárna, invalidovna či byty úředníků, expozitura a následně fara. Největší zásahy do podoby a dispozic objektů přinesly přestavby v souvislosti s provozem pivovaru mezi léty 1863–1933, s budováním rodového sídla rodu Windischgrätzů a částečně i výše zmíněného provozu fary, respektive expozitury.

Provoz pivovaru po téměř čtyřiceti letech od zakoupení celého panství knížetem Alfrédem I. Windischgrätzem v roce 1825 vybuodoval jeho syn Alfréd II. Josef Mikuláš Windischgrätz, za nějž začal klášter plnit funkci záměckého sídla. Tento pivovar byl ve své době moderním provozem s nejnovějšími technologickými postupy a přinesl areálu patrně nejvýraznější stavební zásahy v několika vlnách a vzájemně se doplňujících nebo i překrývajících úpravách. Ovšem sami Windischgrätzové řadu pivovarských úprav před druhou světovou válkou odstranili nebo

zasypali při přestavbě klášterních budov na reprezentativní rodové sídlo. Další pivovarské úpravy a přístavby byly odstraněny v padesátých až sedmdesátých letech 20. století. Do dnešní doby se tedy kromě nejvýraznějšího zásahu do objektu tzv. nového konventu, kterým je probourání nového průjezdu do rajského dvora ve styku východního a jižního křídla a zrušení původního průjezdu v novém konventu, a snížení terénu rajského dvora tzv. starého konventu pro dnes již zaniklou vestavbu pivovarského hvozdu, dochovaly především úpravy z posledního období vlastnictví rodu Windischgrätzů. Další způsoby využití po druhé světové válce, a to zejména v případě nového konventu, přinesly pouze chátrání a degradaci. Nemalou měrou se však na zkáze této barokní stavby podílel již velký požár roku 1875 a následně „provizorní“ zakrytí objektu, které nezopakovalo původní typ zastřešení v podobě mansardových střech.

Neutěšený stav památky, která již byla po stavební stránce v kritickém ohrožení, vyvolal v minulosti celou řadu menších či větších stavebních aktivit, statických zajištění, restaurátorských prací a rehabilitací převážně části historického podzemního systému, které postupně napravují největší devastace areálu. To je doprovázeno také celou řadou snah o nalezení optimálního využití všech objektů areálu. Vývoj myšlenek, úvah a konkrétních projektů podrobně popsal dlouholetý památkový garant

Obr. 1, 2. Kladruby (okr. Tachov), klášter. Starý konvent – nález částí původních kamenných hlavic dvou komínů – při obnově opět umístěných na komíny, stav v červenci 2018 a srpnu 2021 – zde střecha ještě s chybnými hřebenáči, které byly vyměněny za vhodnější, typově odpovídající historickému vzoru. (Foto M. Zemanová, 2018, 2021)

Obr. 3. Kladruby, klášter. Rajský dvůr starého konventu, náleží původní, patrně raně barokní cihelné dlažby někdejšího severního ambitu – dlažba byla obnovena jako replika v nové vrstvě. Stav v říjnu 2020. (Foto M. Zemanová, 2020)

kladrubského areálu, Ing. arch. Z. Chudárek.¹ Za všechny vzpomeňme dva velké záměry.

Pro část budovy nového konventu spolu s tzv. malými stájemí a pivovarskými sklepy před jižním křídlem bylo na sklonku devadesátých let 20. století uvažováno o vybudování luxusního hotelu s restaurací, kasinem a dalším žadáným vybavením, včetně zahrady se sportovním areálem.² K rozpracování tohoto úmyslu a vlastní realizaci našťastí nedošlo. V roce 2004 byl v souvislosti se zahájením přípravy obnovy krovů a zastřešení nového konventu zpracován obsáhlý investiční záměr pro celý areál kláštera, vycházející z předpokladu zpřístupnění areálu jako památkového objektu široké veřejnosti.³ Z tohoto konceptu využití jednotlivých objektů se čerpá dodnes. V letech 2008–2011 jej postupně rozvíjel rozpracovávaný projekt *Klášter Kladruby – památkový objekt a živá kultura*, který měl přivést do areálu návštěvníky při vhodném využití, spojeném s kulturními aktivitami, a který usiloval o získání podpory z evropských fondů. Tento projekt zároveň navazoval na někdejší myšlenku z roku 2006 oživit přírodní divadlo (postavené v roce 1958 v lesoparku za novým konventem) pro letní scénu plzeňského divadla. Jeho cílem bylo uplatnění kláštera na poli divadelním a tanečním, které by bylo spojeno i s ubytovací kapacitou, stravováním, zřízením zkušeben, ateliérů a víceúčelových sálů a rozšířením přírodního divadla, včetně vybudování poněkud sporného amfiteátru před salou terrenou. Rozpracovával výše zmiňovaný koncepční návrh nejenom ve vztahu k nalezení vhodné

náplně na poli kulturním a ubytovacím, ale mimo záměr řešil i nové prohlídkové trasy, kdy počítal se zahrnutím starého konventu (západního křídla raně barokního konventu) do prohlídkového okruhu. Vzhledem k neúspěchu se žádostí o přidělení finančních prostředků v rámci Integrovaného operačního programu bylo nakonec od tohoto záměru upuštěno.⁴

Nová naděje však přišla poměrně brzy. Po přechodu správy kláštera na nově vzniklé pracoviště Národního památkového ústavu, územní památkovou správu se sídlem v Českých Budějovicích, a vyhlášení nového programového období Evropské unie byla v novém projektu postupně znovu rozpracována původní koncepce zpřístupnění objektu z roku 2004. Jeho řešení opět vychází z již dříve navržených principů využití klášterního areálu ke kulturním účelům a vybudování prohlídkových tras, upravuje se však podle aktuálních potřeb a podle požadavků daných dotačním programem. Z pohledu odborného garanta této národní kulturní památky jde o velký posun, který umožnil uchování památkových hodnot do projektu zapojených objektů jednoho z nejvýznamnějších klášterních areálů. Projekt *Klášter Kladruby – život v řádu* byl zařazen do Integrovaného regionálního operačního programu a projektová dokumentace k jeho realizaci byla velmi podrobně rozpracována.

Kromě vybudování nových prohlídkových tras a prostorů pro rozšíření kulturních a edukačních aktivit je cílem projektu zpřístupnění dalších částí klášterního areálu a představení jejich poslání v původním funkčním barokním schématu, z doby před zrušením kláštera. Prezentování konventních, pro řeholní život významných prostorů jako exponátů se stalo hlavní myšlenkou celého projektu. Přitom poprvé zde byla také uplatněna zásada zachování hodnotných úprav z pozdějších období po sekularizaci a jejich prezentace.⁵ Dalším příznivým momentem bylo důsledné řešení bezbariérového přístupu.⁶

Stavba nového konventu, vybudovaná v pozdně až vrcholně barokním slohu, si přes dodatečně vestavby a přestavby dodnes zachovala kompozičně jasnou dispozici interiérů. Návštěvníkům má být prezentována konventní chodba, důležitý komunikační prvek a zároveň i významná součást klauzurního života, na kterou navazovaly další konventní prostory a která spojovala klauzuru s kostelem. Ve východním křídle to byly prostory s reprezentativní funkcí (letní refektář, knihovna, vrátnice), v ostatních

1 CHUDÁREK, Z.: *Stavební obnova areálu kláštera v letech 1995–2015*, s. 295–310.

2 CHUDÁREK, Z., c. d., s. 312.

3 CHUDÁREK, Z., c. d., s. 322.

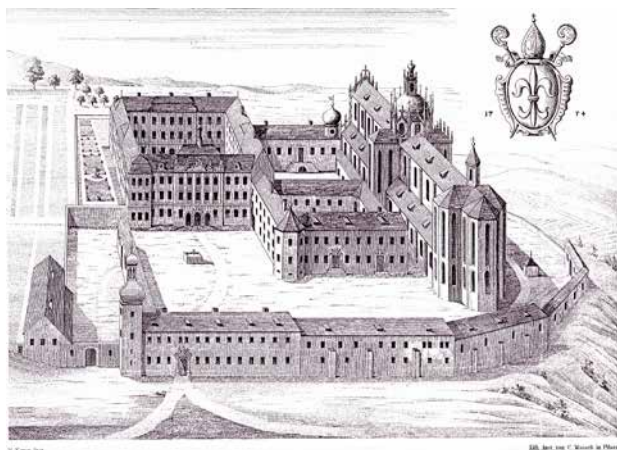
4 CHUDÁREK, Z., c. d., s. 322–325.

5 Během realizačních prací došlo v přízemí a patře východního křídla nového konventu k nečekaným objevům pozůstatků pivovarských technologií, skrytých v druhotně zvyšovaných podlahách. Operativně byly tyto nálezy archeologicky odkryty a budou prezentovány jednak jako součást jedné z připravovaných expozic, jednak jako exponáty pro občasně tematické prohlídky. Dochází tak k naplnění prvotního záměru projektu v ještě větší míře.

6 V novém konventu byla navržena instalace výtahu, umístěného do „skryté“ polohy, kde by nenarušil barokní dispozici; bezbariérovost přístupu na rajský dvůr starého konventu je zajištěna schodolezem.

Obr. 4. Kladruby, klášter. Rajský dvůr starého konventu, stav dvora v letech 1951, 2020 a 2021. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generálního ředitelství, foto O. Hilmerová a V. Pospíšilová, 1951. Foto M. Zoubek, 2020 a 2021)

Obr. 5. Kladruby, klášter. Stav klášterních budov na konci 18. století na ilustraci od F. Ch. Hronna. (Převzato z KÖPL, C. R.: Die herzogliche Benedictinerabtei Kladrau im Pilsner Kreise Böhmens)

křídlech v přízemí především skladovací a provozní prostory a zcela samostatná sala terrena. V patrech to pak byly prostory vyhrazené klauzurnímu životu (mnišské cely, menší sálky, konventní kaple, zimní refektář).⁷ Z tohoto důvodu bylo nutné „vyčištění“ chodeb od druhotných dělicích příček. Letní refektář se vzhledem k druhotným úpravám nedochoval, na jeho místě je dnes patrová rodová knihovna Windischgrätzů, zasahující i do původní dispozice přízemí s průjezdem.⁸

Stejným způsobem se přistupovalo k objektu starého konventu, respektive západnímu křídlu někdejšího raně barokního konventu (obr. 1, 2). Toto křídlo bylo po dostavbě nového konventu vzhledem ke své tehdejší stavební situaci po požáru nově vybudováno na původním rozvrhu a patrně s použitím částí starších konstrukcí. Využito bylo jako konventní nemocnice (infirmarium) a bylo spojeno chodbou v jedné úrovni s novým konventem a dvouramenným schodištěm pak se starým rajským dvorem. V této době existovala ještě severní ambitová chodba, přiléhající k obvodové zdi jižní boční lodi kostela (obr. 3). Dodatečné vestavby dělicích příček z doby využití pro potřeby expozitury a fary ustoupily potřebě obnovy barokního uspořádání navazujícího na dispozici nového konventu, přestože rozhodování této situace nebylo jednoduché a bylo nutno zvážit celou řadu aspektů. Zvolené řešení umožňuje rehabilitaci rajského dvora a zároveň provozní propojení prohlídkového, respektive prohlídkových okruhů.

Rajský dvůr raně barokního (starého) konventu byl po sekularizaci jednou z nejvíce přebudovaných částí kláštera. Na konci 19. století zde byl výrazně snížen terén, odbourán severní raně barokní ambit a v nově vzniklé úrovni vybudován provoz sladovnického humna, který byl spojen mohutnými průrazy s přízemím severního křídla nového konventu a chodbou starého konventu. V severní části při kostele a na straně východní byla provedena mohutná obezdívka s odvětrávacími sopouchy (cca 2 a 1,3 m). Prostor byl zaklenut plochými klenbami vloženými do ocelových nosníků, podepřených litinovými sloupy. Vestavba byla odstraněna v šedesátých letech 20. století. Vzhledem k tomu, že se ani tato druhotná úprava nedochovala, bylo

Obr. 6. Kladruby, klášter. Nový konvent, bývalá klášterní kuchyně v přízemí severního křídla – září 2020 a prosinec 2021. (Foto M. Zoubek, 2020, 2021)

Obr. 7. Kladruby, klášter. Nový konvent, bývalá klášterní kuchyně v přízemí severního křídla. Detail stropu bývalé kuchyně v místě odbouraného dymníku. (Foto M. Zemanová, 2020)

po úvaze rozhodnuto o rehabilitování barokní podoby rajského dvora někdejšího raně barokního konventu s náznakovou prezentací severní ambitové chodby v dlažbě,

⁷ K tomu srov. KRČEK, J.; ZÍKOVÁ, N.: *Inventáře cel kladrubských benediktinů z doby zrušení kláštera jako příspěvek k poznání monastického života na rozhraní baroka a osvícenství*, s. 226.

⁸ Knihovna rodu Windischgrätzů vznikla až v letech 1936–1937 na místě někdejší pivovarské varny, jejíž vložení způsobilo dramatickou změnu schématu celého východního křídla a zřízení knihovny ji definitivně stvrdilo.

Obr. 8. Kladruby, klášter. Pohled do interiéru kaple nového konventu. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generálního ředitelství, foto M. Houdek, 2018)

kteřá plně koresponduje s obnovovanou barokní podobou budov (obr. 4).

Při přípravě projektové dokumentace se vycházelo kromě stavebně historického průzkumu, včetně všech jeho doplňků, z dodatečných průzkumů a podrobných inventarizací, především z několika dochovaných vedut (obr. 5), a ve velké míře také z historického zaměření, provedeného stavitelem Johannem Hieltem v letech 1809–1813.⁹ Veduty nám dávají informaci o existenci severní ambitové chodby a schodiště ze západního křídla starého konventu na rajský dvůr, což je částečně podpořeno stavebně historickým průzkumem a Hieltovými plány, které rovněž dokládají existenci provozního schodiště u někdejší konventní kuchyně a zimního refektáře a vyrovnávacího schodiště v severní ambitové chodbě směrem k tzv. staré prelaturě, respektive východnímu křídlu raně barokního konventu. Obě tato schodiště byla během stavby potvrzena nálezy a záchranným archeologickým průzkumem.

V předloženém a ve správním řízení schváleném realizačním projektu této památkové obnovy byla připravena obnova prvních dvou podlaží nového konventu s plnou rehabilitací obou hlavních a jednoho vedlejšího schodiště, doplněnými výtahem pro zprístupnění hendikepovaným návštěvníkům a přesun mobiliáře do depozitářů. Dojít mělo k plné rehabilitaci konventních chodeb včetně

původních úrovní a dlažeb jejich podlah, pravděpodobné barokní výmalby, kopií barokních dveří a výplní příkladacích otvorů. V přízemí se jednalo o východní a severní křídlo a malou část jižního a západního křídla.¹⁰ Konventní chodba v patře měla být průchozí celá, aby bylo možné návštěvníkům zprostředkovat vnímání významu tohoto kompozičního prvku, včetně pohledů do rajského dvora.¹¹ Ve východním křídle navazují chodby v obou podlažích na prostor windischgrätzské knihovny, která bude prezentována jako doklad období rodového vlastnictví, a na expoziční místnosti. V severním křídle, kde v přízemí došlo k podstatným úpravám barokních konstrukcí pro provoz pivovaru, bude chodba znovu uzavřena mělce odsazenými zazdívkami s odlišnou barevností výmalby, které umožní „přečíst“ pozdější pivovarskou úpravu;

9 ŠIROKÝ, R. et al.: *Klášter Kladruby, čp. 1, Nový konvent*, s. 7.

10 Propojení východní a jižní chodby, rozdělené druhotně proraženým průjezdem, je zprostředkováno provizorními dveřmi na obou stranách průjezdu.

11 Uzavření všech dveřních otvorů v chodbě mělo umožnit obnovu navazujících prostorů jižního a západního křídla v některé další stavební etapě. Okenní otvory jsou již osazeny replikami barokních oken s vitrážemi z předchozích etap obnovy.

Obr. 9. Kladruby, klášter. Starý konvent, freska Smrt sv. Benedikta v kapli, stav po restaurování v červnu 2021. (Foto M. Zoubek, 2021)

Obr. 10. Kladruby, klášter. Jeden z nových nálezů ve starém konventu – nika, patrně pro umístění nedochovaného ohřívače. (Foto M. Zemanová, 2021)

některé pivovarské stavební zásahy budou ponechány.¹² Dále bude obnoveno obslužné schodiště k refektáři a rehabilitován prostor někdejší konventní kuchyně (obr. 6, 7) – s novým využitím pro edukační sál, doplněný hygienickým zázemím, vloženým v navazující chodbě starého konventu¹³. Počítalo se též s náročnou obnovou saly terreny,¹⁴ která měla navrátit tomuto prostoru jeho původní význam, a přitom umožnit konání reprezentativních akcí pro veřejnost (například svatby, oslavy). V patře severního křídla bylo navrženo ošetření konventní kaple konzervačním způsobem¹⁵ (obr. 8) či prezentování unikátních barokních toalet s dochovaným spadištěm v navazující části západního křídla (které měly být veřejnosti volně přístupné) a také pozůstatků pivovarské technologie ve vystupujícím jihovýchodním rizalitu v rámci jedné z expozic. Bývalé mnišské cely, sousedící s kaplí, budou prezentovány v jedné z nových expozic.¹⁶

Součástí expozice má být i zimní refektář, ve kterém je nutná rehabilitace podlahy.¹⁷ K obnově byly připraveny vnější fasády v rozsahu konventní kaple a vystupujícího jihovýchodního rizalitu, s doplněním či výměnou oken a mříží. Dále byl do záměru zahrnut objekt starého konventu (původní západní křídlo raně barokního konventu), s plnou rehabilitací původní pozdně barokní podoby, do které bylo křídlo uvedeno patrně s funkcí infirmaria po dostavbě nového konventu. Konventní chodba je plně obnovena včetně kamenné dlažby a vstupu na rajský dvůr

12 V této části objektu budou prezentovány také historické izolátory na zdech a klenbách jako připomínka elektrifikace kláštera z roku 1897, nepochybně provedené v souvislosti s vestavbou pivovarského humna.

13 Toalety jsou řešeny jako prostorově samostatný, plně reverzibilní kontejner, vložený do chodby bez kontaktu s historickými zdmi, se samonosnou dřevěnou konstrukcí, na niž jsou upevněny rozvody vody, kanalizace, osvětlení, odvětrání a elektrického vytápění. Toto z památkového hlediska citlivé řešení nenarušuje stávající historické konstrukce.

14 Navrženo bylo navrácení původní, druhotně významně navýšené úrovně podlahy, odstranění druhotně vložených klenbových pasů, souvisejících s někdejší vestavbou v kapli o patro výše, restaurování štukové výzdoby interiéru, obnovení přístupu z exteriéru a s tím spojené snížení terénu na severozápadním nároží nového konventu.

15 Konzervační metoda byla zvolena k zajištění stabilizace dochovaných rozvrhů štukových výzdob, fragmentů malířské výzdoby na klenbě, a přitom zachování otisků někdejší vestavby pivovarské šalandy z konce 19. století jako dokladu bouřlivého osudu barokní etapy kláštera.

16 Nalezené hlinkové výmalby z období po sekularizaci zůstávají skryty pod novou výmalbou a jejich nejcennější vrstvy budou prezentovány formou reprezentativních odkrytých vzorků. Obnoveno bude též okénko z cely do kaple, které umožňovalo poslech bohoslužby nemocnému bratru.

17 V průběhu realizace došlo k rozšíření záměru obnovy refektáře a bude restaurována i výmalba a štuková výzdoba – z jiných finančních zdrojů.

Obr. 11. Kladruby, klášter. Rajský dvůr starého konventu, pohled na dvůr - snížení „pivovarské“ přizdívky na východní (a severní) straně dvora, vybudování odvětrávacího kanálu na straně jižní (a západní), osazení nádrží pro zachytávání dešťové vody a budování základu pro kamennou nádrž ve středu dvora - stav obnovy v říjnu 2020. (Foto M. Zoubek, 2020)

Obr. 12. Kladruby, klášter. Rajský dvůr starého konventu s obnovenými schodišti - stav v červenci 2021. (Foto M. Zemanová)

Obr. 13. Kladruby, klášter. Obnova rajského dvora starého konventu - stav v listopadu 2021. (Foto M. Zemanová, 2021)

a prostory někdejšího infirmaria¹⁸ budou včetně prezentace odhalené barokní výmalby klenby malé kaple součástí expozice o životě mnichů (obr. 9). Dveřní výplně a výmalba prostorů budou přizpůsobeny období baroka.¹⁹ Součástí zůstává i rehabilitovaná a doplněná druhotně vložená toaleta z 19. století,²⁰ včetně vstupních dveří nebo oken s vnitřními okenicemi ze stejného období, jako připomínka využití tohoto objektu pro expozituru, respektive městskou faru. Část přízemí je díky reliéfu terénu sklepem a bude přístupná formou speciálních komentovaných prohlídek, včetně otevřené části odvodňovací štol z rajského dvora. Navržena byla i obnova západní, tedy vnější fasády tohoto objektu. Během realizace došlo i zde k nečekaným objevům, které kromě rozšířeného stavebně historického poznání oživí i vlastní expozici (obr. 10).

Projekt zahrnuje i obnovu rajského dvora starého konventu, která v návaznosti na náplň expozice o životě mnichů navrácí rajskému dvoru původní barokní úroveň (obr. 11)²¹ včetně obou přístupových schodišť (obr. 12). Obvodová zeď severní kryté ambitové chodby je připomenuta, jak již bylo výše uvedeno, náznakovým způsobem

v úrovni terénu.²² Koncepte výtvarného a spirituálního řešení rajského dvora, lemovaného okapními chodníky a mlatovými cestami, spolu s řešením výsadby, rozvíjí koncept rajské zahrady, kterou přináší Starý zákon; respektuje jeho tradiční členění (čtyři cesty, vodní prvek v křížové cestě²³, symbolický strom), pravoúhlou kompozici cest i jednotlivých záhonů, a obohacuje ji rostlinami s vazbou na výzdobu kostela a na původně venkovní zahrady - zeleninovou, kořeninovou a bylinnou (obr. 13)²⁴.

18 Původně se předpokládalo spíše využití tohoto objektu jako noviciátu. Expozice je v této části také částečně jako noviciát řešena. Vyhodnocení operativního stavebně historického a záchraného archeologického výzkumu se však přiklání k využití jako nemocnice.

19 Původním záměrem ještě během přípravy dokumentace ke stavebnímu povolení bylo ponechání dveřních výplní z pozdějších období jako doklad úprav z 19. století. Po vyklizení prostorů a podrobném průzkumu byl však zjištěn neuspokojivý stav těchto dveří, který by vyžadoval neadekvátní opravy spíše výrobou replik, a navíc došlo k nálezům původních kamenných barokních ostění ve všech vstupních otvorech; koncepte tedy byla přehodnocena.

20 Během realizace bylo zjištěno, že tato toaleta se nachází v místě staršího, dešťovou vodou proplachovaného spadiště, patrně ještě z doby existence raně barokního konventu, které bylo po přeměně tohoto křídla na nemocnici přesunuto do nové polohy k severní zdi objektu. Zde byl zřízen nový záchod se spadištěm a patrně i „umývárna“, jejíž existenci napovídá při realizaci nalezená nika, pravděpodobně pro nedochovaný ohříváč na vodu.

21 K tomu je nutné částečně snížení pivovarských přizdivek z doby existence sladovnického humna. Navržen byl odvětrávací kanál při západní a jižní straně (původně i při východní), který pomůže stabilizovat vlhkostní poměry přilehlých objektů. Jejich zdivo bylo po snížení terénu a odhalení původně základového zdiva sice původně chráněno pivovarskou vestavbou, avšak po jejím odstranění došlo k jeho značnému zavlhčení.

22 Po odbourání pivovarských přizdivek na nezbytně nutnou úroveň byla odhalena část původní raně barokní dlažby severního ambitu. Tento nález umožnil operativní provedení repliky této dlažby v celém obnovovaném rozsahu.

23 Během realizace se podařilo získat historický prvek, který je zde druhotně osazen a doplněn kamenným chodníkem.

24 SKRUŽNÁ, J.: *Doprovodný text pro Technickou zprávu k řešení koncepte rajského dvora.*

Obr. 14. Kladruby, klášter. Rajský dvůr starého konventu, postup obnovy fasády staré prelatury / východního křídla starého konventu – ponechání soudržných vrstev očištěných původních omítek a doplnění novými, stav v dubnu a květnu 2021. (Foto M. Zemanová, 2021)

V rámci návrhu měly být obnoveny všechny do dvora obrácené fasády (obr. 14)²⁵, tedy i fasáda jižní lodi kostela, která měla být restaurována konzervační metodou. Okna slohově „očistěných“ fasád starého konventu (západní křídlo raně barokního konventu), staré prelatury (východní křídlo někdejšího raně barokního konventu) a nového konventu (severní křídlo) mají být vyměněna za kopie barokních oken s vitrážovým (šestiúhelníkovým) zasklením do olova a kopiemi slohového kování²⁶. Dešťové vody ze všech přilehlých střech a povrchů budou svedeny do dvou podzemních nádrží a shromažďovány pro závlivku a kamennou vodní nádrž. V rámci úprav dvora je navrženo doplnění části odvodňovací stoly, svedené přes starý konvent do páteřního kanálu. Zpracovány jsou návrhy nezbytné technické infrastruktury včetně doplnění provizorní trafostanice, která bude v rámci některé další

stavební etapy přesunuta do přízemí jižního křídla nového konventu.

Rozsah projektu však byl z finančních důvodů zúžen na realizaci těch částí, které zajistí naplnění jeho indikátorů a v co největší míře zachovají rozsah obou prohlídkových okruhů. Právě probíhající realizační práce jsou tedy pouze částí původně zpracované a schválené projektové dokumentace, která řešila obnovu ve větším rozsahu. V realizaci jsou přízemí a patro východního a severního křídla nového konventu (bez kaple, saly tereny, historických toalet, výtahu a místnosti s pivovarskou technologií i bez fasád), pouze nutná oprava hlavního západního schodiště, obnova starého konventu, respektive západního křídla někdejšího raně barokního konventu v celém rozsahu podle projektu (bez západní fasády), rajský dvůr starého konventu v plném rozsahu, včetně východní, jižní a západní fasády (bez fasády kostela a bez oken východní fasády) a nezbytná provizorní trafostanice před jižním průčelím nového konventu.²⁷ Ostatní nezařazené (výše jmenované) opravy a rehabilitace, včetně navrácení původní výšky terénu na severozápadní straně nového konventu a západní straně starého konventu, budou čekat na další etapu obnovy.

25 Východní a západní fasáda rajského dvora jsou obnovovány s doplněním původních barokních omítek, fasáda jižní – tedy severní průčelí nového konventu – byla v rozsahu rajského dvora již opravována v období existence pivovaru. Po postavení lešení byla tato poměrně tvrdá omítka, zachovaná ještě v nemalém rozsahu, vyhodnocena jako významný doklad dobových stavebních oprav a bude tedy doplněna v obdobném charakteru, byť opatřená vápenným nátěrem z barokní etapy.

26 Zde bylo požadavkem plné rehabilitování barokní podoby oken a umožnění pohledů do rajského dvora z přilehlých chodeb a zimního refektáře, stejně jako je tomu u chodeb nového konventu. Proto jsou k výměně navrženy i stávající, dožívající napodobeniny barokních oken s nevhodným zasklením.

27 Na opravu severní a západní fasády starého konventu a obnovu oken východní fasády rajského dvora starého konventu byly dodatečně získány finanční prostředky z jiných zdrojů, takže budou součástí probíhající obnovy i tyto práce.

Literatura a nepublikované zprávy

CHUDÁREK, Zdeněk: Stavební obnova areálu kláštera v letech 1995–2015. In *Devět století kláštera v Kladrubech 1115–2015*. České Budějovice, Národní památkový ústav, 2017, s. 293–336.

KÖPL, C. Robert: *Die herzogliche Benedictinerabtei Kladrau im Pilsner Kreise Böhmens*. Pilsen, Druck von Carl Maasch, 1863.

KRČEK, Jakub; ZÍKOVÁ, Naděžda: Inventáře cel kladrubských benediktinů z doby zrušení kláštera jako příspěvek k poznání monastického života na rozhraní baroka a osvícenství. In *Devět století kláštera v Kladrubech 1115–2015*. České Budějovice, Národní památkový ústav, 2017, s. 223–245.

SKRUŽNÁ, Jarmila: *Klášter Kladruby – Život v řádu, Osazovací plán Rajského dvora starého konventu. Doprovodný text pro Technickou zprávu k řešení koncepce rajského dvora*. 2018. Státní památkový objekt klášter Kladruby.

ŠIROKÝ, Radek et al.: *Klášter Kladruby, čp. 1, Nový konvent, Aktualizovaný standardní nedestructivní stavebně historický průzkum*. Plzeň, Západočeský institut pro ochranu a dokumentaci památek, 2011. Stavebně historický průzkum. O 037-4-25070. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

Autor

Ing. arch. Monika Zemanová

odborný památkový garant

Národní památkový ústav, generální ředitelství

tel.: 724 663 624, e-mail: zemanova.monika@npu.cz

„Život v řádu“: Interiérová instalace

STANISLAVA BERÁNKOVÁ

Kláster v Kladruzech měl štěstí na poměrně intaktní dochování dvou významných interiérových celků. Předně je to vzácně dochovaný interiér kostela Nanebevzetí Panny Marie s uměleckou a uměleckořemeslnou výbavou z doby Santiniho přestavby, včetně pozdějšího velmi kvalitního navázání na Santiniho myšlenku. Druhým cenným interiérem v areálu kláštera je windischgrätzská knihovna v novém konventu, jejímž vybudováním v místě bývalého letního refektáře, později dočasně upraveného na varnu pivovaru, se završila windischgrätzská adaptace konventní budovy ve třicátých letech 20. století pro potřeby příležitostného šlechtického sídla. Interiérové vybavení, které by pamatovalo dobu kláštera před jeho zrušením v roce 1785, se bohužel dochovalo pouze v torzech.

Cílem připravované instalace v rámci projektu *Život v řádu* je, i přes absenci zcela původního zařízení, fenomén kláštera připomenout a pokusit se jej interpretovat pomocí jiných prostředků a za použití jiných pramenů poznání.

Zmíněný hendikep přivedl autory instalace k návratu k prapůvodní myšlence benediktinského řádu, kterou je jednoznačně *Řehole svatého Benedikta*. Právě tento dokument ze začátku 6. století se stal hlavní inspirací pro obsah celé budoucí prohlídky.¹ Obsah Benediktovy *Řehole* je neustále velmi aktuální: „[...] protože je syntézou všeho, co je důležité pro dokonalý lidský i duchovní život“.² Právě *Řehole* Benediktova by se měla stát v nově chystané prohlídkové trase prostředníkem pro představení současnému návštěvníkovi toho, co je skutečně klášter, kdo je to mnich, co přesně znamená benediktinský duchovní život a v neposlední řadě čím tento způsob života může být inspirativní pro člověka 21. století. Plánované zpřístupnění nových prohlídkových tras v sobě zahrnuje i prezentaci doby následující po zrušení kláštera, využití budovy

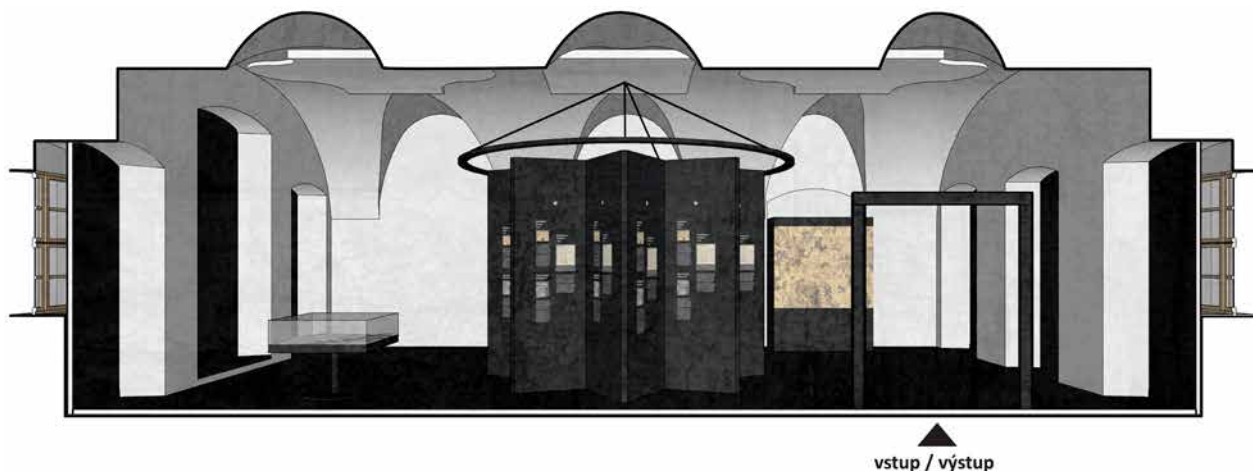
rodem Windischgrätzů a jejich adaptaci klášterních budov na pivovar a následně příležitostné šlechtické sídlo. Instalace *Život v řádu* si klade za cíl vycházet z aktuálního stavu poznání a oprostit interpretaci témat od nánosů ideologicky pokřivené historiografie socialismu, která má za následek jistě i negativní vnímání církevních i šlechtických památek mezi laickou veřejností.

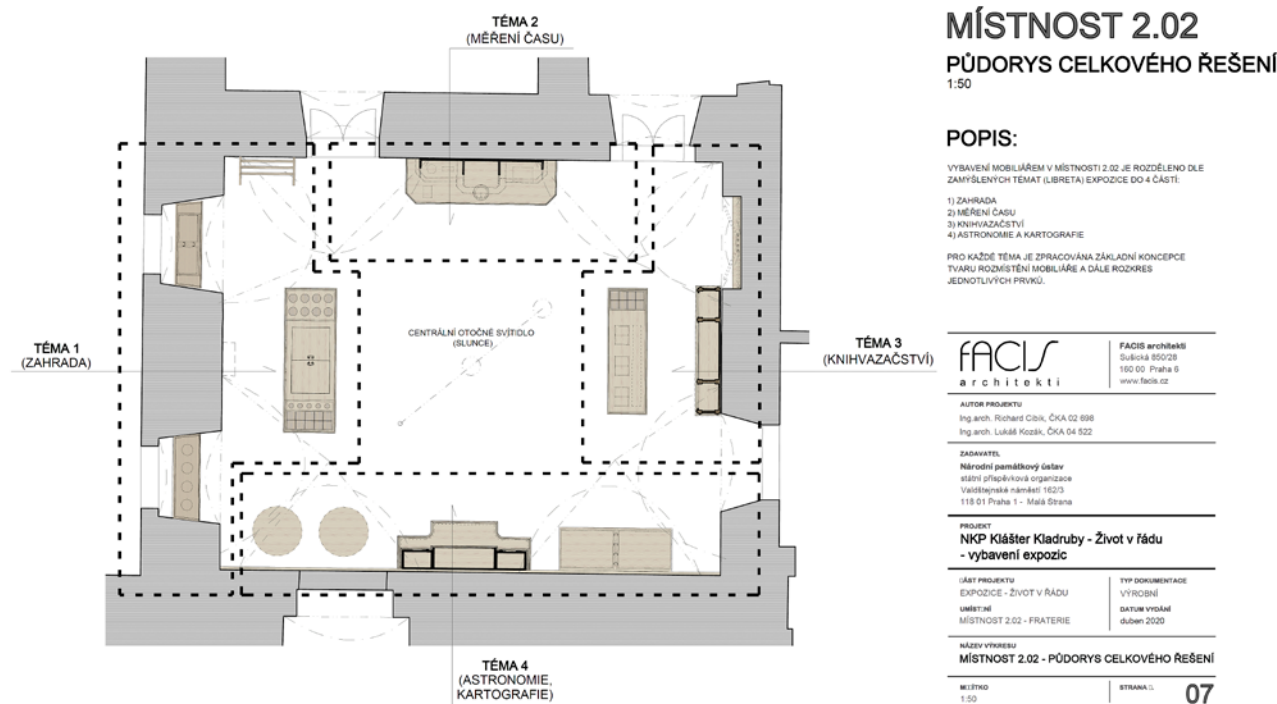
Autentickým svědectvím klášterní doby je především stavba samotná a dochované interiéry, třebaže vnitřní vybavení mobiliářem se nezachovalo. Faktem je, že v době zrušení kladrubského kláštera v roce 1785 byl nový konvent teprve staveništěm, nebyl dokončen a některé významné klášterní prostory nebyly do té doby uvedeny do provozu. Následná windischgrätzská adaptace konventní budovy na pivovar situaci ještě více znejasnila, byť je zajímavým dokladem utilitárního využití Dientzenhoferovy stavby. Přesto byly do nové prohlídkové trasy zařazeny některé důležité prostory, které klášterní provoz demonstrují. Je to především zimní refektář, šatna, nebo převlékárna mnichů, část ambitové chodby, mnišské cely, konventní kaple (být pouze náhledově), nemocniční křídlo, nemocniční kaple, rajský dvůr a pochopitelně klášterní kostel. Nutno dodat, že některé důležité prostory vypovídající o životě v řádu na svou obnovu teprve čekají a až následná rehabilitace dalších částí celého areálu nabídne komplexní obraz o duchovním a provozním životě kláštera. Jedná se především o prostory kapitulní síně, jejíž poloha je zatím nejasná, klášterní knihovny, muzea, kulečnickové

1 Více k tématu např.: HERWEGEN, I.: *Smysl a duch Benediktovy řehole*. HOLZHERR, G.: *Řehole Benediktova. – Řehole Benediktova*.

2 *Řehole Benediktova s Prokopem Siostrzonkem*, s. 6.

Obr. 1. Kladruhy (okr. Tachov), klášter. Stará prelatura, pohled do expozice historie kláštera. (Převzato z Ateliér K světu: *Expozice v Kladrubsčém klášteře – architektonická studie v rozpracovanosti*, 2020)

Obr. 2. Kladruby, klášter. Starý konvent, návrh instalace místnosti fraterie. (Převzato z FACIS architekti - CIBIK, R.; KOZÁK, L.: NKP klášter Kladruby - Život v řádu, Vybavení expozic „Život v řádu“ a „Windischgrätz“, duben 2020)

místnosti, toalet, provozního zázemí kláštera, stájí, řemeslných dílen a klášterní zahrady.

Zásadním svědectvím o podobě kláštera jsou historické inventáře, dochované především z doby jeho zrušení.³ Tyto již částečně zpracované prameny⁴ byly využity jako podklad pro poměrně přesnou rekonstrukci vybavení některých instalovaných prostor. Inventáře jsou také doplňkovým pramenem pro bližší poznání některých členů mnišské komunity. Díky tomu je možné život řeholníků, ať už ten každodenní, nebo ten lidský od narození, přes vstup do kláštera a pak až do doby smrti, demonstrovat na konkrétních jednotlivcích. Ti se pak mohou stát pomyslnými průvodci instalací.

Nově koncipovaná klášterní prohlídková trasa začíná ve vstupní expozici. Zde návštěvník získá prostorovou představu o celém klášterišti a funkcích jednotlivých budov u modelu kláštera, jenž zachycuje jeho podobu okolo roku 1785 (obr. 1). Širší regionální vztahy v krajině pak prezentuje velkoformátová mapa s vyznačením hospodářských dvorů, probošství kláštera i drobnějších církevních staveb a poutních míst. Návštěvník dále vstoupí pomyslným předsedem – fortou mezi budovou staré prelatury a konventu – do klauzurní části konventu. Z ambitové chodby bude náhledově prezentována mnišská převlékárna či šatna, která uvede návštěvníky do světa mnišské komunity, jež se vyznačuje jednotností řeholního oděvu a chování, kde každá činnost má svůj hluboký duchovní význam a má být činěna s pokorou, ve službě Bohu a společenství komunity bratří. Kroky návštěvníků dále směřují do velkolepého slavnostního sálu zimního refektáře, který opět reprezentuje společné setkání s Bohem i s komunitou. Interiér bude vybaven kopiemi stolů a lavic inspirovaných dochovaným barokním mobiliářem z benediktinského kláštera v Broumově.

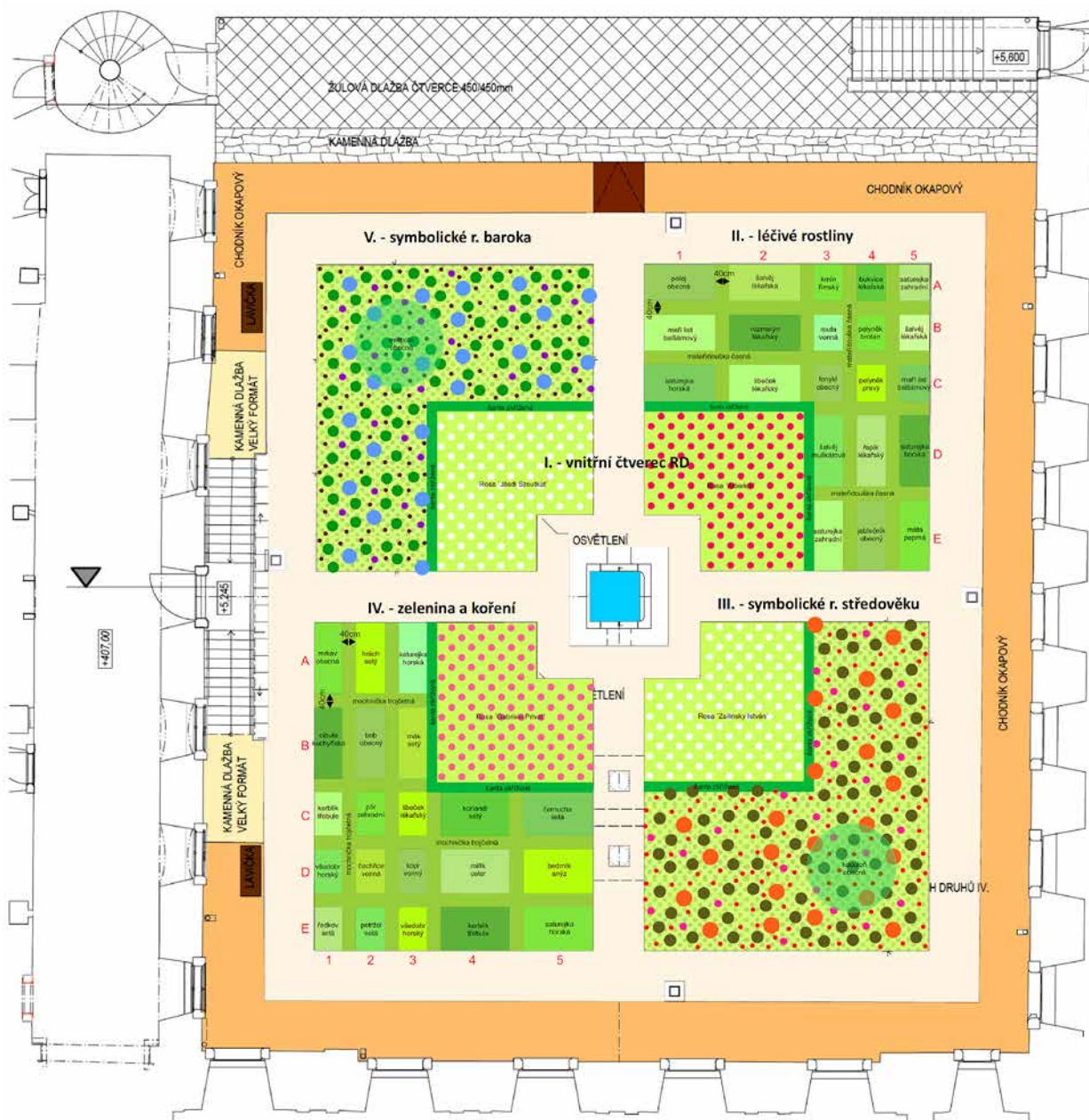
V prohlídkové trase následují čtyři instalované mnišské cely a také náhled do konventní kaple, která na památkovou obnovu ještě čeká a bude prezentována v aktuálním stavu dochování, tj. s přiznáním různých stavebních úprav.

Rekonstrukce vybavení mnišských cel nabízí velmi pěknou představu o tom, čím se zabývali řeholníci v době pozdního baroka směřujícího k osvícenství. V tomto případě je povinností představit vzdělávání a badatelské snahy řeholníků ve světle současné historiografie⁵ a hovořit o mnišské komunitě jako o racionálně, osvícensky a případně i vědecky formované společenské elitě, u níž víra a počátek vědeckého poznání nejsou v rozporu. Další kroky návštěvníků směřují do bývalého nemocničního křídla, neboli také starého konventu, kde bylo potřeba opustit principy rekonstrukce historického interiéru a využít některé muzejní přístupy k interpretaci tématu. Nemocniční křídlo historicky vždy souviselo s prostory noviciátu, protože zde docházelo k důležitému kontaktu starých a mladých mnichů, tak jak

3 Např.: NA, Česká státní účtárna, kart. 269. NA, České gubernium Publicum, kart. 2665, 2666. NA, České gubernium – Duchovní komise, kart. 76.

4 KRČEK, J.: *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem.* ŠIROKÝ, R.; KRČEK, J.: *K poznání stavebního vývoje Nového konventu kladrubského kláštera.* KRČEK, J.; ZÍKOVÁ, N.: *Inventáře cel kladrubských benediktinů z doby zrušení kláštera jako příspěvek k poznání monastického života na rozhraní baroka a osvícenství.* KRČEK, J.: *Hospodářské dvory kladrubského kláštera ve druhé polovině 18. století.*

5 K tématu např.: BELŠÍKOVÁ, Š.; GAŽI, M.; HANSOVÁ, L.: *Opat Bylanský a obrazy Zlatokorunské školy. – The Enlightenment in Bohemia. – Církev a zrod moderní racionality. – Post tenebras spero lucem.*

Obr. 3. Kladrau, klášter. Rajský dvůr starého konventu, část s návrhem osazovacího plánu rajskeho dvora. (Převzato z SKRUŽNÁ, J.: Klášter Kladrau – Život v řádu, Osazovací plán Rajskeho dvora Starého konventu, 2020)

o tom hovoří sv. Benedikt ve své *Řeholi*.⁶ Z toho důvodu je i tento prostor věnován tématu noviciátu a také vzdělávání či poznávání soudobého světa. Tato část prohlídky obsahuje také prostor, pracovní označovaný jako klášterní fraterie, která se věnuje této oblasti a její podoba v prostředí za zdmi kláštera v době na počátku osvícenství, již připomenuté v mnišských celách. Přiblíží je jednoduchá instalace, nabízející návštěvníkům možnost odzkoušet si některé nástroje a přístroje používané pro tehdejší popis přírodních jevů a první vědecké poznávání světa (obr. 2). Zde budou představeny obory jako botanika, astronomie, matematika, měření času, či knihvazectví. Do této „interaktivní“ části patří také místnost věnovaná optickému zařízení *Camera obscura*, kam bude možné přímo vstoupit a být účasten vědeckého experimentu. Pro výběr témat právě popsané

instalace opět posloužily inventáře mnišských cel. Témata jsou volena tak, aby se v průběhu prohlídky prolínala a doplňovala obrázky o klášterním světě 18. století.

Nejinak je tomu i při dalším zastavení na nově rekonstruovaném rajskeho dvoře starého konventu, přes nějž směřují kroky návštěvníků k vrcholu prohlídky, tedy ke klášternímu kostelu. Rajskeho dvůr velmi názorně představuje prostřednictvím výsadby různých typů klášterních zahrad téma botaniky v klášterním vzdělávání (obr. 3). Toto

6 „Mladší at tedy ctí ty starší, starší at milují ty mladší. Když se vzájemně oslovují, není nikomu dovoleno nazvat druhého pouhým jménem, nýbrž starší at říkají mladším »bratře«, mladší starším »nonne«, což znamená »důstojný otcé.« (Řehole Benediktova, 1998, kapitola 63, s. 148–149).

téma je poprvé zmíněno v mnišských celách, rozvedeno v klášterní fraterii a završeno vysvětlením florální ikonografie v interiéru kostela.

Prohlídka vrcholí a končí v klášterním kostele Nanebevzetí Panny Marie, kde se dosud interpretovaná témata spojí v duchovních principech zhmotněných architekturou a uměleckou výzdobou. Prohlídka je koncipována jako komentovaná, s poučeným průvodcem.

Součástí projektu *Život v řádu* je také navazující Zámecká neboli Windischgrätzská prohlídková trasa, která má za cíl připomenout období vývoje areálu po roce 1785. Pro prezentaci této části byla zvolena podoba muzejní expozice, inspirovaná šlechtickými historickými muzei. Expozice bude umístěna ve východním křídle budovy nového konventu. Místnosti budou naplněny původním windischgrätzským vybavením interiéru, které se dochovalo po roce 1945 jako součást mobiliárního fondu kláštera Kladruby. Nebude chybět řada předmětů denní potřeby, umělecké předměty, ale i kopie důležitých listin, grafických listů

či historických oděvů. Tato doplňková prohlídková trasa představí evropsky významný rod Windischgrätzů a zaměří se na některé přední osobnosti tohoto rodu. Především na Alfréda I., který kladrubské panství v roce 1826 zakoupil a jenž byl také jedním z důležitých aktérů revolučních událostí roku 1848 v Praze. Velká část expozice bude věnována správě panství v 19. a 20. století a adaptaci klášterních budov pro potřeby pivovaru. Prohlídkový okruh vyvrcholí v již zmíněné windischgrätzské knihovně ve východním křídle konventní budovy. Tato prohlídková trasa si klade za cíl „dovyprávět“ příběh kladrubského kláštera až do současnosti, přes všechny obtíže plynoucí z národní správy, odsunu německého obyvatelstva, destruktivního využívání kláštera v dobách socialismu, až po památkovou obnovu ve správě Národního památkového ústavu.

Výše popsany projekt *Život v řádu* představuje v jisté zkratce dějiny kladrubského klášterního areálu od jeho vzniku až po moderní správu, a to v kontextu dějinných událostí v regionu i v Evropě.

Prameny

- Národní archiv Praha (NA), Česká státní účtárna, kart. 269.
Národní archiv Praha, České gubernium Publicum, kart. 2665, 2666.
Národní archiv Praha, České gubernium – Duchovní komise, kart. 76.

Literatura a nepublikované zprávy

- BELŠÍKOVÁ, Šárka; GAŽI, Martin; HANSOVÁ, Ludmila: *Opat Bylanský a obrazy Zlatokorunské školy, Osvícenství zdola v okrsku světa*. České Budějovice, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2013.
- CIBIK, R.; KOZÁK, L.: *NKP klášter Kladruby – Život v řádu, Vybavení expozic „Život v řádu“ a „Windischgrätz“*. Praha, FACIS architekti, 2020. Výrobní dokumentace. Státní památkový objekt klášter Kladruby.
- Církev a zrod moderní racionality, Víra – pověra – vzdělanost – věda v raném novověku* (ed. ONDO GREČENKOVÁ, Martina; MIKULEC, Jiří). Praha, Historický ústav, 2008. (Folia Historica Bohemica, Supplementum, 2).
- HERWEGEN, Ildefons: *Smysl a duch Benediktovy řehole*. Vyšší Brod, Cisterciácké opatství, 2008.
- Expozice v Kladrubském klášteře – architektonická studie v rozpracovanosti*. Plzeň, Ateliér K světu, 2020. Státní památkový objekt klášter Kladruby.
- HOLZHERR, Georg: *Řehole Benediktova, Uvedení do křesťanského života, (Komentář)*. Praha, Benediktinské arcidiakonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2001.
- KRČEK, Jakub: *Hospodářské dvory kladrubského kláštera ve druhé polovině 18. století. Průzkumy památek*. 2015, roč. 22, č. 2, s. 81–106.
- KRČEK, Jakub: *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*. Plzeň, Vydavatelství Západočeské univerzity, 2013.
- KRČEK, Jakub; ZÍKOVÁ, Naděžda: *Inventáře cel kladrubských benediktinů z doby zrušení kláštera jako příspěvek k poznání monastického života na rozhraní baroka a osvícenství*. In *Devět století kláštera v Kladrubech 1115–2015*. České Budějovice, Národní památkový ústav, 2017, s. 223–245.
- Post tenebras spero lucem, Duchovní tvář českého a moravského osvícenství* (eds. LORMAN, Jaroslav; TINKOVÁ, Daniela). Praha, Casablanca, 2009.
- Řehole Benediktova*. Praha, Benediktinské arcidiakonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 1998.
- Řehole Benediktova s Prokopem Siostrzonkem*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- ŠIROKÝ, Radek; KRČEK, Jakub: *K poznání stavebního vývoje konventu kladrubského kláštera*. In *Devět století kláštera v Kladrubech 1115–2015*. České Budějovice, Národní památkový ústav, 2017, s. 200–222.
- The Enlightenment in Bohemia. Religion, Morality and Multiculturalism* (eds. CERMÁN, Ivo; KRUEGER, Rita; REYNOLDS, Susan). Oxford, Voltaire Foundation, 2011.

Autor

Mgr. Stanislava Beránková

kurátorka, vedoucí studijního depozitáře Plasy
Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, správa kláštera Plasy
tel.: 724 663 692, e-mail: berankova.stanislava@npu.cz

Národní kulturní památka klášter Plasy – projekt „Obnova opatské rezidence“ Parametry projektu

Název: „Klášter Plasy – Obnova opatské rezidence“

Žadatel/příjemce: NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích

Registrační číslo: CZ.06.3.33/0.0/0.0/16_059/0004496

Stav: realizace projektu

Doba trvání projektu: 2016–2022

Celkové plánované výdaje projektu k 31. 5. 2021:

159 774 712,76 Kč vč. DPH (z toho podíl EU
101 770 704,09 Kč, podíl státního rozpočtu
17 959 536,02 Kč, zdroje zřizovatele – Ministerstva
kultury: 29 853 316,30 Kč, nezpůsobilé výdaje – vlastní
zdroje NPÚ: 10 191 156,35 Kč)

Zdroje financování: Evropský fond pro regionální rozvoj
85 %, státní rozpočet 15 %

Operační program: Integrovaný regionální operační
program pro období 2014–2020

Prioritní osa: 3 – Dobrá správa území a zefektivnění
veřejných institucí

Specifický cíl: 3.1 – Zefektivnění prezentace, posílení
ochrany a rozvoje kulturního dědictví

Investiční priorita: 6c – Zachování, ochrana, propagace
a rozvoj přírodního a kulturního dědictví

Výzva: č. 52 – Revitalizace vybraných památek II.

Projektant: Projektový atelier pro architekturu
a pozemní stavby spol. s r. o.

Odborný památkový garant: Ing. arch. Zdeněk
Chudárek (NPÚ, GnŘ)

Projektový manager: Ing. Rudolf Horák

Technický dozor investora: Ing. Václav Šroubek,
VSI, s. r. o.

Zhotovitel stavební části: KONSIT, a. s.

Koordinátor BOZP: Ing. Lubomír Klajsner

Archeologický dohled při realizaci projektu:
Mgr. Marcela Waldmannová (NPÚ, ÚOP v Plzni),
archeologické práce a průběžnou dokumentaci za
účelem doplnění SHP provádí ZIP, o. p. s.

Speleologický dohled při archeologických pracích:
Řehák – SPELEO, s. r. o.

Kurátorka expozic: Mgr. Stanislava Beránková (NPÚ,
ÚPS v Českých Budějovicích, Správa depozitáře
mobiiliárních fondů Klášter Plasy)

Plasy (okr. Plzeň-sever), klášter, letecký pohled na areál. Nahoře (zleva) konvent, ležácké sklepy a zcela vpravo pivovar (expozice Národního technického muzea); dole (zleva) sýpka s Královskou kaplí a areál opatského sídla – proti sýpce leží letohrádek, propojený ambitovou chodbou s prelaturou. Mezi opatským sídlem a konventem se nachází kostel Nanebevzetí Panny Marie. (Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích. Foto L. Sváček, 2013)

„Obnova opatské rezidence“: Koncepce projektu a návštěvní provoz

PAVEL DUCHOŇ

Již více než 200 let, od dob zrušení cisterciáckého opatství Nanebevzetí Panny Marie dne 9. listopadu 1785, hledají rozsáhlé klášterní prostory v Plasích své stabilní a důstojné využití. Mnoho majitelů, ať už institucí či jednotlivců, hledalo nebo se snažilo realizovat koncepci „naplnění“ monumentálních barokních budov. Většina těchto snah však záhy ztroskotala na jediném, a přitom zásadním bodě – šla v podstatě proti původnímu využití budov a jejich interiéry víceméně násilně přetvářela.

Posledních přibližně dvanáct let se spoluprací napříč Národním památkovým ústavem, v jehož správě se klášter nachází, snažíme pracemi menšího či většího rozsahu na průzkumech, poznání, přípravě, projektování a faktické realizaci stavební opravy a obnovy naplňovat záměr „znovuvymezit“ nyní rozvolněné budovy kláštera v rámci složitě struktury rozvíjejícího se města a zároveň se přiblížit co nejpůvodnějšímu využití budov a ploch. Díky pochopení kolegů ze sousední pamětové instituce (Národního technického muzea), církve a především zástupců města Plasy se daří podporovat tuto ideu i v dalších prostorách bývalého klášterišťe, na kterém Národní památkový ústav přímou správou nevykonává.

Aktuálně je zmiňovaná koncepce naplňována velmi významným krokem – opravou prostor bývalé opatské rezidence za podpory evropské dotace z Integrovaného regionálního operačního programu (IROP) *Obnova opatské rezidence* (obr. 1). Záměrem projektu je rehabilitovat tento klášterní objekt po stránce stavební,¹ prezentovat veřejnosti dosud nedostupné prostory a vybudovat zde kromě nezbytného provozního zázemí novou prohlídkovou trasu se zaměřením na využití objektu od první čtvrtiny 19. století až do počátku druhé světové války, kdy zrušený klášter vlastnil rod Metternichů a určoval osud budov více než sto let. Poprvé v historii tak bude výrazně připomínána i další evropská etapa dějin plaského kláštera.

¹ Podrobné informace o projektu a průběhu jeho realizace jsou dostupné na webu kláštera. Cisterciácký klášter Plasy – Obnova opatské rezidence, Projekt revitalizace prelatury a vznik nové prohlídkové trasy. In *Plasy, Oficiální webová prezentace kláštera* [online]. Plasy, Klášter Plasy, [2021] [cit. 2021-12-08]. Dostupné z WWW: <<https://www.klaster-plasy.cz/cs/obnova-klastera/obnova-opatstvi>>.

Obr. 1. Plasy (okr. Plzeň-sever), klášter. Opatská rezidence se zahradou (vpravo) a barokní sýpkou s Královskou kaplí (vlevo), pohled od severovýchodu. (Foto P. Duchoň, 2016)

Autor

Mgr. Pavel Duchoň

správce objektu / kastelán

Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, správa kláštera Plasy

tel.: 606 666 424, e-mail: duchon.pavel@npu.cz

„Obnova opatské rezidence“: Zjišťovací archeologická sondáž v letech 2015–2019

MARCELA WALDMANNOVÁ

V rámci předprojektové přípravy referované stavby zaštiťovalo archeologické oddělení NPÚ, ÚOP v Plzni v letech 2015–2019 zjišťovací záchrané archeologické výzkumy (dále jen ZAV) na dotčených pozemcích plaské prelatury. Jednalo se jak o drobné sondy k ověření výšek terénu a hloubek základů staveb, tak o technicky a rozsahem náročné exkavace. Výzkumy byly organizačně zajištěny podle náročnosti, a to buď přímo pracovníky oddělení archeologie, nebo pod jeho vedením formou tzv. technické podpory ZAV.¹

Množství nových nálezů, získaných za pět výzkumných sezón, představuje významný přínos pro poznávání lokality. Nabyté poznatky a objevené artefakty budou postupně interpretovány a, doufejme, i v dostatečném rozsahu publikovány.² Prozatím jsou níže stručně představeny vybrané objevy, které přímo ovlivnily řešení záměru obnovy opatské rezidence i vlastní realizaci terénních a stavebních prací.

Rozhodnutí rehabilitovat opatskou zahradu a prostranství před patrovou kaplí do podoby, kterou měly v 18. století, vedlo k požadavku provedení sondáže za účelem prověření původní výšky terénu a stanovení vhodného rozsahu jeho snížení. Největší diskuzi v počátku vzbuzovala centrální vodní nádrž na dvoře prelatury, zvaná kašna. Postupně se prokázalo, že nádrž byla vždy částečně zapuštěná pod úroveň povrchu terénu a funkčně šlo o zahradní

bazén, jehož obvod byl v průběhu 19. století z neznámého důvodu zredukován. K nárůstu terénu od doby zrušení kláštera došlo o 20 až 50 centimetrů. V rámci realizace projektu obnovy bude terén opět snížen a nádrži navrácena na původní velikost, přičemž dochované části budou restaurovány a chybějící doplněny (obr. 1).

Zásadní objevy byly učiněny při průzkumu podzemí ve spolupráci se specialisty ze společnosti Řehák – SPELEO, s. r. o. Již v roce 2015 byla v místě zaniklých barokních

1 Jako technická podpora se na ZAV podílely tyto oprávněné organizace: Archeos, Archaia Jih, o. p. s. a ZIP, o. p. s. V podzemí byl výzkum prováděn ve spolupráci s firmou Řehák – SPELEO, s. r. o. Archeologický dozor u všech výzkumů vykonávala za oddělení archeologie NPÚ, ÚOP v Plzni autorka příspěvku.

2 Závěrečné vyhodnocení a publikování výsledků bude možné po ukončení záchraného archeologického výzkumu, který dosud stále probíhá. Tím se archeologické bádání v areálu prelatury zřejmě na dlouho uzavře. Prozatím byl publikován pouze dílčí nález středověké zástavby před patrovou kaplí (revizní sonda 1C/2015 výkopu z roku 1952) – WALDMANNOVÁ, M.; KAREL, T.: *Příspěvek k poznání středověké zástavby okolí tzv. královské kaple kláštera Plasy*. Od roku 2017 byla odborná i laická veřejnost informována o zjištěních z tohoto výzkumu prostřednictvím archeologických komisí, Mezinárodního dne archeologie, webu NPÚ, ÚOP v Plzni, exkurze v rámci mezinárodní konference *Archaeologia historica 51* v roce 2019, atd.

Obr. 1. Plasy (okr. Plzeň-sever), areál kláštera. Opatská zahrada, centrální vodní nádrž – obnažení jejího tělesa při realizaci záchraného archeologického výzkumu v březnu 2021. (Foto M. Waldmannová, 2021)

Obr. 2. Plasy, areál kláštera. Prelatura – dno vytěžené jámky. Pohled na jednu z dvojice zaslepených, nedokončených štol. (Foto M. Waldmannová, 2017)

záchodů objevena zasypaná jámka. Zejména z důvodu potřeby poznání každé podzemní prostory v areálu a prověření případných návazností na vodní systém základů konventní budovy bylo rozhodnuto o vytěžení jámky, a to i za cenu finančně a technicky náročného výzkumu. Po exkavaci obsahu bylo zjištěno, že při rozsáhlé barokní přestavbě bylo plánováno propojit nově budované záchody

v prelaturě do podzemního systému proplachovacím kanálem (obdobně jako je tomu v konventu). Na dně precizně vystavěné kamenné jámky elipsovitého půdorysu se totiž dochovala zaslepená ústí protilehlých štol (obr. 2), které nebyly nikdy dokončeny. V důsledku toho se tak jámka stala v podstatě nádrží, kam se příležitostně odhazoval i odpad, který nebyl pravděpodobně kvůli její velkorysé dimenzi (hloubka dosahuje 9 m!) nikdy vybírán.³ Stavební provedení jámky budou moci návštěvníci obdivovat při prohlídce opatské zahrady.

Další významnou okolností, která se v detailním řešení projektu odrazila, bylo znovuobjevení středověké podzemní štoly, známé z písemných pramenů⁴ a z dokumentace výkopu při budování krytu civilní obrany v roce 1963. S ohledem na dobrý stav dochování podzemní štoly a atraktivitu možnosti jejího zpřístupnění veřejnosti se přistoupilo k takovým stavebním úpravám, které umožní prohlídku štoly v rámci návštěvníckého provozu. Konkrétně je třeba nahradit kdysi ubouranou část nově zbudovaným úsekem, vedoucím podél základu barokní nádrže v opatské zahradě, a dále propojit dvě části – to znamená lokální probourání základového zdiva ambitu, který byl počátkem 18. století situován na dno boční štoly a navazujícího sklepa při severovýchodní obvodové hradbě. Průzkum zmíněného sklepa bude dokončen až s probíhající realizací stavebních prací – navržena je jeho obnova a zapojení do prohlídkové trasy. Podzemní štola je věnován samostatný příspěvek, publikovaný v tomto sborníku.

3 Zpracování několika tisíc získaných movitých archeologických nálezů, mimo jiné také z organických materiálů dochovaných díky trvale zvodnělému prostředí jámky bez přístupu vzduchu, je časově náročné. Bude však zúročeno v připravované publikaci o každodennosti barokní prelatury na základě mezioborového vyhodnocení nálezů v rámci institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace (DKRVO). Vydání publikace je plánováno na rok 2023.

4 PODLAHA, A.: *Popisy kláštera a kostelů v Plasech v rukopise z r. 1744*. FRIEDL, A.: *Archeologické badání na Hůrce u Plzně a u klášterního kostela v Plasech*. SOMMER, P.: *K otázce využití novověkých písemných pramenů v archeologické praxi*.

Literatura

- FRIEDL, Antonín: Archeologické badání na Hůrce u Plzně a u klášterního kostela v Plasech. *Památky archeologické*. 1921, díl 32, s. 266–269.
- PODLAHA, Antonín: Popisy kláštera a kostelů v Plasech v rukopise z r. 1744. *Památky archeologické a místopisné*. 1909, díl 23, seš. 4, sl. 223–232.
- SOMMER, Petr: K otázce využití novověkých písemných pramenů v archeologické praxi. In *Archaeologia historica*. 8. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost, 1983, s. 531–540.
- WALDMANNOVÁ, Marcela; KAREL, Tomáš: Příspěvek k poznání středověké zástavby okolí tzv. královské kaple kláštera Plasy. In *Archeologie západních Čech*. 13. Plzeň, Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s. 80–90.

Autor

Mgr. Marcela Waldmannová
archeoložka

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni
tel.: 606 666 418, e-mail: waldmannova.marcela@npu.cz

„Obnova opatské rezidence“: Památková obnova

ZDENĚK CHUDÁREK

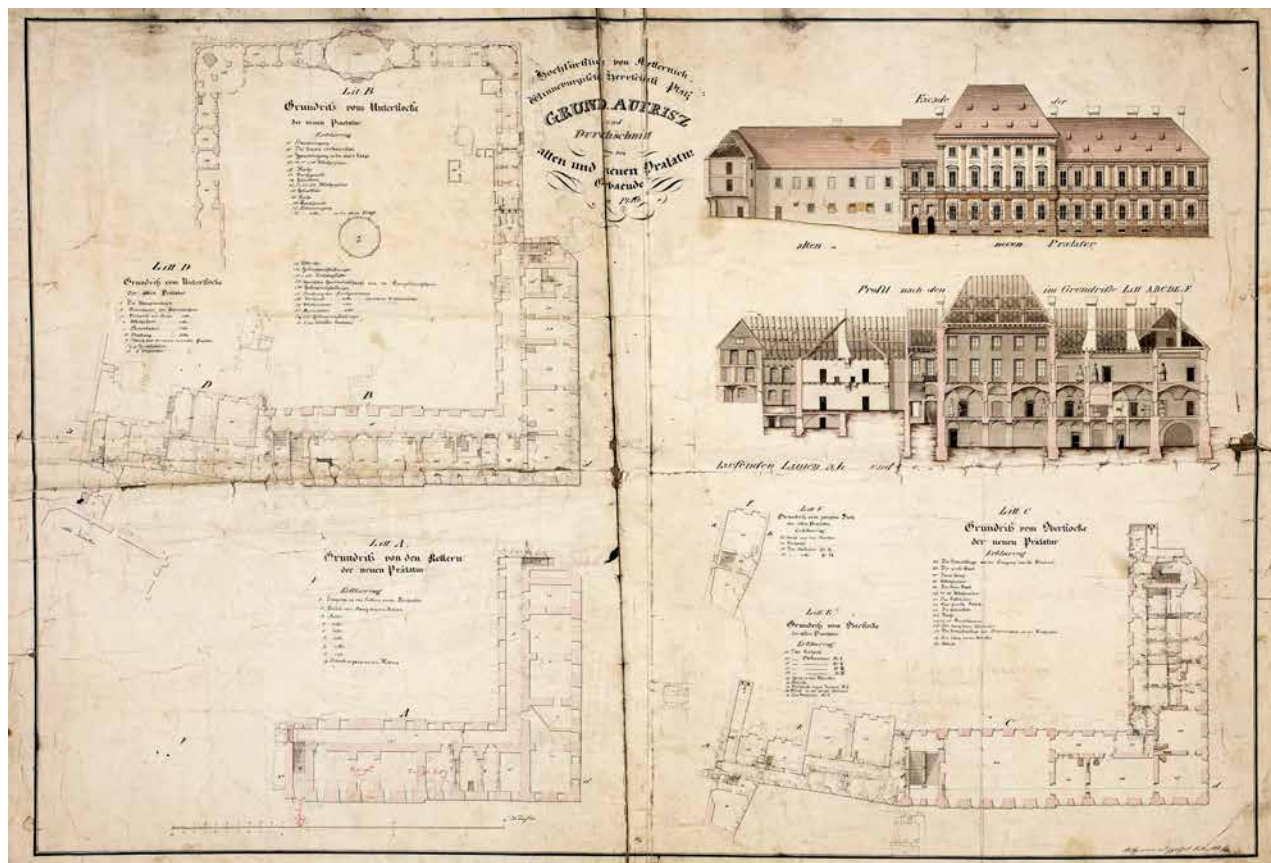
Plaský areál, jeden z prvních cisterciáckých klášterů v Čechách, byl založen roku 1144 přemyslovským knížetem Vladislavem II.¹ Období výstavby nového kláštera po polovině 12. století nejvíce přibližuje stavba konventního kostela. Dobu středověkého rozmachu kláštera ve 13. století a na počátku 14. století reprezentuje především patrová kaple královské rezidence a klášterní nemocnice a také unikátně dochovaná původní sýpka. Po husitských válkách prožil klášter dvě století stagnace, spojené s útlakem okolní šlechty. Teprve od počátku dvacátých let 17. století začíná období jeho největšího rozkvětu, spojené se zásadní přestavbou, na které se podíleli významní architekti, sochaři a malíři působící v té době v Čechách.² Po zrušení kláštera v roce 1785 a následné správě areálu Náboženským fondem nastává další etapa života klášterních objektů, spojená od roku 1826 s rodinou kancléře Klementa Václava Metternicha (1773–1859), který od Náboženského fondu panství

odkoupil. Sídlo opatů bylo proměněno na zámek, ostatní budovy sloužily k hospodářským účelům. Po znárodnění bývalého kláštera v roce 1945 využívala areál řada státních a obecních institucí a organizací státní a družstevní výrobní sféry. V roce 1995 zvýšila vláda České republiky statut této kulturní památky, chráněné od roku 1958, na národní kulturní památku. Chátrající areál postupně do své správy přebíraly instituce státní památkové péče. Národním památkovému ústavu (dále NPÚ) se podařilo v roce 2006 celý areál majetkově sjednotit a v roce 2008

1 BUKAČOVÁ, I.: *Tilia Plassensis, plaská bazilika – nejstarší a největší bazilika v českých zemích*. CHUDÁREK, Z.: *Areál bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích, založení kláštera a jeho stavební dějiny v letech 1144–1620, vyhodnocení dosavadního poznání*.

2 CHUDÁREK, Z.: *Příběh měděného hada, dějiny cisterciáckého kláštera v Plasích*.

Obr. 1. Plasy (okr. Plzeň-sever), klášter. Zaměření areálu prelatury od Antonína Wiehla, lavírovaná kresba z doby po roce 1826. (Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, klášter Plasy, mobiliární fond klášter Plasy, inv. č. PY 943)

Obr. 2. Plasy, klášter. Staré opatství po požáru, pohled od západu. (Archiv autora, foto b. a., 1913)

Obr. 3. Plasy, klášter. Pohled na prelaturu a její zahradu z věže sýpky. Za zemědělským dvorem kláštera je vidět středověká klášterní stodola, zbouraná v roce 1947. (Archiv autora, foto b. a., 1935)

byla jeho hospodářská část předána Národnímu technickému muzeu (dále NTM).³

Reálná možnost pro zahájení obnovy nastala po navrácení prelatury s opatským domem do vlastnictví NPÚ a jeho zařazení do projektu financovaného ze zdrojů Evropské unie.

K stavební historii

Areál prelatury zabírá poměrně rozsáhlou, přibližně čtvercovou severovýchodní část kláštera. Bývalá opatská zahrada je obklopena jižním a západním křídlem prelatury, tzv. starým opatstvím (patrový objekt, který ze severní strany navazuje na západní reprezentační křídlo prelatury) a zahradním pavilonem propojeným s prelaturou arkádovou chodbou. Ze severu areál uzavírá dochovaný úsek klášterní ohradní zdi.

V posledních letech se díky probíhajícímu archeologickému výzkumu⁴ a stavebně historickému bádání⁵ zásadně

3 Z prostředků Evropské unie zde bylo následně vybudováno Centrum stavitelského dědictví NTM v Plasích.

4 ŠÍROKÝ, R. et al.: *Plasy, Areál bývalého cisterciáckého kláštera*. WALDMANNOVÁ M.; SEDLÁKOVÁ, Ž.; FOSTER, L.: *Archeologický atlas, Klášter Plasy* [online].

5 CHUDÁREK, Z.: *Obnova vstupního klášterního nádvoří v Plasích a nová zjištění o jeho stavebních proměnách*. PAVLÍK, M.: *Plasy, Prelatura, Stavebně historický průzkum*. LANCINGER, L.; PAVLÍK, M.: *Konvent – Plasy, Stavebně historický průzkum*. LANCINGER, L.; HORYNA, M.: *Plasy, Klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie, Stavebně historický průzkum*.

Obr. 4. Plasy, klášter. Oprava západní fasády starého opatství. (Archiv autora, foto b. a., 1956)

Obr. 5. Plasy, klášter. Prelatura, opatská aula, restaurování štukové výzdoby stropu. (Foto J. Gryc, 1988)

prohloubilo poznání stavebního vývoje areálu, a zejména starého opatství. Jeho dnešní budova zahrnuje ve svých zdech nejen torzo středověkého hostinského domu opatského dvorce, ale také torzo vstupní budovy kláštera, která s opatským dvorcem původně stavebně nesouvisela. Výstavbou prelatury došlo k zásadní proměně opatského sídla. Autorství je přičítáno architektu Janu Baptistu Matheyovi,⁶ elegantní zahradní pavilon je možno bez větších pochyb připsat Janu Santinimu.

Po zrušení kláštera nebyly za dobu správy Náboženským fondem prováděny žádné zásadní stavební úpravy, pouze dílčí dispoziční změny v prelaturě v souvislosti s adaptací některých prostor na úřednické byty. Následující majitel, kníže Metternich, se rozhodl proměnit prelaturu na zámecké rodinné sídlo v otevřeném kultivovaném přírodním parku. V prvních letech vlády nad panstvím byl Metternichovi rádcem architekt a dvorní stavební rada Pietro Nobile.⁷ S úpravou prelatury na zámecké sídlo souvisí poměrně rozsáhlé stavební interiérové úpravy, a to především v prvním patře. Staré opatství prošlo na počátku 20. století celkovou proměnou. Z východní strany bylo

6 PAVLÍK, M., c. d., s. 51–52.

7 PETRASOVÁ, T.: *Neoklasicismus mezi technikou a krásou, Pietro Nobile v Čechách.*

Obr. 6. Plasy, klášter. Prelatura po dokončení obnovy krovu a krytiny, pohled od jihozápadu. (Foto Z. Chudárek, 2014)

zvýšeno o celé patro, čímž získalo velmi nepříznivé hmotové proporce.

Po vzniku Československé republiky nebyla nová politická reprezentace nakloněna rodině Metternichů. Roku 1921 probíhalo jednání o umístění dělostřeleckého pluku v prelatuře a od roku 1925 se vlekle jednání v rámci pozemkové reformy o převzetí majetku. Stavební údržba byla proto zanedbávána. V roce 1939 se sice v plánu investic počítalo s opravou střechy a provedení fasád na starém opatství, to se však s ohledem na válečné události neuskutečnilo. Roku 1945 propadl majetek Metternichů konfiskaci.

Po roce 1945 byla prelatura z části užívána zemědělským zásobovacím závodem, od roku 1948 bylo v aule skladiště okresního soudu. Prelatuře začala být věnována péče v roce 1955, kdy došlo k restaurování maleb a štukové výzdoby stropu auly, která se následně stala kulturním a společenským sálem města. V roce 1984 byla v patře jižního a části západního křídla zřízena městská knihovna, která zde zůstala až do roku 2015. V šedesátých letech 20. století došlo k vysoce invazivnímu zásahu do budovy prelatury, i když se neprojevil na fasádách a dispozicích přízemí a patra. V klenutém suterénu a z části v navazujícím prostoru pod úrovní opatské zahrady byl vybudován rozlehlý kryt civilní obrany, určený pro veřejnou správu Západočeského kraje. Dnes je kryt předán do správy NPÚ.

Stavební úpravy starého opatství, zahájené současně s obnovou opatské auly v polovině padesátých let 20. století, souvisely s adaptací úřednické budovy na internát zemědělského učiliště. Teprve tehdy fasády získaly novou omítku.⁸ Staré opatství, adaptované na kancelářský provoz, svou dispozicí v zásadě vyhovovalo pro ubytování učňů. V přízemí byly doplněny umývárny a nedokončené sály v prvním a druhém patře rozdělily příčky na menší pokoje. Následně byla u východní obvodové zdi postavena kotelná ústředního topení s masivním komínem. Pokoje internátů sloužily ještě v devadesátých letech 20. století k ubytování účastníků letních výtvarných seminářů *Hermit*.

Technický stav budov prelatury před zahájením obnovy

Přes mnohaleté úsilí a dílčí úspěchy, především díky dotačním programům Ministerstva kultury, přežíval areál

⁸ Podle návrhu architekta Němce z Kaznějova byl v roce 1956 na západní fasádě starého opatství vytvořen plastický architektonický aparát, inspirovaný vysokým řádem průčelí prelatury. *SOkA Plzeň-sever, pracoviště Plasy, Plaská pamětní kniha, 1945–1957*, s. 258.

Obr. 7. Plasy, klášter. Staré opatství, přízemí, nález fragmentu armování špalety průjezdu ze 13. století, jenž umožnil základní identifikaci dispozice hostinského domu. (Foto Z. Chudárek, 2013)

kláštera v dosti neutěšeném stavu. Z omezených finančních prostředků Programu záchranu architektonického dědictví se podařilo postupně opravit krov a krytinu konventu. Technický stav některých objektů však bylo možno shledat jako havarijní. Kromě hospodářského dvora (který byl až do roku 2006 v soukromých rukách) se jednalo o budovu starého opatství. Ta zůstala navíc dlouhodobě bez využití. Areál kláštera se tak stal jednou z nejvíce ohrožených významných monastických památek v českých zemích. V roce 2006 se podařilo rozšířit financování oprav areálu kláštera z dotačního Programu záchranu architektonického dědictví i na postupnou sanaci krovů a opravu střech hospodářského dvora a prelatury, včetně starého opatství. V případě prelatury byla rok na to dokončena mimořádně náročná první etapa, a to oprava stropu a krovu schodiště prelatury, v té době s ohroženou nástrojnou malbou od Jana Kryštofa Lišky. Úspěšně zahájené práce byly přerušeny po převzetí bývalého opatského areálu NTM. Po navrácení části budov do správy NPÚ bylo možno dokončit opravu krovu a krytiny prelatury až v roce 2014.

Původně plánovaný rozsah a cíle projektu

Prvořadým cílem projektu *Obnova opatské rezidence* je památková rehabilitace bývalého opatského areálu, tvořeného budovami odlišného architektonického stylu, hmotového uspořádání, památkové hodnoty a stáří, s užitnými plochami, jejichž těžištěm byla opatská zahrada. Původně rozsáhleji koncipovaný projekt byl zaměřen především na záchranu nejvíce ohrožených budov areálu kláštera a dále sledoval zkvalitnění služeb návštěvníkům jak z hlediska komfortu návštěvnického provozu, tak z hlediska zprostředkování architektonických a uměleckých hodnot areálu. Do projektu byla proto původně zahrnuta i sýpka a částečně i konventní budova.⁹

Prostorové rozmístění jednotlivých klášterních staveb dnes působí do značné míry chaoticky. To je důsledkem odstranění hrazení a vstupních bran v areálu kláštera na počátku 19. století a s tím spojené narušení provozních vazeb mezi jednotlivými stavbami a užitkovými plochami. Jedním z podstatných cílů péče o klášter musí být úsilí znova vymezit dostupnými stavebními úpravami jednotlivé funkční klášterní části a připomenout tak původní prostorové a provozní vazby areálu.

S revizí prostorových a provozních vztahů kláštera souvisí nová koncepce návštěvnického provozu v rámci klášterních budov spravovaných NPÚ. V současné době se připravují dvě návštěvnická centra spojená s prodejem vstupenek a obchodního zboží. Menší z nich je situováno v blízkosti zaniklé dolní hospodářské brány v hospodářské budově z konce 17. století.¹⁰ Druhé centrum je připravováno v přízemí budovy starého opatství, tedy v blízkosti zaniklé hlavní klášterní brány. Odtud bude zpřístupněna nová instalace v patře prelatury a z prostoru vstupního nádvoří návštěvní provoz v budově konventu. Revitalizace vstupního nádvoří bude dokončena ve dvou etapách.¹¹ S projektem třetí etapy revitalizace vstupního nádvoří z provozního a architektonického hlediska souvisí vstup ze západní strany, tedy ze vstupního nádvoří do návštěvnického centra ve starém opatství, a dílčí úprava náznakové revitalizace vstupní brány (v rozsahu pozemku NPÚ).

Očekávaným výsledkem bude zkvalitnění a zvýšení návštěvnického provozu. V maximální míře bude umožněna prezentace hodnot všech klášterních budov a jejich interiérů v ucelených a vzájemně propojených návštěvnických okruzích. Výjimečný charakter bude mít specializovaná prohlídková trasa středověkými chodbami a sklepy zaniklých budov v prostoru areálu prelatury a pod nádvořím barokní sýpky, přístupná z prostoru bývalého krytu civilní obrany.

9 Obnova barokní sýpky, která má řadu závažných stavebních poruch, bude realizována z prostředků Ministerstva kultury. V současné době je v přípravě projektová dokumentace (FACIS architekti).

10 Projekt FACIS architekti, autoři projektu Richard Cibik, Lukáš Kozák, 2018. Stavební práce byly zahájeny v roce 2021.

11 Druhá etapa řeší dolní část vstupního nádvoří (před západním průčelím kostela a v prostoru bývalého hospodářského dvora, tj. mezi sladovnou a mlýnem až po původní dolní bránu) a je ve fázi předprojektové přípravy (byl ukončen archeologický výzkum).

Obr. 8. Plasy, klášter. Sklep starého opatství, odhalený barokní dveřní otvor byl podnětem pro zahájení archeologického výzkumu středověkého opatského domu. (Národní památkový ústav, generální ředitelství, foto M. Mráz, 2021)

Metodická východiska projektu – stavebně technická hlediska

Předprojektová a projektová příprava byla zaměřena především na sanaci nejzávažnějších stavebně technických problémů na historických konstrukcích, které byly v havarijním stavu. Především se jednalo o krov a trámové stropy starého opatství, ale také o biotickými škůdci napadané trámové stropy v prelaturě (a to především dřevomorkou domácí). Vedle zajištění obnovy střešního pláště byla za neméně důležitou považovaná sanace vlhkosti budov, spojená s obnovou historického odvodňovacího systému a s terénními úpravami. Dalším významným úkolem byla komplexní obnova inženýrských sítí v souladu s provozně dispozičním řešením všech objektů areálu opatského sídla a v návaznosti na nové sítě v prostoru vstupního nádvoří v majetku města a v prostorách Centra stavitelského dědictví NTM v Plasích, v bývalém hospodářském zázemí kláštera.

Předprojektová a projektová příprava

V rámci předprojektové přípravy byl zajištěn především stavebně technický průzkum¹² a dále specifické průzkumy cílené na poznání a ochranu doposud skrytých i poznatých památkových hodnot opatského areálu.

Archeologický výzkum a stavebně historický průzkum sledoval společné cíle a byl vzájemně koordinovaný. Výsledkem této spolupráce je především identifikace středověkého hostinského domu a možnost zapojení jeho torza do architektonického řešení vstupní síně návštěvníckého centra. Pro umělecko-řemeslné a umělecká díla, soustředěná především na fasádách a v interiérech prelatury, byly zajištěny podrobné průzkumy a připraveny poměrně podrobné restaurátorské záměry.

Projekt byl připraven v úzké spolupráci mezi projektovou organizací a oddělením garantů generálního ředitelství NPÚ.¹³ To umožnilo mimo jiné začlenit některé nové objevené zjištění do definitivního projektového řešení. Příkladem může být prezentace torza středověkého domu hostů a nález rozlehlého klenutého sklepa na podzim roku 2018, odhaleného v rámci objeveného průzkumu středověké podzemní chodby pod bývalou zahradou prelatury.

Areál prelatury byl v rámci přípravy projektu rozdělen na čtyři samostatné stavební objekty, a to staré opatství, prelaturu, pavlón s arkádovou chodbou a opatskou

12 DOSTÁL, L.; POTUŽÁK, Z.; POLÁK, P.: *Zpráva o stavebně technickém průzkumu v areálu prelatury kláštera v Plasích.*

13 Zpracovatelem projektu je Projektový ateliér pro architekturu a pozemní stavby, spol. s r. o. (TŠ projekty, realizace), autoři projektu Tomáš Šantavý, Svatoslav Hladník a Zdeněk Chudárek, generální ředitelství NPÚ.

Obr. 9. Plasy, klášter. Přízemí starého opatství, archeologický výzkum hostinského domu v návaznosti na odhalený dveřní otvor z přilehlého sklepa. (Foto L. Foster, 2017)

Obr. 10. Plasy, klášter. Přízemí starého opatství, část odhalené dispozice středověkého opatského domu. (Národní památkový ústav, generální ředitelství, foto M. Mráz, 2021)

Obr. 11. Plasy, klášter. První patro prelatury, oprava hrázděných příček z třicátých let 19. století, napadených dřevomorkou. (Národní památkový ústav, generální ředitelství, foto M. Mráz, 2021)

zahradu s ohradní klášterní zdí (včetně pozemku mezi ohradní zdí a ulicí Lipovou a vstupu do tzv. ledových sklepů). Stavba byla na základě výběrového řízení zahájena v říjnu 2020.¹⁴

Metodický přístup z hlediska památkové ochrany a ve vztahu k budoucímu provozu

Na první pohled architektonicky nejméně zajímavou budovou je staré opatství. To, na rozdíl od prelatury, doznává podstatné změny, a to jak v dispozičním řešení, tak i v hmotové skladbě. Staré opatství, které svou dispozicí a architektonickou podobou doposud připomínalo nevýznamnou budovu občanské vybavenosti přelomu 19. a 20. století, ve svých zdech dokumentuje složité stavební dějiny kláštera, a to pravděpodobně od poloviny 13. století.¹⁵ Nové stavebně historické poznatky daly podnět k dílčímu přehodnocení dispozice přízemí. Nalezná torza zdi středověkého opatského hostinského domu budou prezentována ve vstupním návštěvnickém prostoru. Součástí prezentace bude i štitová cihelná stěna, která uzavírá od konce 17. století rozestavěnou a již nedokončenou raně barokní prelaturu. Dispozice v patře, s ohledem na budoucí provoz, nevyžadovala razantní zásahy. Nicméně bylo přistoupeno k výměně většiny dělicích příček

z počátku 20. století, a to s ohledem na biotické napadení trámů, na kterých byly tyto konstrukce založeny. Z hlediska hmotové skladby dochází k zásadní změně na východní straně, orientované do prostoru bývalé zahrady prelatury. Zde je již odbourána jednoznačně rušivá přístavba kotelny s mohutným komínem a také dostavba druhého patra, vzniklá před první světovou válkou. Tato v interiéru nedokončená dostavba s téměř plochou střechou nepříznivě změnila proporce i hmotovou skladbu budovy starého opatství a s prelaturou vytvořily nesourodý celek. Nový krov svou hmotovou skladbou navazuje na původní krov, který shořel při požáru v roce 1913. Naopak je respektována slohová západní fasáda z roku 1956, která svým plastickým aparátem příznivě navazuje na průčelí prelatury. Sklepní klenuté prostory pod opatským domem zůstanou

14 Dodavatelem stavby je Konsit, a.s., hlavním stavbyvedoucím Petr Sklenář. Obnova pavilonu a arkády nebyla doposud zahájena.

15 Stavebně historický průzkum prelatury včetně starého opatství je jedním z dlouhodobých úkolů oddělení stavebně historického průzkumu generálního ředitelství NPÚ ve spolupráci s památkovým garantem areálu kláštera. S ohledem na pracovní vytížení jiným úkoly a personálním stavem oddělení na úkolu neparticipuje a výzkum včetně rešerše stavebních dějin zatím zůstává pouze na odborném garantu. Dosavadní výsledky průzkumu jsou doposud zúročeny především v rámci přípravy projektu obnovy.

Obr. 12. Plasy, klášter. První patro prelatury, reprezentační sál, nálezy malby stropu od J. K. Lišky. (Národní památkový ústav, generální ředitelství, foto M. Mráz, 2021)

stavební činností téměř nedotčeny. Provedou se jen nutné konzervační úpravy.

Staré opatství v přízemí bude využito jako hlavní vstupní a informační prostor pro návštěvníky areálu prelatury a i staveb bývalé klauzury. Toto návštěvnické centrum v zásadě představují dvě místnosti vzájemně propojené vyrovnávacím schodištěm, a to vstupní hala a prodejna vstupenek. Ze vstupní haly s úložnými skříňkami a informační tabulí bude spojovací chodbou zpřístupněno hygienické zázemí pro návštěvníky. Na druhou stranu je vstupní hala otevřena do prostoru s prezentací torza zdi středověkého hostinského domu. Prostor pokladny je vsazen do dispozice hostinského domu. Zde původní obvodové zdi dosahují úroveň prvního patra. Pokladna s prodejem obchodního zboží bude přímo propojena s kancelář se samostatným hygienickým zázemím. Kancelář dále navazuje na úklidovou komoru a provozní schodiště do prvního patra. Na druhou, jižní stranu budou návštěvníci pokračovat k turniketům u vstupu do prelatury, ale také mohou sestoupit schodištěm do suterénu starého opatství s expozicí zaměřenou mimo jiné na artefakty nalezené v průběhu stavební obnovy. Severní přízemní místnost na půdorysu předpokládané středověké vstupní věže bude sloužit jako koridor mezi vstupním nádvořím kláštera a zahradou prelatury. Bude tak umožněn samostatný vstup do prostoru

zahrady v rámci společenských a kulturních akcí. Část dispozice prvního patra v návaznosti na prelaturu je věnována sociálnímu zázemí pro budoucí provoz opatské auly. Sál orientovaný do opatské zahrady je určen jako pracovna kastelána, odkud budou provozním schodištěm zpřístupněny další prostory správy areálu kláštera. V severní části dispozice patra je navržen samostatně přístupný služební byt. Součástí stavby jsou dílčí stavební úpravy před západním průčelím. Především je zde rekonstruována klenutá odvodňovací štola a budováno nástupní vyrovnávací schodiště. U severozápadního nároží s torzem mohutného opěrného pilíře bude prezentován fragment klášterního vstupního portálu jako první fáze připravované náznakové rekonstrukce hlavní vstupní brány kláštera (třetí etapa revitalizace vstupního nádvoří).

Dominantní, raně barokní jednopatrová budova prelatury představuje mimořádné architektonické dílo. Předmětem ochrany jsou i meternichovské stavební úpravy a výmalba interiérů z průběhu 19. století a také výsledek obnovy fasád ze sklonku téhož století. Stavební obnova v interiérech prelatury je zaměřena především na první patro, a to včetně sanace trámových stropů. V přízemí jsou součástí obnovy pouze schodiště a v suterénu jen dílčí technická opatření. Cílem projektu je zajistit vysoce odbornou památkovou obnovu této stavby, a to v zásadě

Obr. 13. Plasy, klášter. Opatská zahrada, výzkum zaniklého středověkého objektu, protknutého základem zdi zbouraného severního křídla barokní arkádové chodby. (Národní památkový ústav, generální ředitelství, foto M. Mráz, 2021)

bez nových architektonických úprav a dispozičních změn. Větším stavebním zásahem, kromě sanace stropů, je pouze odstranění vestavby novodobého sociálního zařízení, vybudovaného pro provoz městské knihovny. Tato vestavba způsobila napadení hrzděných konstrukcí „metternichovských“ příček dřevokaznou houbou (dřevomorkou domácí). Základním principem probíhající obnovy je volba tradičních technologických postupů a materiálů. Stejný přístup je zvolen i u konstrukcí, které jsou skryty (například skladby stropních konstrukcí). Mimořádná pozornost je také věnována uchování torzálně dochované štukové výzdoby reprezentačních sálů, skryté pod omítkou z 19. století. Tu se již podařilo zachovat i v místech, kde došlo k výměně částí stropních trámů a prkenných a lištových konstrukcí podhledů v rámci sanace ohnisek dřevomorky.¹⁶ V reprezentačních sálech a obytných místnostech prvního patra je zajištěn podrobný průzkum výmalby stěn a stropů z různých období 19. století. Cílem je malby co nejvěrněji rekonstruovat. Vzhledem k umělecké hodnotě nalezené nástropní malby v nárožním sále zde výjimečně bude částečně rekonstruována i původní štuková výzdoba. Z hlediska ochrany tohoto výjimečného stavebního díla je mimořádně obtížným úkolem obnova vnějších fasád s dominantním podílem mistrovsky

provedených kamenických prvků. Po odborných diskuzích byla zvolena metoda, která plně respektuje poslední opravu fasád z přelomu 19. a 20. století. Problémem je nahrazení nevratně degradovaných partií kamenické výzdoby z arkózy okrově světlé až tmavě červené barevnosti shodným materiálem. Kámen tohoto typu není na trhu dostupný.

Obnovené patro prelatury bude z větší části instalováno dobovým mobiliářem v rámci nové návštěvnické trasy věnované knížeti Metternichovi a jeho rodině. Prohlídka expozice se předpokládá individuální, bez průvodců. Reprezentační opatská aula bude i nadále sloužit především pro společenské události a kulturní akce města.

Zahradní pavilon (lusthaus) s mansardovou střechou, spojený s pozdějším křídlem chodby, otevřené arkádou do bývalé zahrady prelatury, je významným dílem vrcholného baroka. Arkádová chodba, postavena později podle původního architektonického pojetí, již nedosahuje po formální stránce kvality pavilonu, nicméně je nutno pavilon i chodbu chápat jako jednotné dílo a přistupovat tedy k jejich obnově koncepčně shodně. V případě pavilonu, který prošel v průběhu 19. století utilitárními úpravami a v sedmdesátých letech 20. století se již nacházel v havarijním stavu, bude nutno přistoupit k většímu podílu rekonstrukčních zásahů. Pro zaniklý fabionový strop se štukovými zrcadly je dostatek potřebných zjištění, které umožňují exaktní rekonstrukci. Neznáme původní podobu oken odstraněných již v průběhu 19. století. Nová okna jsou proto navržena jako replika původních oken dochovaných v konventu v tvarově shodných okenních otvorech. V případě dveří jsou zachována původní křídla v jednom bočním vstupu. Ta jsou shodné konstrukce a tvaru jako dveře od stejného autora v již připomenutém konventu. Zvýšenou pozornost vyžadují torzálně dochované původní interiérové i exteriérové omítky. Využití pavilonu a arkádové chodby je zamýšleno pro komerční účely a pořádání kulturních akcí.

Památkové a architektonické principy řešení užitných ploch, které dotváří areál prelatury – tj. opatská zahrada, severní křídlo arkádové chodby, ohradní zeď, nádvoří a ostatní plochy – vychází z dosavadních zvolených postupů, uplatněných v realizované I. etapě revitalizace klášterního vstupního nádvoří a v projektech revitalizace ploch kolem konventu a u severní lodi konventního kostela.¹⁷

16 Sanaci stropních konstrukcí úspěšně realizovala specializovaná tesařská firma Tesmo, s. r. o.

17 Revitalizace vstupního nádvoří: koncepce a studie Zdeněk Chudárek, generální ředitelství NPÚ, projekt Projektový atelier pro architekturu a pozemní stavby, spol. s r. o. (TŠ projekty, realizace), autor projektu Tomáš Šantavý, 2012, první etapa realizace 2015. Plochy kolem konventu: projekt FACIS architekti, autoři projektu Richard Cibik, Lukáš Kozák, 2018. Okapový chodník v místě zaniklých bočních kaplí, koncepce a studie Zdeněk Chudárek, generální ředitelství NPÚ, projekt Tomáš Kostohryz, projektový atelier Plzeň, ve spolupráci s garanty generálního ředitelství NPÚ. Revize řešení po dokončení archeologického výzkumu Zdeněk Chudárek, generální ředitelství NPÚ, projekt Atelier SOUKUP OPL ŠVEHLA, s. r. o., Plzeň, autor Michaela Pelešková, 2021. V současné době se projektují ve stejné koncepci plochy kolem barokní sýpky (FACIS architekti).

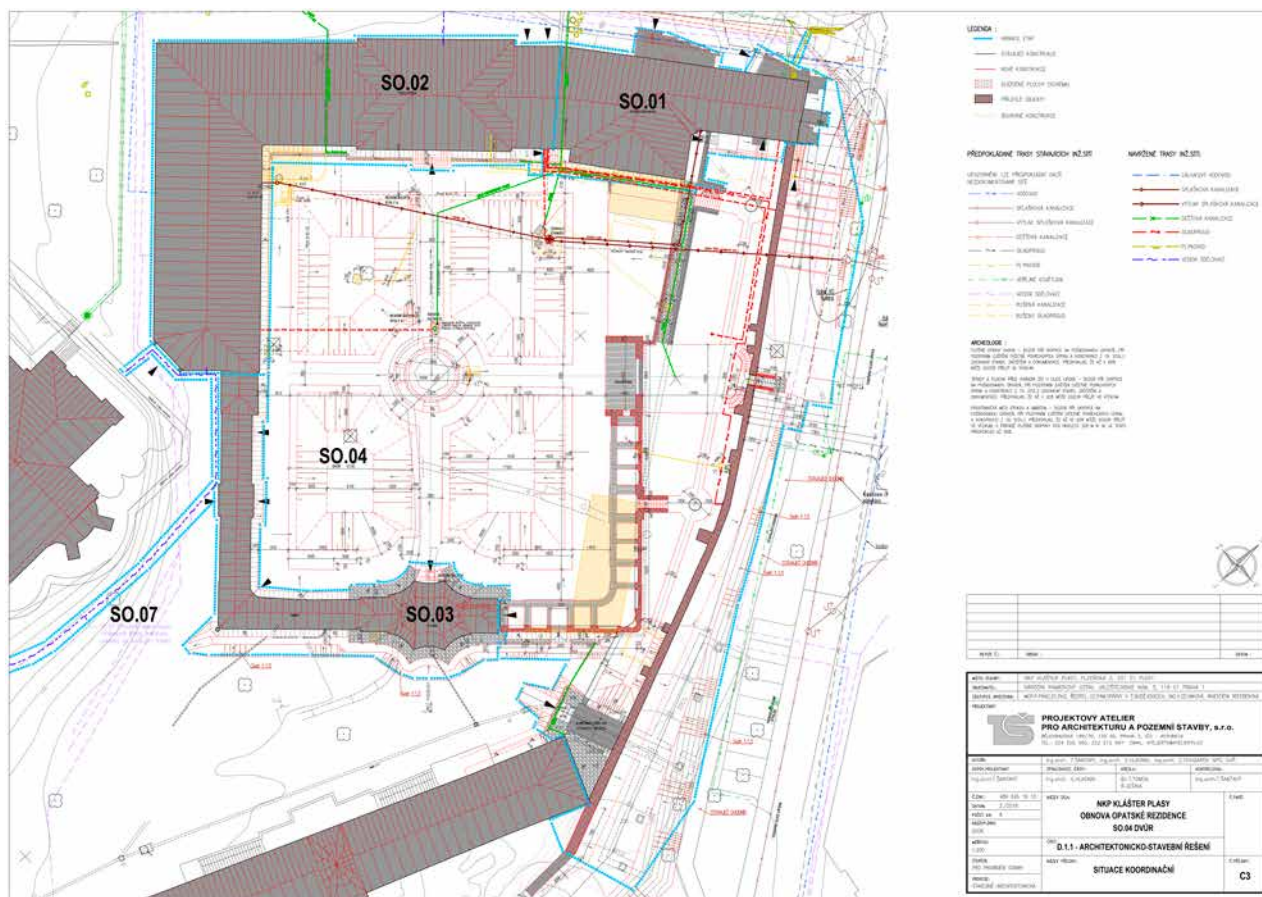
Obr. 14. Plasy, klášter. Areál prelatury od severovýchodu. (Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, klášter Plasy, foto M. Tuková, 2018)

Obr. 15. Plasy, klášter. Areál prelatury od západu. (Národní památkový ústav, generální ředitelství, foto M. Mráz, 2021)

Zpevněné plochy budou dlážděny především z druhotně použitých kamenných desek. V méně exponovaných plochách, především u okapových chodníků, bude dlažba ze štětu z lomového kamene a částečně z valounů. Podél obvodových zdí budov areálu opatského domu bude terén výškově redukován na původní úroveň, především s cílem snížit zavlhání dolní partie zdí. Dosavadní terén

přesahoval u prelatury i úroveň sklepních oken. Celý prostor tak bude zbaven účelových navážek z 19. a 20. století, vzniklých především v rámci výstavby krytu civilní obrany v šedesátých letech 20. století. Přínosem tohoto zásahu je možnost obnovy opatské zahrady včetně rekonstrukce centrální barokní nádrže do původního tvaru. V prostoru kolem hlubokého válcového základu kašny

Obr. 16. Plasy, klášter. Projekt obnovy prelatury, koordinační situace. (Převzato z TŠ projektový ateliér pro architekturu a pozemní stavby, s. r. o., NKP klášter Plasy, obnova opatské rezidence, 2018)

bude provedeno napojení úseků přerušené podzemní středověké chodby.¹⁸ V průběhu přípravy stavby se téměř neřešitelným problémem stalo trasování odtoku dešťových vod. Navrhovaná nová trasa by musela být vedena téměř přes celý původní mnišský hřbitov. Po zkušenostech s náročností archeologického výzkumu v prostoru hřbitova v blízkosti západního průčelí kostela¹⁹ byla tato trasa zamítnuta. Jako jediná schůdná možnost se ukázalo využití původní trasy kanalizace s omezenou průtokností pod objektem prelatury a starého opatství, vyústěné do prostoru vstupního nádvoří. V rámci odvodnění poměrně rozsáhlé plochy opatské zahrady je kapacita kanalizace v prostoru nádvoří nedostatečná. Proto jsou v zatravněných partech zahrady navrženy snížené retenční plochy („poldry“) pro případnou kumulaci přivalové dešťové vody a možnost jejího vsaku do podlaží a v jednom případě s možností výtoku kalibrováním potrubím. Dalším prostorově výrazným památkovým záměrem je dílčí obnova zaniklého severovýchodního křídla ambitu na místě dosavadního skladovacího objektu z padesátých let 20. století. Obvodová zeď ambitu, vyzděná do výšky paty kleneb, prostorově opět vymezí bývalou opatskou zahradu a nahradí dosavadní kamenný taras. Bude tak zároveň novou kvalitní opěrnou zdí pod ohradní klášterní zdí, místy velmi mělce založenou. Vnitřní obvodová zeď bude vyzděna jen do výšky podlahy ambitové chodby (s mlatovým povrchem). Obvodové zdi budou založeny na původních

základech (v případě východní obvodové zdi na jejím torzu) odhalených archeologickým výzkumem. Do budoucna se otevírá možnost rekonstrukce severního křídla ambitu, pokud k takovému kroku vznikne společenská objednávka. S ohledem na současnou situaci v péči o kulturní dědictví se to však nejeví jako žádoucí. Rekonstrukce původní oranžerie pravděpodobně z konce 17. století nebyla do projektu zařazena. Pouze se v prostoru její severní síně pokračuje s budováním opěrné zdi. Součástí stavebních úprav je také obnova severního úseku ohradní zdi kláštera a terénní úpravy v jejím předpolí u ulice Lipová. Tento historicky hodnotný úsek ohradní zdi bude opraven dozdívkami a omítkou, a zpevněn novou korunou, krytou pálenou krytinou namísto dosavadní železobetonové desky. V obvodové zdi bude obnoven vstup s litinovou mříží a přilehlým vyrovnávacím schodištěm z 19. století. V prostoru před zaniklou hlavní klášterní vstupní bránou, mezi ulicí Lipová a ohradní zdí s navazujícím severním průčelím starého opatství, bude terén výrazně snížen a vzniklá nástupní rampa bude opatřena jezdeckými schody. Do projektu byl dodatečně zařazen rozsáhlý sklep, nalezený

18 Chodbě se podrobněji věnuje v tomto sborníku článek *Středověká podzemní štola v klášteře Plasy* (oddíl *Studie a články*, autoři WALDMANNOVÁ, M.; KAREL, T.; ŘEHÁK, J.; ŘEHÁK, S.).
19 Průzkum byl prováděn v roce 2014.

z prostoru krajní kóje dnes již zbouraného skladovacího objektu. Sklep, klenutý proraženou masivní klenbou z lo-
mového kamene, byl ve třetině 18. století přetnut základy severního křídla ambitu. Přestože výsledky archeologického výzkumu byly neúplné (nebyla odkryta větší část sklepa), jsou nezbytné stavební úpravy sklepa zařazeny do projektové dokumentace. Důvodem byly obavy, že by se nesano-
vaný sklep mohl stát zdrojem budoucího reálného nebezpečí pro návštěvníky. Výzkumem zahájeným na jaře 2021 se potvrdilo, že tento sklep šířky šesti metrů dosahuje téměř pozice ohradní zdi kláštera.

Prostor opatské zahrady vytvoří odpočinkové pobytové zázemí pro návštěvníky. Předpokládá se zde také možnost konání kulturních a společenských akcí, zpřístupněných samostatným vstupem pod vyrovnávacím schodištěm z ulice Lipová nebo průchodem starým opatstvím ze vstupního nádvoří areálu kláštera. K provozu opatské zahrady může být připojen zahradní pavilon a sociální zázemí ve starém opatství, které bude možné provozně oddělit od vstupní síně návštěvnického centra.

Prameny

Státní okresní archiv (SOKA) Plzeň-sever, pracoviště Plasy, *Plaská pamětní kniha, 1945–1957*. Dostupné též z WWW: <<https://www.portafortium.eu/chronicle/soap-ps/00129-mesto-plasy-1945-1957>> [cit. 2022-01-03].

Literatura a nepublikované zprávy

- BUKAČOVÁ, Irena: Tilia Plassensis, plaská bazilika – nejstarší a největší bazilika v českých zemích. *Vlastivědný sborník, Čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska*. 1995, roč. 1, č. 1, s. 8–9.
- DOSTÁL, Luděk; POTUŽÁK, Zbyněk; POLÁK, Pavel: *Zpráva o stavebně technickém průzkumu v areálu prelatury kláštera v Plasích*. Praha, Diagnostika staveb Dostál a Potužák, 2015. O 037-4-25440. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- CHUDÁREK, Zdeněk: *Areál bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích, založení kláštera a jeho stavební dějiny v letech 1144–1620, vyhodnocení dosavadního poznání*. [Praha] 2003. Krajský úřad Plzeňského kraje.
- CHUDÁREK, Zdeněk: *Obnova vstupního klášterního nádvoří v Plasích a nová zjištění o jeho stavebních proměnách*. In *Proměny plaského kláštera (1145–2015), Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 8.–9. října 2015 v Plasích*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 2015, s. 7–20.
- CHUDÁREK, Zdeněk: *Příběh měděného hada, dějiny cisterciáckého kláštera v Plasích*. [Praha] 2012. Krajský úřad Plzeňského kraje.
- LANCINGER, Luboš; HORYNA, Mojmír; BALÍK, Michael: *Plasy, Klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie, Stavebně historický průzkum*. Praha, Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1979. O 037-4-12402. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- LANCINGER, Luboš; PAVLÍK, Milan: *Konvent – Plasy, Stavebně historický průzkum*. Praha, Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1975. T 037-4-12999. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- PAVLÍK, Milan: *Plasy, Prelatura, Stavebně historický průzkum*. Praha, Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1976. T 037-4-13953. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- PETRASOVÁ, Taťána: *Neoklasicismus mezi technikou a krásou, Pietro Nobile v Čechách*. Praha, Artefactum; Plzeň, Západočeská galerie v Plzni, 2019.
- ŠIROKÝ, Radek et al.: *Plasy, Areál bývalého cisterciáckého kláštera*. Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu při stavbě Plasy, Cesty klášterem – stezky poznání, díl 1–4. Plzeň, ZIP, o. p. s., 2015. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- WALDMANNOVÁ Marcela; SEDLÁKOVÁ, Žaneta; FOSTER, Linda: *Archeologický atlas, Klášter Plasy, Prostorová identifikace archeologických výzkumů a dalších terénních zásahů v areálu NKP klášter Plasy v letech 1920–2016* [online]. [Plzeň], NPÚ, územní odborné pracoviště v Plzni, 2017 [cit. 2021-09-13]. Dostupné z WWW: <<https://iispp.npu.cz/mis/public/searchDocument.htm?search=archeologick%C3%BD+atlas+kl%C3%A1%C5%A1ter+Plasy>>.

Autor

Ing. arch. Zdeněk Chudárek

odborný památkový garant

Národní památkový ústav, generální ředitelství

tel.: 724 663 618, e-mail: chudarek.zdenek@npu.cz

Závěr

Až tento sborník vyjde, bude spět stavba ke svému konci a teprve tehdy budeme moci hodnotit, zda naše cíle byly naplněny a zda můžeme obnovu areálu opatského areálu považovat za úspěšnou. Zatím je předčasné stavbu hodnotit a ani nevíme, jaké další problémy na nás ještě čekají.

Projekt Integrovaného regionálního operačního programu (dále IROP) obnovy prelatury je prvním významným krokem k celkové památkové rehabilitaci budov a užitných ploch kláštera, které jsou ve správě NPÚ. Navazuje tak na obdobně úspěšně realizované projekty, a to obnovu pivovaru a hospodářského dvora,²⁰ první etapu revitalizace vstupního nádvoří²¹ a obnovu fasád a interiéru kostela Nanebevzetí Panny Marie.²²

20 IROP, 2012–2015, NTM.

21 Regionální operační program, 2012–2015, Městský úřad Plasy.

22 IROP, 2019–2021, Římskokatolický farní úřad v Plasích.

„Obnova opatské rezidence“: Interiérová instalace

STANISLAVA BERÁNKOVÁ

Hlavní náplní obnovované budovy bývalé plaské prelatury bude interiérová instalace, připomínající šlechtické bydlení ve druhé polovině 19. století, s akcentem na původní barokní funkce a dochované prvky opatského bydlení.

Aktéry příběhu, který bude prostřednictvím zmiňované instalace vyprávěn, budou představeni bývalého cisterciáckého kláštera. Předně Ondřej Trojer (opatem v letech 1681–1699) jakožto iniciátor stavby, a Evžen Tyttl (opatem 1699–1738) jako ten, který na Trojerův koncept přestavby kláštera velkoryse navázal a stavbu dokončil. Stěžejní místo však bude zaujímat metternichovský interiér a především osoba jeho původce, někdejší rakouský státní kancléř Klement Václav Metternich-Winzenburg (1773–1859), který plaské panství v roce 1826 koupil a budovu prelatury významně přestavěl. Tomuto mimořádnému diplomatuvi habsburské monarchie je zasvěcena převážná část instalací státního zámku Kynžvart, který byl jeho letním sídlem. V Plasích bude pozornost soustředěna především na

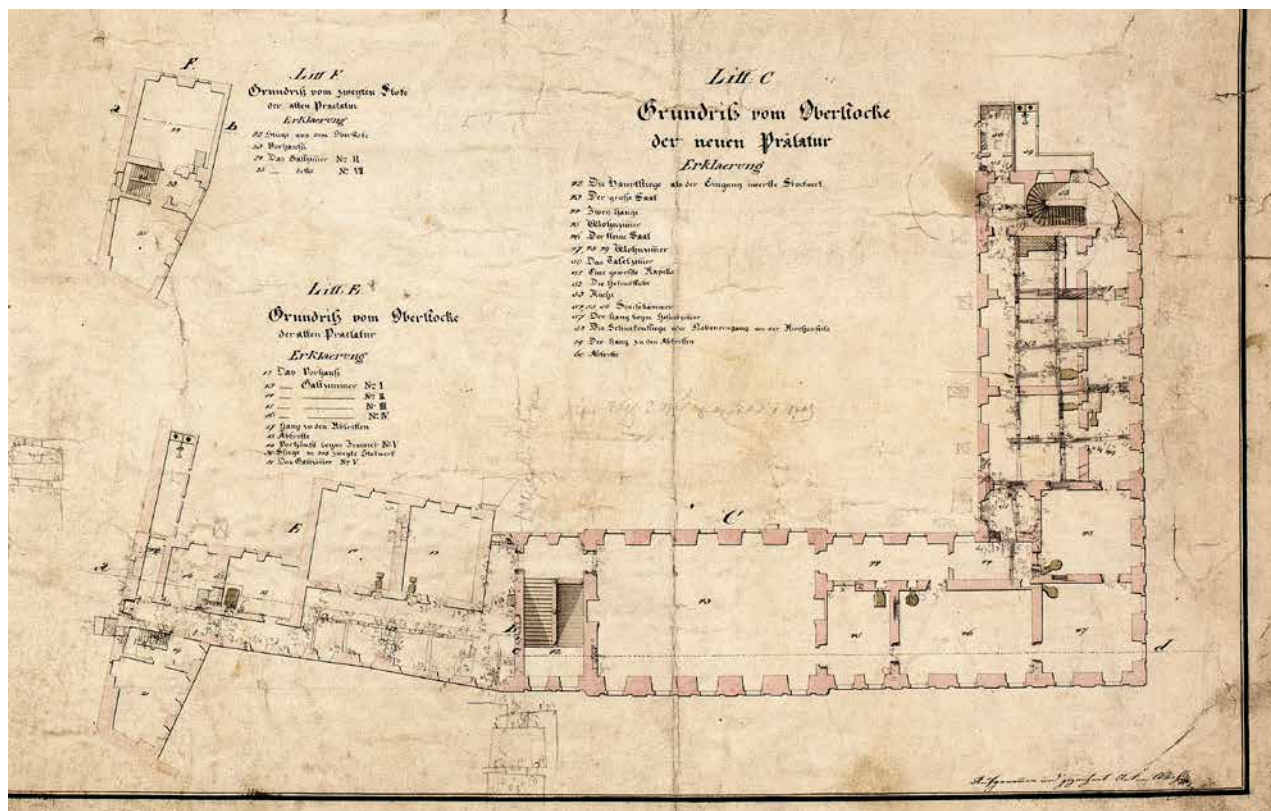
kancléřova syna Richarda Metternicha (1829–1895) a jeho manželku Paulinu Metternichovou, rozenou Sándorovou (1836–1921). Ti plaský zámek intenzivně využívali od sedmdesátých let 19. století jako své podzimní, příležitostné sídlo. Právě tento manželský pár vnesl do plaské kotliny kulturní život, inspirovaný jejich kosmopolitně orientovaným pohledem na svět.

Scénář interiérové instalace *Metternichové v Plasích* je výsledkem několikaletého bádání, směřovaného k pochopení funkce domu, jeho provozních vztahů, dispozičních změn, proměn využití jednotlivých prostor a také k pochopení metternichovského interiéru a vkusu jeho tvůrců.

Nová interiérová instalace si klade za cíl věnovat se rovněž době po roce 1945 – od státní správy bývalého kláštera, prvotního tápání ve využití celého areálu, až po profesionální památkovou správu a interpretaci jednotlivých objektů pod vedením Národního památkového ústavu.

Smyslem práce na přípravě interiérové instalace je mimo jiné i záměr poskytnout pohled na rod Metternichů

Obr. 1. Plasy (okr. Plzeň-sever), klášter. Půdorys, nárys a řez starou a novou prelaturou v Plasích od Antonína Wiehla, detail, z doby před rokem 1829. (Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, klášter Plasy, mobiliární fond klášter Plasy, inv. č. PY 943)

Obr. 2. Plasy, klášter. Židle ve stylu raného biedermeieru pocházející z původního vybavení plaského zámku (historický čaloun nepůvodní), 1. třetina 19. století. (Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, klášter Plasy, mobiliární fond klášter Plasy, inv. č. PY 1777)

ve světle současného bádání, již oproštěný od ideologicky zabarveného pojetí historiografie druhé poloviny 19. století a totalitních režimů. Na základě staršího poznání¹ můžeme vyvodit, že kancléř Metternich koupil plaské panství pro jeho rozlehlost, ekonomickou výnosnost a perspektivu v podnikání, aby si zajistil zdroj financí pro svou reprezentativně náročnou činnost u císařského dvora. Nová zjištění však ukazují, že vlastnictví plaského kláštera a celého plaského panství neznamenal pro Metternicha jen utilitární využití za účelem zisku, ale zdá se, že se Plasko stalo objektem jeho osobních, rozsáhlejších zájmů.² Nasvědčuje tomu např. nový inovativní způsob podnikání, který si kancléř Metternich zvolil – založení železářské hutě, nové lesnické podnikání či podpora soukromé parketárny v Nebřežinech. Rovněž výběr spolupracovníků a vynikajících architektů (Pietro Nobile, Josef Kranner) pro přestavbu bývalé plaské prelatury přispívá k přijaté hypotéze. Této domněnce navíc nahrává i fakt, že Metternich nechal do Plas záhy po nabytí zdejšího majetku převést rodový archiv a vybudoval zde rodinnou hrobku (přestavěním barokního kostela sv. Václava, jenž stojí v těsné blízkosti konventu a prelatury). Když vyhodnotíme tyto počiny, můžeme konstatovat, že Plasy pro Metternichy v podstatě zhmotnily některé zásadní momenty jejich šlechtictví. Kancléř

přestěhováním rodového archivu přesunul do Plas minulost svého rodu a prostřednictvím rodinných ostatků i jeho věčnost. Naopak to, čím byl Metternich jako služebník panovníka a soudobý reprezentant císařství, pak ztělesňovala budova kancléřství ve Vídni na náměstí Ballhausplatz a příměstská vila (později palác) za branami Vídně na ulici Rennweg, kde shromáždil svou sbírku umění. To, čím byl Metternich jako zvědavý, vzdělaný člověk toužící po poznání v nových vědních oborech a postupech,³ pro něho představoval zámek Kynžvart s jeho kabinetem kuriozit, knihovnou a sbírkami nejrůznějšího druhu.

Interiérová instalace v plaském klášteře je logicky umístěna do budovy nové prelatury do prvního patra, *piana nobile*, tedy do prostoru bývalého opatského bytu a pozdějšího metternichovského apartmánu. Kancléř Metternich pravděpodobně věnoval přestavbě prelatury velkou osobní pozornost, jak se ukazuje především díky jeho velmi detailnímu popisu přestavby a úprav interiérů.⁴ Ve vztahu k dějinám fungování domu je zajímavá změna dispozice, kterou nechal provést záhy po koupi plaského panství na základě návrhů Pietra Nobileho (1774–1854), s prováděcími plány Josefa Kranner (1801–1871).⁵ Na dobovém plánu, náležitě do mobiliárního fondu kláštera Plasy (obr. 1), je zřetelné zachování dispozice severozápadní reprezentativní části *piana nobile*, která nově zahrnovala bývalý opatský sál, dále knížecí jídelnu, tříosý salón, pracovnu knížete a končila knížecí ložnicí. V jihozápadní části budovy byla zrušena velkorysá opatská chodba, koncipovaná s výhledem na kostel, a byla nahrazena novým komunikačním prostorem na opačné severovýchodní straně prelaturního křídla. To vše bylo provedeno za účelem vytvoření příjemnějšího bydlení díky vhodnější orientaci

1 Např. SOUTNER, O.; HUBKA, P.: *Plasy, Osm a půl století v plaské kotlině*. KOČKA, V.: *Dějiny politického okresu kralovického*. KAHUDA, J.: *Kancléř Metternich a Plasy, Ve světle soudobých dokumentů*, např. s. 29, 30 ad.

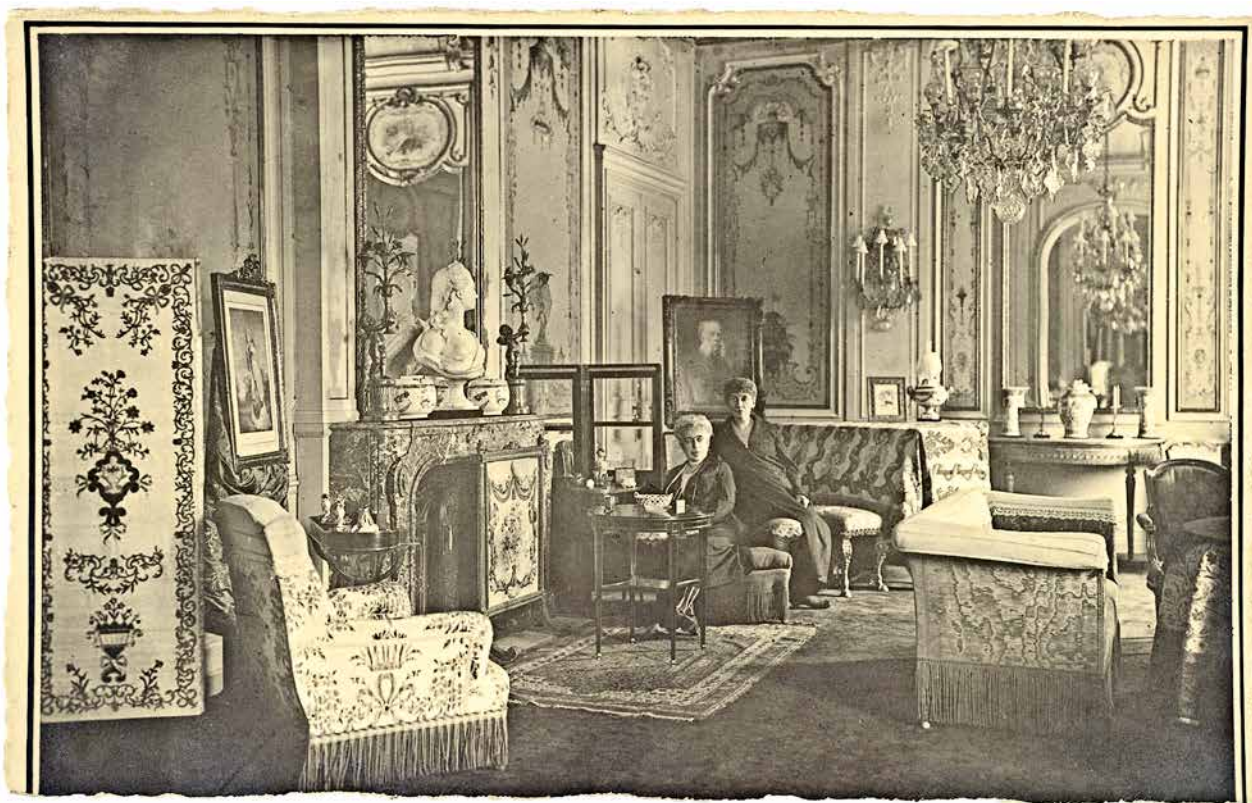
2 „...obědval jsem v Plzni a večer jsem se nacházel v Plasích na panství knížete, kde jsem následujícího dne prohlédl velké stavby a jeden den jsem si prohlédl/ konvent a prelaturu bratří. Nádherné stavby, které nejsou v Itálii určené k těmto účelům. V tomto malém kraji kníže probudil jeho obyvatele k činnosti skrze výstavbu továrny na slévání železa, které je hojně v této oblasti.“ Pietro Nobile bratrovi v dopise z 21. září 1831. (PETRASOVÁ, T.: *Neoklasicismus mezi technikou a krásou, Pietro Nobile v Čechách*, s. 62)

3 Nově např.: PETRASOVÁ, T., c. d., s. 9.

4 Např.: „Pokud jde o podlahy, zůstanou původní v pokojích 2, 3, 4, do pokoje 5 přijdou parkety z bývalého pokoje 12, do pokoje 8 ze starého 10, do pokoje 9 ze starého 7, avšak tak, aby hroty parketových tabulí směřovaly ke stěnám. Pro nové pokoje 6 a 7 se zhotoví tzv. poloparkety s křížem z dubu, ale smrkovou výplní. Pokud by však nebyl cenový rozdíl velký, byly by celodubové parkety vítanější. Chodby 12, 13 a 14 dostanou podlahy z měkkých prken...“ Dopis kancléře Metternicha ze dne 7. 10. 1828 plaskému úřadu, SOA v Plzni, pracoviště Klášter Nepomuk, fond Velkostatek Plasy, kar. 100, citováno dle: PAVLÍK, M.: *Plasy, Prelatura, Stavebně historický průzkum*.

5 „Každá procházka, každý oběd, každá večeře a každá konverzace jasně poznamenána architektonickým nápadem Jeho Výsosti knížete, komentovaná nebo kritizovaná kněžnou a hosty bude citlivě přijata architektem.“ Pietro Nobile bratrovi v dopise z 28. července 1833. (PETRASOVÁ, T., c. d., s. 43)

Obr. 4. Vídeň, neidentifikovaný metternichovský interiér, pravděpodobně palác na Rennwegu, okolo roku 1910. (Österreichische Nationalbibliothek, inv. č. Pf 1.539:C(6))

patra ještě několik drobných stavebních úprav (transfery ostění dveří, změny povrchů podlah, přístavba pokojů v místě opatského balkonu atd.). Základní dispozice již ale byla ponechána, došlo pouze k navýšení kapacity prostor vyčleněných pro hostinské pokoje a zázemí pro obslužný personál. K tomuto účelu bylo využito přízemí prelatury a staré opatství, a to především pro příležitostné akce v podobě podzimních honů.

V námi sledovaném období, tedy v poslední třetině 19. století, se interiérové vybavení proměnilo dle vkusu manželského páru Richarda a Pauliny Metternichových a také pozdějších stálých obyvatel zámku, kterými byl např. manželský pár Theodor Maxmilian Thurn-Taxis (1876–1939) a Paulina Thurn-Taxisová, rozená Metternichová (1880–1960).

Richard a Paulina Metternichovi vynikali mezi rakouskou šlechtou druhé poloviny 19. století nebyvalou prostorovou mobilitou, především dlouholetými pobyty na evropských královských a císařských dvorech. To bylo důsledkem především Richardovy diplomatické kariéry ve službách rakouského panovníka.⁷ Plaský zámek, který byl pouze jedním z mnoha sídel metternichovské primogenitury,⁸ začali intenzivně obývat především po Richardově penzionování v roce 1870. Bývalá plaská prelatura byla využívána Metternichy v rámci celoročního pohybu šlechty (*Sejour*) především v podzimních měsících, pro setkávání rodiny a širšího okruhu šlechticů v době lovecké sezóny. Rodina setrvala v Plasích až do období Vánoc a teprve po vánočních svátcích se odebírala do Vídně za svými společenskými povinnostmi. Zámek byl tedy

využíván pro rodinné sešlosti, protože i širší aristokratická základna byla v jistém smyslu za rodinu považována. Prvek reprezentace ve smyslu vymezení postavení vůči

7 Richard Metternich se narodil jako prvorozený syn z druhého manželství kancléře Metternicha s Marií Antonii Leykamovou (1806–1829), která zemřela 10 dní po Richardově narození. Kníže Metternich umožnil svému synovi vzdělání ve Vídni, Paříži a Londýně; ještě před tím byl jeho domácím učitelem Adalbert Stifter (1805–1868), známý českoněmecký spisovatel. Richard Metternich pokračoval v diplomatické kariéře svého otce a od roku 1829 vystřídal diplomatické posty v Paříži, Londýně, Drážďanech a jeho kariéra vyvrcholila hodností rakouského velvyslance na pařížském dvoře Napoleona III. od roku 1859. Paříž opustil v roce 1870 po pádu císařství a odešel i z císařských diplomatických služeb. Po penzionování se věnoval správě rodového majetku a také svým zálibám, které pravděpodobně zdědil po otci – pořádní rodového archivu, shromažďování knih, hudbě a také lovu a myslivosti. Od roku 1859 mu stála po boku jeho manželka Paulina, rozená Sándorová, která byla zároveň jeho neteří. Paulina Metternichová sdílela se svým manželem zálibu v hudbě a především v divadle, které sama ve svém salónu provozovala, často v roli herečky či režisérky. V prostředí vídeňského i pařížského dvora byla vyhlášenou organizátorkou charitativních akcí v podobě divadelních představení, uměleckých výstav nebo také tzv. květinových korz, díky kterým se jí podařilo propojovat měšťanskou vrstvu společnosti s vysokou aristokracií. Blíže: *Frühlingsfest, Svátky jara v podání Pauliny Metternichové* [online].

8 Dále např.: zámek Kynžvart, zámek Johannisberg v Porýní, vídeňský palác na Rennwegu, panství Kojetín na Moravě, sándorovský statek Bajna v Uhrách.

Obr. 5. Vídeň, neidentifikovaný metternichovský interiér, rok 1840. (Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, mobiliární fond zámku Kynžvart, inv. č. KY 1933)

panovnickému dvoru pak představovala jiná sídla (např. vídeňský palác a zámek Kynžvart).

Hlavními zdroji poznání interiérů bývalé plaské prelatury se staly inventáře vnitřního vybavení plaského zámku z doby zrušení kláštera⁹ a především metternichovské inventáře plaského zámku z let 1888–1920,¹⁰ případně inventáře či různé soupisy vybavení dalších metternichovských sídel.¹¹ Tyto dokumenty nám umožňují jakýsi náhled na prostorové rozvržení interiéru, částečně i prostorové vztahy, funkci jednotlivých místností a také jejich vybavení. Dalším pramenem informací může být nečetný ikonografický a fotografický materiál, zachycující historické metternichovské interiéry, kde však často nelze určit lokaci (obr. 4, 5). Velmi dobrým podkladem a také vzorem pro rekonstrukci interiérů jsou vzácně dochované evidenční pomůcky používané v metternichovských domech (obr. 6). Nutno dodat, že cílem studia je metternichovský interiér jako fenomén, tudíž objektem badatelského zájmu jsou prameny ze všech metternichovských sídel. Jedině tak lze pochopit, jakou úlohu hrál u Metternichů plaský zámek a pro jaký typ bydlení byl určen.

Klíčovým zdrojem potřebných informací pro rekonstrukci interiérů je samozřejmě stavba samotná a její stavebně historické poznání. Pro to, aby stavba i interiér působily autenticky, je však zásadní dochovaný mobiliář. Plaský mobiliární fond byl zaevidován tehdejší Národní

správou záhy po zestátnění areálu v roce 1945.¹² Národní kulturní komise v roce 1948 provedla eliminaci¹³ a mobiliář byl rozvezen do nejrůznějších organizací, jako např. Vojenský historický ústav, Národní galerie, Pražský hrad, Městské muzeum v Plzni, Muzeum v Mariánské Týnici atd. Značná část fondu byla eliminována do sběrný na

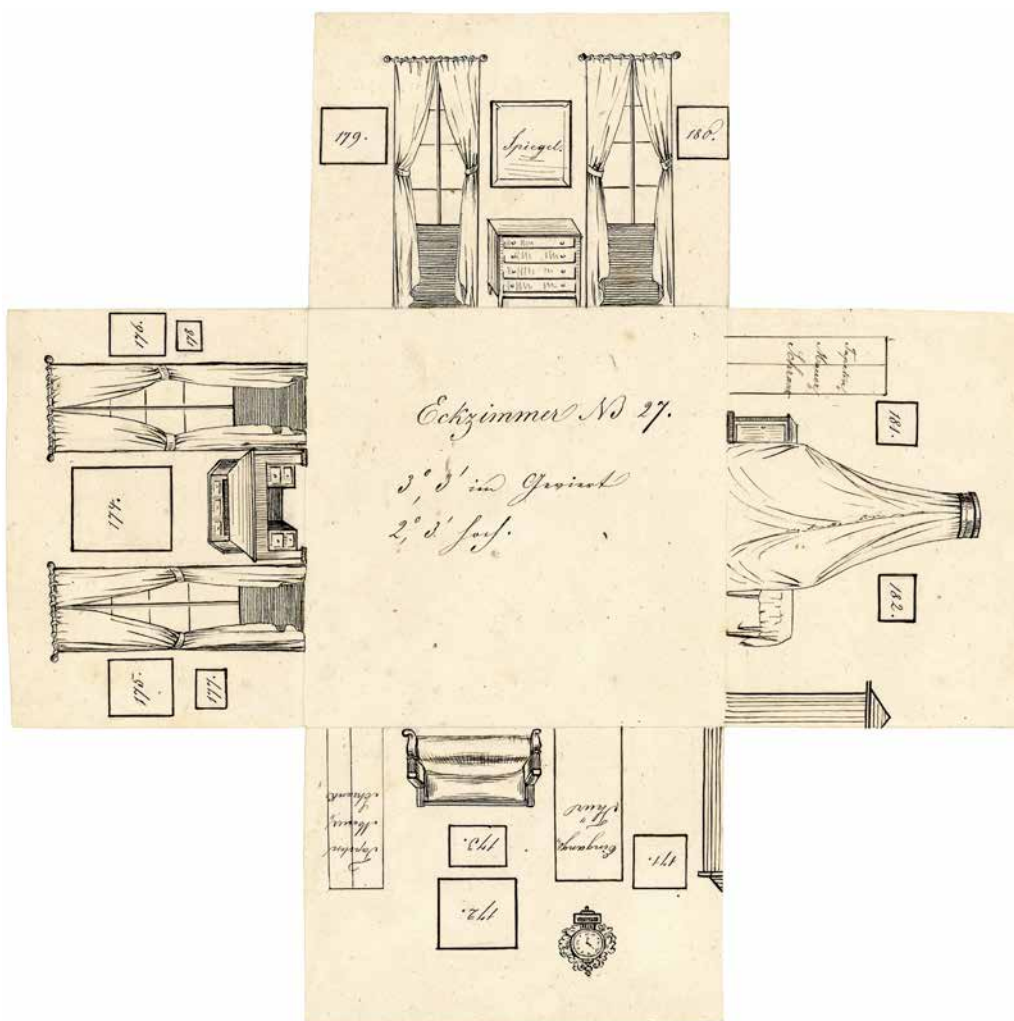
9 NA, Česká státní účtárna, kart. 279, Licitatio prothocoll 1786. NA, Česká státní účtárna, kart. 279, Inventář majetku kláštera Plasy 1785.

10 SOA v Plzni, pracoviště Klášter, Ústřední správa Metternich Plasy, karton č. 98, Schloss Plass. Mobilier-Inventar vom Jahre 1888. SOA v Plzni, Fond Velkostatek Plasy, kniha č. 27, Schloss Plass. Mobilier-Inventar 1904. SOA v Plzni, Fond Velkostatek Plasy, kart. 460, Domäne Plass. Schloss-Inventar 1906.

11 Např.: NPÚ, ÚPS v Praze, Státní zámek Kynžvart, mobiliární fond zámku Kynžvart, inv. č. KY 34 154, Soupis mobiliáře paláce Metternich ve Vídni 1897. Týž, inv. č. KY 34 239, Soupis obrazů a mědirytin zaslaných v roce 1908 z paláce Metternich na Kynžvart. Týž, inv. č. KY 34 238, Inventář zámku Kynžvart 1906. Týž, inv. č. KY 29 866, inventář Lamp na zámku Kynžvart 1906. Týž, inv. č. KY 35013a 002, Soupis stolního stříbra zasláního 1895 z Vídně do Plas., atd.

12 SOKA Plzeň-sever, Plasy, Fond Okresní národní výbor Plasy, Seznamy movitého majetku podléhajícího konfiskaci v Plasích (včetně zámku) 1945–1947, nezpracováno.

13 NA, Fond Státní památková správa, dodatky, hl. kart. 143.

Obr. 6. Neidentifikovaný metternichovský interiér, pravděpodobně Kynžvart, pomůcka pro evidenci sbírek, okolo roku 1840. (Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, mobiliární fond zámku Kynžvart, inv. č. KY 34230)

Státním zámku Horšovský Týn s označením „svoz Plasy“. Tento soubor byl od devadesátých let postupně navrácen zpět do Plas a v nedávné době scelen; nyní je opět nedílnou součástí mobiliárního fondu kláštera Plasy. Plaský fond obsahuje poměrně rozsáhlou kolekci obrazů, která dokumentuje šlechtický sběratelský zájem a vkus od druhé poloviny 19. století do roku 1945. V tomto fondu je však očividná absence nábytkového vybavení, kterou lze vysvětlit veřejnou dražbou, jež proběhla v Plasích 18.–25. července 1948. Lze předpokládat, že užitečný mobiliář byl jistě objektem velkého zájmu místních obyvatel. Pro doplnění interiérového vybavení byl využit fond Státního zámku Kynžvart, kde byly vybrány typové kusy nábytku odpovídající popisům historických inventářů. Zámek Kynžvart se také stal zdrojem informací a předloh pro výrobu kopií nedochovaných interiérových doplňků, dveřních klik, dveřního kování, nástěnných a stolních osvětlovacích těles či interiérových textilních dekorací. Součástí právě probíhajícího projektu, financovaného z IROP, je také rozsáhlé restaurování desítek kusů mobiliáře. Nutno dodat, že se jedná o první tak rozsáhlé odborné ošetření movitých předmětů z plaského mobiliáře za dobu trvání státní správy, a v podstatě tak jeho záchranu.

Pro interpretaci interiérů návštěvníkům byla zvolena forma volné prohlídky bez průvodce, s pravidelnými tematickými prohlídkami komentovanými zkušeným průvodcem či přímo kurátorem. Návštěvníci budou mít možnost volného pohybu po interiéru, který navazuje na historickou trasu pohybu návštěv šlechtických domácností a umožňuje tak současnému pozorovateli individuálnější zážitek a „vtažení do děje“. Původně reprezentativní severozápadní křídlo bude uzpůsobeno pro volný pohyb a využívání návštěvníky. Především bývalý šlechtický salón, vybavený replikami nábytku, bude poskytnut jako společenský prostor ke studiu, k doplnění informací, k odpočinku či sdílení zážitků. Původně soukromé části šlechtického bytu v jihovýchodní části budovy bude možno volně prohlédnout, a to projitím enfiládu po trase vymezené běhouny, šňůrami a elektromagnetickými branami. Přístupné budou rovněž místnosti služebních prostor – předpokojů – s náznakově instalovanými replikami a s možností průhledů do soukromých pokojů přes mechanické zábrany. Informace k interiérové instalaci budou nabídnuty ve formě textů či audionahrávek, rozmístěných na prohlídkové trase. Dalo by se říci, že návštěvníci se tak stanou přímou součástí

autentického metternichovského interiéru bez průvodcovského zprostředkovatele.

Další specifikum připravované instalace determinuje intenzivní práce plaského studijního depozitáře na zmínované instalaci. Plaský studijní depozitář se dlouhodobě zaměřuje na obor preventivní péče o historický mobiliář, s výraznou inspirací v historických postupech. Právě tyto přístupy k péči o mobiliář je zde nyní možno prezentovat a také aplikovat. Jedná se např. o způsob zastínění oken, ochranu mobiliáře v době nepřítomnosti šlechty, mechanickou ochranu jednotlivých kusů při pravidelném používání, každodenní ošetřování a ochranu mobiliáře před dřevokazným a jiným hmyzem.

Interiérová instalace *Metternichové v Plasích* se tak stane druhou hlavní návštěvnickou trasou plaského kláštera, s cílem důstojně připomenout významnou metternichovskou éru v dějinách plaského kláštera a celého regionu. Prohlídka interiéru by měla nabídnout možnost nahlédnout na šlechtické sídlo ve třech rovinách: z pohledu barokního preláta, příslušníka vysoké aristokracie druhé poloviny 19. století a také z pozice obslužného personálu a každodenního provozu domu. Záměrem realizátorů instalace je poskytnout návštěvníkům možnost hlubšího zážitku, individuálního a detailního zkoumání a poznání provozních vztahů domu, anebo jen nenáročného spočinutí v kultivovaném, autenticky zařízeném historickém interiéru.

Prameny

- Národní archiv Praha (NA), Česká státní účtárna, kart. 279, Licitatio prothocoll 1786.
 Národní archiv Praha, Česká státní účtárna, kart. 279, Inventář majetku kláštera Plasy 1785.
 Národní archiv Praha, Fond Státní majetková správa, dodatky, hl. kart. 143.
 Národní památkový ústav (NPÚ), územní památková správa (ÚPS) v Praze, Státní zámek Kynžvart, mobiliární fond zámku Kynžvart.
 Státní oblastní archiv (SOA) v Plzni, Fond Velkostatek Plasy, kniha č. 27, Schloss Plass. Mobiliar-Inventar 1904.
 Státní oblastní archiv v Plzni, Fond Felkostatek Plasy, kart. 46, Domäne Plass. Schloss-Inventar 1906.
 Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter, Ústřední správa Metternich Plasy, kart. 98, Schloss Plass. Mobiliar-Inventar vom Jahre 1888.
 Státní okresní archiv (SOKA) Plzeň-sever, Fond Okresní národní výbor Plasy.

Literatura a nepublikované zprávy

- CINK, Ondřej et al.: *Metternichové & Kynžvartsko v době Albrechta z Valdštejna, Valdštejnové – lvi ve službách císařů, Sborník příspěvků online kolokvia 28. 11. 2020*. Lázně Kynžvart, Národní památkový ústav, zámek Kynžvart, 2020.
 FALÁŘ, Martin: *Svět rakouské a francouzské aristokracie očima rodiny Metternichových v druhé polovině 19. století*. Praha 2005.
 Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Ústav hospodářských a sociálních dějin.
 Frühlingsfest, Svátky jara v podání Pauliny Metternichové. In *Studijní depozitář Plasy* [online]. Plasy, Studijní depozitář mobiliárních fondů – Klášter Plasy, 2021 [cit. 2021-05-11]. Dostupné z WWW: <<https://www.studijni-depozitar.cz/cs/o-depozitari/priklady-fondu#Fruhlingfest%20-%20pohlednice>>.
 KAHUDA, Jan: *Kancelář Metternich a Plasy, Ve světle soudobých dokumentů*. Plasy, Město Plasy, 2009.
 KOČKA, Václav: *Dějiny politického okresu kralovického. Díl 1. Soudní okres kralovický*. Kralovice, Kralovický okres, 1930.
 KRČEK, Jakub: *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*. Plzeň, Vydavatelství Západočeské univerzity, 2013.
 KUBEŠ, Jiří: *Reprezentativní funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*. České Budějovice 2005. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Historický ústav.
 LENDEROVÁ, Milena: Vídeňský palác Schwarzenbergů v období mezi časy, Změny a život v jeho zdech. In *Život pražských paláců, Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby* (sest. FEJTOVÁ, Olga et al.). Praha, Scriptorium; Archiv hlavního města Prahy, 2009, s. 681–693. (Documenta Pragensia, 28).
 LUKÁŠOVÁ, Eva: *Zámecké interiéry, Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby první poloviny 19. století*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2015.
 METTERNICH, Pauline: *The days that are no more, Some reminiscences*. London, Eveleigh Nasch and Grayson, 1921.
 METTERNICHOVÁ, Tatiana: *Svědectví o neobyčejném životě*. Praha, Panorama, 1992.
 PAVLÍK, Milan: *Plasy, Prelatura, Stavebně historický průzkum*. Praha, Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1976. T 037-4-13953. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
 PETRASOVÁ, Tatána: *Neoklasicismus mezi technikou a krásou, Pietro Nobile v Čechách*. Plzeň, Západočeská galerie v Plzni, 2019.
 SIEMANN, Wolfram: *Metternich. Stratege und Visionär, Eine Biografie*. München, C. H. Beck, 2016.
 SOUTNER, Oldřich; HUBKA, Petr: *Plasy, Osm a půl století v plaské kotlině. 3 díly*. Plasy, Státní okresní archiv Plzeň-sever; Městský úřad, 1996–2000.
 WASSILKO, Theophila: *Fürstin Pauline Metternich*. Wien, Verlag für Geschichte und Politik, 1959.

Autor

Mgr. Stanislava Beránková

kurátorka, vedoucí studijního depozitáře Plasy
 Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, správa kláštera Plasy
 tel.: 724 663 692, e-mail: berankova.stanislava@npu.cz

Národní kulturní památka selský dvůr U Matoušů v Plzni-Bolevci – projekt „Rok na vsi“: Základní parametry projektu

Název: „Selský dvůr U Matoušů v Plzni-Bolevci – Rok na vsi“

Žadatel/příjemce: Národní památkový ústav, ÚPS
v Českých Budějovicích

Registrační číslo: CZ.06.3.33/0.0/0.0/15_015/0000328

Stav: ukončené, ve fázi udržitelnosti

Doba trvání projektu: 8. 2. 2016 – 17. 3. 2021

Celkové způsobilé výdaje projektu: 48 551 927,69 Kč
vč. DPH (z toho podíl EU 33 540 726,78 Kč, podíl
státního rozpočtu 5 918 951,79 Kč, zdroje zřizovatele –
Ministerstva kultury: 4 266 352,00 Kč, nezpůsobilé výdaje
– vlastní zdroje NPÚ: 4 826 048,37 Kč)

Zdroje financování: Evropský fond pro regionální rozvoj
85 %, státní rozpočet 15 %

Operační program: Integrovaný regionální operační
program pro období 2014–2020

Prioritní osa: 3 – Dobrá správa území a zefektivnění
veřejných institucí

Specifický cíl: 3.1 – Zefektivnění prezentace, posílení
ochrany a rozvoje kulturního dědictví

Investiční priorita: 6c – Zachování, ochrana, propagace
a rozvoj přírodního a kulturního dědictví

Výzva: č. 13 – Revitalizace vybraných památek

Projektant: Masák & Partner památky s. r. o.

Odborný památkový garant: Mgr. Karel Foud (NPÚ,
ÚOP v Plzni) ve spolupráci s PhDr. Pavlem Burešem
(NPÚ, GnŘ)

Technický dozor investora: INGEM, a. s. zastoupený
Ing. Petrem Aubrechtem

Zhotovitel stavební části: BOLID M, s. r. o.

Koordinátor BOZP: Ing. Ivan Černý

Archeologický dohled při realizaci projektu:
Mgr. Linda Foster a PhDr. Filip Kasl (NPÚ, ÚOP v Plzni)

Kurátor expozice: Mgr. Ladislav Švadlena

Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1, stav po obnově. Snímek vlevo zachycuje pohled od jihovýchodu přes dvůr na objekt chlévů a obytné stavení, obrázek vpravo pak pohled opačným směrem přes zápraží obytného domu na sýpku a stodolu (zleva). (Foto M. Kolloušský, 2021)

„Rok na vsi“: Koncepce návštěvního provozu

MARTIN KOLOVSKÝ

V letech 2014–2020 proběhla realizace projektu s názvem *Rok na vsi*, podpořeného z Integrovaného regionálního operačního programu, jehož obsahem byla kompletní revitalizace národní kulturní památky selského dvora U Matoušů v Plzni-Bolevci a jeho zpřístupnění veřejnosti. Kromě stavebních, restaurátorských a konzervačních prací v exteriérech i interiérech stavby byla realizována také obnova mobiliáře. Tato významná památka lidového stavitelství představuje dnes významný příklad stavebního vývoje vesnické architektury posledních tří století (obr. 1).

Součástí celkové obnovy dvora byla rovněž instalace expozic. Jejich myšlenka byla pojata v celkovém konceptu venkovské usedlosti, a tak návštěvníci mohou kromě obytného stavení, kde je prezentováno bydlení selské rodiny v době na přelomu 19. a 20. století, navštívit i stodolu s expozicí zemědělských strojů a sýpku, v níž je představena pomyslná cesta obilí z pole až na střeche.

Při návštěvě areálu usedlosti budou návštěvníci obeznámeni s jejím někdejší každodenním během, životem a bydlením hospodáře, s prací na poli a také koloběhem hospodářského roku a vším, co s ním souviselo. Ve stájích vzniklo návštěvnícké centrum, obsahující kromě hygienického zázemí i multifunkční výstavní prostor určený pro pořádání sezónních tematických výstav (obr. 2). Zároveň zde zájemci mohou zhlédnout krátké filmy o obnově selského dvora, výrobě lidových krojů pro expozici v obytném stavení nebo sérii historických fotografií Bolevce a okolí. Stodola původně sloužila k mlácení obilí a uskladnění slámy. Na její využití navazuje i expozice zemědělských strojů. Obsahuje malé ruční mlátičky, i ty na parní pohon, dále čistící fukary na obilí, tzv. fofry, nebo žebřinový vůz. Zajímavým exponátem je i zde vystavené původní vodovodní potrubí, nalezené ve studni na dvoře statku, jež bylo vyzdvihnuto a ošetřeno konzervačním způsobem. Sýpka byla určena pro skladování úrody, tedy

Obr. 1. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Obytné stavení po obnově. Pohled ze dvora. (Foto K. Foud, 2020)

Obr. 2. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Obnovený interiér stájí s výstavou k obnově usedlosti. Stav interiéru před obnovou zachycuje v tomto sborníku obr. 5 u příspěvku K. Fouda „Rok na vsi“: Záchrana a obnova selského dvora. (Foto M. Kolovský, 2021)

Obr. 3. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Zahrada usedlosti po obnově. (Foto M. Kolovský, 2021)

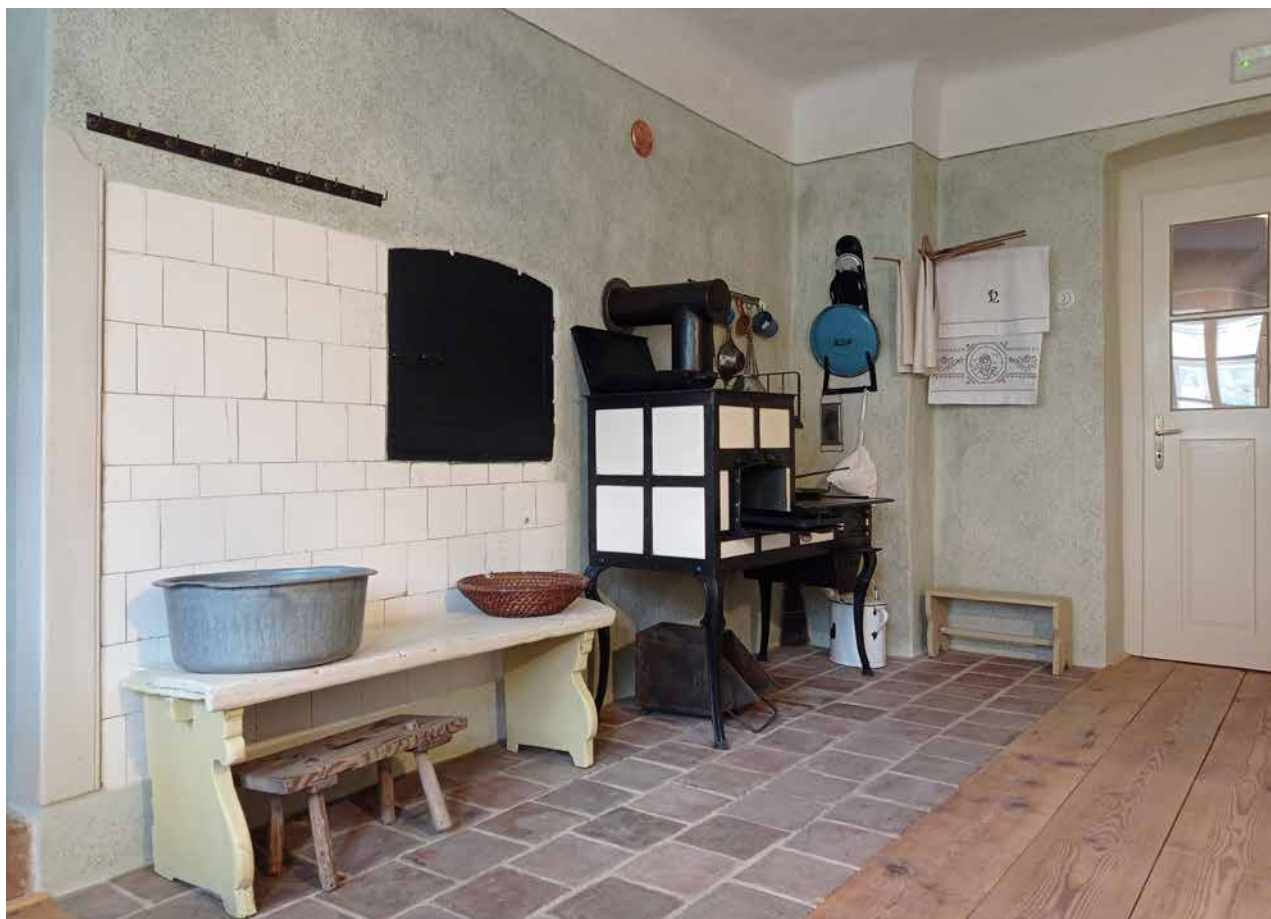

Obr. 4. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Interiér kuchyně s instalovaným mobiliářem z počátku 20. století. (Foto M. Kolovský, 2021)

obilného zrna, a protože to bylo největší bohatství hospodáře, býval tento objekt často první zamykatelnou budovou usedlosti. Odkazem na původní účel stavby je expozice *Cesta obilí*. Ta prezentuje neoddělitelnost statku od polnosti a celý hospodářský rok, začínající orbou a vláčením pole a pokračující přes setí, kosení, svážení a mlácení

obilí až k jeho zpracování na došky, které se také uplatnily na pokrytí střechy při obnově obytného stavení.

Na dvůr navazuje zahrada (obr. 3). V ní byl postupně rekultivován ovocný sad, jehož základ tvoří hrušně, třešně, švestky a jabloně. Zahrada je doplněna záhony s bylinkami a rostlinami, které našly uplatnění v kuchyni nebo

Obr. 5. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Dvířka sázecího otvoru chlebové pece v kuchyni. Stav před obnovou viz obr. 6 u příspěvku L. Foster a F. Kasla „Rok na vsi“: Archeologický výzkum selského dvora. (Foto M. Kolovský, 2021)

lidovém léčitelství. Je zde možno nalézt rebarboru, mátu, meduňku, šalvěj, ale i křen, kozlík, oman pravý nebo andělika. Na rohu sýpky roste majestátní exemplář keře klokoče, kterému byla přisuzována magická moc. Z jeho plodů se vyráběly růžence, náhrdelníky a náramky.

Hlavní budovou usedlosti je jistě obytné stavení v čele dvora. Tradičně dvougenerační dům dává prostor prezentovat jak starší etapu venkovského bydlení z druhé poloviny 19. století, tak mladší etapu z počátku 20. století. V přední světnici se světničkou je instalovaný soubor malovaného nábytku a tzv. svatý kout s koutní skříní na ukládání cenností a denních potřeb. Dominantou světnice je pak pár slavnostního lidového oděvu z Plzeňska – konkrétně kroj ženatého muže a vdané ženy. Kuchyně se spíží komorou (obr. 4) a zadní světnice již zastupují ukázkou bydlení z počátku 20. století. V kuchyni se nachází chlebová pec, která zasahuje až do prostoru zadní světnice (obr. 5). Zde návštěvníci mohou poznávat některé

exponáty, které si pamatují z dob svého mládí z domácnosti svých babiček a dědečků. Interiéry věrně přibližují způsob života našich předků nejen jejich vlastním řešením včetně odpovídajících výmaleb, ale i prostřednictvím drobných předmětů každodenní potřeby, jako jsou souprava na holení, kalamáře, modlitební knížky nebo osobní růžence.

Stálé expozice budou doplňovat různé akce, představující tradiční liturgický i hospodářský rok v pravidelném koloběhu. Návštěvník tak pozná tradice, zvyky, ale i typické činnosti, které se k danému období vztahovaly, a to od masopustu přes Velikonoce, Svatodušní svátky, dožínky, Svatohavelské posvícení až k adventu a Vánocům. Nabídku akcí doplní i vzdělávací a zábavné workshopy pro školní skupiny nebo rodiny. Děti si budou moci vyzkoušet mlátit obilí cepy, stavět panáky ze snopů, prát prádlo na valše v neckách, nebo třeba i řezat listovou pilou, tzv. břichatkou.

Autor

Ing. arch. Martin Kolovský

správce objektu / kastelán

Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, správa selského dvora U Matoušů v Plzni-Bolevci
tel.: 775 857 844, e-mail: kolovsky.martin@npu.cz

„Rok na vsi“: Archeologický výzkum selského dvora

LINDA FOSTER – FILIP KASL

V rámci obnovy selského dvora čp. 1 U Matoušů v Plzni-Bolevci byla realizace stavebních terénních prací archeologicky zajištěna dohledem ze strany oddělení archeologie plzeňského pracoviště Národního památkového ústavu, při kterém byly operativně dokumentovány různé historické konstrukce a nálezové situace.¹

Vzhledem k celkovému rozsahu prací probíhaly stavební zásahy ve všech částech usedlosti. Nejstarší vrstvy

zachytil výkop pro statické zajištění severozápadního nároží obytného stavení v roce 2011. V této lokaci byl terén novodobě navýšen o 40 až 60 cm od povrchu rozšířeného základu obvodových zdí. Bylo zjištěno, že nároží poklesává

¹ FOSTER, L.: *Plzeň 1 – Bolevec – venkovská usedlost čp. 1, Bolevecká návěs 3, Archeologický dozor 2011.*

Obr. 1. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Výkop u severovýchodního nároží obytného stavení ozřejmil původní úroveň terénu a odhalil odrazník v nároží. (Foto L. Foster, 2011)

Obr. 2. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Fragменты ужитковых nádob a zlomek komorového kachle s čelní stěnou s motivem lilie (datován do 15. století) z vrstvy před výstavbou obytného stavení. (Foto L. Foster, 2021)

Obr. 3. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. V profilu výkopu mezi obytným stavením a nárožím stájí byla zjištěna dlažba z valounů (snad z 18. století). Pohled od východu. (Foto L. Foster, 2019)

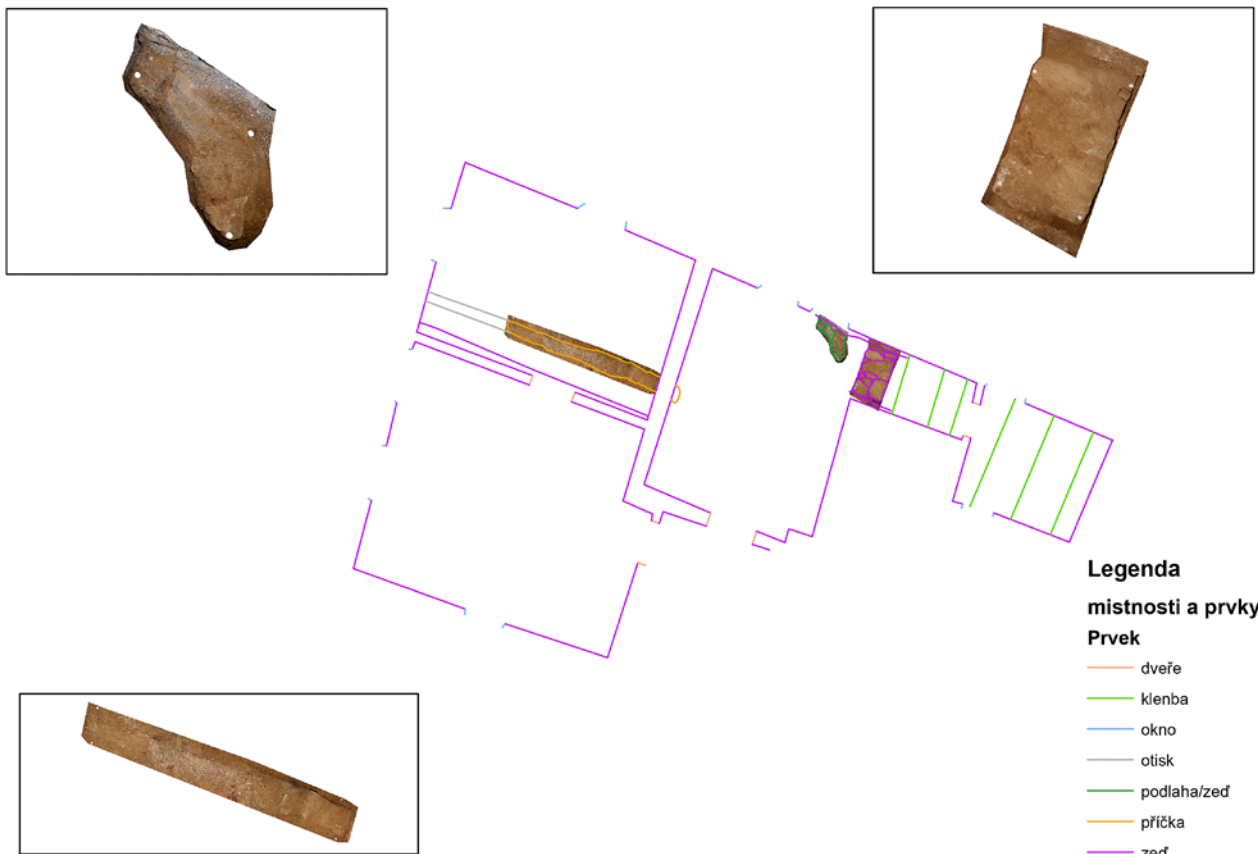

Obr. 4. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Dřevěné potrubí nalezené ve studni, které je nyní po konzervaci součástí expozice. (Foto F. Kasl, 2020)

do sníženiny po toku někdejší vodoteče. Geologické podloží se nachází v hloubce cca 1,30 m pod dnešním terénem (cca 2 m pod spodním okrajem pasparty okna na západní stěně; obr. 1). Vodoteč se zahlbovala do šedorezavého podložního jílu s hranou ve vzdálenosti asi 1,5 m jižně od nároží. Bývalé potoční koryto vyplnila šedohnědá kompaktní hlína s uhlíky a zlomky keramiky z 15. století. Jedná se o fragmenty uživatelských nádob a zlomek komorového kachle s částí reliéfně zdobené čelní stěny s motivem lilie (obr. 2). Na vyrovnaný povrch po bývalé vodoteči pak byly v 18. století položeny základy dnešního stavení. V nároží domu byl odhalen pískovcový odrazník, do té doby zcela skrytý pod povrchem terénu. Na severní straně domu překvapila mělce uložená základová spára jen 40 až 50 cm pod rozšířeným základem, tj. asi 1 m pod úroveň terénu v roce 2011. Pod „drnem“ se dochoval okapní žlab vyskládaný z říčních valounů. Na opačné straně domu byla před vstupem do obytného stavení zjištěna starší dlažba z valounů uložených do písku, v návaznosti na rozšířený základ obvodové zdiv hloubce 86 cm pod prahem. Zlomky keramiky z 18. století ve vrstvách pod ní svědčí pro příslušnost dlažby ke staršímu stavení, nahrazenému později stávajícím objektem. Dlažba z valounů pokračovala i před průčelím stájí asi v hloubce 40 cm, kde však zanikla promícháním s hrubou kamenitou sutí (obr. 3). V rámci pokládání sítě v prostoru dvora bylo ve vzdálenosti 9 m od průčelí chlévů odhaleno křížení kamenných kanálků. Kanály byly vedeny v prodloužení linie od studny

Obr. 5. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Zaměření nálezu dělicí příčky mezi hlavní světnicí a zadní místností v tzv. zadní světnici a nálezu kamenných základů původní východní zdi pozdější kuchyně. (Zpracovali J. Hrubý a F. Kasl, 2020)

Obr. 6. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Nález kamenných základů východní zdi v severovýchodním rohu pozdější kuchyně. (Foto F. Kasl, 2020)

k prostřednímu vstupu do chlévů ve směru k západu, severu a jihu. Nacházely se 70 cm pod úroveň terénu a byly vyzděné z pískovce a kryté pískovcovými bloky. Přes malou vnitřní výšku (30 cm) a šířku (cca 24 cm) jsou kanály doposud čisté, jen s minimálním bahnitým sedimentem na dně z oblázků. V prostoru dvora byl dále proveden průzkum již nepoužívané studně, ve které se podařilo objevit dřevěné potrubí (obr. 4). Jeho těleso bylo konzervováno a je součástí expozice.

V interiéru obytného stavení byla v tzv. zadní světnici (severozápadní místnost) zjištěna původní dělicí příčka mezi hlavní světnicí a zadní místností (obr. 5). Původní světnice byla tedy rozlehlejší, což se projevuje rovněž současnou dělicí zdí, která přiléhá k obvodové stěně v těsné

blízkosti středního okna, zatímco v minulosti přiléhala dělicí příčka přesně v polovině mezi okny. V jihovýchodním rohu světnice se cihlová dlažba dochovala na čtvercové ploše o straně cca 1,5 m. V rámci interpretace lze tuto podlahovou krytinu považovat jako dodatečnou úpravu související pravděpodobně s umývacím koutem. O jiném členění vnitřku domu svědčí nález kamenných základů východní zdi o šířce cca 0,8 m v severovýchodním rohu pozdější kuchyně (viz obr. 5, obr. 6). Ze zásypu, vytěženého při opravě kleneb komor hospodářské části domu, se podařilo získat pozoruhodný soubor keramiky z 18. století. Kromě zlomků hrnců, džbánů, talíře a hluboké misky se dochovaly tři kompletní menší pohárky – lékárenské nádobky na masti (obr. 7).

Obr. 7. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. V interiéru hospodářské části domu byly nalezeny fragmenty keramiky z 18. století včetně lékárenských nádobek. (Foto L. Foster, 2021)

Obr. 8. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Starší valounová dlažba v interiéru stáje byla později nahrazena dlažbou cihlovou. (Foto F. Kasl, 2019)

Další interiérové nálezy byly učiněny ve stáji. V jižní místnosti objektu se podařilo objevit prvotní kamennou dlažbu, která se původně nacházela zřejmě v rozsahu celé místnosti a později byla nahrazena cihlovou dlažbou, s výjimkou dokumentované partie valounové dlažby (obr. 8). Velkou stáj odvodňoval kamenný zděný kanál překrytý rozměrnými kameny, odhalený ve střední části objektu (obr. 9). Vnitřek o výšce 33 cm z poloviny zaplňuje bahnitý sediment. Kanál směřoval od západní stěny mírně šikmo k východní stěně. Další průběh kanálku či návaznost na kanalizaci objevenou ve dvoře se nepodařilo ověřit.

V objektu stodoly došlo k odhalení podezdívky podpěrných sloupů v průjezdu. Tato souvislá zděná konstrukce respektovala komunikaci průjezdu.

Další terénní zásahy byly realizované v zahradě. Archeologické zjištění přineslo zejména vyhloubení výkopů pro usazení sloupků oplocení na jižní hranici pozemku. Jejich provedením však došlo k porušení dalšího, již nepoužívaného kamenného kanálku, jenž patrně původně odváděl srážkovou vodu ze střechy sousedící západní stodoly vedlejší usedlosti. Kamenný kanálek je umístěn pod terénem přesně v průběhu současného nového plotu.

Ačkoliv terénní výkopy probíhaly v areálu selského dvora v poměrně velké míře, archeologická zjištění jsou skromná a představují pouze několik omezených dokladů

Obr. 9. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Nález kamenného zděného kanálu ve velké stáji. (Foto L. Foster, 2019)

o jeho vývoji v minulosti. Zajímavým zjištěním je objev původního koryta vodoteče, které bylo zavezeno koncem 15. století a je pravděpodobnou příčinou statické poruchy nároží obytného domu. Existenci toku na severní straně statku potvrzují „splachové“ vrstvy, zjištěné ve výkopech v severním sousedství statku. Na základě existence Boleveckého potoka (nyní vedeného v podzemním krytém korytě na jižní hranici usedlosti) tak lze dotčenou lokalitu považovat za jakýsi „poloostrův“. Ve hmotných nálezech převažuje novověká až recentní glazovaná keramika. Středověká keramika byla doložena pouze ve vrstvě, která předcházela založení severozápadního nároží dnešního obytného stavení v místě pravděpodobné vodoteče; jinde v areálu nebyly vrstvy z tohoto období nalezeny. Samostatnou kapitolou by mohla být zjištění týkající se kanalizace, vznikající (a postupně zanikající) na různých místech dvora. Ta se vedle novodobých betonových konstrukcí (kterým nebyla v této zprávě věnována pozornost) dodnes dochovala v podobě výše popsaných funkčních zděných kamenných kanálků.

Nepublikované zprávy

FOSTER, Linda: *Plzeň 1 – Bolevec – venkovská usedlost čp. 1, Bolevecká náves 3, Archeologický dozor 2011*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2013. Nálezová zpráva. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, archeologické oddělení.

Autoři

Mgr. Linda Foster
archeoložka, vedoucí oddělení archeologie
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni
tel.: 724 663 699, e-mail: foster.linda@npu.cz

PhDr. Filip Kasl
archeolog
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni
tel.: 778 481 084, e-mail: kasl.filip@npu.cz

„Rok na vsi“: Záchrana a obnova dvora

KAREL FOUĐ

Ves Bolevec

Původně samostatná ves Bolevec,¹ dnes součást katastrálního území statutárního města Plzeň a městského obvodu Plzeň 1, je situovaná zhruba 4 km severně od středověkého jádra Plzně. Bolevec (v minulosti též *Volevec*, *Olevec*, *Bollewetz* či *Bolewec*) se v písemných pramenech poprvé připomíná k roku 1382. Roku 1460 ves zakoupilo město Plzeň (za 200 kop grošů a 20 kop grošů ročního úroku), a to především kvůli záměru založit v lokalitě několik rybníků. Na počátku dvacátých let 20. století měl Bolevec přes 2 500 obyvatel. Roku 1942 došlo k připojení vsi k městu Plzeň; v té době zde bylo k pobytu přihlášeno kolem 6 000 lidí. Historickou zástavbu vsi reprezentuje Bolevecská návěs, která na rozdíl od zbývajících stavebního fondu unikla demolicí v souvislosti s budováním panelového sídliště Bolevec v období sedmdesátých až osmdesátých let 20. století. Díky úsilí místních patriotů a včasnému poznání památkových, stavebně historických a urbanistických hodnot jádra obce se podařilo zástavbu návsi

uchránit a zachovat. Od roku 1995 je centrum vsi plošně památkově chráněno jako vesnická památková zóna Bolevec (obr. 1).

¹ Více o historii Bolevce např. BĚLOHLÁVEK, M.: *Plzeňská předměstí*, s. 19–23. JANEČEK, M. et al.: *Bolevec a okolí*. ČECHURA, J. et al.: *Bolevec, 630 let*. DRNEK, J.; BRACHTEL, O.: *Za Malickou branou, Příběh a historie prvního obvodu města Plzně*. BERNHARDT, T.; MAZNÝ, P.; FLACHS, P.: *Městský obvod Plzeň 1*, s. 87–97. BERANOVÁ, S. et al.: *Od starého Bolevce k městskému obvodu Plzeň 1, Ve fotografiích a vzpomínkách*. FOUĐ, K.: *Plzeňsko 1880–1950*, s. 7–8. ŠKABRADA, J.: *Nejstarší objekty, zjištěné stavebně historickým průzkumem Božkova a Bolevce*. FOUĐ, K.: *Pozdně středověký špýchar v Plzni-Bolevci*. FOUĐ, K.; KAREL, T.: *Lidová architektura, Okres Plzeň-město*, s. 54–56. FOUĐ, K.; KAREL, T.: *Vesnické památkové rezervace a zóny, krajinné památkové zóny v Plzeňském kraji*, s. 36–38. DOBRÁ, H.: *Přeměna příměstské vsi Bolevec na bytové zázemí průmyslové Plzně (1800–1910)*. GLOSER, H.: *Plzeň-Bolevec, Zapojení bývalé zemědělské obce do nově budovaného obytného souboru*.

Obr. 1. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Pohled z návsi. (Foto K. Foud, 2021)

Historie a stavební vývoj statku U Matoušů

Součástí historického jádra Bolevce je mimořádně cenný selský dvůr čp. 1 zvaný U Matoušů.² Je situován na jihovýchodním okraji návsi. V čele dvora stojí rozlehlé obytné stavení, na které navazují dvě zděné klenuté brány, západní a severní. Jihozápadní stranu statku vymezují chlévy a stáje, na straně jižní leží rozměrná stodola. Při východní straně dvora stojí sýpka a prostor mezi obytným stavením a sýpkou zaujímá dřevěná kolna. V prostoru dvora poblíž stodoly byla vyhloubena studna. Součástí usedlosti je i nevelká zahrada, sousedící se sýpkou a stodolou od východu

Obr. 2. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Stavení usedlosti čp. 1 na snímku pořízeném roku 1902, v popředí s Vojtěchem Rájem a jeho rodinou. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni, reprodukce)

Obr. 3. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Pohled ze dvora na obytné stavení. (Foto Jan Gryc, 1968)

a jihu. Původně byla rozlehlejší a zasahovala až do prostoru dnešní Studentské ulice.

Statek se v historických pramenech objevuje poprvé k roku 1635, kdy jej od města Plzně na splátky kupuje Matouš Wieszl (též Vicl) za 400 kop míšeňských grošů. Dvůr, tehdy zvaný Weysovský, byl pustý, bez oken, kamen, zemědělského náčiní a dobytka. Po Matoušově smrti splácela hospodářství až do konce 17. století jeho žena. Od Matouše Wieszla, syna zesnulého hospodáře, koupil dvůr Jan Krásný, který ho později prodal rodině Pechmannů. V držení tohoto rodu setrval statek po celé 18. století. Při prvním sčítání domů v letech 1770–1771 dvůr obdržel popisné číslo 1. Roku 1800 koupil statek od Dominika Pechmanna bolevecký rychtář Vojtěch Mauer, který dvůr posléze opravil a rozšířil. V roce 1809 přestavěl původní obytné stavení, přičemž ze staršího objektu zůstaly zachovány přinejmenším roubené stěny přední světnice. Roku 1833 vznikly při jihozápadní straně dvora podélné chlévy a stáje. Při východní straně dvora stál již roku 1839 nespalný objekt shodného půdorysu jako stávající sýpka, avšak dendrochronologický průzkum krovu klade vznik konstrukce až do období druhé poloviny čtyřicátých let 19. století. Lze tudíž předpokládat, že v té době mohl být objekt sýpky přestavěn nebo upravován. Jako nespalná byla stabilním katastrem klasifikována k roku 1839 také stodola ležící v linii jižní strany dvora. Nově byly rovněž vystavěny brány – západní (1834) a severní (1830). Vojtěchův syn František Mauer pokračoval v přestavbě

² Více o statku např. RYŠAVÝ, V.: *Plzeň-Bolevec, Statek čp. 1 na návsi – dějiny*. FOUĐ, K.: *Zemědělská usedlost „U Matoušů“ č. p. 1 v Plzni-Bolevci*. FOUĐ, K.: *Plzeň-Bolevec, Selský dvůr čp. 1 U Matoušů, Národní kulturní památka*.

Obr. 4. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Obytné stavení, průhled ze zadní světnice do síně. (Foto K. Foud, 2020)

a modernizaci dvora. Vyčlenil také část zahrady ležící východně od sýpky pro svého nejstaršího syna Martina (jenž pojal za ženu Annu Pechmannovou z boleveckého statku čp. 3), kde byla následně vyzdvižena menší usedlost

(zanikla během demolic spojených s výstavbou sídliště ve 20. století). V období druhé poloviny 19. století patrně nedošlo k žádným zásadnějším změnám podoby dvora (obr. 2). Roku 1925 proběhla přestavba stodoly, spočívající mimo jiné v jejím rozdělení na část s mlatem (západní díl stavby) a kolnu/vozovnu pro zemědělské stroje (východní díl). Zřejmě o něco dříve proběhla modernizace chlévů a stájí, které získaly nové stropy – segmentové klenbičky sklenuté do ocelových nosníků. Adaptační zásahy se dotkly i obytného domu, kde byl upraven do současné podoby přinejmenším blok někdejší černé kuchyně. Statek po Vojtěchu Mauerovi pak zdědil jeho stejnojmenný syn a následně vnučka Marie Magdaléna. Ta však hospodařila po sňatku s Vojtěchem Raisem z boleveckého dvora čp. 19 na statku Raisovy rodiny. Roku 1929 tak převedla dvůr na své tři dcery.

Na statku se hospodařilo tradičním způsobem až do chvíle, kdy byl po nástupu komunistického režimu v únoru 1948 tehdejšími vlastníky zabaven, kolektivizován a přeměněn na vepřín. Dramaticky dolehla doba znárodnění také na jednu z dcer Marie Magdalény, Barboru, která ve dvoře bydlela. V roce 1952 byla zatčena a ve vykonstruovaném procesu odsouzena k trestu smrti. Ten jí byl nakonec změněn na osmnáct let vězení (propuštěna byla předčasně v roce 1956). Perzekuce rodiny tím ale neskončila. Barbořin synovec PhDr. Karel Škrábek utekl před komunistickým pronásledováním na Západ, odkud se po několika letech vrátil, aby mohl pečovat o svoji nemocnou matku. Byl však zatčen a uvězněn; k jeho propuštění došlo až v roce 1966. Na boleveckém statku, kde v tu dobu hospodařilo tamní jednotné zemědělské družstvo, pak bydlel až do své smrti v roce 2002. Mezitím proběhla v devadesátých letech restituce majetku a dvůr byl vrácen potomkům původních vlastníků (obr. 3).

Obr. 5. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Interiér chlévů v roce 2005. (Foto K. Foud)

Obr. 6. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Stodola s dřevěnou přístavbou, kde vzniklo zázemí pro aktivitu objektu. (Foto K. Foud, 2021)

Obr. 7. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Sýpka, pohled ze dvora, stav před opravou. (Foto K. Foud, 2019)

Obnova statku

V průběhu čtyř desetiletí, kdy selský dvůr čp. 1 U Matoušů využívalo JZD Bolevec, nebyly v jeho areálu prováděny žádné významnější stavební zásahy, ale ani údržba. Od osmdesátých let minulého století sice existovala studie, zabývající se obnovou dvora pro potřeby Českého svazu ochránců přírody, ta ale nebyla realizována. Technický stav budov v devadesátých letech 20. století byl tristní (obr. 4, 5). Došková krytina stavení na mnoha místech chyběla a jen díky aktivistům, např. členům Sboru dobrovolných hasičů Plzeň-Bolevec, byly díry ve střeše zakrývány alespoň plechem ze sudů. Chlévy byly doslova vyhospodařené, plně odpadu a hnojiva. Paradoxně však absence novodobých stavebních zásahů znamenala konzervaci výjimečně dochovaných stavebně historických a architektonických kvalit dvora až do současnosti. Památková hodnota – zejména obytného domu – je natolik výrazná, že celý dvůr získal v červenci 2008 statut národní kulturní památky.³

První kroky vedoucí k záchraně nejvíce poškozených staveb ve dvoře byly podniknuty ještě před restitucí majetku. Opravován byl např. krov obytného stavení. Rozebrána a opětovně sestavena musela být část povalových stropů, které srážková voda poničila natolik, že místy došlo k jejich samovolné destrukci. Došková krytina, která se na střeše stavení dochovala místy skutečně torzálně až do devadesátých let 20. století, byla sejmuta a nahrazena provizorní krytinou – lepenkou pokládanou na prkenné bednění. Obnovovány byly trámové překlady stříšek bran, opravoval se chlívek u západní brány a částečnou rekonstrukcí prošlo i dřevěné schodiště u stavení.

Krátce po roce 2002 se majitelé (restituenti) rozhodli dvůr prodat městu Plzeň s podmínkou, že bude obnoven a zpřístupněn veřejnosti. K prodeji došlo již v roce 2004, samotný převod majetku na stát, resp. Ministerstvo kultury a Národní památkový ústav (NPÚ), byl dokončen až v roce 2007. V letech 2007–2008 byl již pod správou NPÚ, územního odborného pracoviště v Plzni, obnoven krov stájí a chlévů. Následně byl obnoven střešní plášť z tašek bobrovek, včetně rekonstrukce vikýřů typu volského oka. V období let 2010–2018 se opravy dočkala krovová konstrukce a střešní plášť stodoly, opravovalo se schodiště do sklepa a také

Obr. 8. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Sýpka, pohled ze dvora, stav po obnově. (Foto K. Foud, 2021)

komory v přízemí hospodářské části stavení. Odstraněno bylo betonové hnojiště, zřízené za JZD Bolevec v ploše dvora. Před rokem 2015 byl statek U Matoušů v Plzni-Boleveci delimitací převeden na územní památkovou správu NPÚ se sídlem v Českých Budějovicích. Zde také vznikl projekt obnovy statku nazvaný *Rok na vsi*. Po čase se podařilo zajistit spolufinancování akce prostřednictvím Integrovaného regionálního operačního programu (IROP). Projektovou dokumentaci obnovy dvora zpracovala firma Masák & Partner, s. r. o., stavebně historický průzkum dvora realizoval Ateliér historické architektury Ing. Jan Anderle.

Celková obnova areálu dvora, srovnatelná svojí náročností snad jen se samotnou výstavbou či přestavbou budov usedlosti v období první poloviny 19. století, byla zahájena v létě 2019. K dokončení prací došlo v lednu 2021, slavnostní ukončení akce obnovy proběhlo v létě téhož roku. Obnova dvora si vyžádala náklady ve výši přibližně 42 miliónů korun. Stavební obnovou dvora byla na základě výběrového řízení pověřena firma BOLID M, s. r. o. Stavební práce řídili pánové Lukáš Havlík a Ing. Jan Kasa. Mnohé práce byly prostřednictvím firmy BOLID M zadávány subdodavatelům, např. opravou oken stavení byla pověřena

³ Nařízení vlády č. 170/2008 Sb. ze dne 28. dubna 2008 o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky.

Obr. 9. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Interiér sýpky po obnově. (Foto K. Foud, 2021)

firma Truhlářství Zajda. Restaurátorské práce, které se plným právem soustředily především na obytné stavení, realizovala firma Terrigena Art, s. r. o. v čele s MgA. Václavem Štochlem a Mgr. Marcelem Hronem.

Stavební obnově jednotlivých staveb předcházelo zřízení plynovodní, vodovodní a kanalizační přípojky, resp. rozvodů v ploše dvora tak, jak to vyžadovalo zaměření a funkce objektů. Souběžně se prováděl archeologický průzkum plochy dvora, který mimo jiné poodhalil existenci několika patrně odvodňovacích kanálků.

Rozsáhlejší stavební úpravy proběhly ve stájích, do kterých bylo vloženo sociální zázemí pro návštěvníky. Chlévy zůstaly ve své podstatě zachovány, bylo ale třeba obnovit zdivo, podlahu a klenby. V průběhu stavebních prací na

Obr. 10. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Obytné stavení, restaurovaná výmalba komory za zadní světnicí. (Foto K. Foud, 2021)

objektu byl na dochovaném kamenném klasicistním ostění okénka objeven letopočet 1833. Protože ostatní okenní otvory objektu chlévů a stájí byly degradovány dřívějšími nevhodnými úpravami včetně odstranění kamenného ostění, přistoupilo se k jejich rekonstrukci. Jedno z okének

Obr. 11. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Na srubové stěně zadní komory se dochovaly hliněné omítky, které byly zachovány a doplněny. Stejně bylo přistupováno i u omítek vápenných. (Foto K. Foud, 2020)

Obr. 12. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Restaurování vstupních dveří, stav v průběhu prací. (Foto K. Foud, 2020)

bylo po vzoru z roku 1833 obohaceno tesaným vročením 2020. Do nejjižněji situované části stavby bylo vloženo dřevěné schodiště do podkroví, kde vznikl prostorný depozitář. Upravován byl také povrch a niveleta *rejničky* (úzké uličky) mezi chlévy a stavením sousedního dvora čp. 2. Nevhodně provedené zpevnění terénu zde spolu s absencí okapných žlabů a svodů způsobovalo doslova enormní zamokření stavby. Tomu také následně odpovídal rozsah sanačních prací.

Adaptována byla také část stodoly, konkrétně díl s vyzovnou (východní část budovy), kde vzniklo zázemí pro správu objektu. Zřízeny zde byly jak kanceláře a další provozní prostory, např. toalety nebo malá kuchyňka pro personál. Do podkroví zde byly vloženy dva inspekční pokoje, každý se samostatným sociálním zařízením. Ke stavbě byla od jihu připojena dřevěná přístavba, která bude sloužit ke vzdělávací činnosti a dalším aktivitám tohoto státního památkového objektu (obr. 6). Trámková konstrukce jejích stěn byla z vnější strany bedněna svíslé kladenými prkny, aby byl navozen vzhled hospodářské stavby. Samotná stodola zůstala zachována bez podstatnějších změn, upravoval se mlat, zřídila elektroinstalace a rehabilitována byla také fasáda. Střešní plášť spolu s krovem byl opraven již před zahájením celkové rekonstrukce stavby.

Sýpka stojící v linii východní strany dvora byla opravena bez výraznějších stavebních zásahů. Asi nejpodstatnější změnou byla obnova vikýřů typu volského oka, proběhla však i stabilizace zdiva jižního štítu, rehabilitace

architektonických fasádních článků a úprava schodiště v interiéru (obr. 7, 8, 9).

Nejvíce restaurátorských zásahů v rámci dvora U Matoušů si vyžádalo obytné stavení. Předcházeli jim restaurátorský průzkum, kterým byla pověřena firma Terrigena Art, s. r. o. Ten prokázal, že jak fasáda, tak interiérové omítky jsou kryté mnoha vrstvami vápenných, případně hlinkových nátěrů, počínaje přírodním vápnem přes okry až po modrou barvu. Interiéry byly vyzdobeny rozličnými malbami, zhotovenými jak válečky, tak šablonami. Pozornost zaujaly především nálezy v malé komoře za zadní světnicí, kde byl objeven modrý dekor na bílém pozadí (obr. 10). Průzkumem odhalené historické nátěry povrchů stěn v domě, ať již monochromní nebo dekorativní, byly dobrým výchozím bodem pro stanovení finální podoby interiéru. Technický stav omítek byl bohužel na mnoha místech velmi špatný, přesto byla vyvinuta snaha o jejich maximální zachování. Povalové stropy (přední světnice a světnička, zadní světnice, komory) nebo srubové stěny (část přední světnice, zadní komora) byly opatřeny hliněnými omítkami (formou doplnění), naproti tomu zděné konstrukce byly kryty omítkami čistě vápennými (obr. 11). Protože stavení, v plném rozsahu určené k prezentaci historické architektury a dobových interiérů, nevyžadovalo žádné novodobé úpravy jako např. rozvody vody apod., nebylo třeba zbytečně zasahovat do omítek, zdiva, popř. stropů. Prováděny byly pouze práce spojené se zajištěním systémů ochrany majetku a s elektrorozvody (světla, zásuvkové okruhy). Větší stavební zásah však vyžadovaly opravy povalových stropů a podlah. Stropy byly na mnoha místech poškozené zatékáním srážkové vody, povaly lokálně vykazovaly známky dožití či dokonce byly živnou půdou pro dřevokaznou houbu. Ta se projevovala také v prkenných podlahách, především v přední světnici. Jak obě světnice, tak i světnička získaly po obnově prkenné podlahy z druhotně použitého materiálu. Zcela nová podlaha z pálených topinek (cihlová půdní dlažba) byla položena v síni, která byla dříve opatřena novodobou neprodyšnou keramickou dlažbou. Repasí prošly všechny interiérové dveře, opraveno bylo jejich kování, zámky, a u některých byly obnoveny i nátěry (obr. 12).

Vedle opravy výplní stavebních otvorů (okna, dveře) nebo restaurování výmalb, případně jejich rekonstrukce, vzbudila největší pozornost odborné i laické veřejnosti pokládka nové střešní krytiny ze slaměných došek na střeše obytného stavení. Tohoto nelehkého úkolu se ujala firma Františka Pavlici z Hroznové Lhoty. Dle sdělení tohoto odborníka se jednalo o jeho doposud nejrozsáhlejší realizaci obnovy střešního pláště ze slámy (obr. 13). Obnově doškové krytiny předcházela oprava krovu, která zahrnovala protézování trámů, případně výměnu řady krokvic, a to i těch, které byly do stavby vloženy při poslední, poměrně nedávnejší opravě. Stav krovu odpovídal dlouhodobému zatékání, dílem se na technickém stavu dřeva podepsalo i působení dřevokazného hmyzu. Nově použité latě byly hoblovány tak, aby u nich byl navozen dojem ručního opracování. Došky byly na krov pokládány shodně s řešením, které na objektu přetrvávalo až do devadesátých let 20. století, kdy bylo nutné původní krytinu pro dožití sejmut a provizorně nahradit. Hřeben střechy byl pokryt drny, resp. pásy travního koberce, došky byly na okapových hranách zastřiženy

Obr. 13. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Pohled ze dvora na obytné stavení, stav před zahájením obnovovacích prací. (Foto K. Foud, 2007)

Obr. 14. Plzeň-Bolevec, selský statek U Matoušů čp. 1. Pokládka doškové krytiny střechy obytného stavení. Pohled ze dvora. (Foto K. Foud, 2020)

a v ploše „učesány“. Návratem slaměných došků stavba získala pro ni tolik typický vzhled, známý od konce 19. století až po devadesátá léta následujícího věku (obr. 14).

Oprava se, kromě velkých staveb jako je stavení, chlévy se stájemi, stodola nebo sýpka, týkala i dřevěné kolny při severní bráně, dřevěného suchého záchodu nebo drobného chlívku při západní bráně. Ten byl nakonec upraven na pokladnu, a to zejména pro svou výhodnou polohu, umožňující obsluhu monitorovat pohyb návštěvníků po areálu. Původně se umístění pokladny předpokládalo v prostoru stáji, ale v průběhu obnovy areálu se tento záměr ukázal jako provozně nevhodný. Chlívek byl upraven tak, že v exteriéru v zásadě odpovídá předešlé situaci, kromě zřízení nezbytného obslužného okénka na boku stavby. Celkovou obnovou prošel i dřevěný suchý záchod, stojící v koutě dvora, třebaže projekt s jeho zachováním zprvu nepočítal. Opraveno bylo také kamenné roubení studny, vykopané v ploše dvora poblíž stodoly. Plocha celého dvora byla po odstranění navážek stabilizována geotextilií a poté pokryta vrstvou propustné zeminy.

Byla také provedena oprava obou bran, západní i severní. Kamenné portály bran byly restaurovány, vrata truhlářsky opravena a rehabilitovány byly i jejich fasády.

Samostatnou kapitolu představuje revitalizace zahrady, ležící východně od sýpky a jižně od stodoly. Několik

přestárých a pěstebně neperspektivních ovocných stromů bylo pokáceno. Nahradila je nová výsadba, odpovídající druhové skladbě vyskytující se v sadech selských dvorů na Plzeňsku. V ose trativodu, který odvodnil dvůr a stavby, které ho vymezují, byl v ploše zahrady zřízen zemní rezervoár na dešťovou vodu. Ta bude sloužit k zalévání zahrady – sadu a záhonů s bylinkami, zeleninou i okrasnými květinami. Při severní a východní straně zahrady došlo k založení záhonů a obnovou prošel i travní kryt. Při jižní straně zahrady (za stodolou) byl natažen provizorní plot z drátěného pletiva, které bude do budoucna nahrazeno dřevěným plaňkovým plotem. Otázkou zůstává prozatím jen čistě teoretická možnost posunutí celého plotu jižním směrem až k severnímu chodníku sousedící Studentské ulice, čímž by statek získal zpět alespoň část svého historického majetku a rozlohy.

Opravou dvora U Matoušů v Plzni-Bolevci byl dokončen proces, ideově nastíněný již v osmdesátých letech 20. století. Veřejnosti byl dvůr slavnostně zpřístupněn v červnu roku 2021. V létě pak obnovou statku přiblížila fotografická výstava, uspořádaná v prostorách sídla Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni.⁴

⁴ Dostupné online na <https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Vystavy>.

Literatura

- BĚLOHLÁVEK, Miloslav: *Plzeňská předměstí*. Plzeň, Nava, 1997.
- BERANOVÁ, Simona et al.: *Od starého Bolevce k městskému obvodu Plzeň 1, Ve fotografiích a vzpomínkách*. Plzeň, Sdružení boleveckých rodáků, 2007.
- BERNHARDT, Tomáš; MAZNÝ, Petr; FLACHS, Petr: *Městský obvod Plzeň 1. Roudná, Lochotín, Košutka, Bolevec, Vinice, Bílá Hora*. Plzeň, Starý most, 2018.
- ČECHURA, Jaroslav et al.: *Bolevec, 630 let*. Plzeň, Sdružení boleveckých rodáků, 2012.
- DOBŘÁ, Hana: Přeměna příměstské vsi Bolevec na bytové zázemí průmyslové Plzně (1800–1910). *Český lid*. 1986, roč. 73, č. 3, s. 136–142.
- DRNEK, Jan; BRACHTEL, Oto: *Za Malickou branou, Příběh a historie prvního obvodu města Plzně*. Plzeň, Občanské sdružení Street, 2018.
- FOUD, Karel: *Plzeň-Bolevec, Selský dvůr čp. 1 U Matoušů, Národní kulturní památka*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2014.
- FOUD, Karel: *Plzeňsko 1880–1950. Plasko, Kralovicko, Rokycansko, Blovice, Nepomucko, Přeštice*. Plzeň, Starý most, 2002.
- FOUD, Karel: Pozdní středověký špýchar v Plzni-Bolevci. *Zprávy památkové péče*. 1995, roč. 55, č. 7, s. 248–249.
- FOUD, Karel: *Zemědělská usedlost „U Matoušů“ č. p. 1 v Plzni-Bolevci*. Plzeň, Sdružení boleveckých rodáků, 2008.
- FOUD, Karel; KAREL, Tomáš: *Lidová architektura, Okres Plzeň-město*. Plzeň, Památkový ústav v Plzni, 1998.
- FOUD, Karel; KAREL, Tomáš: *Vesnické památkové rezervace a zóny, krajinné památkové zóny v Plzeňském kraji*. Plzeň, Plzeňský kraj, 2004.
- GLOSER, Hynek: Plzeň-Bolevec, Zapojení bývalé zemědělské obce do nově budovaného obytného souboru. *Architektura ČSR*. 1982, roč. 41, č. 1, s. 6–7.
- JANEČEK, Miloslav et al.: *Bolevec a okolí, Městské obvody Plzeň 1 a Plzeň 7 – Radčice, části Chotíkova, Ledec, Záluží, Třemošné, Zruč a Senec*. Plzeň, Starý most; Sdružení boleveckých rodáků, 2001.
- Narizení vlády č. 170/2008 Sb. ze dne 28. dubna 2008 o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky*.
- RYŠAVÝ, Vratislav: *Plzeň-Bolevec, Statek čp. 1 na návsi – dějiny*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2006. Stavebně historický průzkum a archivní rešerše. O 037-4-24924. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- ŠKABRADA, Jiří: Nejstarší objekty, zjištěné stavebně historickým průzkumem Božkova a Bolevce. In *Archaeologia historica*. 4. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost, 1979, s. 175–191.

Autor

Mgr. Karel Foud

památkář, odborný územní garant a specialista
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni
tel. 606 657 787, e-mail: foud.karel@npu.cz

ZPRÁVY

Další zprávy

100 let archeologie v areálu kláštera Plasy

MARCELA WALDMANNOVÁ

Dne 19. srpna 2020 jednala odborná komise o aktuálních výzkumech archeologického oddělení plzeňského pracoviště Národní památkového ústavu v areálu bývalého cisterciáckého kláštera Plasy (obr. 1). Zasedání komise se uskutečnilo na den přesně sto let od historicky prvního setkání komitétu k zdejším „vykopávkám“, vedeným historikem umění a archeologem dr. Antonínem Friedlem (1890–1975).

Shodou okolností se výzkumná sezóna roku 2020 přibližila ke dvěma výkopům provedeným v roce 1920; jeden byl situován před klášterní sýpkou s patrovou kaplí (slovy Friedla „v okrsku kaple Královské“) a druhý u pozůstatků zaniklé románské kaple sv. Bartoloměje při severním transeptu klášterní baziliky Nanebevzetí Panny Marie.

Účely Friedlových výzkumů byly čistě badatelské, kdy se v návaznosti na svou dizertační práci snažil ozřejmit některé detaily stavebního vývoje klášterní baziliky a také podobu tradované královské rezidence u patrové kaple. Zápis z jednání tehdejší komise byl publikován,¹ takže se můžeme dočíst o výsledcích výzkumu, interpretaci nálezů a odborných stanoviscích a doporučeních účastníků komise. Bohužel se zároveň jedná o jediný ucelený výstup z výzkumu. Naprosto poplatně své době zajímaly Friedla zejména zděné konstrukce, na jejichž dohledání byly výkopy cíleny.

V průběhu následujících sta let, které dělí Friedlovy výzkumy od současnosti, bylo v areálu někdejšího kláštera provedeno nejméně padesát dalších archeologických akcí různého rozsahu. Jejich naprostá většina se odehrála v posledních třiceti letech v souvislosti s probíhající postupnou revitalizací této cenné památky. Původně uzavřený klášter cisterciáků je dnes vlastnický rozdělen mezi čtyři subjekty a archeologické výzkumy jsou zde prováděny různými oprávněnými organizacemi. Pro tu část areálu, kterou spravuje Národní památkový ústav, zajišťuje výzkumy zpravidla archeologické oddělení Národní památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni. Dlouhodobým cílem pracoviště je shromažďovat informace o plaských archeologických výzkumech, realizovaných i ostatními organizacemi, do tzv. archeologického atlasu.² Udržení kontinuity ve vzájemném předávání výsledků archeologického bádání je žádoucí z důvodu bližšího a postupně se prohlubujícího poznání lokality, a to jak za účelem získávání nových poznatků v oblasti stavebního vývoje areálu, tak i jako prostředku k vyloučení případného rizika poškození možných nálezových situací stavebními zásahy či terénními úpravami.

Současné výzkumy jsou vedeny převážně jako tzv. záchranné, což znamená, že jejich potřeba je vždy vyvolána konkrétním stavebním záměrem. Lepší variantou, kterou se v posledních letech daří v Plasích stále častěji uplatňovat, je v případě rozsáhlejších stavebních záměrů zahrnout do předprojektové přípravy zjišťovací sondy. Na základě jejich vyhodnocení jsou pak předem dány limity pro

projektování i realizaci zamýšleného zásahu tak, aby zohlednily případné cenné situace a nedošlo k nečekaným komplikacím až v době vlastní realizace stavebních prací z důvodu náhlého nálezu. Ale ani tento přístup není ideální kvůli samotné podstatě archeologie. Sondáží zachycujeme pouhý zlomek rozsáhlejších souvislostí; nahlížíme do již zaniklé situace, detailu nebo na fragment, přičemž tyto nálezy mohou být interpretovány několika způsoby. Nežrídka se stává, že nálezy učiněné o metr dále celou situaci – a tudíž interpretaci – zcela změní.

Čistě badatelsky zaměřené výzkumy, financované na vrub vědeckovýzkumné instituce či z dotačního titulu, v lokalitě již neprobíhají. To je možná v případě Plas vzhledem k preferovanému rekonstrukčnímu konceptu památkové péče na škodu. Tento koncept je totiž postupně naplňován obnovou členění kláštera do funkčních zón³ a zjišťovací archeologické sondy jsou zadávány za účelem dohledávání stavebních konstrukcí, jež tyto části areálu určovaly. Dnešní archeologie zná totiž oproti době působení A. Friedla mnohem lépe limity svého oboru. Interpretace nálezové situace na základě sondy, vedené pouze na korunu zdi, není zdaleka tak jednoznačná. Zpravidla se následně odhalí složitější vývoj, který není možné v případě omezeného rozsahu sondáže jednoznačně vysvětlit – rozšířením výzkumu se obvykle poznatek zkomplikuje.

V okamžiku, kdy rekonstrukční přístupy v památkové péči začínou spoléhat na archeologii jako na výchozí prostředek pro určení charakteru a rozsahu navazujících stavebních zásahů, mohou nastat komplikace s dopadem na

1 O výzkumech publikoval Friedl stručnou zprávu. FRIEDL, Antonín: Archeologické badání na Hůrce u Plzně a u klášterního kostela v Plasech. *Památky archeologické*. 1921, díl 32, seš. č. 3 a 4, s. 262–269.

2 Atlas vznikl v rámci institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace (DKRVO) v roce 2017. Na rok 2023 je plánována jeho aktualizace. WALDMANNOVÁ Marcela; SEDLÁKOVÁ, Žaneta; FOSTER, Linda: *Archeologický atlas, Klášter Plasy, Prostorová identifikace archeologických výzkumů a dalších terénních zásahů v areálu NKP klášter Plasy v letech 1920–2016* [online]. [Plzeň], Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2017 [cit. 2021-09-13]. Dostupné z WWW: <<https://iispp.npu.cz/mis/public/searchDocument.htm?search=archeologick%C3%BD+atlas+kl%C3%A1%C5%A1ter+Plasy>>. SOKOL, Petr; WALDMANNOVÁ, Marcela; FOSTER, Linda: Archeologické atlasy památkových objektů, Prostorová identifikace terénních zásahů v památkových areálech. *Zprávy památkové péče*. 2018, roč. 78, č. 6, s. 657–665.

3 CHUDÁREK, Zdeněk: Obnova vstupního klášterního nádvoří v Plasích a nová zjištění o jeho stavebních proměnách. In *Proměny plaského kláštera (1145–2015), Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 8.–9. října 2015 v Plasích*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2015, s. 7–20 [15–17].

Obr. 1. Plasy (okr. Plzeň-sever), klášter. Komise k výzkumům archeologického oddělení Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni na ploše před tzv. Královskou kaplí dne 19. srpna 2020. Jednání se uskutečnilo na den přesně sto let od setkání prvního odborného komitétu k vykopávkám A. Friedla. (Foto T. Kofroň, 2020)

finanční náročnost realizace. Zvažována a možná i upřednostňována by před tímto přístupem mohla být alternativa náznakové prezentace, jejímž účelem by bylo na základě analogií pouze vyznačit předpokládané trasy zděných konstrukcí na povrchu terénu, místo jejich skutečného fyzického dohledávání a jejich následné, byť jen částečné obnovy.

Podstatné je, že i díky archeologii pokročilo poznání středověké podoby areálu od dob badatelských počátků Antonína Friedla mílovými kroky. Už jen současné oborové požadavky na exkavaci a dokumentaci by měly být zárukou uchování informace o nálezové situaci, která vykopáním, i když formou archeologického výzkumu, navždy

zaniká. Zároveň je dnes čím dál častější mezioborová spolupráce, která umožňuje co nejkomplexnější pojetí vyhodnocování výzkumů (archeobotanika, archeozoologie, antropologie, radiouhlíkové datování, technologické analýzy materiálů a další). Prostřednictvím jednání odborných komisí, doplňováním archeologického atlasu a pro obor podstatnou otevřenou diskuzí nad nálezovými situacemi je zajištěno sdílení výsledků výzkumů. Výhledovým cílem by měla být lépe provázaná koncepce obnovy klášterního areálu s archeologií, s dopadem na volbu vhodných metod a rozsahu archeologických výzkumů, a to za účasti všech zástupců ostatních oprávněných archeologických organizací působících v areálu kláštera.

Autor

Mgr. Marcela Waldmannová
archeoložka

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni
tel.: 606 666 418, e-mail: waldmannova.marcela@npu.cz

Síla vzoru

PAVEL VLČEK

Publikování dvou prací pražského rodáka Johanna Philippa Joendla¹ lze považovat za mezník ve vývoji zemědělského stavitelství v Čechách.² Zvláště významný vliv měla jeho druhá kniha *Unterricht in der Land-Baukunst überhaupt und bezüglich auf Privat- und Gemeindegäude in Landstädten, Marktflecken und Dörfern*, kterou vydal v roce 1840, a to souběžně i česky v překladu Jana Nepomuka Štěpánka. Teprve však druhé vydání z roku 1865,³ které opětovně vyšlo v letech 1874 a 1889, bylo všeobecně přístupné a mělo vlastně platnost učebnice. Toto vydání s názvem *J. P. Jöndlovo poučení o stavitelství pozemním, které dle potřeby času a pokroku vědy uspořádali a rozšířili Josef Niklas a Frant. Šanda* má pro nás význam zásluhou šesti tabulek „v barvotisku“. Ve vlastním textu, který se na straně 364 týká *Kapliček na zvonění klekání*, se o výstavbě kaplí mnoho nedovíme: „V každém místě na venku, kde kostel se zvonící není, mají aspoň zvonky na klekání, často ovšem dosti chudobné, pouze na rasoše atd.; často mívají ale také pořádné kapličky, kamž i obraz svatého zavěšují, ježž v tom místě obzvláště ctí. An k vystavení takového domečku celá obec přispívá, může snadno na hezký způsob postavena býti, kdežto

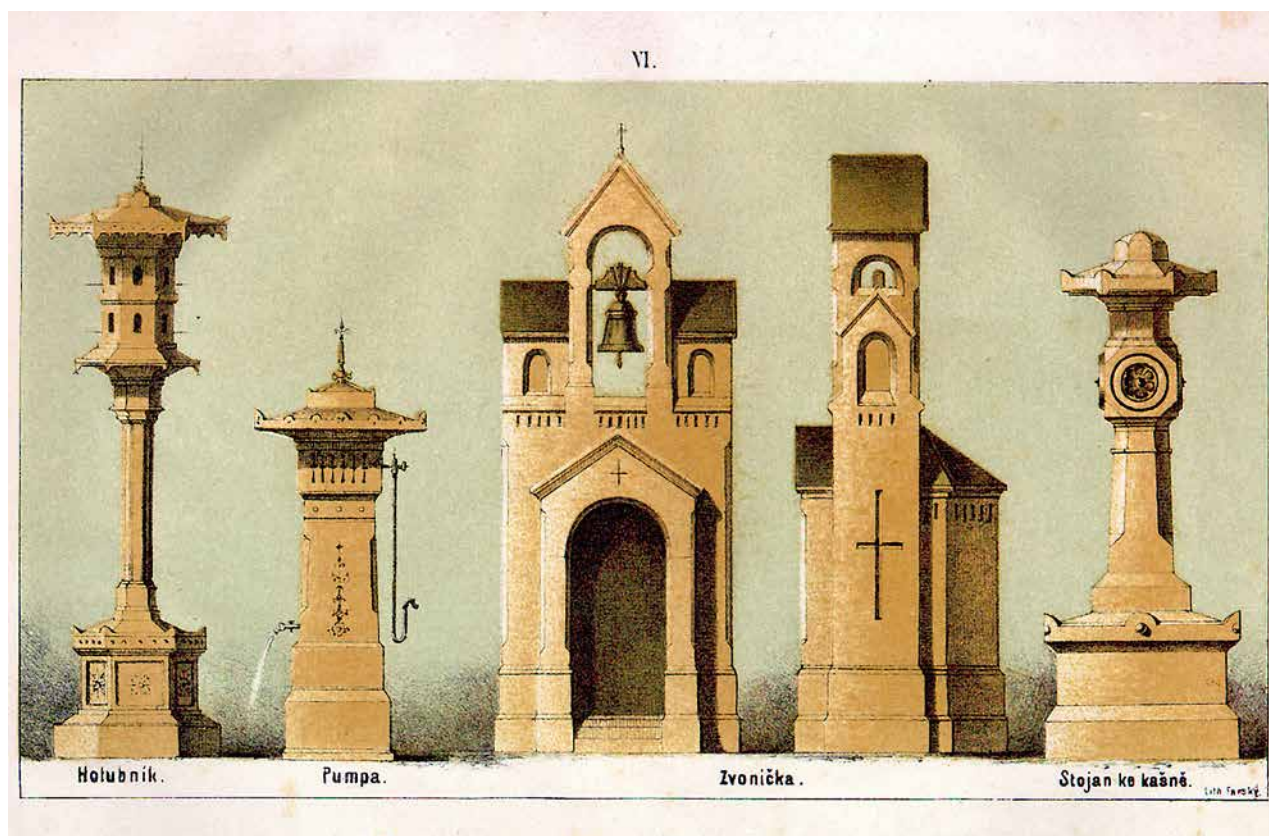
pak i obci k ozdobě jest a o lásce k pořádku a o nábožné mysli obyvatelů svědčí.“ Právě taková hezky postavená kaplička se objevuje na barvotiskové příloze, na barevné litografii známého tiskaře Josefa Farského⁴ (obr. 1). O autorství tohoto návrhu se můžeme jen dohadovat. O spoluautorovi upravené publikace Františku Šandovi je známo, že od roku 1850 studoval na pražské polytechnice a v roce 1854 byl jmenován asistentem kreslení na pražské vyšší reálce a je autorem několika odborných

1 Johann Philipp Joendl (* 3. 11. 1782 Praha – † 5. 6. 1870 Vídeň), vystudoval pražskou polytechniku a úzce spolupracoval jako adjunkt s prvním profesorem tohoto ústavu, Georgem Fischerm. Blíže viz VLČEK, Pavel et al.: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, Academia, 2004, s. 288.

2 KRAMAŘÍK, Jaroslav: Z nejstarších návrhů na stavby venkovských budov v Čechách. *Český lid*. 1955, roč. 42, č. 5, s. 211.

3 JÖNDL, J. P.; NIKLAS, Josef (ed.); ŠANDA, František (ed.): *J. P. Jöndlovo poučení o stavitelství pozemním, které dle potřeby času a pokroku vědy uspořádali a rozšířili Josef Niklas a Frant. Šanda*. Praha, I. L. Kober, 1965.

Obr. 1. Barevná litografická příloha VI. (Převzato z Jöndl, J. P.; NIKLAS, J. (ed.); ŠANDA, F. (ed.): *J. P. Jöndlovo poučení o stavitelství pozemním, které dle potřeby času a pokroku vědy uspořádali a rozšířili Josef Niklas a Frant. Šanda*)

Obr. 2. Brodeslavy (okr. Plzeň-sever), kaplička, průčelí. (Foto P. Vlček, 2020)

Obr. 3. Brodeslavy, kaplička, celkový pohled. (Foto P. Vlček, 2020)

publikací.⁵ Josef Niklas⁶ absolvoval pražskou techniku, kde se posléze stal asistentem prof. Bernarda Grübera, pak učil na české reálce a v roce 1864 si zažádal o místo profesora na stolci pozemního stavitelství pražské polytechniky pro českou řeč, a jeho žádosti bylo vyhověno. Nedá se tedy určit, kdo byl autorem návrhu ideální kapličky (zvoničky).

Kapličky vycházející z toho návrhu nalezneme po celých Čechách a jejich vznik, pokud jsou datovány, lze zařadit do širokého období let 1866–1913. Objevíme je v okolí Prahy, v berounském, příbramském, kladenském, mělnickém, litoměřickém okrese, i na Pelhřimovsku, Chrudimsku a Královéhradecku, dokonce i na Ostravsku, ale to jistě není celkový výčet všech zvoniček tohoto typu. Od publikovaného originálu se tyto realizace mnohdy liší, i když základní skladbu zachovávají. Některé vzhled zjednodušují, jiné naopak přidávají dekorativní detaily, při nichž se ztrácí původně spíše novorománský vzhled. Nejblíže originálu ze zjištěných kapliček tohoto typu je stavba na návsi v Červeném Újezdu (okr. Praha-západ) a v Podlešíně (okr. Kladno),⁷ největší zjednodušení je patrné na kapli v Kordovsku (Sedlice, okr. Pelhřimov), Ctěnině (okr. Chrudim) a Libečově (Chyňava, okr. Beroun), zvýšenou členitost a další architektonické prvky, i když použité poněkud amatérsky, lze pozorovat na kapli v obci

Hostěnice u Brozan nad Ohří (okr. Litoměřice), která je datována nápisem do roku 1904. Další stavba tohoto typu se uplatnila ve Střížkově (dnes Praha 9). Zachoval se k ní kolorovaný plán z roku 1909, který podepsal a orazítkoval kobylišký stavitel Josef Pokorný. Stavba byla stejného roku

4 Josef Farský (* 7. 5. 1826 Praha – † 16. 12. 1889 Praha), tiskař a majitel polygrafického ústavu v Praze.

5 Např. *Měřictví a rejsování* (1861), *Měřické a perspektivné rejsování od ruky* (1862, 3. vydání 1867), *Měřictví pro vyšší třídy středních škol a k soukromé potřebě* (1869); společně s prof. Niklasem kromě *Jöndlovo dílo O stavitelství pozemním* (1864) ještě *Staviteleské slohy* (1865). V roce 1877 vyšla jeho učebnice *Deskriptivní geometrie pro vyšší školy reálné*. In FOLTA, Jaroslav; ŠÍŠMA, Pavel: František Šanda. In *Významní matematici v českých zemích* [online]. Brno, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Ústav matematiky a statistiky, 2003 [cit. 2021-11-05]. Dostupné z WWW: <https://web.math.muni.cz/biografie/frantisek_sanda.html>.

6 Josef Niklas (* 11. 3. 1817 Volyně – † 9. 10. 1877 Praha) byl žákem prof. Karla Wiesenfelda na pražské polytechnice. Blíže viz VLČEK, P., c. d., s. 449–500.

7 Dnes již zaniklá kaple v Podlešíně byla postavena roku 1878. Nelze vyloučit, že také kaple v Červeném Újezdu vznikala – vzhledem k přesnosti, s jakou kopíruje vzor – v podobném čase.

Obr. 4. Hradecko (Kralovice, okr. Plzeň-sever), kaplička a požární zbrojnice, celkový pohled. (Foto P. Vlček, 2015)

i dokončena.⁸ Poslední zjištěnou kaplí tohoto typu byla kaplička Srdce Ježíšova, postavená v Blešně (okr. Hradec Králové) roku 1913.⁹ Proti předešlým kapličkám je tato robustnější a větší, jinak je u ní také vyřešeno zavěšení zvonku. Naopak nejstarší touto zjištěnou stavbou, pokud je datace do roku 1866 správná, je kaple v Michálkovicích (dnes součást Ostravy).¹⁰

Na severním Plzeňsku (v rámci území obce s rozšířenou působností Kralovice) byla vybudována hned dvojice kaplí tohoto typu. Starší, která je datována náním do roku 1877, byla vystavěna v Brodeslavech (obr. 2, 3). Pamětní kniha uvádí ke zmíněnému roku: „...stará dřevěná kaplička, která stála na místě, kde dnes stojí kovárna, a staví se pěkná zděná kaple se sochou sv. Prokopa“.¹¹ V soupise památek z padesátých let 20. století je kaplička popsána s břidlicovou střechou, interiér byl prázdný, s betonovou podlahou a byl využíván jako sběrna mléka.¹² Proti návrhu v *Poučení* se nejedná o výklenkovou, ale skutečnou kapli. Její architektura však byla při dodržení základních tvarů zjednodušena. Chybí jemnější členění vlastní zvoničky i vstupu, jehož zhotovení bylo pro venkovské zedníky

přece jen velmi náročné. Stavba je proti poměrně subtilnímu návrhu značně mohutná, což opět ukazuje na menší obratnost místních řemeslníků. Podobnou charakteristiku lze uvést i u druhé, podobné kaple v Hradecku u Kralovic, kterou nedokážeme datovat (obr. 4). Protože však druhá, zadní strana sloužila jako hasičská zbrojnice a místní hasičský dobrovolný sbor byl ustanoven roku 1895, musela kaplička (zvonice) vzniknout po tomto datu.¹³ Také tato stavba nahradila starou dřevěnou zvoničku. Pokud její podobu srovnáme se vzorem, je vidět nejen určité zjednodušení, ale také jistý slohový posun. Snad pod vlivem velice významných barokních staveb na severním Plzeňsku má tak kaple v Hradecku spíše novobarokní charakter (vzdutá římsa nad vchodem) než novorománský. Ten se ostatně vytratil i ze stavby v Brodeslavech.

Přestože se jednalo o vzor navržený poprvé v roce 1865 (v době romantického historismu), ještě i na počátku 20. století byl stále pro venkovské stavitele přitažlivý. Tradiční stavby vyžadovaly tradiční formy, navíc na konzervativním venkově bez odezvy nových architektonických trendů.

8 PRÍX, Dalibor et al.: *Umělecké památky Prahy, Velká Praha, M-Ž*. Praha, Academia, 2017, s. 695. (Heslo zpracovala Vendula Hnídková)

9 Tato kaple byla v roce 2015 zapsána jako nemovitá kulturní památka pod katalogovým číslem 1000004135 jako druhá stavba tohoto typu po kapli ve Střížkově, zapsané v roce 2012 pod katalogovým číslem 12739761. Nejnověji bylo zahájeno i řízení o prohlášení kostelíka v Michálkovicích.

10 Tento kostelík, sloužící dnes pravoslavné církvi jako chrám Narození přesváté Bohorodice, původně svěcený jako kostelík sv. Anny, se však proporcčně od našeho typu liší, tvoří vlastně průčelí menšího kostelíka, který mohl být i dodatečně přistavěn.

11 Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, *Pamětní kniha obce Brodeslavy*, s. 16. Dostupné též z WWW: <<https://www.portafontium.eu/chronicle/soap-ps/00013-obec-brodeslavy-1935-1937>> [cit. 2021-11-10].

12 NACHÁZEL, Jindřich: *Soupis památek obcí okresu Plasy*. [Plasy 1950–1952]. Citováno dle BUKAČOVÁ, Irena; FÁK, Jiří: *Paměť krajiny, Díl 4., Soupis drobných památek Chříčska a Kožlanska*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2009, s. 69.

13 Podle účetní knihy vydala obec za obilnění a ovrhnutí kaple, za vápno a cement, také za prkna na oltář. Dalším výdajem byla záloha panu Vebrovi (Bebrovi) za vystavení kůlny hasičské a zvonice 70 zl., zbytek byl doplacen 11. října 1895. Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, fond Archiv obce Hradecko, EL NAD č. 68, inv. č. 11, *Pokladní deník 1878–1918*. Dostupné též z WWW: <https://www.inventare.cz/pdf/soap-ps/soap-ps_ap0300_00068_ao-hradecko.pdf> [cit. 2011-11-29]. (Autor děkuje za doplňující informaci PhDr. Ireně Bukačové a Mgr. Jiřímu Křížovi.)

Autor

Prof. PhDr. Pavel Vlček

historik umění, vědecký pracovník oddělení
uměleckohistorické topografie
Ústav dějin umění Akademie věd ČR, v. v. i., Praha
tel.: 221 183 548, e-mail: vlcek@udu.cas.cz

Nemovitě kulturní památky v Plzeňském kraji prohlášené v letech 2016–2020

JANA BUKOVSKÁ

Rok 2016

V roce 2016 přibýlo v Plzeňském kraji dvacet jedna nových nemovitých kulturních památek a ve dvou případech došlo k rozšíření dosavadní památkové ochrany. V okrese Domažlice získalo statut kulturní památky dílo meziválečné architektury podle návrhu Hanuše Zápala,¹ budova bývalé Státní školy pro lesní hajné čp. 228 se zahradou a arboretem, nacházející se v Erbenově ulici v Domažlicích, dále bývalá renesanční, barokně upravená tvrz čp. 1 v Koutě na Šumavě a novogotická pohřební kaple rodiny Nicolai v osadě Prudice u Zahořan. V okrese Klatovy bylo prohlášeno osm kulturních památek: patrová školní budova čp. 118 z konce 19. století v Břežanech, žulová kašna s dekorativní výzdobou z roku 1856 v Hamrech na Šumavě, hranolová boží muka z doby před rokem 1800 v Hořákové u Běšin, unikátně dochovaná dehtářská pec ve Velkém Radkově u Rejštejna a bývalá klasicistní hájovna čp. 32 s hospodářským zázemím v Miřenicích u Nalžovských Hor, postavená před polovinou 19. století hraběcím rodem Taaffe. V Sušici získala památkovou ochranu dvojice budov bývalé sírkárny SOLO Sušice v Nádražní ulici; v ulici Dr. Ed. Beneše pak dva objekty – renesancí inspirovaná budova Masarykovy školy čp. 129 z počátku 20. století (dílo architekta Ladislava Skřivánka) a před ní umístěný Památník odboje. V Nezamyslicích došlo k rozšíření památkové ochrany areálu kostela Narození Panny Marie o budovu klasicizující márnice. Na jižním Plzeňsku přibýla kulturní památka v Holýšově, a sice komín bývalých skláren, upravený za druhé světové války na leteckou pozorovatelnu a po válce doplněný o památník zastřešených italských zajatců; dále pak židovský, kamennou zdí ohrazený hřbitov ve Štěnovicích, čítající bohatý soubor náhrobků především z 19. století. Na území města Plzně se stala památkou novorenesanční budova architekta Ladislava Skřivánka, Střední průmyslová škola stavební čp. 1585 na Chodském náměstí. Okres Plzeň-sever obohatily tři nové památky: pozdně barokní socha sv. Jana Nepomuckého v Hunčicích u Líšťan, návesní kaple se zvoničkou v osadě Kníže u Úlic a klasicistně upravený městský dům čp. 7 v Manětíně. V okrese Rokycany byl za kulturní památku jako příklad lidové architektury prohlášen venkovský dům čp. 14 s roubeným patrem a pavláčkou v Dobřívě; v Kařežu došlo k rozšíření památkové ochrany bývalé železniční stanice Zbiroh o dvojici drobných doprovodných technických objektů. Na Tachovsku byl památkový fond rozšířen o tři kamenosochařská díla: v osadě Lužná u Boru se jedná o vysoký kamenný kříž a sochu sv. Štěpána, jež pocházejí z dílny kameníka a lidového sochaře Georga Böhma, a v Pístově u Chodové Plané o barokní sochu sv. Jana Nepomuckého.

Rok 2017

Rok 2017 přinesl pro Plzeňský kraj celkem osm nových nemovitých kulturních památek a dvě změny spočívající v rozšíření památkové ochrany. V okrese Domažlice byla památkou prohlášena dvojice objektů situovaných v samotných Domažlicích, a sice novorenesanční městská radnice čp. 1 z let 1890–1893 a jako mimořádně cenný příklad historické předměstské zástavby původem barokní, v patře roubený městský dům čp. 58 na Hořejším Předměstí. V okrese Klatovy přibyl do seznamu kulturních památek bývalý dvorec čp. 2, pozdně středověká stavba v drobné lokalitě Vracov, jež je situována uprostřed lesů západně od Plánice. Na jižním Plzeňsku se stal kulturní památkou věžový vodojem v areálu Chlumčanských keramických závodů, židovský hřbitov v katastru obce Přeštice (jako jeden z nejmladších hřbitovů daného typu v regionu) a také došlo k rozšíření památkové ochrany bývalých železáren ve Dvorci u Nepomuka o další výrobní a hospodářské objekty. V okrese Plzeň-město byl prohlášen činžovní dům s mimořádně kvalitně řešeným průčelím čp. 1383 na Klatovské třídě, reprezentující přechod pozdně secesní architektury v modernu. Na severním Plzeňsku přibýla kulturní památka v obci Kunějovice – bývalá škola čp. 28 z roku 1926, jež je příkladem meziválečné realizace inspirované lidovou architekturou. V okrese Rokycany byla rozšířena dosavadní památková ochrana venkovské usedlosti čp. 16 v Dobřívě o unikátní roubenou stodolu. Na Tachovsku došlo k prohlášení hasičské zbrojnice v Bezdručicích, jedné z mála dochovaných technických staveb svého druhu v regionu.

Rok 2018

V roce 2018 získal Plzeňský kraj novou národní kulturní památku, jíž se stal barokní areál s kostelem Zvěstování Panny Marie v Mariánské Týnici (okr. Plzeň-sever).

Památkový fond Plzeňského kraje obohatilo v tomto roce osm nemovitých kulturních památek. V okrese Klatovy získala památkovou ochranu novobarokní hrobka horažďovického stavitele Václava Benedykta² u kostela sv. Maří Magdalény v Malém Boru a kaple sv. Barbory

1 DOMANICKÝ, Petr: *Hanuš Zápal, 1885–1964, Architekt Plzeňska*. Plzeň, Starý most; Západočeská galerie v Plzni, 2015, s. 109–110.

2 K hrobce podrobněji viz ČERVENKA, Vladimír; TUMA, David: Sepulkrální památky v areálu kostela v Malém Boru na Horažďovicku. In *Památky západních Čech*. 6–7. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2017, s. 80–83.

v Podlesí u Kašperských Hor, postavená na přelomu 17. a 18. století při zdejší sklárně. Na jižním Plzeňsku se stala památkou roubená sýpka v Neuměři (dříve součást usedlosti čp. 2), datovaná dendrochronologickým průzkumem do poloviny 18. století. V okrese Plzeň-sever byly prohlášeny čtyři kulturní památky. Jedná se o areál vodního mlýna čp. 38 v Ledcích, jehož dnešní podoba je výsledkem přestavby z osmdesátých let 19. století a který se kompletně dochoval i s mlecím zařízením v plně funkčním stavu. Na území vesnické památkové zóny Studená získala statut kulturní památky venkovská usedlost čp. 30 s chalupou čp. 19, zahrnující zděné i roubené stavby a dokládající přirozený vývoj usedlosti od počátku 19. století. Dále do seznamu přibily budova bývalé jednotřídní školy čp. 28 z let 1906–1908 v Jarově a kamenný smírčí kříž u Potvorova. Na Rokycansku se stala kulturní památkou roubená stodola u domu čp. 1 v Dobřívě, jejíž roubené konstrukce jsou datované do závěru 18. století.

Rok 2019

V roce 2019 bylo v Plzeňském kraji Ministerstvem kultury nově prohlášeno celkem šest nemovitých kulturních památek. V okrese Klatovy to byl židovský hřbitov v Horažďovicích, dále klasicistní dvojdom čp. 46 a 167 v areálu starého zámku v Chudenicích a také původně barokní fara čp. 43 v Železném Rudě, upravená do stávající podoby během 19. století. V okrese Plzeň-jih přibyla nová kulturní památka v Kasejovicích – menší kruhová cihlářská pec, která je zcela unikátní technickou památkou v rámci kraje, navíc dochovanou ve stavu, v jakém se nacházela po druhé světové válce před ukončením jejího provozu. V okrese Rokycany rozšířil seznam kulturních památek obloukový železobetonový silniční most z dvacátých let 20. století, klenoucí se přes řeku Berounku v Liblíně, a dále roubená venkovská usedlost čp. 9 ve Vejvanově.

Rok 2020

V roce 2020 bylo zařazeno na seznam nemovitých kulturních památek dalších jedenáct objektů či souborů a byla rozšířena památková ochrana pěti stávajících památek. Na Domažlicku se stal památkou lovecký altánek Kuchyňka v katastru obce Chocomyšl. V okrese Klatovy byla prohlášena za památku sloupová stodola v usedlosti čp. 21 v Křížovicích u Plánice s mimořádně hodnotným konstrukčním systémem *na kobylu* a dále soubor budov bývalého panského mlýna čp. 149 ve Švihově, situovaného v těsném sousedství středověkého vodního hradu. Na Klatovsku byla také rozšířena památková ochrana bývalého hradu v Janovicích nad Úhlavou na budovy v předhradí, konkrétně na obytný, původem renesanční objekt a mladší hospodářské stavby. V rámci zámeckého areálu v Nalžovských Horách se stal památkou pozdně barokní zámecký pivovar se sladovnou. Na jižním Plzeňsku přibily dvě nové památky: židovský hřbitov v Dolní Lukavici, založený již v polovině 17. století a obsahující bohatý soubor náhrobků barokního a klasicistního typu, a stavba menší nádražní vodárny v Kasejovicích, sloužící pro provoz

parních lokomotiv na trati Blatná–Nepomuk, s unikátně dochovaným technologickým vybavením. V historickém jádru města Plzně byla rozšířena památková ochrana městského domu čp. 193 v Prešovské ulici o objekt bývalé sladovny, která je v rámci města zcela mimořádná svou mírou dochování a autentickou vazbou na pravovárečný dům. Severní Plzeňsko získalo dvě nové památky: jednak patrový obytný dům čp. 24 v Chříči, střízlivou moderní meziválečnou architekturu ovlivněnou kubismem a funkcionalismem, jednak pozdně klasicistní venkovskou usedlost čp. 6 v Kůští u Města Touškova. Dále byla rozšířena památková ochrana z původního roubeného domu čp. 2 v Trnové (okr. Plzeň-sever) na celou venkovskou usedlost a v Ejpovicích (okr. Rokycany) se památkou staly všechny hospodářské budovy dosud jen částečně chráněné venkovské usedlosti čp. 2. V okrese Tachov byly prohlášeny čtyři nové památky: v rámci republiky unikátní budova bývalé šlikovské mincovny v Plané, postavená po roce 1628 a později upravená na pivovar, dále kubistický lázeňský dům Mír v Konstantinových Lázních, empírový kostel Navštívení Panny Marie v Nových Domicích u Rozvadova a také soubor hrobek a pamětních křížů na hřbitově ve Stříbře, které jsou kvalitními uměleckořemeslnými díly se vztahem k významným osobnostem města.

V roce 2020 bylo vyhlášeno ochranné pásmo nemovité kulturní památky hospodářského dvora Kalec nedaleko Žihle na severním Plzeňsku. Barokní zemědělský areál byl významnou součástí cisterciáckého kláštera v Plasích. K jeho výstavbě došlo za éry opata Eugena Tytla v letech 1715–1716. Autorství bývá nejčastěji připisováno Janu Blažejovi Santinimu-Aichelovi. Vynikající architektura dvora byla citlivě zasazena do krajiny v předem promyšlených prostorových vazbách a dvůr tak tvoří výraznou dominantu, uplatňující se při pohledech z blízkého i vzdálenějšího okolí a obohacující okolní kulturní krajinu.

O některých z výše uvedených památek nyní připojujeme podrobnější informace:

Mariánská Týnice (okr. Plzeň-sever), areál proboštví³

Proboštví plaského cisterciáckého kláštera v M. Týnici (obr. 1) bývalo kdysi nejvýznamnějším poutním místem na severním Plzeňsku. Areál vznikl postupně v období let 1711–1764, resp. 1777, podle architektonického návrhu Jana Blažeje Santiniho-Aichela. Jádrem kompozice areálu je centrální stavba kostela s kupolí a lucernou, na kterou na jihozápadní straně navazuje budova proboštví se spojovacím křídlem a dvěma hranolovými věžemi. Ke kostelu přiléhá dvojice symetricky řešených ambitů, přičemž východní, jenž nebyl v období vzniku areálu realizován, byl dle Santiniho konceptu dostavěn v letech 2017–2021. Kostel s ambity je významnou ukázkou středoevropské

³ Památka rejstř. č. ÚSKP 430 prohlášena národní kulturní památkou nařízením vlády ze dne 31. 1. 2018. Sídli zde Muzeum a galerie severního Plzeňska, zřizovatelem je Plzeňský kraj.

Obr. 1. Mariánská Týnice (okr. Plzeň-sever), proboštví. Pohled od jihozápadu. (Foto K. Foud, 2000)

sakrální architektury a vrcholným projevem myšlenky náboženských poutí v barokní éře. Celek představuje významnou pohledovou a ideovou dominantu okolní krajiny.

Dobřív (okr. Rokycany), venkovský dům čp. 14⁴

Patrová stavba (obr. 2) se nachází severovýchodně od návsí, při náhonu dobřívského hamru. Přízemí hospodářského charakteru je zděné, obytné patro tvoří roubená konstrukce s nárožními rybinovými spoji. Vstup do patra umožňuje vnější zděné schodiště, ústící na zahloubenou pavlač s bedněným zábradlím a dekorativně vyřezávanými sloupky. Oba štíty pod sedlovou, šindelem krytou střechou jsou opatřeny podlomenicí a bedněné svisle a klasovitě

Obr. 2. Dobřív (okr. Rokycany), venkovský dům čp. 14. Pohled od jihozápadu. (Foto S. Plešmíd, 2017)

skládanými prkny s krycími a dekorativně vyřezávanými lištami. Interiéry mají klasickou trojdílnou dispozici se vstupní síní a navazujícími plochostropými prostory. V pravé místnosti přízemí se dochovala výrazně silná čelní zeď, s největší pravděpodobností pozůstatek staršího objektu. V interiéru najdeme bohatý soubor dřevěných kasetových dveří s původními krabicovými zámky a kováním.

Klasicistní venkovský dům vznikl s největší pravděpodobností na místě starší technické budovy bývalých dobřívských hutí, snad drtírny rudy. Na tento možný původ poukazuje tloušťka zdiva v čelní stěně pravé části přízemí. Dle stavebně historického průzkumu obce lze vznik této budovy zařadit již do druhé poloviny 17. století, přičemž železárny v Dobřívě jsou poprvé písemně doloženy ještě o více než 150 let dříve. Budova je zachycena na císařském otisku stabilního katastru z roku 1839 jako „nespalná“, ve stávajícím půdorysu s výjimkou chybějícího severovýchodního nároží. Jedná se o jeden z mála tehdy stojících objektů podél cesty z obce k Hořejšímu hamru. V domě se v roce 1870 narodil pozdější plukovník František Beran (1870–1922), velitel československé vojenské jednotky na východním Slovensku, později velitel 30. pěšího pluku Aloise Jiráka ve Vysokém Mýtě a velitel brigády v Čáslavi. Objekt patří k nejvyšším představitelům lidové architektury v obci, díky níž bylo jádro Dobříva v roce 1995 vyhlášeno vesnickou památkovou zónou.⁵

4 Prohlášeno 22. 2. 2016. Rejstř. č. ÚSKP 105805/4. Soukromý vlastník.

5 VAJDIŠ, Jaroslav; ŠÍMOVÁ, Božena: *Dobřív, okres Rokycany, Stavebně historický průzkum a směrnice pro asanaci a rekonstrukci jádra obce*. Praha, Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1973. O 037-4-4246. T 037-4-9628. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni. – PEŠTA, Jan: *Encyklopedie českých vesnic*. 3. díl. *Západní Čechy*. Praha, Libri, 2005, s. 78.

Chlumčany (okr. Plzeň-jih), věžový vodojem⁶

Počátky keramických závodů v Chlumčanech se datují k roku 1873, kdy Gustav Oberreit objevil nedaleko Dnešic velké ložisko kvalitního bílého kaolinu. Původní závod byl v letech 1912–1914 rekonstruován, modernizován a rozšiřován a od roku 1912 nesl název Dobřanské kaolinové a šamotové závody. Věžový vodojem (obr. 3) byl postaven v rámci rozšíření výroby jako součást nově vzniklé továrny na dlaždice a obkládačky. Vodojem je kvalitním příkladem vodohospodářské stavby, realizované v pozdně secesním slohu firmou J. K. Rudolfa, a jedním z mála dochovaných věžových vodojemů na Plzeňsku, neboť pro jeho kopcovitý terén jsou tyto stavby poměrně netypické. Objekt o celkové výšce 40 metrů výrazně vystupuje nad okolní zástavbu továrních budov a je pohledovou dominantou celého okolí Chlumčan. Vodojem je kruhového půdorysu a sestává z vysokého dřívku z režného cihelného zdiva, který nese výrazně rozšířenou válcovou nádrž, krytou nízkou zvoncovitou střechou se štíhlou lucernou. Dřívák je členěn neomítaným kamenným soklem a v horní třetině zdobený hladce

Obr. 3. Chlumčany (okr. Plzeň-jih), věžový vodojem. Pohled od severozápadu. (Foto J. Bukovská, 2016)

omítanými svislými, pod nádrží obloučkovitě propojenými pásy. Plášť širšího válcového rezervoáru po obvodu člení jednoduchý pilastrový řád s pravidelně rozmístěnými obdélnými okny v plochých šambránách. Zvoncovitá střecha je opatřena čtveřicí pravidelně rozmístěných pětibokých vikýřů. V interiéru stoupá podél vnitřní stěny dřívku nakloněná betonová rampa s kovovým zábradlím až k rozšířené válcové nádrži s plechovým nýtovaným rezervoárem o objemu 92 m³. V objektu je dochováno některé další původní zařízení (kromě rezervoáru např. také potrubí s ventily).⁷

Jarov (okr. Plzeň-sever), budova bývalé jednotřídní školy čp. 28⁸

Bývalá školní budova (obr. 4) stojí na severozápadní straně návsi a nachází se na území vesnické památkové zóny Jarov. Byla postavena v letech 1904–1906 podle plánů plzeňského stavitele Ing. Antonína Müllera.⁹ Jedná se o přízemní zděnou budovu na obdélném půdorysu, s valbovou střechou. Fasády jsou členěné pravidelně rozmístěnými rozměrnými obdélnými okny (některé okenní osy jsou slepé) rámovanými jemně profilovanými šambránami s patkami a uchy, soklem obloženým lomovým kamenem a kvádrovými lizénami na nárožích a na hlavním, západním průčelí. K protilehlému průčelí přiléhá jednoramenné kamenné schodiště s pavlačí a zděný záchodový přístavek (suchá toaleta s původním dělením dispozice bedněnými přepážkami). Interiér je řešen jako příčný trojtrakt se střední průchozí chodbou, z ní je přístupná bývalá třída, zabírající celou jižní část. V severním traktu byl umístěn kabinet a byt učitele. Přízemí je plochostropé. V interiéru se dochoval bohatý soubor dvoukřídlých kazetových dveří a dosud funkční chlebová pec v suterénu. Jde o kvalitní příklad jednotřídní venkovské školní budovy z prvního desetiletí 20. století, dochované v autentickém stavu s původní dispozicí, řadou stavebních prvků a umělecko-řemeslných detailů (např. dveřní a okenní výplně včetně kování, dřevěné podlahy, dlažby, krovová konstrukce, unikátně dochované původní suché

6 Prohlášeno 31. 8. 2017. Rejstř. č. ÚSKP 106092. Soukromý vlastník.

7 *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. díl. H-O. Praha, Libri, 2002, s. 108–109. – BERAN, Lukáš et al.: *Industriální topografie, Průmyslová architektura a technické stavby, Plzeňský kraj*. Praha, ČVUT, 2013, str. 148–149. – Chlumčany, Vodový vodojem, stojící. In *Věžové vodojemny* [online]. [Praha, Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka], 2018–2021 [cit. 2021-11-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.vezovevodojemny.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=view&id=296>>.

8 Prohlášeno 26. 7. 2018. Rejstř. č. ÚSKP 106235. Vlastník: Obec Jarov.

9 Státní okresní archiv Plzeň-sever – Plasy, *Školní kronika obecné školy v Jarově. 1894–1940*. Dostupné též z WWW: <https://www.portafontium.eu/iipimage/30660217/soap-ps_00342_skola-jarov-1894-1940_0020> [cit. 2021-11-19]. – ROŽMBERSKÝ, Petr et. al.: *Ves Jarov a její okolí*. Plzeň, Ing. Petr Míkota, 2015.

Obr. 4. Jarov (okr. Plzeň-sever), budova bývalé jednotřídní školy čp. 28. Hlavní průčelí. (Foto S. Plešmid, 2016)

záchody). Objekt sloužil jako škola až do roku 1959; ve druhé polovině 20. století byly provedeny dílčí stavební úpravy.

Horáždovice (okr. Klatovy), nový židovský hřbitov¹⁰

Hřbitov (obr. 5) leží na severním okraji města, vpravo od silnice na Velký Bor. Je protáhlého, zhruba lichoběžníkového půdorysu, jenž je vymezen ohradní zdí z lomového kamene a cihel. Na západním okraji hřbitova stojí

přízemní zděný objekt bývalého hrobnického domku, který sloužil k náboženským úkonům a současně v něm byl umístěn byt hrobníka. Ve východní polovině hřbitova se nachází soubor čtyř set sedmi náhrobků, mezi nimiž převažují stély z průběhu 19. a počátku 20. století (nejstarší z roku 1832, nejmladší z roku 1942, resp. 1960). Jsou umístěny v rovnoběžných řadách směřujících od jihu k severu; líce náhrobků jsou otočené k západu.

Přibližně uprostřed hřbitova nalezneme další soubor náhrobků, čítající devadesát tři kamenných barokních stél z let 1659–1816, přenesených sem ze starého zrušeného hřbitova. Nejstarší čitelný náhrobek je datován do roku 1659; ostatní pocházejí rovněž z druhé poloviny 17. století a ze století následujícího. V roce 1993 zde byl nalezen unikátní dřevěný náhrobek s vyřezávanou ornamentikou, věnovaný dceři haličského rabína Mojžíše Arona Zalenfida; stéla z roku 1915 byla uložena do Západočeského muzea v Plzni. Na hřbitově se nacházejí kohanitské náhrobky s plastickým motivem žehnajících rukou a náhrobky levitské. Jde většinou o náhrobky učenců, slovných členů obce, členů pohřebního bratrstva *Chevera kadiša* nebo duchovně činných osob. Nápisů na náhrobcích jsou v hebrejštině, němčině i češtině, časté jsou náhrobky dvojjazyčné, unikátní je stéla s trojjazyčným česko-německo-hebrejským textem. V epitafech se používá jazyk talmudu, najdeme zde řadu kryptogramů, chronogramů a biblických narážek, čímž se tyto stély odlišují od náhrobků nového hřbitova.

¹⁰ Prohlášeno 7. 1. 2019. Rejstř. č. ÚSKP 106331. Vlastník: Federace židovských obcí v České republice.

Obr. 5. Horáždovice (okr. Klatovy), nový židovský hřbitov. (Foto D. Tuma, 2021)

Nový židovský hřbitov je nejvýznamnější památkou na židovskou komunitu na Prácheňsku a cennou připomínkou vývoje židovského osídlení, doloženého v Horažďovicích již od třicetileté války. Hřbitov byl založen na počátku 19. století, dále byl na přelomu 19. a 20. století rozšířen západním směrem a doplněn o stavbu hrobnického domku. Na novém hřbitově se pohřbívalo do roku 1939; soubor barokních náhrobků byl na hřbitov přenesen v devadesátých letech 20. století ze starého židovského hřbitova v Horažďovicích. Ten vznikl v Horažďovicích již v první polovině 17. století, poblíž synagogy v dnešní Prácheňské ulici v baště bývalých městských hradeb, a fungoval do počátku 19. století. Zlikvidován byl spolu s nedalekou synagogou ve druhé polovině 20. století. Nový židovský hřbitov Na Loretě je tak poslední připomínkou židovské komunity ve městě. Jde o cenný hřbitov s náhrobky barokního a klasicistního typu, významný jak z hlediska uměleckohistorického, tak i epigrafického.¹¹

Chocomyšl (okr. Domažlice), lovecký altán Kuchyňka¹²

Lovecký altán (obr. 6) je příkladem drobné stavby zahradního a krajinářského umění z počátku 19. století. Tvoří součást krajinářsky a urbanisticky cenného území, které po staletí ovlivňovalo především systematické hospodaření rodu Černínů z Chudenic. Lesní pavilon je situován v polesí Žďár, jihozápadně od Chudenic (stojí na katastru obce Chocomyšl a je proto, na rozdíl od klatovských Chudenic, lokalizován do okresu Domažlice), nedaleko empírového zámku Lázeň a na dohled od Kvapilových jezírek. Vznikl v roce 1825 jako odpočinkové místo v chudenickém polesí k využití při procházkách, lovech a jako venkovní kuchyně při loveckých akcích. Stavba byla původně označována jako Tereziina chýše, název Kuchyňka se začal používat až v první polovině 20. století. Jedná se o drobnou zděnou šestibokou stavbu krytou nízkou stanovou střechou. Přesahující střechu, chránící verandu s nízkým dřevěným zábradlím, podpírá šestice dřevěných sloupů. Vstup do altánu je opatřen dřevěnými kazetovými dveřmi s původním kováním. Proti vstupu je umístěno poměrně mohutné topeniště krbu s venkovní zděnou přístavbou, pocházející pravděpodobně z druhé poloviny 19. století. Interiér osvětlují vysoká obdélná okna v šambránách s venkovními dřevěnými okenicemi. Do dnešní doby se v objektu zachovala velká část původních prvků (truhlářské výplně oken a dveří včetně dobového kování, cihlová dlažba, otopný systém včetně konstrukce venkovního krbu, úschovný prostor pod podlahou, omítkové

Obr. 6. Chocomyšl (okr. Domažlice), lovecký altán Kuchyňka. Stav po celkové rekonstrukci. (Foto D. Tuma, 2017)

vrstvy a nátěry). Dlouhodobě neudržovaný objekt byl v roce 2017 kompletně zrekonstruován, přičemž v rámci obnovy došlo k odstranění mladšího dřevěného obkladu stěn ze štípaných větví a také rekonstrukci dřevěného zábradlí verandy.¹³

Podrobnější údaje k nově prohlášeným kulturním památkám včetně evidenčních údajů, jako jsou data prohlášení či rejstříková čísla, najdete v databázi *Památkový katalog* na webových stránkách Národního památkového ústavu.¹⁴

11 ROZKOŠNÁ, Blanka; JAKUBEC, Pavel: *Židovské památky Čech*. Brno, ERA, 2004, s. 145–146. FIEDLER, Jiří: *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha, Sefer, 1992. – Chewra – projekt Keshet [online]. [Ústí nad Labem, Hazkara, občanské sdružení, 2009–2021][cit. 2021-11-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.chewra.com>>. – BERAN, Pavel: *Zaniklé obce a projekty = Verschwundene Orte und Objekte* [online]. [Kláštepec nad Ohří, Pavel Beran, 2005–2019] [cit. 2021-11-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.zanikleobce.cz>>.

12 Prohlášeno 9. 4. 2020. Rejstř. č. ÚSKP 105805. Vlastník: Lesy České republiky, s.p.

13 ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta: *Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína, Vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčíně, Petrohradě a Chudenicích*. Praha, Karolinum, 2014. – TUMA, David: *Lesní pavilon Kuchyňka*. Plzeň 2015. Nálezová zpráva operativního průzkumu a dokumentace. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.

14 *Památkový katalog* [online]. [Praha], Národní památkový ústav, 2015 [cit. 2021-11-19]. Dostupné z WWW: <<https://www.pamatkovykatalog.cz>>.

Autor

Mgr. Jana Bukovská

památkářka, vedoucí oddělení evidence památek a informačních systémů

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni
tel.: 778 474 601, e-mail: bukovska.jana@npu.cz

DROBNÉ A OSOBNÍ ZPRÁVY

Události, akce a výstavy pracoviště

V této části sborníku připomínáme významné události týkající se osobností plzeňského pracoviště Národního památkového ústavu (NPÚ, ÚOP v Plzni) a jeho činnosti ve formě pořádání různých popularizačních a vzdělávacích aktivit, kupříkladu exkurzí, přednášek a výstav, odborných dílen či prostřednictvím webu.

Ohlédneme se zpětně až k roku 2016, někdy i do roku předcházejícího. V roce 2017 totiž byly vydány prozatím poslední ročníky sborníku *Památky západních Čech* (ve formě dvojčísla VI. a VII. svazek, 2016/2017), ty však oproti předešlým svazkům neobsahovaly oddíl *Osobní a drobné zprávy*. Byly tak opomenuty vybrané důležité události, akce, výstavy a jubilea, které si zaslouží pozornost, a díky jejich shrnutí v této publikaci bude informace o nich uchována. V případě osobních zpráv tak můžeme rovněž připomenout a ocenit dlouholetou práci současných i bývalých kolegů a kolegyně, kteří často zasvětili památkové péči svůj celý profesní život.

Nominace na udělení Ceny *Patrimonium pro futuro* v Plzeňském kraji v letech 2015–2020

Národní památkový ústav vyhlašuje každoročně od roku 2014 cenu *Patrimonium pro futuro* s podtitulem *Společenské ocenění příkladů dobré praxe*. Do soutěže, hodnotící úspěšné počiny v oblasti památkové péče, je vždy za uplynulý kalendářní rok územními odbornými pracovišti NPÚ nominováno několik kandidátů; za Plzeňský kraj to byli:

- Za rok 2015 v kategorii „Obnova a restaurování“ město Stříbro (okr. Tachov) za restaurování sloupu se sochou Panny Marie Immaculaty na Masarykově náměstí. Restaurování díla, které se nacházelo v havarijním stavu, trvalo tři roky (obr. 1).
- Za rok 2016 v kategorii „Obnova, restaurování“ Daniel A. Malik, vlastník zámku Trpísty (okr. Tachov), za obnovu Velkého sálu a místností v prvním a druhém patře zámku. Bylo tak navázáno na předchozí obnovu interiérů prvního patra a dvou oválných sálů v přízemí. Ve Velkém sálu proběhlo restaurování parketové podlahy a nástropní malby, v místnostech druhého patra došlo k celkové obnově (podlah, truhlářských prvků, omítek a výmalby).
- Druhým nominovaným bylo v kategorii „Objev, nálezu roku“ Západočeské muzeum v Plzni za objev středověké fortifikace zaniklé tvrže ve Vidicích (okr. Domažlice). Při archeologickém výzkumu vyvolaném plánovanou výstavbu rodinného domu se zde podařilo odhalit zděné konstrukce, interpretované jako obvodová fortifikace opevněného sídla - tvrže. K určení jejího stáří přispěly nálezy keramiky z 13. století. Zbytky tvrže byly zakomponované do pozdějšího hospodářského dvora, jenž zanikl na konci osmdesátých let minulého století.
- V roce 2018 Zdeňka a Květoslava Balounovy, majitelky domu čp. 6 na náměstí Republiky v Plzni, v kategorii

Obr. 1. Stříbro (okr. Tachov), Masarykovo náměstí s obnoveným mariánským sloupem a radnicí. (Foto V. Kovařík, 2019)

„Objev, nálezu roku“, za nález a restaurování renesanční nástropní malby, objevené během obnovy domu. Nález je veřejnosti přístupný v rámci obchodního prostoru.

Druhým kandidátem bylo město Bor (okr. Tachov), vlastník borského zámku, v kategorii „Prezentace hodnot“, a to za prezentaci obnovených prostor zámku. Město Bor se soustavně a dlouhodobě věnuje záchranně objektu, který se dlouhodobě nacházel ve špatném stavebně technickém stavu. Při obnově jsou respektovány nejvýznamnější etapy stavebně historického vývoje objektu, interiéry jsou doplňovány instalací zámečkému typu a v rámci prohlídek prezentovány veřejnosti.

- V roce 2019 Kamil Petráň, starosta obce Svojsín (okr. Tachov) za obnovu zámku ve Svojsíně, v kategorii „Prezentace hodnot“. Značně zdevastovaný areál ve vlastnictví obce prochází systematickou, postupnou záchrannou a příkladně obnovené části zámecké budovy jsou prezentovány veřejnosti v rámci prohlídek a při pořádání kulturních akcí (obr. 2).

V kategorii „Obnova památky, restaurování“ pak byli navrženi Monika a Václav Zemanovi, majitelé domu čp. 97 U Černého orla na náměstí Republiky v Plzni, za jeho celkovou stavební obnovu. Objekt dlouhodobě chátral, v rámci jeho celkové stavební obnovy byly také provedeny opravy a doplnění chybějících uměleckořemeslných prvků či konstrukcí (pavlač ve dvoře, schodiště, výplně otvorů, parketové podlahy, původní tapety). V hlavním průčelí byl restaurován renesanční portál.

Obr. 2. Svojšín (okr. Tachov), zámek, slavnostní sál po obnově. (Foto J. Pohořalá, 2019)

- V roce 2020 restaurátoři MgA. Jiří Suchan a ak. mal. Jan Frühauf v kategorii „Obnova památky, restaurování“ za restaurování nástěnných maleb v kostele sv. Mikuláše v Potvorově (okr. Plzeň-sever). Malby pocházejí ze dvou historických fází, z románského období z doby kolem roku 1250 a gotického z druhé poloviny 15. století. Restaurování vzácných maleb trvalo tři roky.

Druhým nominovaným toho roku byl Pavel Bambásek, vlastník zámku Hlavňovice (okr. Klatovy), za jeho záchranu a obnovu. Zcela zchátralou stavbu koupil v roce 2015 a zahájil její postupnou záchranu a obnovu v souladu s principy památkové péče, která navrácí objektu autentický vzhled.

Přehled finančních příspěvků z dotačních programů Ministerstva kultury na památkové obnovy v Plzeňském kraji v letech 2015–2020¹

Název programu	Výše příspěvků (v mil. Kč)					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Havarijní program	5,178	6,506	7,371	7,035	8,838	8,819
Program záchrany architektonického dědictví	22,245	28,676	26,980	23,381	26,426	21,579
Program regenerace městských památkových rezervací a zón	6,231	6,422	6,763	8,214	7,638	6,084
Program péče o vesnické památkové rezervace a zóny a krajinné památkové zóny	3,853	6,729	6,480	6,670	7,215	6,890
Program restaurování movitých kulturních památek	1,050	1,735	2,515	2,459	2,650	2,283
Podpora obnovy kulturních památek prostřednictvím obcí s rozšířenou působností	11,636	12,785	13,332	12,269	12,701	11,015
Celkem	50,193	62,853	63,441	60,028	65,468	56,670

¹ Údaje byly převzaty z webu Ministerstva kultury. *Dotační programy Ministerstva kultury a jejich vyhodnocení* [online]. Praha, Ministerstvo kultury, [2021] [cit. 2021-12-21]. Dostupné z WWW: <<https://www.mkcr.cz/dotacni-programy-ministerstva-kultury-a-jejich-vyhodnoceni-267.html>>.

Obr. 3. Klatovy, náměstí Míru, pohled na radnici s Černou věží a jezuitský kostel Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Ignáce. (Foto J. Kováčová, 2020)

Soutěž Historické město roku

Tradičně již od roku 1995 je Sdružením historických sídel Čech, Moravy a Slezska, Ministerstvem kultury a Ministerstvem pro místní rozvoj každoročně udělován titul „Historické město roku“ za nejlepší přípravu a realizaci Programu regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón. Celostátnímu kolu, jehož vítěz je obvykle vyhlášen v dubnu u příležitosti Mezinárodního dne památek a historických sídel, předchází kolo krajské, koordinované územními odbornými pracovišti Národního památkového ústavu. Prozatím se podařilo proměnit nominace Plzeňského kraje ve vítězství pouze v roce 2003 (Spálené Poříčí, okr. Plzeň-jih) a v roce 2019 si připsaly úspěch Klatovy (obr. 3), kdy byly „nominovány na Cenu vedle vítěze“.² Městská památková zóna Klatovy má rozlohu 34 ha a může se pyšnit sedmdesáti kulturními památkami. Město postoupilo v letech 2015–2019 do celostátního kola soutěže. Dvakrát byly přihlášeny Sušice (2015, 2017) a Horažďovice (2019 a následně 2020, kdy zvítězily v krajském kole).

Mezinárodní den archeologie

V rámci Mezinárodního dne archeologie se v roce 2018 konala celodenní prezentace aktuálních archeologických

výzkumů v areálu kláštera Plasy (okr. Plzeň-sever). Součástí programu byla přednáška *Archeologie v Plasích v průběhu století*, komentované prohlídky sond pro projektovou přípravu obnovy opatské rezidence, sondážní výkopy podél ambitu, výklad s pohledem do barokní jímký v ambitové chodbě a ukázka archeologických nálezů (obr. 4).

V roce 2019 se k mezinárodnímu dni dne 21. října připojilo pracoviště uspořádáním prohlídky zaniklé středověké vsi v polesí Zábělá u Plzně (okr. Plzeň-město), která je zájmovým územím archeologického zkoumání plzeňského pracoviště NPÚ. Návštěvníkům byly představeny reliktů původních usedlostí a dalších pozůstatků lidských aktivit ze středověku, výsledky archeologického výzkumu lokality i metody archeologického průzkumu krajiny. Obdobná exkurze zde proběhla při stejné příležitosti již v roce 2017.

Plzeňské dvorky

V roce 2016 se v Plzni konala poprvé akce *Plzeňské dvorky*, která se následně stala pravidelnou, každoroční událostí.

² Přehled všech vítězů je uveden na webu pořadatele soutěže. *Soutěž historické město roku* [online]. Praha, Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska [2021] [cit. 2021-12-21]. Dostupné z WWW: <<https://www.mkcr.cz/dotacni-programy-ministerstva-kultury-a-jejich-vyhodnoceni-267.html>>.

Obr. 4. Plasy (okr. Plzeň-sever), areál kláštera. Mezinárodní den archeologie 2018. (Foto L. Foster, 2018)

Jejím cílem je představovat známá i neznámá historická zákoutí města, která jsou běžně veřejnosti nepřístupná. Do akce je v rámci Plzně zapojeno na tři desítky objektů.³ Nabývá na stále větší oblibě a účastní se jí několik set lidí, buď samostatně, nebo v rámci organizovaných prohlídek s průvodcem.

Od roku 2017 se pravidelně zapojuje i plzeňské pracoviště NPÚ se svým sídlem, domem U Zlatého slunce čp. 171 v Prešovské ul. č. 7 (obr. 5). Zde byly prohlídky zaměřeny na historii domu a vývoj využití dvorku v průběhu času. Návštěvníkům bylo umožněno podívat se i do historických sklepů, kde se mj. dozvěděli zajímavosti z rekonstrukce objektu. Zároveň mohli v mázhauzu shlédnout aktuální výstavu. Odborný výklad na dvorku domu U Zlatého slunce obvykle podává archeolog pracoviště PhDr. Filip Kasl.

Den otevřených dveří sídla pracoviště

Dne 6. září 2016 byl v rámci *Dnů otevřených dveří* zpřístupněn dům U Zlatého slunce veřejnosti formou prohlídek s průvodcem. Akce se těšila velkému zájmu. Opakovala se pak následně i 25. října následujícího roku. Návštěvníci měli možnost zúčastnit se komentovaných prohlídek domu od sklepů až po půdu a seznámit se s jeho historií, architekturou a celkovou stavební rekonstrukcí v závěru minulého století. Zároveň si vyslechli základní informace o práci Národního památkového ústavu v kraji, o ochraně památek a péči o ně. V roce 2018 se v rámci stejné akce otevřela budova sídla územního odborného pracoviště znovu, a to 26. října.

Památkářské dílny, exkurze a workshopy

- V roce 2015 se jako součást soustavného odborného vzdělávání zaměstnanců konala v listopadu ještě druhá památkářská dílna v terénu,⁴ která se uskutečnila v areálu NKP klášter Kladruby a ve Stříbře (okr. Tachov). PhDr. V. Kovařík podal v Kladrubech výklad k obnově hlavního průčelí a dvorních fasád nového konventu, kde byly restaurovány kamenné sochy, portál, ostění

Obr. 5. Plzeň, Prešovská ul. 7, dům U Zlatého slunce – sídlo pracoviště NPÚ v Plzni. Dvůr je každoročně zpřístupněn veřejnosti v rámci akce Plzeňské dvorky. (Foto J. Kováčová, 2020)

a římsy. Výklad byl doplněn prezentací vedut, historických fotografií a dokumentace obnovovacích prací v průběhu 20. století. Následně vysvětlil důvod někdejší celoplošné barevné úpravy kamenných prvků průčelí a zvolenou barevnost fasád při stávající obnově. Po krátké přestávce představil obnovu mariánského sloupu ve Stříbře, která byla provedena v letech 2012–2015. Poté se účastníci přesunuli za prohlídkou této památky do Stříbra. Na závěr se mimo plánovaný program uskutečnila krátká návštěva části expozic zdejšího městského muzea.

- V roce 2016 proběhly celkem tři památkářské dílny v terénu, tentokrát na společné téma *Obnova a restaurování historických interiérů s velkým podílem uměleckých a uměleckořemeslných prací*. První dílna se uskutečnila v červnu v Plzni v Loosových interiérech v Bendově ul. č. 10 a na Klatovské tř. č. 110. V Bendově ul. byla prohlídka bytu Krausových doprovázena výkladem

3 Seznam aktuálně zapojených objektů je vždy k dispozici na webu pořadatele. *Soutěž historické město roku* [online]. Plzeň, Nadace 700 let města Plzně [2021] [cit. 2021-12-21]. Dostupné z WWW: <<https://www.plzenskedvorky.cz>>.

4 O první dílně byl vydán příspěvek v předchozím sborníku (BŘÍZOVÁ, Miroslava: Tvrz v Dešenicích – památkářská dílna při obnově fasád. In *Památky západních Čech*. 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 123–124.

Obr. 6. Trpísty (okr. Tachov), zámek, tzv. Velký sál po obnově. (Foto P. Danda, 2016)

Mgr. L. Drncové a Ing. arch. L. Růžičkové, na Klatovské tř. představil historii a probíhající obnovu rezidence rodiny Semlerových zástupce Západočeské galerie v Plzni Ing. arch. Petr Domanický a Mgr. L. Drncová.

Druhá dílna se uskutečnila v září v interiérech zámku Trpísty a Svojšíň. Vedla ji Mgr. L. Drncová, organizačně ji zajistila Mgr. M. Válková. V Trpístech byla návštěva zahájena výkladem vlastníka, jenž účastníky seznámil s historií a stavebním vývojem objektu a shrnul mnohaleté zkušenosti s obnovou areálu zámku. Navazovala prohlídka dokončených či právě obnovovaných interiérů zámecké budovy (obr. 6). Ve Svojšíňe se účastníkům věnoval starosta obce, který je zároveň iniciátorem záchrany, obnovy a nového využití zdejšího areálu zámku. Objekt se nacházel v havarijním stavu, postupně probíhá jeho rehabilitace včetně restaurování hodnotných detailů a prezentace objektu veřejnosti.

V témže roce proběhla ještě od 25. do 29. července *Letní dílna stavebně historických a operativních průzkumů* (6. ročník), který spolupřátalo plzeňské pracoviště. Konala se na hradě Švihov, kde byly dokumentovány hodnotné interiéry hradu pomocí různých typů

dokumentačních metod včetně fotogrammetrie. Akci zajišťoval T. Karel a Mgr. A. Kratochvílová.

V roce 2017 byla uspořádána jedna památkářská dílna v terénu na téma *Novostavby a jiné novotvary v prostředí památkových rezervací a památkových zón*, se zaměřením na novostavby nedávno provedené nebo aktuálně projednávané.

Dílna se uskutečnila v říjnu v Rokycanech. Pozornost byla věnována novostavbě na východním okraji MPZ, starší přístavbě muzea, prodejně v průmyslovém areálu v těsné blízkosti MPZ a revitalizovanému starému hřbitovu a zahradnictví. Mimo novostavby z posledních let byly také obhlédnuty hodnotné stavby z meziválečného období, v souvislosti s právě připravovanou výstavou pracoviště.

- Dne 15. října 2018 proběhla památkářská dílna na zámku v Nekmíři, v souvislosti se studií celkové obnovy a nového využití hlavní budovy. Dílnu vedl autor stavebně historického průzkumu Ing. Jan Anderle. Její součástí byl i výklad, jak pracovat s dendrochronologií pro dataci stavebních etap. Velká pozornost byla věnována stáří a památkové hodnotě krovu (v souvislosti se

záměrem vestavby do podkroví), příčinám statických poruch a nálezům dekorativní výmalby v patře.

- Ve stejném roce byl také pořádán workshop zaměřený na digitální fotografickou dokumentaci, který přiblížil praxi terénní dokumentace včetně fotodokumentace a fotogrammetrie v rámci ÚOP v Plzni. Přednášky doplněné o praktické ukázky se zabývaly okolnostmi základního terénního průzkumu prováděného dokumentátory, památkovými guaranty a specialisty, zejména přípravou a vyhodnocením nálezové situace či různými formami dokumentace. Akci zajišťoval MgA. R. Koder a pracovníci odboru evidence, dokumentace a evidenčních systémů.
- Dne 25. září 2019 proběhla památkářská dílna, zaměřená na památkové vyhodnocení stavebního vývoje pavilonu Ottova pramene a Mattoniho vily v Kyselce (okr. Karlovy Vary). Po prohlídce objektů a posouzení výsledků stavební analýzy proběhla diskuze s ředitelem organizace Lázně Kyselka, o. p. s. Účastníci byli obeznámeni s problematikou obnovy lázní, jejichž využití je dosud nejasné. V další části semináře se uskutečnila prohlídka pavilonu Löschnerova pramene se stálou expozicí Muzea Mattoni a procházka lázeňskou stezkou zpět k pavilonu Ottova pramene. Dílnu připravil a vedl Mgr. M. Konáš ve spolupráci s obcí a ředitelem organizace Lázně Kyselka. Dílny se zúčastnili také kolegové z loketského územního odborného pracoviště NPÚ.
- Dne 6. srpna 2020 byla pro zaměstnance pracoviště uspořádána exkurze za aktuálními objevy v areálu bývalého cisterciáckého kláštera Plasy. Nejprve se prohlídka věnovala někdejší klášterní bazilice Nanebevzetí Panny Marie – odhalenému vstupnímu románskému portálu včetně zajímavé instalace demontovaného raně barokního portálu v boční severní lodi kostela (jako stavebního exponátu) a rytým kružnicím na vnějším líci jižní stěny kostela. Dále si účastníci prohlédli probíhající archeologický výzkum – odkryv východní stěny zaniklé románské kaple sv. Bartoloměje při severní straně transeptu kostela Nanebevzetí Panny Marie a sondy v místě zaniklé středověké zástavby na prostranství mezi dvorem prelatury a sýpkami s tzv. Královskou kaplí (výzkum provádělo oddělení archeologie ÚOP za technické podpory ZIP, o. p. s.). K prohlídce se naskytl jedinečná příležitost, neboť po ukončení průzkumu byly tyto objevy opět zakryty zeminou. Prohlídka byla doprovázena odborným výkladem Mgr. Pavla Kodery, Ph.D., vedoucího Centra stavitelského dědictví Národního technického muzea Plasy, a pořadatelkou exkurze, archeoložkou pracoviště Mgr. Marcelou Waldmannovou. Ta zde také představila výzkum někdejší odpadní jímky u opatské rezidence.

Konference, přednášky

Plzeňské pracoviště uspořádalo v rámci dlouhodobého výchovně vzdělávacího cyklu *Ze života památek* dne 20. června 2016 v budově svého sídla, tj. v domě U Zlatého slunce v Plzni, např. přednášku věnovanou západočeským hradům v době Karla IV. Tamtéž se konala 4. října 2016 celostátní odborná jednodenní konference s názvem

Zjevné i skryté, zaměřená na poznání a ochranu movitého vybavení historických chrámových interiérů. Program byl pestrý tematicky i regionálně, nezaměřoval se pouze na sakrální interiéry v západních Čechách. Konference byla věnována památce ředitelky někdejšího Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody prom. hist. Jitce Pavlíkové, která tragicky zahynula před čtyřiceti lety.

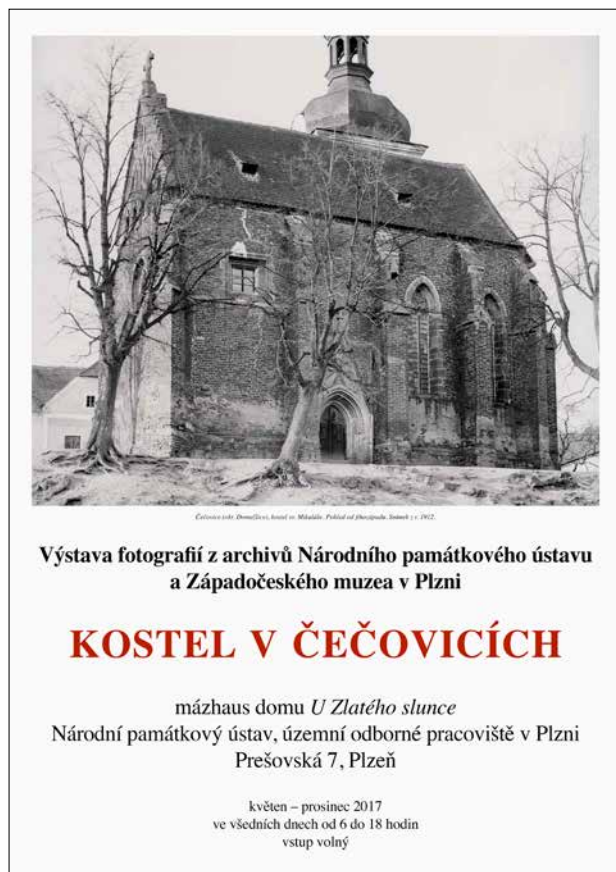
Výstavy v mázhauzu domu U Zlatého slunce

V mázhauzu sídla ÚOP v Plzni se kontinuálně pořádají fotografické panelové výstavy. Na výstavách jsou prezentovány snímky převážně z fotoarchivu územního odborného pracoviště v Plzni, který čítá mimo jiné více než tři sta tisíc černobílých negativů. Vzhledem k pandemickým opatřením byly obsahy některých výstav zveřejněny také v elektronické formě.⁵

- V prosinci roku 2015 byl zahájen 7. ročník výstavy *Navzdory času*. Výstava prezentovala obnovy památek z dotačních titulů Plzeňského kraje, jež finančně podpořil i její samotnou realizaci. Do přípravy byl zapojen fotograf MgA. Radovan Koder a širší okruh památkářů plzeňského pracoviště NPÚ. Trvala do května roku 2016.
- Druhá výstava roku 2016 nesla název *Dialog tvarů v barokní architektuře*. Prostřednictvím fotografií Martina Micky a z archivu generálního ředitelství NPÚ byly představeny barokní západočeské památky z období 17. a 18. století. Vznik výstavy byl podpořen z dotačního programu Podpora kultury v Plzeňském kraji pro rok 2016. Výstavu připravil Ing. arch. Jan Kaigl, Ph.D. Na sklonku téhož roku byla zahájena výstava *Z hradů za vlády Karla IV. v Plzeňském kraji*, jež trvala do května roku následujícího. Při příležitosti sedmístého výročí narození Karla IV. byly prezentovány nejen hrady královské (Radyně, Kašperk), ale i šlechtická sídla, která v polovině 14. století početně převládala. Autorem výstavy byl PhDr. Filip Kasl.
- V roce následujícím (2017) byla uspořádána fotografická výstava *Kostel v Čechovicích* (obr. 7).⁶ Kostel sv. Mikuláše je významným středověkým sakrálním objektem, jež získal statut národní kulturní památky. Kostel byl v letech 1996–2002 zdařile obnoven. Fotografie prezentovaly výtvarnou originalitu a uměleckořemeslnou úroveň pojednání této stavby, a kromě archivu pracoviště pocházely i ze sbírky Západočeského muzea v Plzni. Výstavu připravil Ing. arch. Jan Kaigl, Ph.D.

5 *Výstavy* [online]. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, [2021] [cit. 2021-12-21]. Dostupné z WWW: <<https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Vystavy>>.

6 Na výstavě byla k dispozici drobná publikace, obsahující uměleckohistorickou studii čechovického kostela, informace o jeho poslední obnově, obrazovou dokumentaci a cizojazyčné resumé. Více informací o lepeřlu je uvedeno v tomto sborníku v přehledu publikační činnosti v oddíle Drobné a osobní zprávy.

Obr. 7. Plakát výstavy *Kostel v Čečovicích*. (Zpracoval R. Kodera, 2017)

- V roce 2017 se plzeňské odborné pracoviště NPÚ připojilo k tehdejšímu celoustavnímu tématu *Krajina, kulturní i přírodní dědictví* a uspořádalo putovní výstavu *Zlatý věk obor – historie obornictví v Čechách*. Výstava byla doprovázena přednáškami a komentovanou prohlídkou a proběhla postupně na třech objektech: na Starém zámku v Chudenicích, na zámku Kozel a na zámku v Horšovském Týně. Šestnáct výstavních panelů přiblížilo obornictví jak v českých zemích, tak i ve světě.⁷ Autorem výstavy byl Mgr. David Tuma, Ph.D., který společně s kolegyní Ing. Barborou Fiřtovou k výstavě přispěl i přednáškami.
- Od dubna do září 2018 se konala výstava *Novostavby v prostřední památkových rezervací a zón*. Věnovala se novotvarům v historickém prostředí památkově chráněných sídel v Plzeňském kraji. Představila různé typy nových stavebních zásahů v památkově chráněných rezervacích a zónách. Realizaci výstavy zajistili Mgr. Martin Cikán a Mgr. David Tuma, Ph.D., na přípravě obsahu se pak kromě fotografa MgA. R. Kodery podíleli památkáři z odboru péče o památkový fond.
- Od září roku 2018 do dubna 2019 proběhla výstava *Architektura ve službách první republiky / Prvorepublikové stavby v Plzeňském kraji*. Výstava byla součástí regionálních výstav NPÚ v rámci oslav stého výročí vzniku Československa. Prostřednictvím stovky meziválečných staveb bylo představeno deset různých typů architektury – prvorepublikové stavby v Plzeňském

Obr. 8. Plakát výstavy *Křehká krása zámeckých mobiliářů*. (Zpracoval R. Kodera, 2019)

kraji. Za plzeňské pracoviště se na výstavě podíleli Ing. arch. Miroslava Břízová, Mgr. Jana Bukovská, Ing. Pavel Domanický, MgA. Radovan Kodera, Mgr. Jakub Potůček.

- V roce 2019 byla v mázhauzu domu U Zlatého slunce instalována pouze jedna výstava – *Křehká krása zámeckých mobiliářů* (obr. 8). Ta prezentovala nedílnou součást zámeckých interiérů, jíž jsou předměty ze skla, ať už v podobě svítidel nebo dekorativních předmětů. Výstava nechala diváka tuto křehkou krásu historického skla objevit a obdivovat prostřednictvím velkoformátových fotografií. Připravili ji Mgr. Veronika Pilná, Ph.D. a MgA. Radovan Kodera.
- Od června do září 2020 probíhala fotografická výstava s názvem *30 let památkové péče (1990–2020)*. Výstava prezentovala srovnávací formou vybrané úspěšné příklady obnovy kulturních památek v průběhu posledních třiceti let na území západních Čech, historii památkové péče, ochrany památek a i plzeňského Národního památkového ústavu. Výstavu připravili Mgr. Karel Foud a Jaroslava Kováčová.
- V září 2020 byla instalována fotografická panelová výstava *Loosovy plzeňské interiéry / z fotoarchivu plzeňského pracoviště Národního památkového ústavu*, která byla zaměřena na tvorbu Adolfa Loose v Plzni. Mezi prezentovanými fotografiemi byly zveřejněny unikátní a jedinečné snímky Loosových bytových interiérů v Plzni z archivu pracoviště, které vznikly v šedesátých letech 20. století. Textová část představila krátce osobnost architekta, obeznámila se souvislostmi, které přivedly Loose do Plzně, výtčen jeho zdejších realizací (včetně okolností jejich vzniku a stavu dochování do dnešní doby), spolupracovníků, poválečným osudem interiérů a historií jejich památkové ochrany. Výstava se konala v rámci *Roku Adolfa Loose 2020*, oficiálně vyhlášeného NPÚ a Muzeem hlavního města Prahy u příležitosti

⁷ V roce 2018 byla k tématu vydána monografická publikace a také populárně naučné lepirelo. Více informací o knize i lepirelu je uvedeno v tomto sborníku v přehledu publikační činnosti v oddíle Drobné a osobní zprávy.

OBNOVA PAMÁTEK V PLZEŇSKÉM KRAJI

Žinkovy, zámek (plášť hlavní zámecké budovy)

Významné a poměrně rozlehlé panské sídlo, které prošlo romantickou přestavbou v závěru 19. století. Celková obnova zahrnující střechy, fasády včetně bohaté sgrafitové výzdoby a otvorových výplní a dále i části interiérů probíhá od roku 2006. Obnova fasád byla dokončena v roce 2018.

Obr. 9. Jeden z posterů z fotografického cyklu k obnově památek, prezentovaného ve výkladci na průčelí domu U Zlatého slunce, sídla pracoviště NPÚ v Plzni. (Zpracoval R. Kodera, 2021)

Obr. 10. Plasy, areál kláštera. Výzkum odpadní jímky v prelatuře. (Foto Řehák – SPELEO, 2017)

150 let od narození tohoto architekta. Autory výstavy byli Jaroslava Kováčová a Mgr. Karel Foud.

- Koncem prosince roku 2020 byla uspořádána výstava *Valdštejnové a počátky archeologie na štáhlavském panství*, kterou připravili Mgr. Veronika Pilná, Ph.D., PhDr. Filip Kasl a PhDr. Veronika Jíchová. Představeny zde byly Štáhlavy (nyní okr. Plzeň-město, dříve Plzeň-jih) jako jedna z výjimečných lokalit Plzeňského kraje, v níž se začal psát příběh archeologie ve střední Evropě. V oblasti valdštejnského Štáhlavska začaly v 19. století probíhat první systematictější a především dokumentované výzkumy. Výstava vznikla jako součást dlouhodobého cyklu NPÚ *Po stopách šlechtických rodů k tématu Valdštejnský rok: lvi ve službách císařů*.

Fotografický cyklus k obnově památek

V jednom z uličních výkladců sídla pracoviště probíhá kontinuálně v posledních letech fotografický cyklus věnovaný obnově kulturních památek Plzeňského kraje. Formou několika velkoformátových srovnávacích fotografií z archivu ÚOP a stručné popisky jsou veřejnosti představovány významné památkově chráněné objekty, především zámky a církevní stavby, obnovené v posledních třiceti letech (obr. 9).

Úprava webu pracoviště, webový seriál o archeologickém výzkumu a online prezentace výstav

V průběhu roku 2020 došlo k výrazné úpravě obsahu webu plzeňského pracoviště NPÚ. Záměrem bylo poskytnout přehledněji komplexní a aktualizované informace, při respektování dané struktury a designu webových stránek (které jsou společné pro všechna územní odborná pracoviště i územní památkové správy NPÚ). Hlavní menu webu bylo zjednodušeno a mimo jiné doplněno o záložku *Aktuality*, kde jsou pravidelně zveřejňovány novinky z dění na pracovišti a z oblasti památkové péče Plzeňského kraje. Na webové stránce byla rozšířena řada základních informací, objasňujících organizační strukturu pracoviště, činnost jednotlivých odborů a oddělení a upřesněna škála a charakter poskytovaných služeb. Zřízen byl také archiv výstav, publikací vydaných v edici *Památky západních Čech* a přehled všech nominací pracoviště na cenu *Patrimonium pro futuro*. Přibyly informace o památkovém fondu Plzeňského kraje – výčty plošně památkově chráněných území, národních kulturních památek, kulturních památek a průběžně jsou vkládány také informace o nově prohlášených historických objektech.

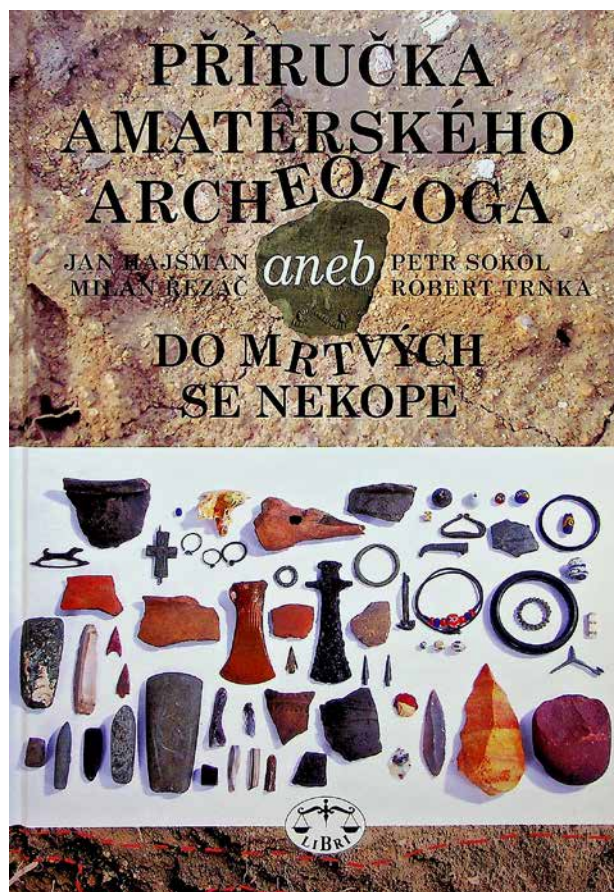
Novinkou se stala prezentace obsahu výstav, pořádaných v mázhauzu sídla pracoviště, domu U Zlatého slunce. V době pandemických opatření tím byla nabídnuta veřejnosti možnost shlédnout probíhající výstavu alespoň online a zároveň se tím naskýtá také možnost archivace obvykle krátkodobých výstav pro další, třeba badatelské využití. Informace o nových výstavách jsou také vždy prezentovány formou zpráv, které jsou přebírány médii a publikovány v tisku, čímž se o jejich konání může dozvědět širší okruh veřejnosti.

Velké mediální pozornosti se těšil zejména webový seriál z oblasti archeologie. Seznamoval čtenáře s výzkumem barokní záchodové jímky v areálu prelatury bývalého cisterciáckého kláštera Plasy, jež byla objevena při poklesu dlažby (obr. 10). Cílem seriálu bylo přiblížit způsob provádění archeologického výzkumu u objektu daného typu a prezentovat jeho výsledky. Textovou část doplňovala kvalitní fotodokumentace. Fekální jímka překvapila precizním stavebním řešením, pestrostí svého obsahu a zejména stavem dochování nálezů (zdejší prostředí konzervovalo i takové předměty, které se z dané doby obvykle nedochovávají, zejména organické materiály). Předměty, vhozené do jímky často jako nepotřebný odpad, se po 185 letech vynořily znovu „na světlo“ v podobě cenných artefaktů, poskytujících svědectví o každodennosti opatské domácnosti a soudobé řemeslné zručnosti. Popularizační formou jsou tak v šesti částech seriálu⁸ postupně prezentovány okolnosti a způsob vytěžení jímky, zpracování jejího obsahu, třídění nálezů, seznámení s jejich druhem a charakterem a s interpretací některých objevů. Každý díl byl doplněn fotografiemi nejzajímavějších nálezů. Hlavní autorkou seriálu je archeoložka NPÚ, ÚOP v Plzni Mgr. Marcela Waldmannová. Na interpretaci nálezů spolupracovali specialisté z jednotlivých oborů, přičemž některé z nich byly zkoumány také zahraniční laboratoří (britská laboratoř Iso-Analytical Limited, Crewe, Cheshire).⁹

Mezinárodní spolupráce archeologického oddělení

V roce 2019 spolupracovalo archeologické oddělení NPÚ, ÚOP v Plzni s Poznan Radiocarbon Laboratory v Polsku na datování vzorku kosti z archeologického výzkumu lokality Nový Hrad u Stráže (okr. Tachov). Analyzován byl vzorek asi 2 g pravděpodobně lidské kosti, potvrzeno bylo raně středověké stáří lokality s datací do přelomu 12. a 13. století. Lokalita, chráněná jako kulturní památka, byla nově interpretována jako strážnice nebo i celnice na zemské stezce.

V roce 2020 spolupracovalo archeologické oddělení NPÚ, ÚOP v Plzni s Poznan Radiocarbon Laboratory v Polsku na datování vzorku uhlíku z archeologického výzkumu lokality Homolka (katastrální území Dolany, okr. Plzeň-sever). Datování vzorku radiocarbonovou metodou a nálezů z výzkumu interpretovaly lokalitu jako halštatské hradiště, na jehož ploše bylo v pozdním středověku zbudováno předsunuté opevnění hradu Věžka.

Obr. 11. Obal oceněné publikace *Příručka amatérského archeologa aneb Do mrtvých se nekope*. (Převzato z knihy)

Oceněná archeologická publikace

Publikace *Příručka amatérského archeologa aneb Do mrtvých se nekope* (obr. 11),¹⁰ jejímž spoluautorem je současný ředitel plzeňského územního odborného pracoviště NPÚ Mgr. Petr Sokol (společně s amatérskými badateli Janem Hajšmanem, Milanem Řezáčem a Robertem Trnkou), získala *Cenu Karla Absolona „Zlatý mamut“* udělovanou Ústavem archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno, Moravským zemským muzeem a Archeologickým ústavem AV ČR Brno za popularizaci archeologie v kategorii *Mimořádná cena*. Publikace, určená všem příznivcům archeologie, seznamuje se základní archeologickou činností, ochranou archeologického dědictví a vytváří prostor pro spolupráci amatérských zájemců s profesionálními archeology. Slavnostní vyhlášení výsledků proběhlo 21. září 2020 v pavilonu Anthropos Moravského zemského muzea v Brně.

8 V době přípravy tohoto sborníku ještě nebyl zveřejněn poslední, šestý díl seriálu.

9 WALDMANNOVÁ, Marcela: *Výzkum záchodové jímky v prelatuře kláštera v Plasích* [online]. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2020–2021 [cit. 2021-05-31]. Dostupné z WWW: <<https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/cim-se-zabyvame/Archeologie/Archeologicke-vyzkumy/Plasy>>.

10 Druhé upravené a doplněné vydání. Praha, Libri, 2019.

Publikační činnost

Pět nových leporel v edici *Památky západních Čech*

Od roku 2015 do roku 2020 vydalo plzeňské pracoviště Národního památkového ústavu celkem pět nových populárně naučných leporel v rámci edice *Památky západních Čech*, jejíž hlavní součástí je stejnojmenný sborník. Tyto jednotlivé drobné publikace jsou monotematické, připravované se snahou představit vždy jeden, z určitého hlediska výjimečný objekt jako vybraného zástupce různých druhů památek: vedle barokního trhanovského kostela byl prezentován jedinečný gotický kostel sv. Mikuláše v Čechovicích, který se může pyšnit statutem národní kulturní památky, dále lovecké zařízení Horšovská obora, zahrnující kromě rozlehlých pozemků poplužní dvůr, lovecký pavilon a venkovskou usedlost, následovala pro Plzeň typická budova věznice na Borech a jako prozatím poslední v pořadí byl prezentován bývalý vrchnostenský hospodářský dvůr Gigant v Záluží u Kotovic. Vzhledem k tomu, že jsou tyto drobné publikace vydávány v rámci jedné edice, je opakováno jejich grafické provedení i struktura obsahu. Důraz je kladen na kvalitu zpracování textu a především obsažených informací. Texty jsou doprovázeny řadou historických i soudobých fotografií, plánů či nákresů. Přestože se jedná o krátké, populárně naučné příspěvky, jde o recenzovaná díla, která jsou před vydáním vždy projednána redakční radou a odborně posouzena dvěma nezávislými recenzenty. Osmistránková leporela jsou celobarevná a jejich

jednotlivý náklad se pohyboval kolem 1000–1200 kusů. Svazky jsou neprodejné a v elektronické podobě jsou dostupné na webu pracoviště.¹ V tiskové podobě je většina z nich v současné době rozebrána; k dispozici v sídle vydavatele jsou stále *Čečovice – kostel sv. Mikuláše*, *Horšovská obora*, *Věznice Plzeň-Bory* a *Hospodářský dvůr Gigant v Záluží*.

Trhanov – kostel sv. Jana Nepomuckého, kulturní památka

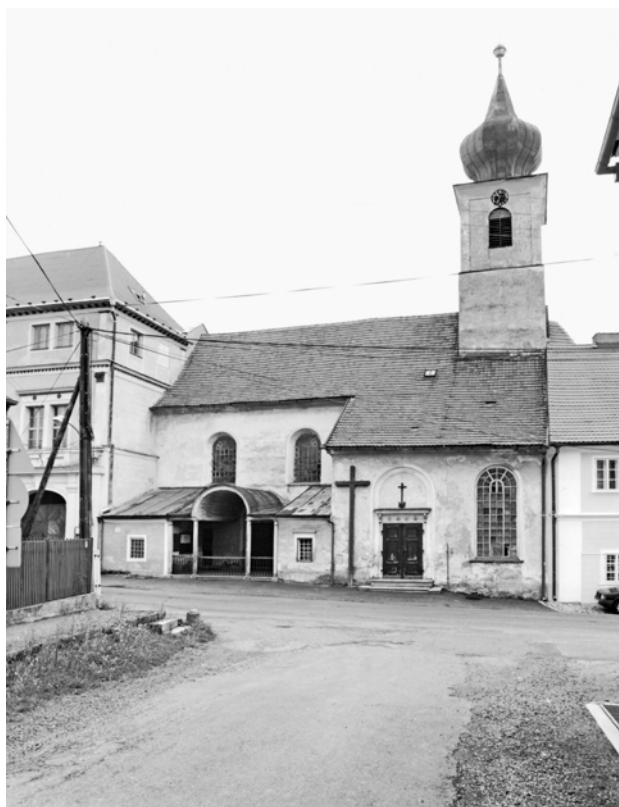
Náplní v pořadí šestého leporela, které bylo vydáno v listopadu 2015, je kostel sv. Jana Nepomuckého v Trhanově (okr. Domažlice; obr. 1).² Autor Jan Kaigl zde zevrubně představuje tuto stavbu, založenou na počátku 18. století, a to jak její vnější vzhled (obr. 6), tak i interiér včetně sochařské a malířské výzdoby a dochovaného historického mobiliáře. Krátký odstavec je také věnován zakladateli kostela a zároveň majiteli panství, würzburgskému děkanovi Jiří Jindřichu Stadionovi. Kromě popisu historie seznamuje text čtenáře také s postupnou památkovou obnovou kostela. V závěru publikace jsou připomenuti dva významní trhanovští rodáci – zakladatel moderního

1 Na internetové adrese: <<https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Publikacni-cinnost/popularne-naucna-rada>>.

2 ISBN 978-80-85035-48-3.

Obr. 1, 2, 3, 4, 5. Přední strany leporel: Trhanov – kostel sv. Jana Nepomuckého, kulturní památka; Čečovice – kostel sv. Mikuláše, národní kulturní památka; Horšovská obora, kulturní památka; Věznice Plzeň-Bory; Hospodářský dvůr Gigant v Záluží, kulturní památka. (Převzato z publikací)

Obr. 6. Trhanov (okr. Domažlice), kostel sv. Jana Nepomuckého, pohled od západu. (Foto R. Kodera, 2004)

českého lékařství Josef Thomayer a jeho bratr František Josef Thomayer, jeden z největších odborníků své doby v oboru zahradní architektury.

Čečovice – kostel sv. Mikuláše, národní kulturní památka

Na začátku roku 2017 bylo vydáno sedmé lepoperele, zaměřené na kostel sv. Mikuláše v Čečovicích (okr. Domažlice; obr. 2),³ jehož autorem je opět Jan Kaigl. Výjimečná sakrální památka gotického stavitelství překvapuje zejména svou architekturou vnějšího pláště, kde je působivě kombinováno rezné cihelné zdivo a kamenosochařská výzdoba, uplatněná v podobě ostění oken, portálu vstupu, reliéfně zdobené hlavní římsy a nejvýrazněji pak u „předstěny“ západního štítu. Ta je složena z architektonických prvků (sloupků, prutů a kružeb), poskládaných do podoby tříetážové arkády, jež je završena profilovanou kamennou římsou a kamenným křížem ve vrcholu štítu. Vysoká úroveň pojednání kamenických prvků se odráží i v interiéru kostela, např. u poprsné zábradlí kruchty. Ten tvoří spolu s dalšími prvky a restaurovanou figurální malířskou výzdobou působivý celek. Kostel nechali vystavět majitelé poblíž ležící někdejší tvrze, páni z Velhartic, a při stavbě je, díky určitým společným znakům, předpokládána účast stavební huti katedrály v německém Řezně či kostela v Nabburgu. V závěru publikace jsou přiblíženy výsledky náročné, velmi zdařilé obnovy této významné památky.

Obr. 7. Horšovská obora (okr. Domažlice), gloriet Annaburg. Na konci osmdesátých let 20. století se objekt nacházel v havarijním stavu. (Foto J. Gryc, 1988)

Horšovská obora, kulturní památka

Objektem osmého svazku, který byl vydán v roce 2018, je rozlehlé lovecké zařízení horšovskotýnského panství, a to Horšovská obora (okr. Domažlice; obr. 3).⁴ Jeho autor David Tuma v úvodu charakterizuje územní rozsah této památky a významné stavební součásti areálu, neboť obora vedle rozsáhlých pozemků zahrnovala také poplužní dvůr, lovecký pavilon (obr. 7) či venkovskou usedlost; za zmínku stojí rovněž ohradní zeď s branami. Představení jsou zde také vlastníci z řad významných šlechtických rodů. Hlavní část publikace se zaměřuje na historický vývoj loveckého zařízení, jeho podobu, kompoziční změny v průběhu existence a také na druhy zde chované zvěře. Prostor je v publikaci věnován i oboře Podražnice, která rovněž spadala do rozlehlé honitby horšovskotýnského panství.

Věznice Plzeň-Bory

Na sklonku roku 2019 vyšlo deváté lepoperele v řadě, věnované nechvalně známé plzeňské dominantě, věznici na Borech (obr. 4).⁵ Autor Stanislav Plešmíd jeho prostřednictvím přibližuje okolnosti a historii vzniku věznice v sedmdesátých letech 19. století, charakterizuje architektonické a funkční řešení celého areálu se zaměřením na kupolovitou centrální stavbu s paprskovitě navazujícími křídly (obr. 8). Další kapitola je věnována stavebnímu vývoji, ovlivněnému jak spojeneckým náletem za druhé světové války, tak měnícími se soudobými provozními a technickými požadavky. Závěrem jsou připomenuty významné

3 ISBN 978-80-85035-49-0.

4 ISBN 978-80-85035-51-3.

5 ISBN 978-80-85035-54-4.

Obr. 8. Plzeň-Bory, věznice, pohled od západu. (Foto S. Plešmíd, 2017)

národní osobnosti z řad bývalých vězňů. Zhodnocení areálu odůvodňuje podání návrhu na jeho prohlášení za nemovitou kulturní památku.

Hospodářský dvůr Gigant v Záluží, kulturní památka

Prozatím poslední, desáté leporelo, bylo vydáno na sklonku roku 2020. Představuje rozlehlý hospodářský dvůr, jenž se nachází v těsném sousedství obce Záluží u Kotovic (okr. Plzeň-jih; obr. 5).⁶ Autory jsou Karel Foud a Tomáš Karel. Původem klášterní vrchnostenský dvůr, pro svoji značnou rozlehlost nazývaný v novější době *Gigant*, byl nově zřízen k roku 1662. Svoji stávající podobu získal na začátku 18. století a také při výrazné přestavbě v době po roce 1865. Leporelo seznamuje čtenáře i s rozsáhlou, tři desetiletí

trvajícím záchranou a obnovou dvora (obr. 9) a i s revitalizací jeho okolí. Kromě tradiční zemědělské činnosti slouží tato památka i pro pořádání různých kulturních akcí. Snaha majitelů o záchranu a obnovu areálu byla v roce 2020 ohodnocena cenou ministra zemědělství „Patria Nostra“, udělovanou za péči o rozvoj českého venkova.

Další vydané publikace

Mimo edici *Památky západních Čech* se pracoviště může pochlubit pouze dvěma publikacemi. Obě byly vydány v roce 2018 a jsou zajímavými odbornými díly, jež byla svou náplní zacílena na mezeru v publikační činnosti na daná téma.

6 ISBN 978-80-85035-55-1.

Obr. 9. Záluží (okr. Plzeň-jih), areál hospodářského dvora Gigant. Pohled na budovu „zámku“ od jihozápadu v době, kdy areál postrádal jakoukoliv stavební údržbu a na svou záchranu musel čekat ještě bezmála čtvrt století. (Foto J. Gryc, 1975)

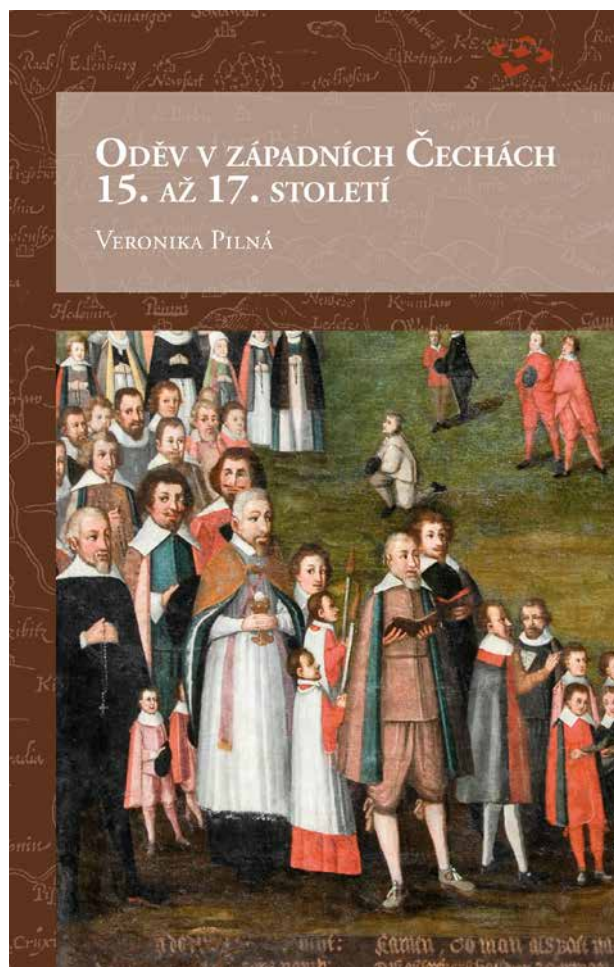
Obr. 10. Přední strana obálky knihy *Zlatý věk obor. Z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. (Převzato z publikace)

Zlatý věk obor. Z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

Publikaci nesoucí název *Zlatý věk obor. Z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (obr. 10),⁷ si na své autorské konto připsal David Tuma, který se dlouhodobě zabývá danou tematikou. Oblastí zájmu se pro toto dílo o dvě stě třiceti pěti stranách stala dosud opomíjená historie loveckých zařízení ve světě, a především loveckých a chovných obor v českých zemích. Kromě představení základních způsobů lovu seznamuje autor v úvodu čtenáře s přístupem ke zřizování nově budovaných obor a jejich obecnou koncepcí. Jeho část je také věnována historii tohoto typu zařízení již od období středověku, a to i na Předním a Dálném východě, ve Středozeří a samozřejmě v Evropě. Hlavní stať pojednává o vývoji loveckých a chovných obor v českých zemích, v časovém rozmezí od středověku až do konce druhé světové války. Největšího rozkvětu se tato zařízení dočkala v průběhu 17. a 18. století, kdy byla hojně zakládána na celém území Čech, Moravy a Slezska a stávala se zároveň významnými krajinnými prvky. Podrobněji jsou představeny nejvýznamnější z nich, např. obora Hvězda, Hukvaldy, Opočno, Lánská obora, Stará obora u Hluboké nad Vltavou, Jindřichovická obora a další. Podkladem pro vznik publikace se stalo nejen studium archivních materiálů, ale i vlastní terénní výzkum.

Oděv v západních Čechách 15. až 17. století

Obsáhlá publikace, nazvaná *Oděv v západních Čechách 15. až 17. století*, je dílem Veroniky Pilné (obr. 11).⁸ Tato monografie, čítající 369 stran, je zacílena do kategorie každodennosti – přináší poznatky z historie oděvu, kdy představuje ošacení užívané napříč společenskými

Obr. 11. Přední strana obálky knihy *Oděv v západních Čechách 15. až 17. století*. (Převzato z publikace)

vrstvami ve vztahu k zájmové geografické oblasti. Kniha vznikla na základě předchozího studia rozsáhlé škály archivních pramenů, archeologického materiálu i lokálních památek, se zaměřením na výše uvedené období. Snahou autorky bylo získat informace o vývoji a proměně oděvu v západočeské oblasti a prostřednictvím historické antropologie aplikovat tyto poznatky na výzkumný materiál. Zabývá se zkoumáním vývoje stylu, střihových řešení, a to jak u pánských a dámských, tak i dětských oděvů. Představuje charakter šatníku obou pohlaví, a to i z pohledu životního cyklu a samozřejmě dle společenské úrovně. Publikace obsahuje popisy technik používaných při výrobě textilních materiálů, technologie výroby látek, způsob a postup výroby oděvů i obuvi. Prezentována jsou také řemesla související s oděvní výrobou a oblast obchodu. V případech, které se podařilo objasnit, jsou konkrétní oděvy spojeny s konkrétním původem či příslušnou lokalitou. Součástí díla je také katalog uváděných předmětů, ikonografie a příslušné rejstříky. Obsáhlý text je doprovázen řadou zajímavých a výstižných obrázků a fotografií.

7 ISBN 978-80-85035-53-7.

8 ISBN 978-80-58035-52-0.

Výběr z bibliografie zaměstnanců v letech 2015–2020

AUBRECHTOVÁ, Alena

- Identifikace a datování tří pozůstatků starší dřevěné výstavby na jižním Plzeňsku. *Průzkumy památek*. 2016, roč. 23, č. 1, s. 178–188. (Společně s K. Foudem)

BŘÍZOVÁ, Miroslava

- *Architektura ve službách první republiky, Sto podob nové doby*. Praha, Národní památkový ústav, 2018. (Společně s B. Adámkovou a dalšími)
- Výstavba českých škol v národnostně smíšených oblastech v období předmnichovského Československa na příkladech z Plzeňska. *Zprávy památkové péče*. 2019, roč. 79, č. 2, s. 167–172. (Společně s K. Foudem)
- *Architektura 60. a 70. let 20. století v České republice*. Praha, Národní památkový ústav, 2020. (Společně s N. Brankovem a dalšími)

BUKOVSKÁ, Jana

- *Muzea a galerie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Průvodce po památkově významných stavbách*. Praha, Foibos Books, 2015. (Společně s J. Galetou a dalšími)
- *Architektura ve službách první republiky, Sto podob nové doby*. Praha, Národní památkový ústav, 2018. (Společně s B. Adámkovou a dalšími)

CIKÁN, Martin

- Hospodářský dvůr Vranov. In *Asociace recentní archeologie* [online]. [Plzeň], Asociace recentní archeologie, 2017 [cit. 2018-03-09]. Dostupné z WWW: <<https://recentniarcheologie.cz/index.php/clanky/160-hospodarsky-dvur-vranov-rabstejn-nad-strelou>>.
- Kokořovský dvůr ve Žluticích. In *Dějiny staveb 2017*. 2017, s. 103–111. (Společně s M. Váňou)
- *Protivzdušná obrana Plzně 2: protiletectvé kryty z doby 2. světové války*. Plzeň, Pěstuj prostor, 2018. (Společně s M. Váňou a J. Noskem)
- Výplně stavebních otvorů z pohledu památkové péče, fikce versus realita. *Realizace staveb*. 2019, č. 2, s. 14–16.

ČERNÁ, Alena

- Historická fotografie a její evidence v mobiliárních fondech hradů a zámků. *Zprávy památkové péče*. 2016, roč. 76, č. 1, s. 130–133. (Společně s L. Ruizovou a J. Bukovjanovou)
- *Interpretace fotografie z hlediska obsažených obrazových informací, Metodika maximalizace reálného využití informací poskytovaných historickým fotografickým*

materiálem. Praha, Národní památkový ústav, 2017. (Společně s F. Wittlichem a dalšími)

- *Jednotná popisná a obrazová dokumentace historického fotografického materiálu v kontextu používaných elektronických systémů v příspěvkových organizacích MK ČR*. Praha, Národní památkový ústav, 2017. (Společně s V. Vavřinovou, V. Pilnou a dalšími)

DANDA, Patrik

- Poznámky architekta k obnově kaple sv. Anny v Ostrově. In *Památky západních Čech*. 5, 2015, s. 82–89.

DOMANICKÁ, Jana

- *Plzeň zmizelá*. Plzeň, Západočeská galerie v Plzni, 2016. (Společně s T. Bernhardtem a P. Domanickým)

DOMANICKÝ, Pavel

- *Dějiny města Plzně, 3, 1918–1990*. Plzeň, Statutární město Plzeň, 2018. (Společně s K. Foudem a dalšími)

DRNCOVÁ, Ludmila

- Plzeňský kraj. In *20 let Programu restaurování movitých kulturních památek*. Praha, Národní památkový ústav, 2018.
- Dozor Národního památkového ústavu. In Fictumová, Iva et al.: *Práce jako na kostele*. Klatovy, Římskokatolická farnost Klatovy, [2020], s. 61–71.

FIŘTOVÁ, Barbora

- Průzkum a dokumentace zanikající zámecké zahrady a parku v Defurových Lažanech. In *Dějiny staveb 2016*. 2016, s. 273–284. (Společně s L. Tlustou a D. Tumou)

FOUD, Karel

- Krajinná památková zóna Plasko. In *Krajinné památkové zóny České republiky / Karel Kuča (ed.)*. Praha, Národní památkový ústav, generální ředitelství, 2015, s. 318–333. (Společně s K. Kučou)
- *Muzea a galerie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Průvodce po památkově významných stavbách*. Praha, Foibos Books, 2015. (Společně s J. Galetou a dalšími)
- Roubené sýpky z Močerad – historický lidový stavební fond na Domažlicku ve světle nových poznatků. *Průzkumy památek*. 2015, roč. 22, č. 2, s. 163–173.
- *Baroko v Plzeňském kraji*. Plzeň, Starý most, 2016. (Společně s J. Fákem a dalšími)
- Dveře roubených sýpek na příkladech datovaných staveb, Příspěvek k problematice poznání dobových

- výplní dveřních otvorů v lidové architektuře na Plzeňsku, Domažlicku a Klatovsku. *Průzkumy památek*. 2016, roč. 23, č. 2, s. 102–108. (Společně se S. Plešmídem)
- Identifikace a datování tří pozůstatků starší dřevěné výstavby na jižním Plzeňsku. *Průzkumy památek*. 2016, roč. 23, č. 1, s. 178–188. (Společně s A. Aubrechtovou)
  - Lidová architektura v historické kulturní krajině, Příspěvek k poznání vývoje sídelního celku na příkladu KPZ Plasko. *Zprávy památkové péče*. 2016, roč. 76, č. 2, s. 194–200.
  - Okna roubeného lidového domu na Zbirožsku a Křivoklátsku v proměnách času. *Památky středních Čech*. 2016, roč. 30, č. 2, s. 93–101. (Společně se S. Plešmídem)
  - *Vesnice Plzeňského kraje, Rokycany*. Plzeň, Plzeňský kraj, 2016.
  - *Dějiny města Plzně, 3, 1918–1990*. Plzeň, Statutární město Plzeň, 2018. (Společně s P. Domanickým a dalšími)
  - Lidová architektura Rokycanska na příkladech domů z podhůří Brd. In *Brdy, Krajina, historie, lidé*. Praha, Státní oblastní archiv v Praze, 2018, s. 167–194.
  - *Průvodce exkurzemi semináře, 25. celostátní seminář k problematice lidového stavitelství, Sto let péče, dokumentace a výzkumů vesnické architektury v Československu*. Klatovy, Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, 2018. (Společně s P. Mejstříkem a L. Smolíkem)
  - Urbanizace panství horšovskotýnských Lobkoviců a Trautmansdorffů na příkladu obory Horšov. In *Historická sídla v kulturní krajině*. Praha, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2018, s. 55–57.
  - Hrázděný dům severního Plzeňska na příkladu stavení čp. 1 z Popovic u Chrančovic. *Zprávy památkové péče*. 2019, roč. 79, č. 3, s. 329–340. (Společně se S. Plešmídem)
  - Nová Hospoda v posledních dnech druhé světové války. In *Plzeň – Nová Hospoda, Historie a současnost městské části / Dana Vondrášková (ed.)*. Plzeň, Starý most, 2019, s. 33.
  - Roubený dům severního Plzeňska – nové poznatky z terénu. *Průzkumy památek*. 2019, roč. 26, č. 1, s. 134–145. (Společně se S. Plešmídem)
  - Urbanismus a stavební dějiny Nové Hospody. In *Plzeň – Nová Hospoda, Historie a současnost městské části / Dana Vondrášková (ed.)*. Plzeň, Starý most, 2019, s. 25–26.
  - Výstavba českých škol v národnostně smíšených oblastech v období předmnichovského Československa na příkladech z Plzeňska. *Zprávy památkové péče*. 2019, roč. 79, č. 2, s. 167–172. (Společně s M. Břízovou)
  - Autentické výplně stavebních otvorů v roubených stavbách na příkladech z Plzeňska a Klatovska. *Průzkumy památek*. 2020, roč. 27, č. 2, s. 135–147. (Společně se S. Plešmídem)
  - Datování domu čp. 77/E5 v Dolní Lukavici. *Pod Zelenou Horou*. 2020, roč. 23/35, č. 1, s. 15–16.
  - *Loosovy plzeňské interiéry – z fotoarchivu plzeňského pracoviště Národního památkového ústavu* [online]. Praha, Národní památkový ústav, [cit. 2021-02-09]. Dostupné z WWW: <<https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Vystavy/archiv-vystav/2020-Loos>>. (Společně s J. Kováčovou)

- *Svoboda nebyla zadarmo = Freedom was not free*. [Kralovice], Reklama Fryček, 2020. (Společně s D. Foudem a I. Rollingerem)
- *Výstava 30 let památkové péče (1990–2020)* [online]. Praha, Národní památkový ústav, [cit. 2021-02-09]. Dostupné z WWW: <<https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Vystavy/archiv-vystav/2020-30-let-pamatkove-pece>>. (Společně s J. Kováčovou)
- *Záluží, Hospodářský dvůr Gigant, Kulturní památka*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2020. (Společně s T. Karlem)

FOSTER, Linda

- Pivovar a sladovna na hradě Velhartice. *Průzkumy památek*. 2016, roč. 23, č. 2, s. 35–46. (Společně s J. Anderlem a M. Waldmannovou)
- Záchraně archeologické výzkumy v areálu NKP kláštera Kladruby v letech 2003–2015. In *Devět století kláštera v Kladrubech*. České Budějovice, Národní památkový ústav, 2017, s. 133–148.
- Archeologické atlasy památkových objektů, Prostorová identifikace terénních zásahů v památkových areálech. *Zprávy památkové péče*. 2018, roč. 78, č. 6, s. 657–665. (Společně s P. Sokolem a M. Waldmannovou)
- Stavební pozůstatky pivovaru a sladovny na hradě Rabí. In *Sborník prací z historie a dějin umění*. 6, 2019, s. 130–142. (Společně s J. Anderlem)

GERSDORFOVÁ, Zlata

- Hrad loupeživé šlechty dobyté hotovostí českých královských měst, Pušperk u Poleně a Janovice nad Úhlavou. In *Hrad Skála v minulosti a dnes*. Přeštice, Spolek pro záchranu historických památek Přešticka, 2019. (Společně s P. Kastlem)
- Hrad v Janovicích nad Úhlavou – stav dosavadního poznání. *Archeologie západních Čech*. 2019, roč. 10, č. 1–2, s. 91–99.
- Ojedinelý nález eneolitické kamenné sekery z Dubu u Kondrace. In *Pod Blaníkem*. 2019, roč. 23(45), č. 2, s. 10–11. (Společně s P. Menšíkem a V. Prokopem)
- *Kněží hora u Katovic, Pravěké a raně středověké výšinné sídliště a hradiště v jižních Čechách*. Plzeň, Západočeská univerzita v Plzni, 2020. (Společně s P. Menšíkem a dalšími)

CHMELÍŘ, Václav

- Mosty v 17. století ve Městě Touškově ve světle purkmistrovských účtů. In *Dějiny staveb 2015*. 2015, s. 60–64.
- Nynější nebezpečný válečný čas, Klatovy, Rokycany a počátek války o španělské dědictví. In *Minulostí západočeského kraje*. 50, 2015, s. 150–171.
- Projekt na stavbu papírny v Dobřívě z roku 1730. In *Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech*. 27, 2015, s. 44–52.

- Zaniklý panský dvůr Štikovka. *Vlastivědný sborník*. 2015, roč. 25, č. 4, s. 19–24. (Společně s P. Rožmberským)

JÍCHOVÁ, Veronika

- *Valdštejnové a počátky archeologie na štáhlavském panství* [online]. Praha, Národní památkový ústav, [cit. 2021-02-09]. Dostupné z WWW: <<https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Vystavy/archiv-vystav/2020-Valdstejni>>. (Společně s V. Pilnou a F. Kaslem)

KAIGL, Jan

- Dialog tvarů v románské architektuře. In *Památky západních Čech*. 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 124–126.
- Konference Z památkové péče a dějin staveb. In *Památky západních Čech*. 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 126–127.
- Nominace na udělení Ceny Patrimonium pro futuro za rok 2014 v Plzeňském kraji. In *Památky západních Čech*. 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 119–120.
- *Trhanov, Kostel sv. Jana Nepomuckého, Kulturní památka*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015.
- Z památkové rady. In *Památky západních Čech*. 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 119.
- Z výzkumu staveb a architektury středověkých vesnických kostelů v horšovském arcijáhenství. In *Památky západních Čech*. 5, 2015, s. 7–26.
- *Čečovice, Kostel sv. Mikuláše, Národní kulturní památka*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2017.

KAREL, Tomáš

- Fasády hradu Liebenstein. In *Dějiny staveb 2015*. 2015, s. 277–289. (Společně s J. Chaloupkou)
- Naučná stezka Doubrava u Aše. In *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů*. 2015, s. 8–12.
- Tvrziště Medvědí doupě u Ostřetína. *Hláška*. 2015, roč. 26, č. 3, s. 37–39.
- *Urbanistické dědictví České republiky, Katalog výstav*. České Budějovice, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2015. (Společně s V. Horovou a dalšími)
- Venkovské stavby na Blovicu v historické plánové dokumentaci. In *Genius loci českého jihozápadu*. 10, 2015, s. 57–68.
- 80 let od úmrtí prof. PhDr. Augusta Sedláčka. *Hláška*. 2016, roč. 27, č. 3, s. 33–34.
- Hradý na Chebsku jako reprezentanti moci. *Castellologica bohemica*. 16, 2016, s. 153–178. (Společně s V. Knollem)

- Letiny – zámek, který zámekem nikdy nebyl, Nový pohled na vývoj letinských lázní. In *Dějiny staveb 2016*. 2016, s. 235–256. (Společně s P. Rožmberským)
- „Provizorní“ palác hradu Švihova, Stavebněhistorická etuda pro jednu zeď. In *Dějiny staveb 2016*. 2016, s. 143–155. (Společně s A. Kratochvílovou)
- Shrnutí problematiky průzkumu montánní krajiny Krušnohoří. *Zprávy památkové péče*. 2016, roč. 76, příloha, s. 87–92. (Společně s A. Kratochvílovou a O. Malinou)
- Stavební podoba městských domů ve vazbě na výrobní provozy v horních městech – dům č. p. 127 v Jáchymově. In *Ars Montana, Umělecký a kulturní transfer v otevřené oblasti česko-saského Krušnohoří na prahu raného novověku 1459–1620* / Michaela Hrubá, Michaela Ottová, Jan Royt (eds.). Praha, ViaGaudium, Univerzita Karlova / Ústí nad Labem, Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, 2016, s. 307–312.
- Nálezy roubené konstrukce pozdně gotického domu ve Stříbře (Ruská, čp. 305). *Průzkumy památek*. 2017, roč. 14, č. 2, s. 69–78. (Společně s A. Kratochvílovou)
- Příspěvek k poznání středověké zástavby okolí tzv. královské kaple kláštera Plasy. *Archeologie západních Čech*. 13, 2017, s. 80–90. (Společně s M. Waldmannovou)
- Barokní panský dvůr Kopaniny u Letin. In *Dějiny staveb 2018*. 2018, s. 291–298. (Společně s A. Kratochvílovou)
- Zámek v Ošelíně, Příspěvek k poznání vývoje zámku a parku. In *Na stopě (pre)historii jihozápadních Čech 3, Sborník přátel k životnímu jubileu Zdeňka Procházky*. Plzeň, Petr Mikota, 2019, s. 41–50.
- *Záluží, Hospodářský dvůr Gigant, Kulturní památka*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2020. (Společně s K. Foudem)

KASL, Filip

- Mohylové hroby a předpolí hradiště Bezemín (okr. Tachov), Výsledky povrchového průzkumu s využitím leteckého laserového skenování. *Archeologie západních Čech*. 11, 2016, s. 141–150. (Společně s P. Sokolem)
- Nedostavěný hrad u Stanu? *Hláška*. 2016, roč. 27, č. 1, s. 6–7.
- Zaniklá ves u Zábělé (okr. Plzeň-město), Využití leteckého skenování pro rekonstrukci středověké kulturní krajiny. *Archeologie západních Čech*. 12, 2017, s. 128–145. (Společně s P. Sokolem)
- Opevnění Nový Hrad (Zámeček) u Stráže (okres Tachov), Zeměpanská strážnice a celnice z přelomu 12. a 13. století. *Archaeologia historica*. 2019, roč. 44, č. 2, s. 627–663. (Společně s P. Sokolem)
- Hrad Věžka trpí návštěvností. *Hláška*. 2020, roč. 31, č. 3, s. 47.
- *Valdštejnové a počátky archeologie na štáhlavském panství* [online]. Praha, Národní památkový ústav, [cit. 2021-02-09]. Dostupné z WWW: <<https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Vystavy/archiv-vystav/2020-Valdstejni>>. (Společně s V. Pilnou a V. Jíchovou)

KODERA, Radovan

- *Farm Security Administration 1935–1943, Velká synagoga*. Plzeň, Pro Photo, 2016.
- *Architektura ve službách první republiky, Sto podob nové doby*. Praha, Národní památkový ústav, 2018. (Společně s B. Adámkovou a dalšími)
- *Vilém Heckel 100, Katalog výstavy při příležitosti 100 let od narození fotografa Viléma Heckela*. Plzeň, Západočeské muzeum v Plzni, 2018. (Společně s M. Formanovou a P. Doležalovou)

KORTUSOVÁ, Zdeňka

- Polonika v mobiliárních a knihovnických fondech na území Plzeňského kraje. *Průzkumy památek*. 2016, roč. 23, č. 2, s. 109–117.

KOVÁČOVÁ, Jaroslava

- *Loosovy plzeňské interiéry – z fotoarchivu plzeňského pracoviště Národní památkového ústavu* [online]. Praha, Národní památkový ústav, [cit. 2021-02-09]. Dostupné z WWW: <<https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Vystavy/archiv-vystav/2020-Loos>>. (Společně s K. Foudem)
- *Výstava 30 let památkové péče (1990–2020)* [online]. Praha, Národní památkový ústav, [cit. 2021-02-09]. Dostupné z WWW: <<https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Vystavy/archiv-vystav/2020-30-let-pamatkove-pece>>. (Společně s K. Foudem)

KOVAŘÍK, Viktor

- Alabastrová řezba sv. Jana Nepomuckého ze soukromé sbírky v Čechách – nově objevené dílo sochaře Lazara Widemanna (Widmanna). *Průzkumy památek*. 2015, roč. 22, č. 2, s. 192–200.
- *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Plzeňském kraji*. Praha, Národní památkový ústav, 2015. (Společně s K. Adamcovou, Z. Gläserovou Lebedovou, V. Nejedlým a P. Zahradníkem)
- Mariánský sloup na Masarykově náměstí ve Stříbře, K historii, předchozím opravám a poslední celkové obnově památky. In *Památky západních Čech*. 5, 2015, s. 101–114. (Společně s P. Zahradníkem)
- Sousoší sv. Benedikta z Nursie, okolnosti jeho vzniku a novodobý osud jedné z přeštických sochařských památek. *Pod Zelenou horou*. 2015, roč. 18/30, č. 2, s. 4–8. (Společně s P. Zahradníkem)
- Řezbářská a sochařská tvorba v západních Čechách. In *Vznešenost a zbožnost, Barokní umění na Plzeňsku a v západních Čechách* / A. Steckerová, Š. Vácha (eds.). Plzeň, Západočeská galerie, 2015, s. 158–235. (Společně s T. Šikovou)
- Mariánský sloup na Palackého náměstí v Hořovicích, K jeho historii, transferům a peripetiím oprav

- i restaurování v minulosti. *Památky středních Čech*. 2016, roč. 30, č. 2, s. 37–51. (Společně s P. Zahradníkem)
- Soubor soch světců na ohradní zdi kostela sv. Václava v Žinkovech a jejich opravy v minulosti. *Pod Zelenou Horou*. 2016, roč. 19/31, č. 4, s. 15–20. (Společně s P. Zahradníkem)
- Tři zaniklé barokní sochařské památky na Kladensku a Slánsku – Slaný, Zvoleněves, Koleč. *Památky středních Čech*. 2017, roč. 31, č. 2, s. 39–54. (Společně s P. Zahradníkem)
- Východní křídlo budovy nového konventu kláštera v Kladrubech a restaurátorské práce z let 2010–2011 související s obnovou exteriéru. In *Devět století kláštera v Kladrubech*. České Budějovice, Národní památkový ústav, 2017, s. 337–352.
- *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře ve Středočeském kraji. Sv. 1. Okresy Benešov, Beroun, Kladno, Kolín, Kutná Hora a Mělník*. Praha, Národní památkový ústav, 2018. (Společně s V. Nejedlým, K. Adamcovou, Z. Gläserovou Lebedovou a P. Zahradníkem)
- Barokní sloup se sochou sv. Jana Nepomuckého z roku 1695 v Dobrovici na Mladoboleslavsku a příběh jeho částečného znovuobjevení. *Památky středních Čech*. 2019, roč. 33, č. 2, s. 18–30. (Společně s P. Zahradníkem)
- *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře ve Středočeském kraji. Sv. 2. Okresy Mladá Boleslav, Nymburk, Praha-východ, Praha-západ, Příbram, Rakovník*. Praha, Národní památkový ústav, 2019. (Společně s V. Nejedlým, K. Adamcovou, Z. Gläserovou Lebedovou a P. Zahradníkem)
- Restaurování sochy sv. Jana Nepomuckého nad Hadačkou. *Vlastivědný sborník*. 2019, roč. 29, č. 4, s. 19–25.

KOVAŘÍKOVÁ, Lenka

- Odívání Panny Marie ve středověkém umění a jeho specifika v českých zemích. In *Oděv v Čechách ve středověku a raném novověku*. Praha, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech, 2016, s. 11–21.
- Módní vlivy a symbolika kostýmních prvků ve scénách tzv. Vyšebrodského cyklu. In *Oděv a textil v životě člověka doby lucemburské*. Praha, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech, 2017, s. 68–78.

KRATOCHVÍLOVÁ, Alžběta

- Příspěvek k románské podobě kostela sv. Mikuláše v Boči. In *Dějiny staveb 2015*. 2015, s. 177–184. (Společně s M. Volfem)
- Dispozice a prostorové uspořádání měšťanských domů v Jáchymově. In *Ars Montana, Umělecký a kulturní transfer v otevřené oblasti česko-saského Krušnohoří na prahu raného novověku 1459–1620* / Michaela Hrubá, Michaela Ottová, Jan Royt (eds.). Praha, ViaGaudium, Univerzita Karlova / Ústí nad Labem, Filozofická

fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, 2016, s. 293–306. (Společně s L. Zemanem)

- „Provizorní“ palác hradu Švihova, Stavebněhistorická etuda pro jednu zeď. In *Dějiny staveb 2016*. 2016, s. 143–155. (Společně s T. Karlem)
- Shrnutí problematiky průzkumu montánní krajiny Krušnohoří. *Zprávy památkové péče*. 2016, roč. 76, příloha, s. 87–92. (Společně s T. Karlem a O. Malinou)
- Nález roubené konstrukce pozdně gotického domu ve Stříbře (Ruská, čp. 305). *Průzkumy památek*. 2017, roč. 14, č. 2, s. 69–78. (Společně s T. Karlem)
- Barokní panský dvůr Kopaniny u Letin. In *Dějiny staveb 2018*. 2018, s. 291–298. (Společně s T. Karlem)

KROUPA, Pavel

- Příběh jednoho památníku. In *„Osmičkové“ roky na Nepomucku* / Marta Ulrychová, Roman Mouček (eds.). Nepomuk, Pod Zelenou Horou, 2018, s. 105–112.
- Zelenohorská pošta v roce 1888. In *„Osmičkové“ roky na Nepomucku* / Marta Ulrychová, Roman Mouček (eds.). Nepomuk, Pod Zelenou Horou, 2018, s. 64–75.
- Svatojánské památky v Nepomuku. In *Svatý Jan Nepomucký v evropském kulturním kontextu*. Nepomuk, Město Nepomuk, 2019, s. 14–33.

PILNÁ, Veronika

- Dochovaná obuv z pohřebních výbav rodu Gryspeků z Griesbachu z Kralovic. In *Obuv v historii 2014, Sborník materiálů z VII. mezinárodní konference, Zlín 7.–9. října 2014*. Zlín, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2015, s. 29–32.
- Pohřební výbavy příslušníků šlechtického rodu Gryspeků z Griesbachu, Příspěvek k poznání odívání elit přelomu 16. a 17. století v západních Čechách. *Zprávy památkové péče*. 2015, roč. 75, č. 2, s. 157–167.
- Vývoj střihu a technologie užívané při výrobě oděvů na sklonku středověku a počátku raného novověku. In *Oděv v Čechách ve středověku a raném novověku*. Praha, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech, 2016, s. 40–55.
- *Jednotná popisná a obrazová dokumentace historického fotografického materiálu v kontextu používaných elektronických systémů v příspěvkových organizacích MK ČR*. Praha, Národní památkový ústav, 2017. (Společně s A. Černou, V. Vavřínovou a dalšími)
- Střihová řešení lucemburského období a jejich experimentální užití. In *Oděv a textil v životě člověka doby lucemburské*. Praha, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech, 2017, s. 108–121.
- Formy oděvu 16. století a jejich střihová řešení. In *Móda a oděv doby renesance*. Praha, Národní památkový ústav, 2018, s. 7–29.
- *Oděv v západních Čechách 15. až 17. století*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2018.

- Oděvy lidí na okraji středověké společnosti. In *Byli v Čelákovcích upíři?* Čelákovice, Městské muzeum v Čelákovcích, 2018, s. 58–59.
- Pásky tzv. „Brautgürtel“ ze západních Čech v mobiliárních fondech NPÚ. *Zprávy památkové péče*. 2018, roč. 78, č. 3, s. 242–251.
- Pohřební oděv Jana Diviše ze Žerotína z hlediska historické módy. In *Sborník Muzea Brněnska 2018*. 2018, s. 22–38.
- Dekorativní techniky 16. století a počátku 17. století. *Textil v muzeu*. 2019, roč. 15, s. 5–16.
- Děti a hračky. In *Děti a dětství, Od středověku na práh osvícenství*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2019, s. 123–134. (Společně s D. Dvořáčkovou-Malou a P. Maškovou)
- Děti a odívání. In *Děti a dětství, Od středověku na práh osvícenství*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2019, s. 511–532. (Společně s D. Dvořáčkovou-Malou a M. Bravermanovou)
- Výzkum novověké hrobky v kostele sv. Jakuba Většího v Nečtinech. *Archaeologia historica*. 2019, roč. 44, č. 1, s. 225–243. (Společně s J. Ornou a dalšími)
- *Valdštejnové a počátky archeologie na štáhlavském panství* [online]. Praha, Národní památkový ústav, [cit. 2021-02-09]. Dostupné z WWW: <<https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Vystavy/archiv-vystav/2020-Valdstejni>>. (Společně s F. Kaslem a V. Jíchovou)
- Vrcholně středověký nánosník z mobiliárního fondu státního zámku Kozel jako příklad prvních archeologických výzkumů a možnosti jeho interpretace. *Archaeologia historica*. 2020, roč. 45, č. 1, s. 391–402. (Společně s P. Macků)

PLEŠMÍD, Stanislav

- Dveře roubených sýpek na příkladech datovaných staveb, Příspěvek k problematice poznání dobových výplní dveřních otvorů v lidové architektuře na Plzeňsku, Domažlicku a Klatovsku. *Průzkumy památek*. 2016, roč. 23, č. 2, s. 102–108. (Společně s K. Foudem)
- Okna roubeného lidového domu na Zbirožsku a Křivoklátsku v proměnách času. *Památky středních Čech*. 2016, roč. 30, č. 2, s. 93–101. (Společně s K. Foudem)
- *Pomníky Velké války*. Praha, Národní památkový ústav, 2018. (Společně s J. Balským a dalšími)
- Hrázděný dům severního Plzeňska na příkladu stavení čp. 1 z Popovic u Chrančovic. *Zprávy památkové péče*. 2019, roč. 79, č. 3, s. 329–340. (Společně s K. Foudem)
- Roubený dům severního Plzeňska – nové poznatky z terénu. *Průzkumy památek*. 2019, roč. 26, č. 1, s. 134–145. (Společně s K. Foudem)
- *Věžnice Plzeň-Bory*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2019.
- Autentické výplně stavebních otvorů v roubených stavbách na příkladech z Plzeňska a Klatovska. *Průzkumy památek*. 2020, roč. 27, č. 2, s. 135–147. (Společně s K. Foudem)

POTŮČEK, Jakub

- Cestou k průmyslové velkomlékárně. In *Mlékárna jako úkol hodný architekta: Rudolf Holý*. Praha, České vysoké učení technické v Praze, 2016, s. 15–45.

ROMPORTLOVÁ, Lucie

- Náhrobníky v areálu kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plané u Mariánských Lázní. In *Epigraphica et Sepulcralia*. 7, 2016, s. 317–326.

SOKOL, Petr

- *Toulky zaniklou Plzní II*. Plzeň, Starý most, 2015. (Společně s J. Hajšmanem)
- Výzkum a dokumentace zříceniny hradu Přimda, Aplikace dokumentačních a prospekčních metod v areálu hradní zříceniny. *Archaeologia historica*. 2015, roč. 40, č. 2, s. 429–455.
- Zřícenina hradu Přimda – laserová dokumentace a trojrozměrný model donjonu. In *Castelloologica bohémica*. 15, 2015, s. 60–73.
- Archeologický výzkum šibenice u Přimdy (Česká republika). In *Pomniki Dawnego Prawa*. 35, 2016, s. 4–25.
- Mohylové hroby a předpolí hradiště Bezemín (okr. Tachov), Výsledky povrchového průzkumu s využitím leteckého laserového skenování. In *Archeologie západních Čech*. 11, 2016, s. 141–150. (Společně s F. Kaslem)
- Šibenice u Přimdy, Archeologický výzkum objektu se zvláštním symbolickým a sociálním významem. *Archaeologia historica*. 2016, roč. 41, č. 2, s. 501–523.
- *Metodika terénní prostorové identifikace, dokumentace a popisu nemovitých archeologických památek*. Praha, Národní památkový ústav, 2017. (Společně s J. Havlicem a dalšími)
- Šibenice jako součást kulturní krajiny raného novověku. *Archaeologia historica*. 2017, roč. 42, č. 2, s. 691–711.
- Zaniklá ves u Zábělé (okr. Plzeň-město), Využití leteckého skenování pro rekonstrukci středověké kulturní krajiny. *Archeologie západních Čech*. 12, 2017, s. 128–145. (Společně s F. Kaslem)
- Archeologické atlasy památkových objektů, Prostorová identifikace terénních zásahů v památkových areálech. *Zprávy památkové péče*. 2018, roč. 78, č. 6, s. 657–665. (Společně s M. Waldmannovou a L. Foster)
- Dokumentace příměstské rekreační krajiny 19. a 20. století archeologickými metodami, Zaniklá výletní restaurace se železniční zastávkou v Zábělé u Plzně. *Zprávy památkové péče*. 2018, roč. 78, č. 3, s. 225–233.
- Informace v archeologii a jejich zveřejňování – pohled zpět a zevnitř. *Zprávy památkové péče*. 2018, roč. 78, č. 1, s. 72–74.
- Do Řezna přes Novou Hospodu. In *Plzeň – Nová Hospoda, Historie a současnost městské části / Dana Vondrášková* (ed.). Plzeň, Starý most, 2019, s. 13–15.
- Opevnění Nový Hrad (Zámeček) u Stráže (okres Tachov), Zeměpanská strážnice a celnice z přelomu

12. a 13. století. *Archaeologia historica*. 2019, roč. 44, č. 2, s. 627–663. (Společně s F. Kaslem)

- *Příručka amatérského archeologa aneb Do mrtvých se nekope*. 2. upravené a doplněné vydání. Praha, Libri, 2019. (Společně s J. Hajšmanem, M. Řezáčem a R. Trnkou)

ŠTUMBAUER, Tomáš

- *Tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*. Praha, Národní muzeum, 2015. 3 svazky. (Společně s P. Maškem a dalšími)
- Shrnutí poznatků komplexního výzkumu genealogického vývodu Leopolda hraběte z Klenové a Janovic z mobiliárního fondu zámku Kozel. *Zprávy památkové péče*. 2017, příloha, s. 37–46.

TLUSTÁ, Lucie

- Průzkum a dokumentace zanikající zámecké zahrady a parku v Defurových Lažanech. In *Dějiny staveb 2016*. 2016, s. 273–284. (Společně s B. Fiřtovou a D. Tumou)

TUMA, David

- Bažantnice a obora u loveckého zámku Kozel u Štáhlav. *Zprávy památkové péče*. 2016, roč. 76, č. 5, s. 468–475.
- Kontribuční sýpka v Chudenicích. *Zprávy památkové péče*. 2016, roč. 76, č. 2, s. 201–205.
- Průzkum a dokumentace venkovských školních budov z období od počátku 20. století do konce první republiky. *Průzkumy památek*. 2016, roč. 23, č. 2, s. 47–66.
- Průzkum a dokumentace zanikající zámecké zahrady a parku v Defurových Lažanech. In *Dějiny staveb 2016*. 2016, s. 273–284. (Společně s B. Fiřtovou a L. Tlustou)
- Stavitel Daniel Majer a projekty škol na Horažďovicích. In *Vlastivědný sborník Muzea Šumavy*. 9, 2016, s. 9–33.
- Kačeník mezi rybníky Malý a Velký Tisý na Třeboňsku, Historie zařízení k odchytu divokých kachen a výsledky terénního průzkumu. In *Památky jižních Čech*. 8, 2017, s. 37–45.
- Lesní pavilon Kuchyňka pod vrchem Bolfánek u Chudenic. In *Dějiny staveb 2017*. 2017, s. 245–252.
- Průmyslové dědictví obce Břasy na Rokycansku – Starckova továrna na výrobu barev. In *Minulostí západočeského kraje*. 51, 2017, s. 93–117.
- Sepulkrální památky v areálu kostela v Malém Boru na Horažďovicích. In *Památky západních Čech*. 6–7, 2017, s. 73–84. (Společně s V. Červenkou)
- Schwarzenberská lovecká zařízení. In *Schwarzenberská krajina Hlubocka a Třeboňska / Ludmila Ourodová-Hronková et al.* České Budějovice, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2017, s. 106–119.
- Barokní zámky pavilonového typu v loveckých oborách. In *Dějiny staveb 2018*. 2018, s. 157–164.

- *Horšovská obora, Kulturní památka*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2018.
- Průmyslový rozvoj Brd a Podbrdská za Bethela Henryho barona Strousberga. In *Brdy, Krajina, historie, lidé*. Praha, Státní oblastní archiv v Praze, 2018, s. 127–148.
- *Zlatý věk obor, Z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2018.
- Gloriet na Chrastu u města Horažďovice. In *Dějiny staveb 2019*. 2019, s. 183–188.
- *Vývoj demonstračního loveckého objektu Lánská obora*. Zdíby, Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, 2019. (Společně s R. Ambrožem, Š. Steinovou a V. Vodvářkou)
- *Lovecká zařízení v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Zdíby, Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, 2020.
- *Obory a bažantnice, Opomíjená hodnota kulturního dědictví, Kritický katalog*. Zdíby, Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, 2020. (Společně s R. Ambrožem, J. Drozdou a Š. Steinovou)
- Družstevní venkovské záložny na Horažďovicku. In *Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie*. 20, 2020, s. 71–83.

VÁLOVÁ, Marie

- *Baroko v Plzeňském kraji*. Plzeň, Starý most, 2016. (Společně s J. Fákem a dalšími)

WALDMANNOVÁ, Marcela

- Červená středověká keramika z Velhartic a Klatov – výsledky petroarcheologické analýzy. *Archeologie západních Čech*. 9, 2015, s. 127–146. (Společně s J. Hůrkovou, J. Petříkem, D. Všianským a Z. Lososem)
- Exkurz z pohledu památkové péče. In *Od špitálu ke galerii...*, *Archeologické poznání vývoje lokality „U Zvonu“ v Plzni* / V. Dudková, J. Orna (eds.). Plzeň, Západočeské muzeum, 2015, s. 126–129.
- Torzální architektura v historickém jádru Plzně na příkladu špitálního kostela sv. Máří Magdalény. *Archaeologia historica*. 2015, roč. 40, č. 2, s. 779–797. (Společně s V. Dudkovou a J. Ornou)
- Pivovar a sladovna na hradě Velhartice. *Průzkumy památek*. 2016, roč. 23, č. 2, s. 35–46. (Společně s J. Anderlem a L. Foster)
- Příspěvek k poznání středověké zástavby okolí tzv. královské kaple kláštera Plasy. *Archeologie západních Čech*. 13, 2017, s. 80–90. (Společně s T. Karlem)
- Archeologické atlasy památkových objektů, Prostorová identifikace terénních zásahů v památkových areálech. *Zprávy památkové péče*. 2018, roč. 78, č. 6, s. 657–665. (Společně s P. Sokolem a L. Foster)
- *Výzkum záchodové jímky v prelatuře kláštera v Plasích* [online]. Praha, Národní památkový ústav, [cit. 2021-02-09]. Dostupné z WWW: <<https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/cim-se-zabyvame/Archeologie/Archeologicke-vyzkumy/Plasy>>.

Sestavil Karel Matásek

Životní jubilea osobností našeho pracoviště¹

Rok 2016

V roce 2016 oslavili životní jubileum 50 let Marcela Pačandová (administrativní a spisovná pracovnice) a památkář Mgr. Karel Foud (specialista na lidovou architekturu). Krátce po svých 81. narozeninách zesnul pan Ing. arch. Antonín Macháček, který v minulosti působil na plzeňském pracovišti Národního památkového ústavu jako památkář.

K padesátinám Karla Fouda

V roce 2016 oslavil kulaté životní jubileum kolega, památkář Mgr. Karel Foud. Karel Foud působí v oboru památkové péče od září 1985, kdy po absolvování čtyřletého gymnázia (se stavebním zaměřením) nastoupil ke Krajskému středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni (dnes NPÚ, ÚOP v Plzni) do technického oddělení. Následovala pozice dokumentátora v oddělení evidence a dokumentace. Od roku 1988 přestoupil do oddělení památkové péče a začal studovat dvouleté studium památkové péče při Státním ústavu památkové péče a ochrany přírody Praha. V roce 1990 zahájil studium na katedře etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, které v roce 1996 ukončil získáním magisterského titulu. Dále pokračoval v doktorandském studiu, které však nedokončil. Následujících deset let působil na pozici vedoucího oddělení památkové péče (dnes oddělení garantů území) a více než rok zastával také pozici odborného náměstka. Od roku 2007 se stal územním garantem pro obec s rozšířenou působností Horšovský Týn a vykonával památkový dozor i pro několik národních kulturních památek (například klášter Chotěšov). Rovněž začal působit jako referent pro Program péče o vesnické památkové rezervace a zóny a krajské památkové zóny. V současnosti vykonává práci specialisty na lidovou architekturu. Při výkonu svého povolání se věnuje přednáškové činnosti (mj. několik semestrů na Univerzitě třetího věku při Západočeské univerzitě v Plzni). Je autorem řady výstav o památkách a památkové péči a ve svém oboru publikuje či jej prezentuje v médiích. Po řadu let byl členem hodnotitelské komise celostátní soutěže Vesnice roku v Programu obnovy venkova (k vyhlásovatelům patří Ministerstvo pro místní rozvoj a Svaz měst a obcí ČR), je členem redakční rady časopisu *Zprávy památkové péče*. K jeho odborným zájmům patří i historie osvobození jihozápadních Čech americkou armádou a věnuje se i tématu Československé samostatné obrněné brigády. Na tato témata napsal a zároveň vydal několik knih, článků, uspořádal řadu výstav, účinkoval v rozhlasových i televizních příspěvcích a spolupracuje i s plzeňským Muzeem generála Pattona.

Výběr z bibliografie Karla Fouda – publikované práce

(Přehled nepublikovaných prací Mgr. K. Fouda je zveřejněn v příloze tohoto svazku na adrese: <https://www.npu.cz/cs/>)

uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Publikacni-cinnost/sbornik)

- Autentické výplně stavebních otvorů v roubených stavbách na příkladech z Plzeňska a Klatovska. *Průzkumy památek*. 2020, roč. 27, č. 2, s. 135–147. (Společně se S. Plešmídem)
- *Hospodářský dvůr Gigant v Záluží, Kulturní památka*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2020. (Společně s T. Karlem)
- *Svoboda nebyla zadarmo= Freedom was not free*. [Kralovice], Reklama Fryček, 2020. (Společně s D. Foudem a I. Rollingerem)
- *Target: Pilsen – field order 696 – last mission, WW2 track wheels*. Plzeň, vlastním nákladem, 2020. (Společně s D. Foudem a J. Foudem)
- Datování domu čp. 77/E5 v Dolní Lukavici. *Pod Zelenou Horou*. 2020, roč. 23 (35), č. 1, s. 15–16.
- Hrázděný dům severního Plzeňska na příkladu stavení čp. 1 z Popovic u Chrančovic. *Zprávy památkové péče*. 2019, roč. 79, č. 3, s. 329–340. (Společně se S. Plešmídem)
- Nová Hospoda v posledních dnech druhé světové války. In *Plzeň – Nová Hospoda, Historie a současnost městské části*. Plzeň, Starý most, 2019, s. 33.
- Roubený dům severního Plzeňska – nové poznatky z terénu. *Průzkumy památek*. 2019, roč. 26, č. 1, s. 134–145. (Společně se S. Plešmídem)
- Urbanismus a stavební dějiny Nové Hospody. In *Plzeň – Nová Hospoda, Historie a současnost městské části*. Plzeň, Starý most, 2019, s. 25–26.
- Výstavba českých škol v národnostně smíšených oblastech v období předmnichovského Československa na příkladech z Plzeňska. *Zprávy památkové péče*. 2019, roč. 79, č. 2, s. 167–172. (Společně s M. Břízovou)
- *Dějiny města Plzně. Díl 3. 1918–1990*. Plzeň, Statutární město Plzeň, 2018. (Společně s A. Skalou a dalšími)
- Lidová architektura Rokycanska na příkladech domů z podhůří Brd. In *Brdy: krajina, historie, lidé*. Praha, Státní oblastní archiv v Praze, 2018, s. 167–194.
- *Průvodce exkurzemi semináře, 25. celostátní seminář k problematice lidového stavitelství, Sto let péče, dokumentace a výzkumů vesnické architektury v Československu, Klatovy 12.–14. září 2018*. [Klatovy], Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, 2018. (Společně s P. Mejstříkem a L. Smolíkem)
- Urbanizace panství horšovskotýnských Lobkoviců a Trautmansdorffů na příkladu obory Horšov. In *Historická sídla v kulturní krajině*. Praha, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2018, s. 55–57.
- *Baroko v Plzeňském kraji*. Plzeň, Starý most, 2016. (Společně s J. Fákem a dalšími)
- Dveře roubených sýpek na příkladech datovaných staveb, Příspěvek k problematice poznání dobových výplní dveřních otvorů v lidové architektuře na Plzeňsku, Domažlicku a Klatovsku. *Průzkumy památek*. 2016, roč. 23, č. 2, s. 102–108. (Společně se S. Plešmídem)
- Identifikace a datování tří pozůstatků starší dřevěné výstavby na jižním Plzeňsku. *Průzkumy památek*. 2016, roč. 23, č. 1, s. 178–188. (Společně s A. Aubrechtovou)

1 Nejedná se o kompletní výčet jubilantů; uvedení bylo podmíněno souhlasem jmenovaného.

- Lidová architektura v historické kulturní krajině, Příspěvek k poznání vývoje sídelního celku na příkladu KPZ Plasko. *Zprávy památkové péče*. 2016, roč. 76, č. 2, s. 194–200.
- Okna roubeného lidového domu na Zbirožsku a Křivoklátsku v proměnách času. *Památky středních Čech*. 2016, roč. 30, č. 2, s. 93–101.
- *Vesnice Plzeňského kraje, Okres Rokycany*. [Plzeň], Plzeňský kraj, 2016.
- Krajinná památková zóna Plasko. In *Krajinné památkové zóny České republiky*. Praha, Národní památkový ústav, generální ředitelství, 2015, s. 318–333. (Společně s K. Kučou)
- *Muzea a galerie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Průvodce po památkově významných stavbách*. Praha, Foibus Books, 2015. (Společně s J. Galetou a dalšími)
- Roubené sýpky z Močerad, Historický lidový stavební fond na Domažlicku ve světle nových poznatků. *Průzkumy památek*. 2015, roč. 22, č. 2, s. 163–173.
- K památkové obnově zahradního pavilónu v areálu kláštera v Chotěšově. In *Památky západních Čech*. 4. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2014, s. 102–103.
- K vesnickému domu na Rokycansku, Drobnosti s využitím fototéky plzeňského pracoviště Národního památkového ústavu. In *Památky západních Čech*. 4. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2014, s. 87–91. (Společně s J. Kováčovou)
- *Plzeň-Bolevec, Selský dvůr čp. 1 U Matoušů, Národní kulturní památka*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2014.
- Sestřelený bombardér má muzeum v Nepomuku. *Plzeňský kraj*. 2014, roč. 12, č. 5, s. 4.
- Usedlost čp. 46 v Líšíně, Příspěvek k poznání stavební výbavy selského dvora na jižním Plzeňsku. *Průzkumy památek*. 2014, roč. 21, č. 2, s. 155–162.
- Dveře jako slohový prvek roubených sýpek na Plzeňsku, Domažlicku, Klatovsku a Chebsku, Příspěvek k poznání historického stavebního fondu českého západu. In *Sborník Muzea Karlovarského kraje*. 21. Cheb, muzeum Karlovarského kraje, 2013, s. 231–240. (Společně se S. Plešmídem)
- Krása starých dřevěných staveb, K výstavě snímků z fotoarchivu plzeňského pracoviště Národního památkového ústavu. In *Památky západních Čech*. 3. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2013, s. 130–132. (Společně s J. Kováčovou)
- Ošelínský zámek bez střechy. *Hláska*. 2013, roč. 24, č. 1, s. 12–13.
- *Plzeň, Průvodce architekturou města od počátku 19. století do současnosti*. Plzeň, NAVA, 2013. (Společně s T. Bernhardtem a dalšími)
- *Nikdy druhá, Historie 2. pěší divize armády USA, osvoboditelky jihozápadních Čech v květnu 1945*. Chanovice, OÚ Chanovice, 2012. (Společně s M. Jíšou a I. Rollingerem)
- I my máme své hrdiny, jen se o nich příliš neví. *Plzeňský kraj*. 2012, roč. 10, č. 5, s. 6–7. (Společně s R. Bayerem)
- *500 hodin k vítězství = 500 hours to victory*. Plzeň, Statutární město Plzeň, 2011. (Společně s M. Jíšou a I. Rollingerem)
- *Konstantinovy Lázně v květnu 1945*. Plzeň, Military Car Club, 2011.
- *Nezvěstice před branami svobody*. Nezvěstice, Obecní úřad, 2010.
- *Vesnice Plzeňského kraje, Okres Plzeň-sever a Plzeň-město*. [Plzeň], Plzeňský kraj, 2010.
- Vesnice roku 2010 v Plzeňském kraji. *Zprávy památkové péče*. 2010, roč. 70, č. 5, s. 363–364.
- *Bojoval jsem nad Kanálem, Vzpomínky Josefa Prokopce, válečného pilota ve službách britského královského letectva*. [Plzeň], Karel Foud, 2009. (Společně s J. Prokopcem)
- *Za republiku, národ a svobodu*. Chanovice, Obecní úřad, 2009.
- Lidové stavby na Plzeňsku v období 19. století, Zemědělské usedlosti. In *Tradiční lidová architektura*. Praha, Univerzita Karlova, 2008, s. 124–135.
- *Muži pplk. Sítka, Kombinovaný oddíl Čs. samostatné obrněné brigády v Kyšicích v květnu 1945*. Kyšice, Obec Kyšice, 2008. (Společně s J. Srovým)
- *Paměť Plzeňského kraje, Muzea a galerie zřizované Plzeňským krajem*. [Plzeň], Plzeňský kraj, 2008. (Společně s I. Bukačovou a dalšími)
- Stavební produkce 1. republiky v lidovém prostředí Plzeňska. In *Vesnická architektura 1. poloviny 20. století, Výzkum, dokumentace, ochrana, Sborník ze semináře, Kokory u Olomouce 19.–21. září 2007*. Praha, Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, [2008], s. 6–8.
- *Zemědělská usedlost „U Matoušů“ č. p. 1 v Plzni-Bolevci*. Plzeň, Sdružení boleveckých rodáků, 2008.
- *Městské památkové rezervace a zóny v Plzeňském kraji*. Plzeň, Plzeňský kraj, 2007.
- *Než nastala svoboda*. Chanovice, Obecní úřad, 2007.
- Střešní vikýře ano či ne?, Příspěvek k problematice prosvětlování půdních prostor. In *Střechy a střešní krajina, Sborník ze semináře, 20.–22. září 2006, Jičín*. Praha, Národní památkový ústav, územní pracoviště, [2007].
- *Vojáci zapomenuté brigády*. Chanovice, Obec Chanovice, 2006.
- Případ seržanta Nouryho, Příspěvek k dějinám letecké války nad Protektorátem. In *Jižní Plzeňsko*. 3. Blovice, Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích, 2005, s. 65–87.
- Dýšina, Příspěvek ke stavebním dějinám vsi. In *Zpráva o činnosti v roce 2003, Odborné příspěvky*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2004, s. 6.
- *Operace Argument, Historie sestřelení amerických bombardérů u Horšovského Týna, Nepomuku a Lhenic 22. února 1944*. [Plzeň], K. Foud, 2004. (Společně s J. Kolouchem, V. Krátkým a J. Vladařem)
- Šest bodů obecného výkladu § 3 zákona č. 20/1987 Sb., o kulturních památkách, Návod na prohlašování věcí za nemovitě (movitě) kulturní památky. In *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů*. Aš, Muzeum Aš, 2004, s. 151.
- *Tvorba a ochrana prostředí historických jader měst a obcí*. Plzeň, Plzeňský kraj, 2004.
- *Vesnické památkové rezervace a zóny, krajinné památkové zóny v Plzeňském kraji*. Plzeň, Plzeňský kraj, 2004. (Společně s T. Karlem)
- Lhota u Chříče, Příspěvek ke stavebním dějinám vsi. In *Výroční zpráva Státního památkového ústavu v Plzni za rok 2002*. Plzeň, Státní památkový ústav v Plzni, 2003, s. 117–119.
- *Zbůch, Od pravěku k současnosti*. Zbůch, Obecní úřad, 2003.
- Kostel sv. Jiří v Malesicích u Plzně, Příspěvek ke stavebním dějinám objektu. In *Výroční zpráva Státního památkového ústavu v Plzni za rok 2001*. Plzeň, Státní památkový ústav v Plzni, 2002, s. 136–138.
- *Lidová architektura, Okres Plzeň-sever*. Plzeň, Státní památkový ústav v Plzni, 2002. (Společně s I. Bukačovou, T. Karlem a J. Křemenákem)
- *Plzeňsko 1880–1950, Plasko, Kralovicko, Rokycansko, Bloucko, Nepomucko, Přešticko*. Plzeň, Starý most, 2002.
- Jarov – památková zóna lidové architektury. In *Výroční zpráva Památkového ústavu v Plzni za rok 2000*. Plzeň, Památkový ústav v Plzni, 2001, s. 110–114.
- *Perly minulosti, Domažlicko a Chodsko, Horšovskotýnsko a Bělsko, Tachovsko, Strážbrsko a Borsko, Plánsko a Bezručsko*. Plzeň, Nava, 2001.
- *Perly minulosti, Oblast Českého lesa*. Plzeň, Nava, 2001.
- Roubené patrové sýpky severního Plzeňska. In *Dějiny staveb*. Plzeň, Petr Mikota, 2019, s. 47–52.
- Fara v Hostouni, Příspěvek k tématu barokizace kostelního areálu v Hostouni (okres Domažlice). In *Výroční zpráva*

- Památkového ústavu v Plzni za rok 1999.* Plzeň, Památkový ústav v Plzni, 2000, s. 118–119.
- Jižní Plzeňsko. Díl 2. Domažlice, Nakladatelství Českého lesa, 2000. (Společně s T. Karlem)
  - Pozdně barokní dům čp. 1 v obci Pačín (okr. Tachov). In *Hrázděná architektura, Průzkum, dokumentace, ochrana, souvislosti, Teplá, 15.–17. září 1999, Seminář zaměřený na problematiku lidového stavitelství.* Praha, Státní ústav památkové péče, 2000, s. 5.
  - Roubené patrové sýpky s pavlácovou na území severního Plzeňska. In *Hospodářské, výrobní, společenské, sakrální a jiné neobytné lidové stavby – nedílná součást vesnických sídel a krajiny, Celostátní seminář k problematice lidového stavitelství, Vlnov 13.–15. září 2000.* [Praha], [Státní ústav památkové péče], [2000].
  - Sýpky s dvojitým krovem na Plzeňsku a Plánsku. *Průzkumy památek.* 2000, roč. 7, č. 2, s. 169–174.
  - Jižní Plzeňsko. Díl 1. Domažlice, Nakladatelství Českého lesa, 1999. (Společně s T. Karlem)
  - Lidová stavební kultura okresu Domažlice. In *Vesnice – krajina – lidé, Sborník příspěvků z celostátního semináře pořádaného SÚPP v Praze, PÚ v Ústí nad Labem a Muzeem lidové architektury v Zubrniciích ve dnech 14.–16. září 1998.* Praha, [Státní ústav památkové péče], 1999, s. 41–44. (Společně s H. Weberovou)
  - Město Úterý – městská památková zóna. *České památky.* 1999, roč. 10, č. 1, s. 4–5. (Společně s T. Karlem)
  - Lidová architektura okresu Domažlice, Lidová stavební kultura českého západu. Domažlice, Okresní úřad Domažlice, 1998. (Společně s H. Weberovou)
  - Lidová architektura severního Plzeňska. In *Obnova, oprava a rekonstrukce objektů lidového stavitelství a regenerace vesnických sídel, Sborník příspěvků z celostátního semináře pořádaného SÚPP Praha a referátem kultury Okresního úřadu v Ústí nad Orlicí ve dnech 15.–17. září 1997 v Ústí nad Orlicí.* Praha, Státní ústav památkové péče, 1998, s. 8–9.
  - Lidová architektura, Město Plzeň. Plzeň, Památkový ústav v Plzni, 1998. (Společně s T. Karlem)
  - Lidové stavby českého západu – domy za etnickou hranicí. *České památky.* 1998, roč. 9, č. 1, s. 13.
  - Poslední akce, Operace amerického a britského letectva nad územím Čech v dubnu a květnu 1945. Plzeň, NAVA, 1997. (Společně s V. Krátkým a J. Vladařem)
  - Pozdně barokní a klasicistní lidová stavební produkce na Plzeňsku, K zániku jednoho z nejstarších datovaných lidových domů v Plzni-Litčích. *České památky.* 1997, roč. 8, č. 2–3, s. 13–14.
  - Pozdně barokní dům čp. 1 v obci Pačín na Bezručicku (o. Tachov). *České památky.* 1997, roč. 8, č. 2–3, s. 14–15.
  - Pozdně barokní roubený dům v Červeném Újezdě (okr. Plzeň-sever). *České památky.* 1997, roč. 8, č. 1, s. 15–16.
  - Severní Plzeňsko. Díl 2. Domažlice, Nakladatelství Českého lesa, 1997. (Společně s I. Bukačovou a J. Fákem)
  - Kamenná boží muka na Plzeňsku. *České památky.* 1996, roč. 7, č. 2, s. 5–6.
  - Kostel Povýšení sv. Kříže v obci Újezd sv. Kříže ve světle nových objevů. *Průzkumy památek.* 1996, roč. 3, č. 1, s. 92–94.
  - Lidová architektura bývalých sudetských oblastí západně od Plzně. In *Lidová architektura a památkově hodnotná vesnická sídla v příhraničních oblastech, Ochrana, obnova, rekonstrukce, nová výstavba, komerční využití, Sborník příspěvků ze semináře pořádaného SÚPP a PÚ v Olomouci v Ramzové ve dnech 11.–13. 9. 1995.* Praha, Státní ústav památkové péče, 1996, s. 10.
  - Severní Plzeňsko. Díl 1. Domažlice, Nakladatelství Českého lesa, 1996. (Společně s I. Bukačovou a J. Fákem)
  - Křídla nad Plzní, 85 let letectví na Plzeňsku. Plzeň, NiKo, 1995.
  - Městečko Merklín. [Domažlice], Nakladatelství Českého lesa, 1995.
  - Několik poznámek ke stavebnímu vývoji kostela sv. Víta v obci Miřkov (okres Domažlice). *České památky.* 1995, roč. 6, č. 2, s. 16.
  - Několik poznámek ke stavebnímu vývoji usedlosti čp. 4 v Plzni-Doudlevcích. *Zprávy památkové péče.* 1995, roč. 55, č. 7, s. 250–251.
  - Obec Černošín, Stavební a kulturní památky západních Čech. [Domažlice], Nakladatelství Českého lesa, [1995].
  - Pozdně středověký špýchar v Plzni-Bolevci. *Zprávy památkové péče.* 1995, roč. 55, č. 7 s. 248–249.
  - Příspěvek k nálezu renesanční výzdoby špýcharového domu č. 1 v obci Nezdice, okres Klatovy. *České památky.* 1995, roč. 6, č. 1, s. 8.
  - *Westböhmisches Bauernhäuser.* Nabburg, Oberpfälzer Freilandmuseum Neusath-Perschen, [1995].
  - Kamenná sloupková boží muka, Základní orientační přehled. Plzeň, 1994.
  - Lidová architektura na Chodsku, Tradice patřící minulosti? Plzeň, Karel Foud, 1994.
  - Manětínsko: Manětín, Nečtiny, Rabštejn nad Střelou, Stavební a kulturní památky západních Čech. [Domažlice], Nakladatelství Českého lesa, 1994.
  - Poslední let Sladkého kočárku. In *Sborník Okresního muzea v Tachově.* 25. Tachov, Okresní muzeum v Tachově, 1994, s. 88–96.
  - *Vrtulníkové letectvo v Plzni, 1961–1994.* Plzeň, NiKo, 1994.
  - Čas posledních ztrát. In *Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech.* 5. Rokycany, Muzeum Dr. Bohuslava Horáka, 1993, s. 45–54.
  - *US Army, Čechy 1945, Kolová a pásová technika.* Plzeň, K. Foud, 1993.
  - Zaniklá středověká osada Štěpánovice. In *Severní Plzeňsko.* Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska, 1993, s. 35–40. (Společně s T. Karlem)
  - K soupisu božích muk na území města Plzně. *Zprávy památkové péče.* 1992, roč. 52, č. 5, s. 24–26.
  - Lidová architektura v Plzni, Minulost – přítomnost – budoucnost. Plzeň, Památkový ústav, 1992. (Společně s T. Karlem)
  - Poslední nálet, K okolnostem zřízení amerického bombardéru nedaleko Litic u Plzně v roce 1945. In *Minulosti Západočeského kraje.* 27. Plzeň, Západočeské nakladatelství, 1991, s. 125–137.
  - *Přišli jsme ze Západu.* Plzeň, Západočeské muzeum, 1991. (Společně s M. Krátkým)
  - Plzeňská boží muka. In *Bulletin Základního informačního střediska VTEI státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni.* 8. Plzeň, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni, 1990, s. 90–95.

Vzpomínka na Antonína Macháčka

V květnu roku 2016 zemřel náš bývalý kolega Ing. arch. Antonín Macháček. Pan Macháček se narodil 7. května 1935 v Rousínově (okres Vyškov). Vystudoval Fakultu architektury a pozemních staveb na Českém vysokém učení technickém v Praze. V tehdejší Krajské středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni pracoval nejprve v letech 1965–1968. Od roku 1990 zde pak působil znovu, a to na pozici náměstka pro správu a provoz. Pracovní poměr ukončil v roce 1997 odchodem do starobního důchodu. Odchod byl ale pouze formální; na pracovišti uzavřel novou pracovní smlouvu jako samostatný odborný referent památkové péče – architekt, kde setrval až do konce roku 2000. V té době byl územním garantem pro část Plzně a Horažďovicko a jeho velké pozornosti se těšilo zejména

provádění stavebně historických průzkumů památek. K několika z nich se v našem archivu dochovala písemná dokumentace. Publikáční činnosti se bohužel nevěnoval; zveřejnil nejspíše jen jednu rozsáhlejší stat o kostele sv. Jiří v Doubravce² a drobný článek v časopisu *České památky*.³

Rok 2017

V roce 2017 oslavila padesátiny Ing. Eva Bartůňková (vedoucí oddělení ekonomiky a provozu).

Rok 2018

V roce 2018 oslavily kulaté výročí 50 let památkářka Hana Bláhová (spisový archiv) a 60 let památkářka Ing. arch. Miroslava Břízová (vedoucí oddělení specialistů odboru péče o památkový fond).

V tomto roce odešel navždy krátce po svých 90. narozeninách bývalý kolega, nestor plzeňské památkové péče, pan Libor Gabriel. Také jsme si připomněli nedožitě 75. narozeniny fotografa Jana Gryce.

K šedesátinám Miroslavy Břízové

Své 60. narozeniny oslavila Ing. arch. Miroslava Břízová. Medailonek M. Břízové byl publikován při příležitosti jejich 55. narozenin.⁴ Miroslava Břízová působí v současné době na pozici vedoucí oddělení specialistů a i nadále se soustředí především na historický urbanismus a architekturu 20. století. K jejímu životnímu jubileu zveřejňujeme seznam jejich publikovaných prací.

Výběr z bibliografie Miroslavy Břízové – publikované práce

(Přehled nepublikovaných prací Ing. arch. M. Břízové je zveřejněn v příloze tohoto svazku na adrese: <https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Publikacni-cinnost/sbornik>)

- *Architektura 60. a 70. let 20. století v České republice*. Praha, Národní památkový ústav, 2020. (Společně s R. Vrabelovou a dalšími)
- Výstavba českých škol v národnostně smíšených oblastech v období předmnichovského Československa na příkladech z Plzeňska. *Zprávy památkové péče*. 2019, roč. 79, č. 2, s. 167–172. (Společně s K. Foudem)
- *Architektura ve službách první republiky, Sto podob nové doby*. [Praha], Národní památkový ústav, 2018. (Společně s B. Adámkovou a dalšími)
- Tvrz v Dešenících – památkářská dílna při obnově fasád. In *Památky západních Čech*. 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 123–124.
- Nový spojovací mostek v Klatovech. In *Památky západních Čech*. 3. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2013, s. 123–125.

Vzpomínka na Libora Gabriela

V roce 2018, krátce po svých 90. narozeninách, zemřel náš dlouholetý kolega a nestor plzeňské památkové péče pan Libor Gabriel.

Libor Gabriel se narodil v roce 1928 v Žarošicích (okres Hodonín). Práci v památkové péči zasvětil dlouhých 40 let svého života. Svoji pracovní kariéru v památkové péči zahájil v Krajském středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Chebu, kde působil téměř celá šedesátá léta. V té době zde probíhala nebývale rozsáhlá asanace městské památkové rezervace Cheb. Následně přešel na plzeňské pracoviště téže instituce. Zde se soustředil především na objekty v majetku církve na území celého tehdejšího Západočeského kraje. Jeho zásluhou byly v době, která církevním památkám nepřála, opraveny desítky kostelů při zachování jejich památkových hodnot a některé z nich doslova zachráněny před demolicí. Církevní architektuře se věnoval i po roce 1989. Podílel se na obnově řady kostelů a také například na rozsáhlé zdařilé rekonstrukci areálu probostství v Chlumu Svaté Maří, areálu kláštera v Teplé a na obnově všech památkových objektů ve správě tehdejšího plzeňského Národního památkového ústavu. Jako územní garant stál dlouhá léta u obnovy památek v okrese Sokolov, kde mimo jiné významně odborně zasáhl do procesu regenerace městské památkové rezervace Loket. Patřil k zaníceným odborníkům, kteří vnímají historický objekt jako celek včetně jeho detailů a částí dodávajících mu autenticitu působení. Jako jeden z prvních odborníků v oblasti památkové péče na území bývalého Západočeského kraje se věnoval technickým památkám a objevil v regionu pro památkovou péči celou řadu zajímavostí.

Přestože Libor Gabriel oplýval obrovským množstvím poznatků v oblasti historické architektury a její obnovy, nebyl běžným vědeckým pracovníkem. Byl spíše praktikem a také vášnivým učitelem, který s chutí a neúnavně předával své vědomosti a zkušenosti začínajícím památkářům, a to obvykle přímo „v terénu“, kde upozorňoval na významné nálezy a své postřehy.⁵ Děлил se s nimi o své znalosti a zkušenosti z odborné práce a učil je základním praktickým dovednostem. Podílel se tak na výchově několika generací památkářů, a to nejen v odborné organizaci, ale také ve výkonných orgánech památkové péče. Při svých cestách neváhal prozkoumávat rozpadající se konstrukce a zanikající objekty. Libor Gabriel v podstatě nevedl soukromý život; jeho životem byly bez nadsázky památky. Měl však velkou vášeň, kterou byly knihy. Často jej bylo možno potkat u některého z plzeňských antikvariátů, s jeho charakteristickým objemným zeleným batohem, v němž měl stále připravenou kompletní výbavu na své každodenní výpravy za památkami.

Alena Černá, Ludmila Drncová, – vyd/red –

2 O využití slohových znaků k posouzení stáří „kostelce“ sv. Jiří. In *Milénium kostela svatého Jiří v Doubravce v Plzni, 992–1992*. Plzeň, Magistrát města Plzně a Úřad městského obvodu Plzeň 4, 1992, s. 52–93.

3 Z Plzně do Berouna a zpět. *České památky*. 1991, roč. 2, č. 1, s. 8–11.

4 Blahopřání Miroslavě Břízové k narozeninám. In *Památky západních Čech*. 3. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2013, s. 135.

5 Působení Libora Gabriela v „terénu“ výstižně přiblížil architekt J. Soukup ve své vzpomínce. SOUKUP, Jan: Vzpomínka na Libora Gabriela (1928–2018). *Vlastivědný sborník, Čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska*. 2019, roč. 29, č. 1, s. 5.

Výběr z bibliografie Libora Gabriela – publikované práce

(Přehled nepublikovaných prací L. Gabriela je zveřejněn v příloze tohoto svazku na adrese: <https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Publikacni-cinnost/sbornik>)

- *Karlovarský kraj = Karlovy Vary Region*. [Karlovy Vary], Karlovarský kraj, 2005. (Společně se S. Burachovičem a dalšími)
- Odhalený stavební vývoj středověkého domu v Trhovém Štěpánově. *Pod Blaníkem*. 2002, roč. 6 (28), č. 3, s. 16–18.
- Chanovice očima památkáře. In *Zámek Chanovice, Historie a možné perspektivy*. Chanovice, Obec Chanovice, 2001, s. 91–94.
- Nové nálezy na farním kostele Narození sv. Jana Křtitele ve Valči. In *Historický sborník Karlovarska*. 8. Karlovy Vary, Státní okresní archiv v Karlových Varech, 2000, s. 60–68.
- Obraz technických památek Západočeského kraje, Příspěvek k problematice regionální výuky dějepisu. In *Sborník Pedagogické fakulty v Plzni, Dějepis*. 10. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 125–138. (Společně s T. Jílkem a J. Pavlíkovou)

Nedožití 75. narozeniny Jana Gryce

V roce 2018 jsme si připomněli nedožití životní jubileum 75 let kolegy, výborného fotografa Jana Gryce. Jan Gryc působil v plzeňském památkovém ústavu od roku 1967 celkem 35 let.

Narodil se v roce 1943 v Dražovicích u Vyškova. Fotografování se začal věnovat již při svém studiu na střední škole, již byla Střední průmyslová škola kamenická a sochařská v Hořicích, kde absolvoval obor kameník. Svůj fotografický zájem soustředil nejprve na reportáže a postupně se zaměřil na dokumentační a technickou fotografii. Se spolužáky z hořické školy se v letech 1963–1967 zúčastnil tří výstav: v roce 1963 se skupinou Quo vadis v Novém Bydžově (1963) a v pražském Divadle S. K. Neumanna (1965) a se skupinou Art v brněnské galerii Československý spisovatel (1967). Dokumentoval studentská sympozia v Hořicích a později také fotografoval při různých příležitostech díla svých bývalých spolužáků, mezi které patřili mimo jiné Ellen a Ivan Jilemnických, Michal Bílek nebo Pavel Jarkovský.

Od roku 1967 pracoval jako fotograf na plzeňském pracovišti dnešního Národního památkového ústavu. Stal se autorem desítek, ne-li stovek tisíců fotografií dokumentujících památkový fond západních Čech, které spolu se snímky dalších fotografií tvoří jádro fotoarchivu našeho pracoviště. Výpovědní hodnota fotografií není jen dokumentačního charakteru, ale jeho fotografie jsou samy o sobě uměleckým dílem; výsledky práce Jana Gryce jsou naprosto nezaměnitelné a jsou dosud často využívány pro publikační či badatelské účely. Četné pohlednice, brožury či leporela tak vznikly právě z fotografií Honzy Gryce.

Spolu s Petrem Znamenáným vydal Jan Gryc v roce 1985 fotografickou publikaci o Plzni, byl autorem desítek pohlednic různých měst a obcí v západních Čechách. Stal se členem Unie výtvarných umělců plzeňské oblasti a fotografem děl většiny plzeňských výtvarníků. Těžiště tvorby mimo památkový ústav v posledních letech života spočívalo především v celé řadě obrazových publikací. Je autorem snímků v edici *Perly minulosti* – okolí Plzně, město Plzeň, oblast Českého lesa, Klatovsko, fotografií v knize *Plzeňské loutkářství*, převážné většiny fotografií v knize *Plzeň v proměnách času*. Pro publikaci *Česká republika, obrazový průvodce*

srdcem Evropy pořídil záběry památkových objektů Plzeňského a Karlovarského kraje. V řadě *Památky České republiky* je autorem fotografií západočeských hradů a zámků. Jeho záběry památkových objektů jsou použity také v turistické publikaci *Plzeňsko* a v publikaci *Procházka po krajích České republiky*. Dále fotografoval pro katalogy výtvarných děl, tematické kalendáře a pro celou řadu nejrůznějších propagačních materiálů. V roce 1999 vystavoval v domácí Galerii bratří Špillarů černobílé fotografie s přírodními náměty, pořízené v údolí řeky Oslavy na jižní Moravě.

Na začátku roku 2001 onemocněl Jan Gryc zákeřnou nemocí, a přestože následovalo několik měsíců zotavení, kdy se na čas vrátil ke své profesi, vážné nemoci nakonec dne 6. února 2002 podlehl.⁶

Alena Černá, –vyd/red–

Rok 2019

Rok 2019 oslavili kulaté jubileum 50 let památkářka Mgr. Jana Bukovská (vedoucí oddělení evidence památek a informačních systémů), 60 let referentka Pavla Staškovičová (majetková správa) a 75 let historik umění PhDr. Vratislav Ryšavý (medailonek V. Ryšavého byl publikován při příležitosti jeho sedmdesátin).⁷

Rok 2020

V roce 2020 oslavil kulaté 60. narozeniny fotograf Radovan Kodera a 75. narozeniny fotografka Ludmila Lohrová (medailonek L. Lohrové byl publikován při příležitosti jejich sedmdesátin).⁸

Radovan Kodera šedesátiletý

V loňském roce oslavil kulatiny kolega, skvělý fotograf MgA. Radovan Kodera. Jako fotograf plzeňského pracoviště Národního památkového ústavu působí nepřetržitě od roku 1992. Spolu s Janem Grycem jsou autory většiny dokumentačních snímků, tvořících jádro zdejšího fotoarchivu, který čítá jen v černobílých negativech více než tři sta tisíc položek. Do památkového ústavu nastupoval jako amatérský fotograf, v roce 1993 získal výuční list fotografa na učilišti v Děčíně a v letech 2008–2014 dále studoval Institut tvůrčí fotografie na Slezské univerzitě v Opavě.

Radovan Kodera však není jen fotografem památek. Věnuje se i dokumentaci historických událostí a umělecké fotografii a je také autorem a kurátorem rozsáhlé řady výstav. Množství z nich zpracoval i po grafické stránce – v rámci

6 ZAPLETAL, Jaroslav: Jan Gryc prohrál svůj dlouhý boj. *Plzeňský deník*, 12. 2. 2002, č. 36, s. 19.

7 MATÁSEK, Karel: Vratislav Ryšavý sedmdesátiletý. In *Památky západních Čech*. 4. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2014, s. 106–108.

8 Sedmdesátiny Ludmily Lohrové. In *Památky západních Čech*. 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 132.

našeho pracoviště panelové fotografické výstavy, pořádané v mázhauzu našeho sídla, domu U Zlatého slunce, a také několik let trvající fotografický cyklus v jednom z uličních výkladců domu (věnující se obnově kulturních památek Plzeňského kraje v posledních třiceti letech).

Jako kurátor a organizátor stojí za řadou výstavních projektů, zejména v obou plzeňských synagogách, na dalších místech České republiky a v několika případech i v zahraničí. Na výstavách prezentoval i řadu svých autorských fotografických a dokumentárních cyklů (*Ejhle, člověk, Tichá místa, Smrt města, Struktury a objekty, fotografie z rumunského venkova, Starý zákon – fragmenty, Plzeň v sametové revoluci, Jiný svět – psychiatrická léčebna v Dobřanech, Křížová cesta u Věšch Svatých, Židovské hřbitovy západních Čech, Světlo v tmách, Podkarpatsko – země Ivana Olbrachta, Zahrada duchů, Tady žili židé, Osudy zmizelých, Stopy holocaustu, Nenápadný půvab Albánie, Slévárna Králův Dvůr, Neonacismus a komunismus – vymoženosti a zhouba demokracie*) a podílel se na dalších (výstavy *Pod britským praporem, Sochařství v architektuře XX. století na Plzeňsku, Architekti meziválečné Plzně, Plzeň v době secese, Slavné vily Plzeňského kraje*). Byl autorem a realizátorem projektu *Rok 2002 – rok vzpomínek*, připraveného k připomínce šedesátého výročí deportace plzeňských Židů do Terezína, v jehož rámci vznikl také památník *Zahrada vzpomínek* v areálu Staré synagogy v Plzni. Kurátorsky, organizačně i technicky se podílel na vytvoření několika rozsáhlých fotografických výstavních projektů (*Hanzelka & Zikmund – fotografie; Včera byla válka, Společnost Člověk v tísní – fotografie, Eduard Ingriš – fotografie; Josef Vaniš & Vladimír Sís – Vzpomínky na Tibet 1954–55; Ladislav Michálek – Periferie, Farm Security Administration 1935–1943*). Mezi výstavní prostory, které hostily jeho díla, patří v Plzni kromě budovy radnice Galerie Esprit, Stop Gallery, Stará synagoga, Galerie Dominik, Velká synagoga, nádraží Jižní předměstí, Depo 2015, Křížkovy a Smetanovy sady, Západočeská galerie. Mimo Plzeň to pak byl klášter, Muzeum ghetta v Terezíně, Městské muzeum v Mariánských Lázních, zámky Manětín a Nebílov, Královská mincovna v Jáchymově, nádraží Českých drah v Jičíně, kostel a konírna v areálu hradu Rabí, galerie Infocentrum v Táboře, Malá výstavní síň v Liberci, Muzeum Českého lesa v Tachově, křížovnická komenda v Dobřichovicích, několik míst v Praze – Galerie Franze Kafky, Týnská literární kavárna, Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea. Mimo Českou republiku vystavoval v Itálii (Turín, kostel San Filippo Neri – Centro DOBA, výstava *Identità e differenza*, 1997), v USA (Cleveland, Temple, výstava *Starý zákon – fragmenty*, 1994). Jeho kurátorské výstavní projekty měly reprízy ve Starém královském paláci na Pražském hradě, v Regionálním muzeu v Českém Krumlově, v Domě U Jonáše Východočeské galerie v Pardubicích, v Domě pánů z Kunštátu v Brně, ve Slovenském národním muzeu v Bratislavě, v Národním technickém muzeu v Košicích, v Domě umění/Kunsthalle v Bratislavě, v Rosenfeldově paláci v Žilíně, v Dopravním muzeu v Drážďanech, jejich části pak v Českých centrech ve Vídni, v Salcburku, v Mnichově, ve Varšavě, v Moskvě. Je rovněž autorem publikací *Židovské hřbitovy západních Čech* a *Miroslav Zikmund – Z Plzně až na kraj světa*. Fotograficky se podílel na publikacích *Plzeň v době secese, Sochařství*

v architektuře XX. století na Plzeňsku, Slavné vily Plzeňského kraje, Relikviář svatého Maura. V roce 2012 mu byla udělena primátorem Pečet města Plzně.

Posledních 11 let se Radovan Kodera věnuje také pedagogické činnosti – v letech 2010–2014 učil na uměleckoprůmyslové škole *Zámeček* v Plzni-Radčicích a od roku 2012 přednáší a vede praktické semináře na Fakultě designu a umění Ladislava Sutnara Západočeské univerzity v Plzni.

Rok 2021

V letošním roce slaví kulaté 50. narozeniny památkářka Mgr. Michaela Nováčková (evidence movitých památek v oddělení evidence památek a informačních systémů), 60. narozeniny Ing. arch. Jan Kaigl, Ph.D. (ředitel NPÚ, ÚOP v Plzni v letech 2010–2017) a Ing. Jan Rosenbaum (operátor informačních a komunikačních technologií), dále 70. narozeniny památkářka Mgr. Ludmila Drncová (specialistka pro oblast restaurování, ředitelka NPÚ, ÚOP v Plzni v letech 2007–2010), památkářka Ing. arch. Jitka Pohořalá (územní specialistka), archeoložka Mgr. Eva Kamenická (bývalá kolegyně a vedoucí oddělení archeologie), a 80. narozeniny Ing. Karel Drhovský (ředitel NPÚ, ÚOP v Plzni v letech 1992–2004). Historička umění PhDr. Alena Černá (vedoucí oddělení evidence, dokumentace a informačních systémů), která letos slaví 65. narozeniny, odešla v roce 2020 do důchodu. Letos si také připomínáme nedožitě 75. narozeniny památkářky Jaroslavy Frúhaufové (bývalé vedoucí odboru péče o památkový fond).

Životní jubileum Aleny Černé

Letos slaví půlkulaté životní jubileum naše bývalá kolegyně PhDr. Alena Černá. V plzeňském památkovém ústavu působila bezmála 40 let, a to až do svého odchodu do důchodu v loňském roce.

Alena Černá se narodila v Ivančicích. Vystudovala střední ekonomickou školu v Brně, obor zahraniční obchod, a poté obor věda o výtvarném umění na katedře dějin umění na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně (dnes Masarykova univerzita). Studium ukončila v roce 1981 jako promováný historik a následným složením rigorózních zkoušek získala akademický titul.

Po promoci začala působit v tehdejší Krajském středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni (dnes Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni). Nejprve zde pracovala jako samostatný historik v útvaru evidence a dokumentace. Následující rok začala v rámci útvaru památkové péče vést kompletní agendu k restaurování památek, při níž pokračovala i v evidenčních pracích a spolupracovala na inventarizacích mobiliárních fondů památkových objektů. Po pěti letech se stala vedoucí historičkou umění v útvaru památkové péče. Svoje pracovní zaměření rozšířila o agendu k obnovám nemovitých kulturních památek a spolupracovala na přípravě podkladů pro vyhlášení plzeňské městské památkové rezervace. Od roku 1987 do roku 1990 působila jako vedoucí útvaru památkové péče, kde měla na starosti rovněž investiční

oddělení a předprojektovou přípravu. V rámci této činnosti se nadále věnovala zpracovávání vyjádření k obnově nemovitých památek a také podkladů pro vyhlášení ochranných pásem významných památkových objektů. V prvním pololetí roku 1989 byla dočasně pověřena správou zámku Kaceřov. Od roku 1991 až do roku 2004 působila na pozici památkářky a vedoucí oddělení péče o movité památky a předmětů kulturní hodnoty. Mezi její aktivity zde patřila také součinnost s Policií ČR v oblasti zcizených památek a vedení agendy elektronických zabezpečovacích systémů v památkových objektech. Zároveň vykonávala památkový dozor při tříleté rekonstrukci areálu kláštera v Chlumu Sváté Maří (okres Sokolov) a následně po stejné dlouhou dobu také areálu kláštera v Teplé (okres Cheb). V letech 1989 až 2002 se věnovala průběžnému památkovému dozoru při restaurování relikvíáře sv. Maura, včetně řešení souvisejících majetkoprávních komplikací a přípravy jeho prezentace veřejnosti a zajištění ochranného režimu na zámku Bečov. V letech 2005 a 2006 působila jako památkářka na pozici vedoucí odboru evidence a dokumentace, zahrnující vedení regionální části Ústředního seznamu kulturních památek včetně mobiliárních fondů památkových objektů, agendy Integrovaného systému ochrany movitého kulturního dědictví, agendy prodeje a vývozu, fototéky a fotolaboratoře. I nadále se podílela na inventarizaci mobiliárních fondů. Následující tři roky se věnovala stejné činnosti, avšak na pozici památkářky ve funkci vedoucí oddělení Ústředního seznamu kulturních památek a dokumentace památkového fondu. V roce 2010 se stala vedoucí odboru evidence, dokumentace a informačních systémů. V této pozici ukončila svoji profesní kariéru v roce 2020. Během působení na tomto místě byla po dobu jednoho roku pověřena výkonem funkce náměstka pro památkovou péči jako zástup kolegy uvolněného do veřejné funkce.

Alena Černá se od roku 1999 podílela také na vědeckovýzkumné činnosti, a to souběžně na více projektech, ať jako řešitelka, či jako spoluřešitelka. Spolupracovala na programech zaměřených na vzdělávání pro činnost v památkové péči a na návrhu systému právní ochrany pro oblast movitých kulturních památek a výzkumu, evidenci a dokumentaci movitých památek (zvláště pro potřeby agendy související s relikvíářem sv. Maura). Jednalo se o výzkumné záměry Ministerstva kultury a programy Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (DKRVO) či Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní kulturní identity (NAKI). Celostátně vykonávala metodickou činnost pro základní evidenci mobiliárních fondů NPÚ.

V rámci své profesní profilace působila vedle svého zaměstnání dočasně ještě jako členka nákupní komise Vlastivědného muzea Dr. Hostaše v Klatovech a členka Prognostického týmu Státního ústavu památkové péče. Stala se zakládající členkou, místopředsedkyní a následně předsedkyní Sdružení profesionálních pracovníků památkové péče – organizace, která mj. ovlivňovala tvorbu právních norem pro památkovou péči. Dále působila jako členka Koncepčního týmu Národního památkového ústavu a po jeden semestr přednášela na Univerzitě třetího věku při Západočeské univerzitě v Plzni. Její profesní činnost je také spjata s působením v redakčních radách periodik *Památky západních Čech* a *Průzkumy památek*,

příčemž členkou redakční rady druhého jmenovaného titulu je dodnes. V závěru roku byl A. Černé udělen status emeritního zaměstnance.

Výběr z bibliografie Aleny Černé – publikované práce

(Přehled nepublikovaných prací PhDr. A. Černé je zveřejněn v příloze tohoto svazku na adrese: <https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Publikacni-cinnost/sbornik>)

- *Jednotná popisná a obrazová dokumentace historického fotografického materiálu, V kontextu používaných elektronických evidenčních systémů v příspěvkových organizacích MK ČR s cílem sjednocení definic a pojmosloví v oblasti historického fotografického materiálu v používaných evidenčních systémech a ulehčení uživatelského vyhledávání v nich.* Praha, Národní památkový ústav, 2017. (Společně s V. Vavřinovou a dalšími)
- Historická fotografie a její evidence v mobiliárních fondech hradů a zámků. *Zprávy památkové péče.* 2016, roč. 76, č. 1, s. 130–133. (Společně s L. Ruizovou a J. Bukovjanovou)
- Navzdory času – 6. ročník fotografické výstavy. In *Památky západních Čech.* 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 130.
- Dvacet pět let od nálezů relikvíáře sv. Maura. *Zprávy památkové péče.* 2011, roč. 71, č. 2, s. 75–79.
- Odborné hodnocení a systematické vědecké zpracovávání základní evidence mobiliárních fondů kulturních památek, ke kterým vykonává právo hospodaření Národní památkový ústav. *Zprávy památkové péče.* 2010, roč. 70, č. 2, s. 95–96.
- *Relikviář sv. Maura = The shrine of St Maurus = Relikvarij sv. Mavra = Der Maurusschrein* [elektronický zdroj]. Loket, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Lokti, 2010. (Společně s O. Cinkem a T. Wizovským) [CD-ROM]
- *Relikviář sv. Maura, Ikonografie.* Libice nad Cidlinou, Gloriet, [2009]. (Společně s E. G. Šidlovským)
- *Metodická příručka k problematice kulturního dědictví.* Praha, Úřad služby kriminální policie a vyšetřování PP ČR, 2007. (Společně s M. Bláhovou)
- *Kovčeg dlja moščeji sv. Mavra.* [Libice nad Cidlinou], Gloriet, [2006]. (Společně s A. Šumberou)
- *Relikviář sv. Maura.* [Libice nad Cidlinou], Gloriet, [2006]. (Společně s A. Šumberou)
- 20 let od „nálezu století“. *Kriminalistický sborník.* 2005, roč. 49, č. 5, s. 68–69.
- Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví – západní Čechy 1992–2003. In *Zpráva o činnosti v roce 2003, Odborné příspěvky.* Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2004, s. 51–52.
- *Relikviář sv. Maura* [elektronický zdroj]. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2004. (Společně s T. Petrem) [CD-ROM]
- Relikviář sv. Maura – průběh restaurování zlatnické výzdoby 1991–2002. In *Výroční zpráva Státního památkového ústavu v Plzni za rok 2002.* Plzeň, Státní památkový ústav v Plzni, 2003, s. 94–96. (Společně s A. Šumberou)
- Relikviář sv. Maura – restaurování, konzervace a průzkumy jeho obsahu a dalších součástí. In *Výroční zpráva Státního památkového ústavu v Plzni za rok 2002.* Plzeň, Státní památkový ústav v Plzni, 2003, s. 96–97.
- *Svěťci, Patroni, ochránci.* Plzeň, Západočeská galerie, 2003. (Společně s J. Potužákovou a F. Radkovským)
- *Der Maurusschrein, Ein Denkmal von europäischer Bedeutung, Geschichte und Restaurierung.* Libice nad Cidlinou, Gloriet, [2002]. (Společně s A. Šumberou)
- *Relikviář sv. Maura* [elektronický zdroj]. Praha, Digart, 2002. (Společně s A. Šumberou a Z. Proksem) [CD-ROM]
- *Relikviář sv. Maura, Památka evropského významu, Historie a proces restaurování.* Libice nad Cidlinou, Gloriet, [2002]. (Společně s A. Šumberou)

- *The Shrine of St. Maurus, Monument of European significance, History and process of restoration.* Libice nad Cidlinou, Gloriet, [2002]. (Společně s A. Šumberou)
- *Tajemství reliquiáře sv. Maura aneb Průvodce Bečovem a okolím.* Plzeň, Starý most, 2002. (Společně s K. Drhovským a P. Mazným)
- *Metodické materiály pro výuku památkové péče.* Praha, Idea servis, 2001. (Společně s D. Sedlákovou)
- *Obrázkový slovníček, Slohová období od románského po empír, základní výtvarné prvky, vybavení interiéru kostela.* Praha, Idea servis, 2001. (Společně s D. Sedlákovou)
- *Relikviář sv. Maura, Proces restaurování jedinečné památky.* [Praha], [Správa Pražského hradu], [2001]. (Společně s D. Hejdovou a A. Šumberou)
- *The shrine St. Maurus, Process of restoring a unique monument* [Praha], [Správa Pražského hradu], [2001]. (Společně s D. Hejdovou a A. Šumberou)
- *Perly minulosti, Okolí Plzně: Plzeňsko, Manětínsko, Plasko, Rokycansko, Zbirožsko, Nepomucko, Přešticko.* [Plzeň], NAVA, 2000. (Společně s V. Viktorou a J. Grycem)
- Relikviář sv. Maura – 1. část závěrečné etapy. In *Výroční zpráva Památkového ústavu v Plzni za rok 1998.* Plzeň, Památkový ústav v Plzni, 1999, s. 92–94. (Společně s A. Šumberou)
- Relikviář sv. Maura – 2. část závěrečné etapy. In *Výroční zpráva Památkového ústavu v Plzni za rok 1999.* Plzeň, Památkový ústav v Plzni, 2000, s. 107–110. (Společně s A. Šumberou)
- Restaurování reliquiáře sv. Maura. In *Sborník 600 let Bečova.* Bečov nad Teplou, Město Bečov nad Teplou, [1999], s. 61–62. (Společně s A. Šumberou)
- Relikviář sv. Maura, Informace o současném stavu a dosa- vadním průběhu restaurování. *Zprávy památkové péče.* 1998, roč. 58, č. 1, s. 16–20.
- Stručná historie reliquiáře sv. Maura a příprava jeho prezenta- ce veřejnosti. In *Výroční zpráva Památkového ústavu v Plzni za rok 1997.* Plzeň, Památkový ústav v Plzni, 1998, s. 38–44.
- Relikviář sv. Maura, Informace o stavu a průběhu restaurování. In *Seminář k problematice restaurování a konzervování umě- leckých děl, Severní Čechy 8.–10. října 1997.* Ústí nad Labem, Památkový ústav, 1997, s. 17–19.

K životnímu jubileu Ludmily Drncové

Mgr. Ludmila Drncová, osobnost památkové péče a odborná zaměstnankyně plzeňského pracoviště Národního památko- vého ústavu, oslaví v letošním roce životní jubileum. V loň- ském roce uplynulo 35 let od doby, kdy začala v této instituci působit. Zaměření její pracovní činnosti je v rámci specifických oblastí památkové péče velmi obsáhlé; podrobněji bylo popsáno v jejím životopise publikovaném v prvním ročníku sborníku *Památky západních Čech*.⁹ Pomyslnou přední příč- ku jejího profesionálního zájmu vždy zaujímal restaurátorská obnova výtvarných, uměleckořemeslných i architekto- nických památek. Paní Ludmilu Drncovou můžete i dnes potkat v nejvyšších patrech lešení při provádění průzkumů či konzultací nad restaurovanými díly. Pro kolegy v oboru nebylo žádným překvapením, když v roce 2019 byla ve Špa- nělském sále Pražského hradu slavnostně dekorována *Cenou Jože Plečnika* za svůj celoživotní přínos oboru. Pracovní vy- tížení s převažující činností v terénu – na stavbách i v atelié- rech restaurátorů po celé naší republice – nedává paní Drn- cové prostor věnovat se více publikační činnosti.

Výběr z bibliografie Ludmily Drncové – publikované práce
(Přehled nepublikovaných prací Mgr. L. Drncové je zveřej- něn v příloze tohoto svazku na adrese: <https://www.npu.cz/cs/>)

uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Publikacni-cinnost/ sbornik)

- Dozor Národního památkového ústavu. In Fictumová, Iva et al.: *Práce jako na kostele.* Klatovy, Římskokatolická farnost Klatovy, [2020], s. 61–71.
- Plzeňský kraj. In *20 let Programu restaurování movitých kultur- ních památek.* Praha, Národní památkový ústav, 2018, s. 56–60. [příloha časopisu *Zprávy památkové péče*, roč. 78]
- Masarykova škola v Plzni – restaurátorská obnova portálů a fa- sád. In *Specifika obnovy tvrdých omítek památkových objektů.* [Praha], Společnost pro technologie ochrany památek, 2012, s. 23–28. (Společně s P. Domanickým)
- Program restaurování movitých kulturních památek v letech 1998–2008 v Karlovarském a Plzeňském kraji. *Zprávy památ-kové péče.* 2008, roč. 68, č. 3, s. 183–185.
- Restaurování barokních dveří vstupu do Latinské školy. In *Zpráva o činnosti v letech 2004 až 2005, Odborné příspěvky.* Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2008, s. 33–34. (Společně s L. Škodovou)
- Obnova kostela Všech svatých v Horšově. *Zprávy památkové péče.* 2006, roč. 66, č. 4, s. 301–309.
- Obnova zámku Kynžvart 1998–2000. In *Výroční zpráva Státní- ho památkového ústavu v Plzni za rok 2002.* Plzeň, Státní pa- mátkový ústav v Plzni, 2003, s. 108–111.
- Oprava fasád konventního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Kladrubech. *Obnova památek.* 2003, roč. 3, s. 56–60.
- Barokní panské sídlo Terešov. In *Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka.* 13. Rokycany, Muzeum Dr. Bohuslava Horáka, 2001, s. 11–20. (Společně s V. Ryšavým)
- *Kostel sv. Mikuláše v Čechovicích, Národní kulturní památka.* [Česko], Gema Art, [2001]. (Společně s J. Kaiglem)
- Rekonstrukce kostela sv. Mikuláše v Čechovicích. In *Výroční zpráva Památkového ústavu v Plzni za rok 2000.* Plzeň, Památ-kový ústav v Plzni, 2001, s. 108–110.
- Obnova Městského divadla v Karlových Varech. In *Výroční zpráva Památkového ústavu v Plzni za rok 1999.* Plzeň, Památ-kový ústav v Plzni, 2000, s. 114–117.
- Příspěvek k poznání malířské výzdoby interiéru klášterního kostela v Kladrubech. In *Seminář k problematice restaurová- ní a konzervování uměleckých děl, Severní Čechy 8.–10. října 1997.* Ústí nad Labem, Památkový ústav, 1997, s. 20–26. (Spo- lečně s M. Kadavým a J. Matějčkem)
- *Rábí.* Plzeň, Krajské středisko státní památkové péče a ochra- ny přírody, 1989.

Šedesátiny Jana Kaigla

Šedesáté narozeniny oslavuje v letošním roce bývalý ře- ditel našeho pracoviště, Ing. arch. Jan Kaigl, Ph.D. Medai- lonek J. Kaigla byl publikován při příležitosti jeho pade- sátin.¹⁰ Jan Kaigl působil jako ředitel NPÚ, ÚOP v Plzni v letech 2010–2017. K jeho životnímu jubileu zveřejňu- me výběr z bibliografie.

Výběr z bibliografie Jana Kaigla – publikované práce

- *Čechovice, Kostel sv. Mikuláše, Národní kulturní památka.* Pl- zeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2017.

9 KAIGL, Jan: K životnímu jubileu Ludmily Drncové. In *Památ- ky západních Čech.* 1. Plzeň, Národní památkový ústav, územ- ní odborné pracoviště v Plzni, 2011, s. 112–113.

10 Jan Kaigl padesátiletý. In *Památky západních Čech.* 1. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Pl- zni, 2011, s. 115–116.

- Dialog tvarů v románské architektuře. In *Památky západních Čech*. 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 124–126.
- Konference Z památkové péče a dějin staveb. In *Památky západních Čech*. 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 126–127.
- Nominace na udělení Ceny Patrimonium pro futuro za rok 2014 v Plzeňském kraji. In *Památky západních Čech*. 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 119–120.
- *Trhanov, Kostel sv. Jana Nepomuckého, Kulturní památka*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015.
- Z památkové rady. In *Památky západních Čech*. 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 119.
- Z výzkumu staveb a architektury středověkých vesnických kostelů v horšovském arcijáhenství. In *Památky západních Čech*. 5. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2015, s. 7–26.
- Kostel sv. Anny u Horšovského Týna, Souhrnný kulturněhistorický nástin k úvahám o budoucnosti památky. In *Památky západních Čech*. 4. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2014, 36–52.
- Výhled nových národních kulturních památek v Plzeňském kraji. In *Památky západních Čech*. 4. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2014, s. 100–102.
- *Horšov, Kostel Všech svatých, Kulturní památka*. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2013.
- K nedávné demolici tří souborů historických budov v Plzeňském kraji. In *Památky západních Čech*. 3. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2013, s. 108–112.
- Max Frisch a památkářská idea, Poznámka ke způsobům čtení deníku významné osobnosti. In *Památky západních Čech*. 3. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2013, s. 135–136.
- Mělnice a Loučim, Příspěvek do rozpravy o gotické architektuře dvou vesnických kostelů v západních Čechách. In *Památky západních Čech*. 3. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2013, s. 7–17.
- Z jednání památkové rady v roce 2012 a 2013. In *Památky západních Čech*. 3. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2013, s. 126–127.
- Gotické portály členěné dvojicí výžlabků a pravouhlým zářezem mezi nimi v bývalém horšovském arcijáhenství. In *Památky západních Čech*. 2. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2012, s. 7–29.
- Nové drobnosti v sakristii kostela ve Starém Sedle. In *Památky západních Čech*. 2. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2012, s. 55–58.
- K vesnickým kostelům s kvadratickým chórem postaveným v horšovském arcijáhenství ve středověku. *Zprávy památkové péče*. 2011, roč. 71, č. 3, s. 180–192.
- Ke vzniku nové edice – Památky západních Čech. In *Památky západních Čech*. 1. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2011, s. 7.
- Kostel v Srbicích. In *Památky západních Čech*. 1. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2011, s. 9–21.
- Editorial, [Úvodník o 90. výročí narození doc. Ing. arch. Milady Radové-Štikové, CSc.]. *Zprávy památkové péče*. 2010, roč. 70, č. 6, s. 381.
- Národní památkový ústav v ISPROFIN v období let 2006 až 2009, Letmý pohled očima architekta v odboru investic Ministerstva kultury ČR. *Zprávy památkové péče*. 2010, roč. 70, č. 5, s. 358–360.
- Úvod do studia zaniklých středověkých vesnických kostelů a vybraných kaplí v horšovském arcijáhenství. *Zprávy památkové péče*. 2010, roč. 70, č. 4, s. 253–259.
- K architektuře a datování některých vesnických kostelů v horšovském arcijáhenství ve 14. století, Studie a poznámky z přírodního průzkumu staveb s využitím dendrochronologie. *Zprávy památkové péče*. 2009, roč. 69, č. 3, s. 199–206, č. 4, s. 288–299.
- Skupina kostelů ve Starém Sedle, Semněvicích a Prostiboři v dosahu vlivu kladrubského kláštera 13. a 14. století. *Zprávy památkové péče*. 2009, roč. 69, č. 6, s. 419–428.
- Románské drobnosti z Bukovce a Úboče. *Zprávy památkové péče*. 2007, roč. 67, č. 6, s. 460–469.
- Ještě k sakristii kostela v Srbicích. *Zprávy památkové péče*. 2006, roč. 66, č. 6, s. 485–487.
- O kostele v Horšově. *Zprávy památkové péče*. 2006, roč. 66, č. 4, s. 290–297.
- *Odbor památkové péče Ministerstva kultury, Stručný přehled k vyhodnocení činnosti v období let 1997–2005 a nástin koncepce a strategie památkové péče do roku 2012*. Praha, Jalna, 2005.
- Památková péče. In *Sborník statí o kultuře v letech 1998–2003*. Praha, Ministerstvo kultury, 2004, s. 11–15.
- *Památkový zákon, Úplné znění ke dni 1. května 2004 doplněné výběrem z judikatury, Úplné znění prováděcí vyhlášky*. Praha, Jalna, 2004. (Společně s M. Zídkem)
- *Příručka vlastníka kulturní památky*. 2. upravené vydání. Praha, Jalna, 2004. (Společně s K. Pechovou a M. Zídkem)
- Za Miladou Radovou-Štikovou. *Castellologica bohémica*. 2004, roč. 9, s. 435–437.
- Několik poznámek ke změnám ve státní památkové péči v roce 2003. *Zprávy památkové péče*. 2003, roč. 63, č. 1, s. 1–2.
- *Památkový zákon*. Praha, Jalna, 2003. (Společně se Z. Štastnou a M. Zídkem)
- K původu stavby kostela sv. Jana Nepomuckého v Trhanově. *Zprávy památkové péče*. 2002, roč. 62, č. 7, s. 193–201.
- *Odbor památkové péče Ministerstva kultury, Stručný přehled k vyhodnocení činnosti v období od roku 1997 do poloviny roku 2002*. Praha, Jalna, 2002.
- Z činnosti odboru památkové péče Ministerstva kultury České republiky v roce 2001. *Zprávy památkové péče*. 2002, roč. 62, č. 3, s. 66–68.
- *Kostel sv. Mikuláše v Čechovicích, Národní kulturní památka*. [Praha], Gema Art, [2001]. (Společně s L. Drncovou)
- *Příručka vlastníka kulturní památky*. Praha, Ministerstvo kultury České republiky, 2001. (Společně s K. Pechovou a M. Zídkem)
- K udělení Ceny Ministerstva kultury za památkovou péči v roce 2000 Jaroslavu Heroutovi. *Zprávy památkové péče*. 2000, roč. 60, č. 7, s. 203–204.
- K činnosti odboru památkové péče Ministerstva kultury v roce 1998. *Zprávy památkové péče*. 1999, roč. 59, č. 3, s. 103–107.
- *Věcný záměr zákona o ochraně kulturních památek a památkové péči*. Praha, Jalna, 1999.
- Vesnické románské kostely s chórovou věží a apsidou, Příspěvek architektů k poznání staveb dochovaných v českých zemích. *Zprávy památkové péče*. 1998, roč. 58, č. 9, s. 261–276. (Společně s P. Chaloupkem)
- K užití státních finančních prostředků pro Program regenerace městských památkových rezervací a zón a Program zachrany architektonického dědictví v roce 1996 a v období let 1993 až 1996. *Zprávy památkové péče*. 1997, roč. 57, č. 2, s. 50–55.
- Poznámky k územní památkové ochraně v České republice. *Zprávy památkové péče*. 1997, roč. 57, č. 1, s. 1–8.
- *Architektonické dědictví, Katalog = Architectural heritage, Catalogue*. Brno, Památkový ústav Brno, 1996.
- K Programu regenerace městských památkových rezervací a zón a Programu zachrany architektonického dědictví v roce 1995. *Zprávy památkové péče*. 1996, roč. 65, č. 3, s. 97–102.
- Pozdně středověký náčrt půdorysu dvoulodí farního kostela v Pacově. *Zprávy památkové péče*. 1996, roč. 56, č. 1–2, s. 23–28.

- Ke státní podpoře Programu regenerace městských památkových rezervací a zón v roce 1993. *Zprávy památkové péče*. 1994, roč. 54, č. 1, s. 32–34.
- *Encyklopedický slovník* [soubor hesel z oboru památkové péče]. Praha, Encyklopedický dům, 1993.
- Konflikt památkářů nebo krize systému památkové péče. *Umění*. 1993, roč. 41, č. 5, s. 332–333.
- Kostel sv. Mikuláše v Čečovicích. *Zprávy památkové péče*. 1993, roč. 53, č. 3, s. 89–100.
- O prohlášení lednicko-valtického areálu na jižní Moravě za krajinnou památkovou zónu. *Zprávy památkové péče*. 1993, roč. 53, č. 1, s. 7.
- Pražské grémium pro ochranu a rozvoj kulturního prostoru hlavního města. *Architekt*. 1993, roč. 39, č. 20, s. 5, 78–9. (Společně s I. Hlobilem a dalšími)
- Středověká stavební etapa kostela v Tisové u Tachova. *Zprávy památkové péče*. 1993, roč. 53, č. 9, s. 352–354.
- K posledním stavebním úpravám kostela v Čečovicích. *Zprávy památkové péče*. 1992, roč. 52, č. 10, s. 27.
- Kostel Všech svatých na Pražském hradě před požárem v roce 1541, Příspěvek k historické topografii Pražského hradu. *Zprávy památkové péče*. 1992, roč. 52, č. 2, s. 1–8.
- Tři palácové kaple na francouzský způsob v Čechách doby Karla IV. *Muzejní a vlastivědná práce*. 1992, roč. 30, č. 1, s. 54.

Životní jubileum Evy Kamenické

V letošním roce oslavuje životní jubileum také archeoložka Mgr. Eva Kamenická. Eva Kamenická pracovala v Národním památkovém ústavu, územním odborném pracovišti v Plzni 22 let. Zastávala zde pozici archeoložky – památkářky. Její profesní činnost a bibliografie jejích publikovaných prací byly vydány v životopisu Mgr. Evy Kamenické v roce 2011 (přehled nepublikovaných prací Mgr. E. Kamenické je zveřejněn v příloze tohoto svazku na adrese: <https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Publikacni-cinnost/sbornik>).¹¹

Přestože si nyní užívá již deset let zaslouženého odpočinku, je stále se svým povoláním v kontaktu. Ochotně spolupracuje se svými nástupci v oboru v archeologických lokalitách, kde sama v minulosti báda, ať už konzultacemi v terénu anebo při zpracování archeologických nálezů. Její obdivuhodná paměť prostorových vztahů nálezových situací v dávno zasypaných sondách a znalost areálů v širším mezioborovém a dobovém kontextu památkové péče je velkým a žádoucím přínosem. Aktuálně spolupracuje zejména při pokračujících výzkumech v areálu bývalého kláštera Plasy a při zpracovávání výsledků starých výzkumů na hradě Loket. V závěru roku byl E. Kamenické udělen status emeritního zaměstnance.

Marcela Waldmannová, – vyd/red –

Životní jubileum Jitky Pohořalé

V roce 2021 oslavuje 70. narozeniny Ing. arch. Jitka Pohořalá. Jitka Pohořalá se narodila v Plzni, kde vystudovala střední všeobecně vzdělávací školu. Poté absolvovala obor architektura na Stavební fakultě Českého vysokého učení technického v Praze. Studium ukončila v roce 1976 a nastoupila do zaměstnání v tehdejší Krajském středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni, kde působila

do roku 1985. Následně pracovala krátce ve Výzkumném ústavu pozemních staveb a v Krajské inženýrské organizaci v Plzni. V roce 1991 založila společně se Zdeňkem Knoflíčkem firmu Památkový atelier, zabývající se poradenskou, projekční a technickou pomocí při realizaci rekonstrukcí a přestavbě památkových objektů, návrhy interiérů včetně zajištění realizace a stavebně historickými průzkumy. Firma, která funguje dodnes, se zpočátku zaměřovala právě na úpravy interiérů; mezi významnější realizace patří Pivovarské muzeum v Plzni a muzeum v Nepomuku. Následně se atelier orientoval i na větší projekty památkových staveb, z nichž lze zmínit například kostel sv. Ignáce a areál jezuitské koleje v Chomutově, a obnovu zámku Kýžvart, která v roce 2001 získala ocenění Europa Nostra (cena za přínos evropskému kulturnímu dědictví), a další drobnější projekty, jako například postupnou obnovu areálu zámku v Boru u Tachova, která pokračuje dodnes. V roce 2000 nastoupila J. Pohořalá zpět na plzeňské pracoviště Národního památkového ústavu, kde působí dodnes na pozici územního garanta pro oblast Střídbrska a část okresu Plzeň-jih, spadající do správního obvodu obce s rozšířenou působností – města Stod. Přehled nepublikovaných prací Ing. arch. J. Pohořalé je zveřejněn v příloze tohoto svazku (na adrese: <https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Publikacni-cinnost/sbornik>).

Osmdesát narozeniny Karla Drhovského

Životní jubileum 80 let oslaví v prosinci letošního roku Ing. Karel Drhovský, bývalý, v pořadí šestý ředitel plzeňského památkového ústavu. Životopisu pana Karla Drhovského jsme se podrobněji věnovali již v prvním ročníku sborníku *Památky západních Čech*.¹²

Ing. Karel Drhovský vedl ústav ve velmi složitém období plném kulturně společenských a především ekonomických proměn. Pod jeho vedením prošla instituce změnou názvu z Památkového ústavu na Státní památkový ústav a nakonec Národní památkový ústav. V roce 2000 také došlo ke změně sídla instituce, a to přestěhováním z pronajatých objektů v Dominikánské ulici do domu U Zlatého slunce v Prešovské ulici, který se nově stal jejím důstojným a trvalým sídlem.

Nyní, u příležitosti jeho letošních osmdesátých narozenin, přinášíme výběrovou bibliografii bohaté publikační činnosti Ing. Karla Drhovského, která se zaměřuje především na problematiku historické zeleně a kulturní krajiny, jakož i na popularizaci památkových objektů především v západočeském regionu.

11 FOSTER, Linda; WALDMANNOVÁ, Marcela; WIZOVSKÝ, Tomáš: K jubileu Evy Kamenické. *Zprávy památkové péče*. 2011, roč. 71, č. 3, s. 205–206. WALDMANNOVÁ, Marcela et al.: K jubileu Evy Kamenické. In *Sborník prací z historie a dějin umění*. 6. Klatovy, Historická společnost Klatovy; Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, 2011, s. 285–289. WALDMANNOVÁ, Marcela et al.: K jubileu Evy Kamenické. *Hláska*. 2011, roč. 22, č. 3, s. 44–46.

12 Ing. Karel Drhovský slaví sedmdesát let. In *Památky západních Čech*. 1. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2011, s. 111.

Výběr z bibliografie Ing. Karla Drhovského – publikované práce

(Přehled nepublikovaných prací Ing. K. Drhovského je zveřejněn v příloze tohoto svazku na adrese: <https://www.npu.cz/cs/uop-plzen/publikace-vystavy-prednasky/Publikacni-cinnost/sbornik>)

- Čapkova lípa v Chyši. *Zprávy Společnosti bratří Čapků*. 2020, č. 137, s. 13.
- *Kláster v Chotěšově v pověstech i skutečnostech*. Chotěšov, Obec Chotěšov, Občanské sdružení klášter Chotěšov, 2016.
- *Industriální dědictví & technické památky Plzeňska*. Bezdrůžice, Místní akční skupiny Český západ, Radbuza, Světovina, Zlatá cesta, 2015. (Společně s J. Florianem, J. Hutníkovou, V. Kubernátem, M. Michlovou a T. Plecitou)
- *Baroko v krajině aneb Příběhy známé i neznámé*. Dobřany, Místní akční skupina Radbuza, 2014.
- Josef Hlávka ve svých zahradách. In *Hlávkovy Lužany*. Praha, Nadace Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, 2014, s. 147–152.
- *Pověsti Plzeňského kraje*. [Česko], [s. n.], 2014.
- Lány – z reprezentační obory po park prezidenta republiky. In *Historická zeleň regionu střední Čechy*. 3. Mělník, Vyšší odborná škola zahradnická a Střední zahradnická škola, 2012, s. 230–236.
- Umocněný romantismus krajiny Horního hradu. In *Historická zeleň regionu střední Čechy*. 3. Mělník, Vyšší odborná škola zahradnická a Střední zahradnická škola, 2012, s. 78–84.
- Andrea Palladio a jeho vliv na českou renesanci. In *Historická zeleň regionu střední Čechy*. 2. Mělník, Vyšší odborná škola zahradnická a Střední zahradnická škola, 2011, s. 36–43.
- Barokní úpravy menších šlechtických sídel. In *Historická zeleň regionu střední Čechy*. 2. Mělník, Vyšší odborná škola zahradnická a Střední zahradnická škola, 2011, s. 44–54.
- Josip Plečnik – moderna s tradičními kořeny. In *Historická zeleň regionu střední Čechy*. 2. Mělník, Vyšší odborná škola zahradnická a Střední zahradnická škola, 2011, s. 181–195.
- Kynžvartský příklad vývoje krajinářského parku. In *Historická zeleň regionu střední Čechy*. 2. Mělník, Vyšší odborná škola zahradnická a Střední zahradnická škola, 2011, s. 148–152.
- *Krajina – zahrada, Malířské reflexe přírodního řádu a harmonie, Galerie města Plzně, 4. 11. 2010–27. 1. 2011, Katalog k výstavě*. Plzeň, Galerie města Plzně, 2010. (Společně s V. Malinou a V. Cílkem)
- Mariánské Lázně a navazující úpravy krajiny za městem. In *Komponovaná kulturní krajina a možnosti její obnovy a zachování, Přednášky z odborného semináře konaného v Olomouci ve dnech 22.–23. dubna 2010*. Olomouc, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, 2010, s. 94–106.
- Parkové plochy, nedílná součást vybavenosti lázeňských měst. In *Historická zeleň regionu střední Čechy*. 1. Mělník, Vyšší odborná škola zahradnická a Střední zahradnická škola, 2010, s. 103–113.
- Zdroje a principy formálních zahrad – od renesance k baroku. In *Historická zeleň regionu střední Čechy*. 1. Mělník, Vyšší odborná škola zahradnická a Střední zahradnická škola, 2010, s. 1–7.
- Zdroje a principy přírodně krajinářského slohu. In *Historická zeleň regionu střední Čechy*. 1. Mělník, Vyšší odborná škola zahradnická a Střední zahradnická škola, 2010, s. 41–45.
- Zámecký park. In *Chanovice, V úctě a k oslavě umu, vůle, pracovitosti a vytrvalosti našich předků*. Chanovice, Obec Chanovice, 2009, s. 35–37.
- *Kostel Nanebevzetí Panny Marie, Tachov, 1908–2008, 100 let výročí od regotizace a rozsáhlých oprav, 1329–2009, 680 let výročí od první zmínky o existenci kostela*. [Tachov], Římskokatolická farnost Tachov, 2008.
- Bolevec aneb s městem za zády. In *Od starého Bolevce k městskému obvodu Plzeň 1, Ve fotografiích a vzpomínkách*. Plzeň, Sdružení boleveckých rodáků, 2007, s. 9–11.
- Hruškova zahrada, Zahrada Luboše Hrušky očima zahradního architekta. In *Minulostí západočeského kraje*. 42. Ústí nad Labem, Albis international, 2007, s. 543–549.
- *Karlovarský kraj = Karlovy Vary Region*. [Karlovy Vary], Karlovarský kraj, 2005. (Společně se S. Burachovičem a dalšími)
- Střety a potkávání v historických zahradách. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích*. 31. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2005, s. 79–82.
- *Zbiroh, Historie, architektura, příroda, společnost, osobnosti, tradice, zajímavosti, informace*. Plzeň, Fraus, 2005.
- Sýpka v Plasích – evropský unikát. *Plzeňský kraj*. 2004, roč. 2, č. 2, s. 7.
- Nebílový – unikátní dvojzámčí. *Plzeňský kraj*. 2004, roč. 2, č. 1, s. 7.
- Květinové motivy na relikviáři sv. Maura. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích*. 30. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2004, s. 26–28.
- *Plasy, Historie, architektura, příroda, společnost, osobnosti, tradice, zajímavosti, informace*. Plzeň, Fraus, 2004.
- Zámek Bečov ve svých zahradách. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích*. 30. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2004, s. 24–26.
- Zámek Horní hrad ve svých zahradách. In *Hauenštejn, Horní Hrad*. 2. dopl. vyd. Plzeň, Petr Mikota, 2004, s. 24–25.
- Sv. Jan Nepomucký – nejslavnější Čech. *Plzeňský kraj*. 2003, roč. 1, č. 2, s. 7.
- Krajské klenoty. *Plzeňský kraj*. 2003, roč. 1, č. 1, s. 7.
- Historie hradu a městečka Rabí. *Plzeňský kraj*. 2003, roč. 1, č. 3, s. 7.
- Člověk v zahradě. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích*. 29. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2003, s. 101–105.
- Klášter v Chotěšově v kontextu vývoje západočeské krajiny. In *Minulostí západočeského kraje*. 38. Ústí nad Labem, Albis international, 2003, s. 7–10.
- *Kozel, Historie, architektura, příroda, společnost, osobnosti, tradice, zajímavosti, informace*. Plzeň, Fraus, 2003.
- Kraj Bohem navštívený. In *Pars pro toto*. 3. Klenová, Galerie Klatovy, 2003, s. 32–33.
- Krajina je poklad. In *Regenerace prostoru, Plzeňský kraj atraktivní*. Praha, ABF, 2003, s. 102.
- *Kynžvart, Historie, architektura, příroda, společnost, osobnosti, tradice, zajímavosti, informace*. Plzeň, Fraus, 2003.
- Loreta v krajině Hrozňatova. In Beran, Petr: *Píseň o Loretě*. Cheb, Krajské muzeum, 2003, s. 53–54.
- *Putování po Plzeňském kraji, 2004*. [Česko], H. Voděrová, 2003.
- Regenerace zámeckého parku v Chyši. In *Výroční zpráva Státního památkového ústavu v Plzni za rok 2002*. Plzeň, Státní památkový ústav v Plzni, 2003, s. 115–117.
- Středověké hrady žijí. In *Regenerace prostoru, Plzeňský kraj atraktivní*. Praha, ABF, 2003, s. 7–9.
- Vztyčené prsty krajiny. In *Regenerace prostoru, Plzeňský kraj atraktivní*. Praha, ABF, 2003, s. 101.
- Zámek Horní hrad ve svých zahradách. In *Hauenštejn, Horní Hrad*. Plzeň, Petr Mikota, 2003, s. 34–35.
- „Kausa“ svatý Jan Nepomucký. In *Johannes von Nepomuk, Der Heilige Mitteleuropas*. Linz, Land Oberösterreich, 2002, s. 22–24.
- *Bečov nad Teplou, Historie, architektura, příroda, společnost, osobnosti, tradice, zajímavosti, informace*. Plzeň, Fraus, 2002.
- Fenomén barokní kytice. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích*. 28. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2002, s. 145–146.
- *Kladrubský klášter, Historie, architektura, příroda, společnost, osobnosti, tradice, zajímavosti, informace*. Plzeň, Fraus, 2002.

- *Nebílovy, Historie, architektura, příroda, společnost, osobnosti, tradice, zajímavosti, informace.* Plzeň, Fraus, 2002.
- *Nebílovy, Státní zámek.* Libice n. C., VEGA-L, [2002].
- Neuskutečněná růžová zahrada v Blatné. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích.* 28. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2002, s. 133–136.
- Obnova a využití dominantních památek na Plzeňsku. In *Regenerace prostoru, Plzeň a okolí.* Praha, ABF, 2002, s. 38–47.
- *Rabí, Historie, architektura, příroda, společnost, osobnosti, tradice, zajímavosti, informace.* Plzeň, Fraus, 2002.
- Regenerace památek. In *Regenerace prostoru, Karlovarský kraj.* Praha, ABF, 2002, s. 42–49.
- Svatojánské inspirace. In *Johannes von Nepomuk, Der Heilige Mitteleuropas.* Linz, Land Oberösterreich, 2002, s. 19–21.
- *Švihov, Historie, architektura, příroda, společnost, osobnosti, tradice, zajímavosti, informace.* Plzeň, Fraus, 2002.
- *Tajemství reliquiáře sv. Maura aneb Průvodce Bečovem a okolím.* Plzeň, Starý most, 2002. (Společně s A. Černou a P. Mazným)
- *Velhartice, Historie, architektura, příroda, společnost, osobnosti, tradice, zajímavosti, informace.* Plzeň, Fraus, 2002.
- Historické zahrady a parky. In *Výroční zpráva Památkového ústavu v Plzni za rok 2000.* Plzeň, Památkový ústav v Plzni, 2001, s. 34–35.
- Hrad Rabí jako krajinná dominanta. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích.* 27. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2001, s. 111–118.
- *Plzeňsko, Turistický region = La région de Plzeň, Région touristique.* Plzeň, Magistrát města Plzně, 2001.
- Stavební dějiny a rekonstrukce domu „Zlaté slunce“ v Plzni. In *Západočeský historický sborník.* 7. Plzeň, Státní oblastní archiv v Plzni, 2001, s. 363–385. (Společně s J. Anderlem)
- Zahrady a parky. In *Výroční zpráva Památkového ústavu v Plzni za rok 1999.* Plzeň, Památkový ústav v Plzni, 2000, s. 38–39.
- Zahrady kláštera Kladruby. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích.* 26. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2000, s. 99–103.
- Historické zahrady, exkurzní objekty Velhartice, Mokrosuky a Hrádek u Sušice – drobné zahrady v okolí Klatov. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích.* 25. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 1999, s. 62–67.
- Expozice v hradě a zámku Horšovský Týn (zámek zvenku malý a zevnitř velký). In *Výroční zpráva Památkového ústavu v Plzni za rok 1997.* Plzeň, Památkový ústav v Plzni, 1998, s. 35–37.
- Malá zpráva o velkém díle, [Zámek Valeč]. In *Výroční zpráva Památkového ústavu v Plzni za rok 1997.* Plzeň, Památkový ústav v Plzni, 1998, s. 54.
- Zahrada zámku v Nebílovech. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích.* 24. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 1998, s. 82–93.
- *Zámecké zahrady a parky okresu Klatovy.* Klatovy, Okresní muzeum v Klatovech, 1998.
- Zámecký park a zahrada v Horšovském Týně. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích.* 23. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 1998, s. 61–69.
- Zámek v Červeném Poříčí. In *Výroční zpráva Památkového ústavu v Plzni za rok 1997.* Plzeň, Památkový ústav v Plzni, 1998, s. 51–53.
- *Dendrologie zámeckých parků, Kozel, Horšovský Týn.* Plzeň, Pedagogické centrum, 1997.
- Obnova zámecké zahrady Manětín. In *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn, Sborník ze semináře pořádaného v Manětíně 15.–17. května 1996.* Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska, 1997, s. 64–68.
- Fantazie s odvahou – Santini. In *Plzeň – otevřené město.* Praha, Orbis, 1996, s. 40–41.
- Plzeňské věži na dohled. In *Plzeň – otevřené město.* Praha, Orbis, 1996, s. 42–45.
- Privilegium zahradníků. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích.* 22. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 1996, s. 110–116.
- Valeč – tajemství, krása, naděje. *Země Koruny české.* 1996, roč. 3, č. 5, s. 5–8.
- Zahradní architektura zámku Lužany u Přeštic. In *Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích.* 22. Průhonice, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 1996, s. 100–101.
- Historické zahrady a parky. In *Vlastivěda Klatovska – příroda.* Klatovy, Okresní muzeum v Klatovech, 1995, s. 79–85.
- Památky. In *Plzeň.* Praha, Kincl & Hauner, 1995, s. 90.
- Zámek ve Valči. *Zprávy památkové péče.* 1994, roč. 54, č. 7, s. 247.
- Zámecký park a krajina. In *Chudenice, Archeologie, dějiny, současnost.* Praha, Public 21 TV, 1992, s. 57–60.
- Problematika nároků na vybavenost obnovených zahrad a parků z hlediska jejich nového využití. In *Historické parky a zahrady – současné a budoucí využití.* Ostrava, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Severomoravského kraje, 1989, s. 85–91.
- Problémy dendrologické obnovy historických zahrad a parků. *Zahradnictvo.* 1983, roč. 8, č. 10, s. 472–474.
- Celostátní seminář o historických zahradách. *Památky a příroda.* 1982, roč. 7, č. 2, s. 88–89.
- *Státní památkový objekt klášter Teplá, Klášterní zahrada a park.* Plzeň, KSSPPOP Plzeň, 1981. (Společně se Z. Knoflíčkem)
- *Státní zámek Kaceřov, Zahrada.* Plzeň, KSSPPOP Plzeň, 1981. (Společně se Z. Knoflíčkem)
- *Státní zámek Kozel, Zámecký park.* Plzeň, KSSPPOP Plzeň, 1981. (Společně se Z. Knoflíčkem)
- *Státní zámek Křimice, Zámecký park.* Plzeň, KSSPPOP Plzeň, 1981. (Společně se Z. Knoflíčkem)
- *Státní zámek Valeč, Zámecký park.* Plzeň, KSSPPOP Plzeň, 1981. (Společně se Z. Knoflíčkem)
- Regenerace bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích a jeho krajinného prostředí. *Památky a příroda.* 1980, roč. 5, č. 5, s. 263–275. (Společně s M. Pavlíkem)

Nedožitě životní jubileum Jaroslavy Frühaufové

V roce 2021 by oslavila 75. narozeniny Jaroslava Frühaufová. Jejímu životopisu jsme se věnovali v prvním ročníku sborníku *Památky západních Čech*.¹³ Paní Frühaufová působila v plzeňském památkovém ústavu celkem bezmála 30 let. Ani dosažení důchodového věku neznamenal ukončení její pracovní kariéry. Poslední tři roky svého zaměstnání u instituce pokračovala částečným úvazkem na pozici památkáře a další rok ještě jako investiční referent. Pracovní poměr ukončila odchodem do důchodu v roce 2012. I poté na několik měsíců zastupovala dlouhodobě nepřítomné kolegy v památkářské práci. V roce 2013 ve věku 67 let podlehl vážné nemoci.

*Není-li uvedeno jinak, zpracovala Jaroslava Kováčová.
Bibliografie sestavil Karel Matásek.*

13 ČERNÁ, Alena: Jaroslav Frühaufové k narozeninám. In *Památky západních Čech.* 1. Plzeň, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2011, s. 112.

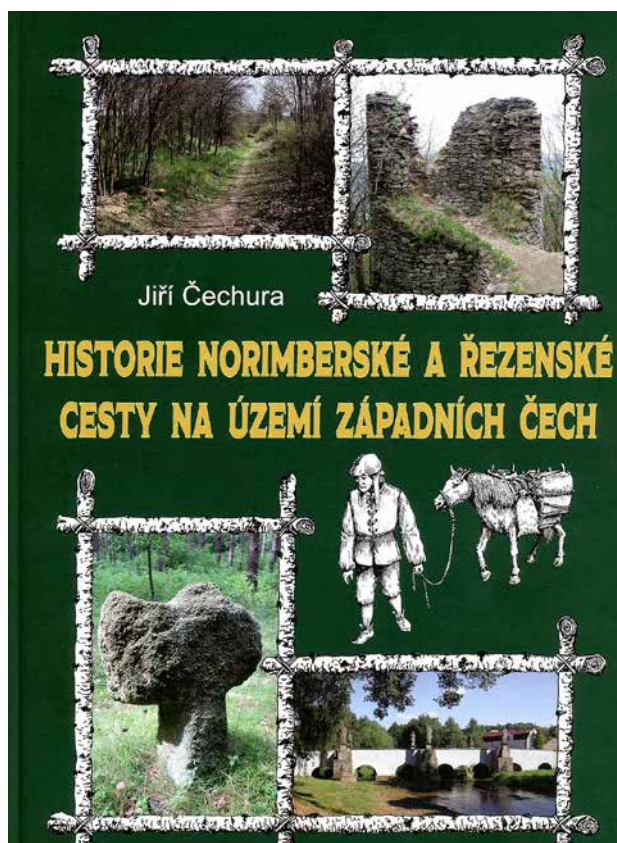
RECENZE

Jiří Čechura – *Historie Norimberské a Řezenské cesty na území západních Čech*

V roce 2019 vyšla zajímavá kniha Jiřího Čechury,¹ shrnující jeho celoživotní bádání věnované historii Norimberské a Řezenské cesty, jež procházela ve středověku na trase z Prahy do Bavorska západními Čechami (obr. 1).

Obrazovými přílohami bohatě doprovázené dílo, čítající 300 stran, bylo vydáno vlastním nákladem za podpory Plzeňského kraje a města Kladruby. Čechura je autorem již celé řady populárních publikací, přičemž tato poslední je oproti předchozím pojata odborněji, což se projevilo zejména rozsáhlým poznámkovým aparátem a obsáhlou citovanou populární i odbornou literaturou. Při listování knihou zaujme velké množství obrazové dokumentace, zachycující víceméně současné podoby terénních relikvů cest, okolní nemovité památky, sídla nebo celé krajinné celky. Jejich vztah k obsahu jednotlivých kapitol je spíše ilustrativní, což může na čtenáře působit nevyváženě. Vedle jednoduchých popisů objektů na fotografiích jsou jiné snímky doprovázeny popisem rozvitým, další doplněny jménem autora (shodného s autorskou titulkou). U některých je uvedeno i datum pořízení, informace, která by byla z důvodu dlouhého období vzniku publikace žádoucí.

Obr. 1. Přední strana obálky knihy: Jiří Čechura – *Historie Norimberské a Řezenské cesty na území západních Čech*. (Převzato z knihy)

U reprodukováných kreseb a rytin není uveden odkaz na zdrojový dokument. Jednoduché a názorné jsou mapové podklady, na něž by bylo praktické směřovat odkazy přímo ze souvisejícího textu. V množství informací tak může být horší orientace, a ne vždy se dá vysledovat, zdali je mapový podklad vytvořen na základě výsledků autorova bádání, nebo se do něj promítají poznatky jiných původců. K jazyku, jakým je kniha napsaná, je třeba jistá shovívavost. Protože se však jedná o knihu populárně naučnou a autor sám se do role odborného historika nepasuje, nejsou používané slovní obraty závažným proviněním. Totéž platí i v případě zacházení s informacemi z odborných publikací.

Kniha je členěna do jednotlivých kapitol po chronologických úsecích, po úvodní části věnované desátému a jedenáctému století následují další, věnované geografickému vývoji tras obou cest až do konce 15. století. Pro nejstarší časový úsek chybí prakticky jakékoliv relevantní informace, na jejichž základě by se dala situace této doby rekonstruovat. Této problematice se většina autorů vyhýbá tím, že do daného období s různou pravděpodobností promítá poměry vrcholného středověku. Autor se v úvodu věnuje pravěkému a raně středověkému osídlení jihozápadních Čech a představuje významné archeologické lokality. Již zde najdeme první diskutabilní okamžiky, spojené například s představením archeology nedoloženého hradiště Vrbice u Stříbra. Podobně sporná je i myšlenka tzv. opuštěného území („mrtvého“, „zmlévaného“) nacházejícího se jižně od Kladrub, která vychází z absence písemných pramenů, je podpořená celou řadou někdy až nečekaných „důkazů“ a vrcholí citací základní listiny kladrubského kláštera. Celá řada informací připravuje v této části publikace „předu“ pro vytyčení základní komunikační sítě, jejímž centrálním bodem se měl stát právě prostor tohoto kláštera (obr. 2). Čechura v souladu s archeologickým bádáním dokládá průchodnost sledovaného území jihozápadních Čech již od období pravěku a trasuje hypotetické směry komunikačních spojnic do dvou hlavních směrů – přes Chebsko a Domažlicko (obr. 3). Pro mladohradištní období ale přináší novinku v podobě tzv. Severojižní cesty, která tyto dvě oblasti spojuje. Tuto cestu sleduje i v dalších obdobích a je nutné říci, že ačkoliv její trasa není vždy hodnověrně podložena, její existence je pravděpodobná. Je to jeden z prvních příkladů uchopení komunikačního schématu tohoto území, kdy se autor studie neomezuje pouze na obvyklý (zjednodušený) směr Praha–Německo, ale do této problematiky zahrnuje i jiné trasy, které logicky územím musely procházet a doplňovat složitou komunikační síť. Okolnosti jejího trasování a pozdějších změn vysvětluje mimo jiné i souvislostí s tzv. exemptními vesnicemi (vyjmutými z panovníkova darování zakládanému

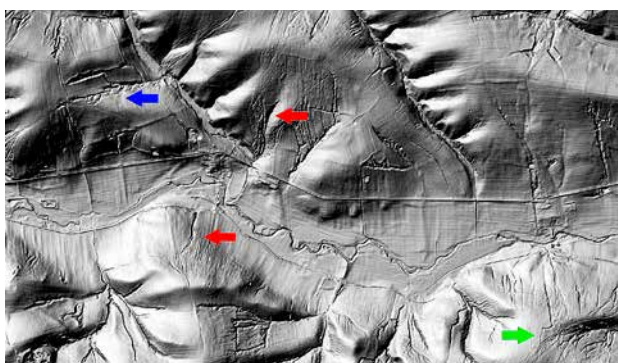
1 ČECHURA, Jiří: *Historie Řezenské a Norimberské cesty*. Kladruhy, vlastním nákladem, 2019.

Obr. 2. Kladruhy (okr. Tachov), areál bývalého benediktinského kláštera. Klášter byl založen v roce 1115 poblíž obchodní evropské tepny, tzv. Norimberské obchodní stezky, která vedla od Norimberku přes Prahu až k Baltu. Letecký pohled. (Foto L. Šimo, 2021. Za poskytnutí fotografie redakce děkuje kladrubskému kastelánovi M. Zoubkovi.)

Obr. 3. Oborská hájenka, katastrální území Milíře (okr. Tachov). Svazek úvozů „tachovské větve Norimberské cesty“. (Foto P. Nový, 2008)

Obr. 4. Řezenská cesta ve východním okolí Horšovského Týna (okr. Domažlice). Topografická mapa zájmového území v překryvu s modelem hillshade (DMR5G), zhotovená prostřednictvím metody dálkového laserového skenování (LiDAR). Příklad odhalení trasy zaniklých cest a jejich vztah k okolním sídlům na území východně od Horšovského Týna. Legenda: modrá – cesta z Horšovského Týna ve směru k Hradci u Stoda, červená – pravděpodobně starší cesta míjející město, zelená – cesta z Domažlic směrem na Staňkov (okr. Plzeň-jih). (Zpracoval P. Nový, 2021)

kladrubskému klášteru). Jeho teorie o vysídleném nebo zpusťšeném území naráží na nepochopení sídelní problematiky regionu, odkud dle známých predikátů pochází například rod pánů ze Švamberka. V kontextu s touto cestou také autor vyzdvihuje významný dopravní uzel vznikající v širším prostoru Kladrub. Kladrubům pak ve spojitosti s cestou budoucího biskupa Vojtěcha z Říma do Prahy v roce 992 věnuje rozsáhlou část publikace. Rozebírá možnost spojení areálu kladrubského kláštera s Kostelcem, místem Vojtěchova zastavení zmíněným v písemném prameni – jakkoli se snaží pracovat s výsledky zdejšího rozsáhlého archeologického výzkumu, je tato jeho výsledná teorie více než nepravděpodobná.

Samotné trasování cest do Řezna a Norimberka bylo v minulosti předmětem již vícera studií. Autor se snaží doplnit stávající teorie a výzkumy poznatky z vlastního bádání a pro obě cesty nabízí nejen podrobné územní trasování, ale i chronologický vývoj. Pro takovéto rekonstrukce ale nelze vždy dohledat podklady, nedůvěru budí i nastínění detailních změn v rámci krátkých časových období

(například změna trasy na počátku, okolo poloviny a ke konci 12. století). Mezi takovými hypotézami však lze naopak najít i důležité informace, které by neměly být zapomenuty – příkladem může být úvaha nad nejstarší trasou Norimberské cesty, u níž se nepodařilo podložit relevantními doklady její průběh přes Tachov, a autor tudíž nedoporučuje název „tachovská větev Norimberské cesty“ pro toto období používat. Podobně zajímavým tématem je privilegium města Stříbra a k němu povinné stažení tras cest vedoucích z jihozápadních Čech do Plzně, čímž došlo ve 14. století k neobvyklé deformaci komunikační sítě.

Knihla obsahuje mnoho témat k diskusi, bylo by možné jmenovat celou řadu z nich. Příkladem může být teorie vzniku / stavby cest, kdy Čechura zastává názor jejich postupného účelového budování vlastníkem území. Toto téma ani v odborných kruzích nijak výrazně nerezonuje, je tedy škoda, že autor k tomuto nepřipojil žádné podklady nebo případné odkazy na zdroj informací. Samotné trasy cest odráží výsledky autorova bádání a je možné s nimi takto pracovat. Po přečtení knihy však vyvstává otázka, zdali v současné době u odborné i neodborné veřejnosti existují knihy věnované starým cestám, která není založena na detailním průzkumu terénu, opřeném o studium mapových podkladů a zejména snímků digitálního modelu reliéfu. Díky jejich zpřístupnění na *Geoportálu* Českého úřadu zeměměřického a katastrálního² se zde otevírá zdroj obrovského množství dat, které přináší i pro popisovanou publikaci celou řadu zásadních podnětů (obr. 4). Na straně druhé má knihla potenciál přitáhnout k tématu historických cest širší veřejnost a může se tak stát užitečným základem pro případné hlubší odborné studium.

Petr Nový

² *Geoportál ČÚZK, Přístup k mapovým produktům a službám resortu* [online]. Praha, Zeměměřický úřad, 2010 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z WWW: <<https://geoportal.cuzk.cz>>.

Autor

Mgr. Petr Nový

archeolog

Středočeské muzeum v Rostokách u Prahy, p. o.

tel.: 723 646 901, e-mail: novy@muzeum-roztocky.cz

Karel Neuberger – *Mieser Bergbau Revier*

Kniha Karla Neubergera¹ pojednává, jak už plyne z jejího názvu, o historii těžby ve stříbrském revíru, kterým se rozumí rudní revír (obr. 1). Zastoupení uhelného revíru je zmíněno jen okrajově, např. na dvou důlních mapách z Vranova. Autor patří k největším znalcům stříbrského hornictví. Jedná se již o jeho dvanáctou publikaci.

Vázaná výpravná publikace o rozsahu 384 stran je určena široké veřejnosti. Svým způsobem se jedná i o pamětnický spis. Obsahuje celkem třináct kapitol doplněných o motto, dodatek a seznam literatury. Texty se věnují historickému přehledu českého hornictví ve středověku až do období rakousko-uherské monarchie, důlním dílům ve Stříbře a podrobnostem k hornickým stejnokrojům ve střední Evropě (uvádí přehled hornických pokrývek hlavy, jako jsou čepice a čáčky). Kniha rovněž pojednává o hornických svítilnách, minerálech rudních žil ve Stříbře (obr. 2), staré svislé důlní dopravě a historickém drčení rud i stanovách hornických bratrstev s důrazem na Plzeňský kraj. Nalezneme tu dále doplňující informace ke stříbrským dějinám (obr. 3), obsáhlý soubor důlních map zdejšího rudního revíru a osobní vzpomínky některých místních horníků. Po závěru následuje dodatek v podobě vzkazů kamarádů.

Texty jsou sepsány poměrně stručně a přehledně, jsou čtivé. Kniha je skvěle vypravena, obsahuje neobvyklou, místy až encyklopedickou kolekci obrázků, a to jak kreseb a maleb, tak i fotografií. Obrazový doprovod (fotografie, mapy) převažuje počtem stránek nad textem. Některé z příloh jsou odborné veřejnosti až důvěrně známé, velká část je však poprvé publikovaná. Zvláště to platí o neobvykle bohatém souboru důlních map. Výborné je využití autentických vzpomínek bývalých pracovníků revíru, doplněné fotografickou dokumentací posledních zaměstnanců. Grafické uspořádání čtenáře knihou dobře vede,

Obr. 2. Stříbro (okr. Tachov), páteřní Královská dědičná štola Prokop. Ukázka křemenné žíly s galenitem a sfaleritem ve štole, která byla díky nezměrnému úsilí Hornicko-historického spolku Stříbro zpřístupněna veřejnosti jako součást hornického skanzenu s expozicí důlní techniky. (Foto J. Kováčová, 2015)

Obr. 1. Přední strana obálky knihy: Karel Neuberger – *Mieser Bergbau Revier*. (Převzato z knihy)

zajímavým prvkem je barevně odlišené písmo nadpisů stylizovaných do podoby staršího kurentu. Kniha jako celek je dalším velmi zajímavým vhladem do české montánní historie kdysi slavného a bohatého rudního revíru.

Přes nesporné klady však má publikace i určité dílčí nedostatky. Především je třeba vytknout absenci autorů či zdrojů u jednotlivých vyobrazení, a to i když se jedná o práci populárního charakteru. S výjimkou kapitoly o rudních minerálech tyto informace nenalezneme, a to ani třeba v přehledu – i ten chybí. Literatura splývá s prameny a ty by od ní měly být jednoznačně odlišené. Přes jazykovou korekturu se vyskytují občasné překlepy, např. na straně 8 (*iniformy* namísto *uniformy*).

Ostatní výtky jsou spíše subjektivního rázu. Předně německý název knihy nic neřekne čtenáři neznalému tohoto jazyka, zvláště když chybí německé, resp. anglické shrnutí. Byl by vhodný český podtitulek, kupř. *Stříbrský rudní*

1 NEUBERGER, Karel: *Mieser Bergbau Revier*. Stříbro, Hornicko-historický spolek, 2019.

Obr. 3. Stříbro, Masarykovo náměstí, radnice čp. 1. Jeden ze sgrafitových výjevů na hlavním průčelí má představovat údajné založení města v roce 1131; Stříbro je písemně poprvé připomínáno jako hornická osada k roku 1183. (Foto J. Gryc, 1975)

revír. Řazení kapitol je z tematického hlediska poněkud rozkolísané. Vhodnější by bylo kupříkladu postupovat po montánní historii doplňujícími informacemi stříbrských dějin, důlní osvětlení přiřadit za dopravu a drcení rudy. Jinak velmi pěkná kapitola o minerálech by si zasloužila přece jenom důkladnější přehledný text.

Ačkoliv jsme zde vytkli některé jak objektivní, tak subjektivní nedostatky, přesto můžeme publikaci s klidným svědomím doporučit. Svě si v ní bezesporu nalezne jak laik, tak i odborník.

Martin Lang – Josef Pašek

Autoři

RNDr. Martin Lang

geolog, vedoucí muzea, kurátor sbírek muzejní povahy, vědecký pracovník
Muzeum Středních Brd Strašice
tel.: 737 329 534; e-mail: langmartin@atlas.cz

RNDr. Josef Pašek

geolog, místopředseda Hornicko historického spolku Západočeských uhelných dolů ve Zbůchu, člen České geologické společnosti a Asociace ložiskových geologů
tel.: 602 687 114; e-mail: pasek.josef@email.cz

Jan Lhoták – *Město Sušice a jeho poddaní. K úloze a významu vrchnostenského hospodaření královských měst v raném novověku*

Publikace Jana Lhotáka (obr. 1),¹ vydaná ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni a s finanční podporou města Sušice, vznikla přepracováním a rozšířením autorovy disertační práce.² Autor se rozhodl své poznatky prezentovat v první řadě jako vědecké dílo, přičemž vznikl výstup mimořádné váhy – jak doslova (kniha má téměř 950 stran velkého formátu), tak zejména v přeneseném smyslu: v českém prostředí totiž dosud srovnatelná práce neexistuje. Jak již podtitul publikace napovídá, nejde totiž jen o dílo regionální historie, ale o sledování vývoje městského velkostatku zeměpanských (královských a věnných) měst, jednak obecně pro České království v předbělohorském rozsahu (mimo území Lužice, Kladska a také Chebska), jednak konkrétně na případové studii jednoho konkrétního českého „venkovského“ královského města, tedy Sušice, a to v obrovském časovém záběru od vrcholného středověku až po polovinu 19. století. Pro dějiny Sušice je dílo mimořádně důležité, obsahuje totiž vůbec první souhrnnou studii ekonomického vývoje města, protože vzhledem k omezené pramenné základně (kdy chybí např. městské účty ze 16. a 17. století) se jí zatím nikdo neodvážil zpracovat. Práce rezignuje na srovnávání s Moravou a Slezskem a také se vzdává sledování poddanských měst včetně komorních.

Není nijak překvapivé, že se Jan Lhoták rozhodl pro volbu tohoto města, neboť se psaní o něm věnuje dlouhodobě. I za předpokladu, že by se autor v publikaci zabýval pouze Sušicí ve výše uvedeném časovém rozsahu, jednalo by se o skutečně o úctyhodné dílo, avšak části knihy týkající se vývoje velkostatků u ostatních zeměpanských měst přidávají knize úplně nový rozměr. Nejedná se totiž jen o nějaké povinné penzum zasazení Sušice do obecných souvislostí, ale opravdové zpracování vývoje velkostatků českých zeměpanských měst na základě využití všech dostupných edic pramenů a i částečného vlastního archivního výzkumu. Autor tedy vlastně předkládá dvě skvělé (a rozsáhlé) práce v jednom. Pro tento odvážný záměr pak byla využita i patřičně rozsáhlá pramenná základna. Pro čtenáře, kteří očekávají pod daným titulem běžnou, i když určitě kvalitní práci o Sušici, je toto „veledílo“ obrovským překvapením. Práci s textem naštěstí usnadňuje jmenný rejstřík.

Nyní už k vlastní struktuře díla. V první kapitole autor stanovuje cíle své práce a shrnuje literaturu o hospodaření českých zeměpanských měst, jak obecně historického a urbánního, tak i agrárního charakteru, českou i zahraniční, zejména německojazyčnou. Také je představena pramenná základna, s ohledem na její ohromný rozsah velmi stručně.

Další část se rozpadá na tři tematické bloky, a to vždy po dvou kapitolách, pojednávajících o tématu obecně a následně konkrétně v prostředí města Sušice a jeho velkostatku. Pak následuje závěrečná kapitola.

První blok sleduje majetkoprávní základy městského feudálního majetku (obecně českých měst i konkrétně Sušice) na pozadí obecného dějinného vývoje. Druhá kapitola (tedy první část prvního bloku), nazvaná *Městský velkostatek v systému feudálního uspořádání Čech*, se zabývá vnímáním pozemkového majetku samotnými obyvateli měst (jako jedním ze základů blahobytu), dále typologií vztahů města a venkova (aspekt hospodářský, kulturní, sociální a vrchnostenský), potom snahou o kvantitativní vyjádření velikosti pozemkového vlastnictví zeměpanských měst v době jejich největšího rozsahu (před polovinou 16. století), a to vzhledem k nedostatečné pramenné základně zejména na základě počtu přiznaných poddaných. Také popisuje vlastní formování městského panství a charakterizuje jeho čtyři stěžejní zdroje: transformace šosovních vsí v poddanské, uchvácení sekularizovaného církevního majetku, ovládnutí pozemkového majetku špitálů (městských i měšťanských) a záduší, a konečně i zakupování alodního majetku. Nakonec autor nastiňuje výhodnost pozemkového majetku pro města – vedle samotného ekonomického významu (spočívajícího i v ohrožení sankcemi a konfiskacemi) také v zajištění demografického zájmu, pravidelného zásobování města plodinami, eliminace šlechtických sídel v dosahu městských hradeb z důvodů obranných i konkurenčních a také jako jistin pro čerpání úvěrů. Zmiňuje však i nevýhody, zejména dobrovolné zadlužování měst kvůli získání pozemků a vznikající bariéry mezi městským a venkovským (poddanským) obyvatelstvem. Třetí kapitola, *Velkostatek města Sušice a jeho územní vývoj*, popisuje vývoj sušického městského velkostatku v letech 1547–1620. Ten od středověku až téměř do poloviny 16. století stále rostl. Konfiskace sice vrátily situaci „na startovní čáru“, ale město se snažilo získat pozemkový majetek opět co nejrychleji zpět, zejména bývalé šosovní vesnice s již prověřenou ekonomickou výhodností. Získalo i nové vsi a také tři svobodné dvory. Po roce 1620

1 LHOTÁK, Jan: *Město Sušice a jeho poddaní, K úloze a významu vrchnostenského hospodaření královských měst v raném novověku*. Praha; Sušice, Scriptorium, 2018.

2 LHOTÁK, Jan: *Velkostatek města Sušice, Od městských (šosovních) vesnic k robotní abolici a jejím výsledkům*. Sušice 2015. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav českých dějin.

Obr. 1. Obálka knihy: Jan Lhoták – Město Sušice a jeho poddaní. K úloze a významu vrchnostenského hospodářství královských měst v raném novověku. (Převzato z knihy)

postihly Sušici další konfiskace, majetek jí však byl v neztencené míře brzy vrácen a i přes válečnou a poválečnou depresi se jí ho podařilo udržet nejen téměř celý, ale i rozšířit o tři svobodné dvory. Celkově bylo pobělohorské období mnohem skromnější než předbělohorské, ovšem přesvědčení o zásadní důležitosti pozemkového majetku přetrvávalo i v 18. století, kdy už by bylo výhodnější zaměřit se na jiné zdroje zisků (např. průmyslovou výrobu).

Druhý tematický blok se zabývá úlohou velkostatku v městské ekonomice od poloviny 16. do poloviny 19. století. Čtvrtá kapitola, *Velkostatek v systému městské ekonomiky*, sleduje fungování městského hospodářství a velkostatku v něm od poloviny 16. století do raabizace. Pomocí úvěrů byl obnovován ztracený pozemkový majetek, což ovšem vedlo k zadlužování. Křehká rovnováha příjmů a výdajů však vzala za své za třicetileté války. Další vlna konfiskací (i když často pouze dočasných), vyčerpání vráceného velkostatku válkou, průtahy vojsk a stále se zvyšující berní nároky státu vedly často k zabřednutí do dluhů, které pak v průběhu 17. a 18. století opakovaně řešily k tomu nařízené komise. Jejich účelem však nebylo skutečně ozdravení městské ekonomiky, ale jen zajištění daňových platebních schopností měst. Příčinou zbláznění zeměpanských měst nebyly jen konfiskace a kontribuce, ale i konzervativnost názorů městské společnosti, bránící se novým myšlenkám

a výrobním postupům, a také korupce městských úředníků, stejně tak ovšem i konkurence šlechtického velkostatku, který výše zmíněnými nedostatky tolik netrpěl.

Dále autor sleduje konkrétní přístupy k hospodářství velkostatku – v polovině 16. století město využívalo jen feudální rentu a příjmy zvyšovalo prostě přikupováním nových poddaných vsí. Na konci 16. století se však prosadilo režijní hospodářství a jeho význam po celé 17. století neustále rostl. Jeho základem bylo rybníkářství a pivovarnictví. Dvorové hospodářství stálo dlouho v pozadí, rozvinulo se až v době pobělohorské s využitím roboty, přičemž díky jejímu využívání se příjmy z velkostatku staly nejvýznamnější součástí městské ekonomiky. Doplňujícími příjmy pak byl např. obchod se solí, lesní hospodářství nebo železářství. V 18. století stát nutil města celý velkostatek nebo jednotlivé režijní provozy pronajímat, což ne vždy mělo pozitivní efekt. Autor stěžejním odvětvím městského režijního podnikání věnuje pozornost i v samostatných oddílech – *Poplužní dvory*, *Pivovarnictví*, *Rybníkářství* (obr. 2). Dále se podrobně věnuje robotní abolicí (převedení robotních a naturálních povinností na pravidelný plat), při raabizaci doprovázenou parcelací dominikální půdy a jejího prodeje poddaným do dědičného pronájmu.

Pátá kapitola, *Obecní hospodářství města Sušice*, sleduje podrobně sušickou ekonomiku. S ohledem na výše

Obr. 2. Sušice (okr. Klatovy), dům čp. 52, zadní trakt někdejšího měšťanského pivovaru. Město sem přesunulo pivovar v roce 1720; pivovarský areál se rozšiřoval v zadním traktu, k největší přestavbě došlo na konci 19. století. Provoz byl ukončen v roce 1949 a v roce 1964 byla hospodářská část pivovaru a pivovarské komíny zbourány. (Foto J. Pavlíková, 1964)

zmíněné nedochování městských účtů autor vyhodnocuje ekonomickou situaci města v daném období na základě privilegií, geografické polohy, obchodních vztahů atd. Ve srovnání s ostatními zeměpanskými městy zaujímal Sušice rozhodně „druhou ligu“. Po roce 1620 jí byly opět zkonfiskovány statky a roku 1628 naštěstí zase vráceny. V letech 1651 a 1666 město postihly dva velké požáry. Válečné události a poválečná deprese donutily Sušici k opakovaným zástavám i k odprodeji několika vsí, přičemž zároveň také přikupovala nové statky. Do konce 17. století se městu podařilo vybědnout z válečných dluhů, avšak následek nadhodnocené kontribuce měl ničivý vliv a tristní situaci pak dovršil další velký požár v roce 1707, s jehož následky se Sušice vypořádávala až do konce 18. století (obr. 3). Město bylo nuceno sáhnout k dalším úvěrům, dalším odprodejům (více méně však odlehklých či ekonomicky nevýhodných lokalit), a být se snažilo přikupovat režijní provozy, nedařilo se mu odvádět požadované berně a samozřejmě ani vybědnout z dluhů. Podle jiných ukazatelů, jako byl např. nárůst počtu domů, přitom však patřilo k těm s prosperující ekonomikou. Proto se autor (na základě dochovaných městských účtů z 18. století) pokusil o rozsáhlou analýzu sušické situace, k čemuž předkládá řadu tabulek. Pro mě zde vyplynul důležitý závěr, že vrchnostenská ekonomika představovala od 16. století i pro Sušici nejdůležitější součást celého hospodaření, a to jistě přinejmenším v 18. století, kde máme doložené přesné číselné údaje. Nejvýhodnějším zdrojem příjmů byla roboty, jež ovšem značně zatěžovala poddané, takže vzniklé spory pak můžeme sledovat i ještě celou první polovinu 19. století. Důležité je také zjištění, že zadlužení Sušice v pobělohorském období díky příjmům z velkostatku postupně klesalo, a nebýt stále

Obr. 3. Sušice, radnice čp. 1. Původní radnice byla zničena při velkém požáru v roce 1707. Stávající budova vznikla přestavbou v letech 1850–1851. (Foto J. Gryc, 1989)

se zvyšující kontribuce a korupce městských úředníků, město by se dokázalo z dluhů vymanit. Pronájmy různých městských zařízení v 18. století měly většinou ekonomicky pozitivní efekt, ovlivněný však schopnostmi jednotlivých nájemců. V roce 1778 proběhla v Sušici raabizace a o jedenáct let později se začalo s parcelací dominikálu; celý proces byl uzavřen roku 1783 a tím fakticky skončilo sušické vrchnostenské hospodaření. V rukou města zůstaly ještě lesy, pastviny a rybníky, mlýny atd., jenže i ty byly následně buď pronajímány nebo u nich byla přímo uplatněna emfyteutizace. Tato opatření zjednodušila městské hospodářství a v zásadě mu prospěla. Sušice koncem 18. století procházela příznivým rozvojem, ovšem v důsledku projevu inflace a také odporu poddaných k odvádění feudální renty se roku 1820 majetek města dostal pod nucenou úřední správu v důsledku nesplácení extraordinaria. Situaci se nakonec podařilo vyřešit a příjmy opět rostly, pak však přišel zánik feudálního zřízení.

Třetí tematický blok je věnovaný vztahu města a jeho poddaných. Šestá kapitola, *Města a jejich poddaní*, se zabývá zejména porovnáním přístupu a nároků městské a šlechtické vrchnosti, které jsou shledávány obdobné. Sedmá kapitola, *Poddaní – pevný základ sušické městské ekonomiky?*, představuje podrobně všechny oblasti života sušických poddaných – nevalnou úrodnost půdy, chybějící vrstvu chalupníků (byli tu jen sedláci, nebo naopak domkáři bez půdy), i nižší výnosy německy mluvících poddaných v důsledku nevýhodnější, vyšší zeměpisné polohy jejich vsí. Město umožňovalo vydání výhostů, avšak to bylo zpoplatněno, stejně jako překvapivě i přistěhování. Poddané se město snažilo udržet na poddanských usedlostech a k jejich pronikání mezi obyvatele vlastního města nebo dokonce samotné měšťany docházelo velice zřídka. Město svým poddaným poskytovalo pomoc po živelných či válečných pohromách a snažilo se je, z čistě zistných důvodů, bránit před vojenskými odvody. Poddanské dávky a státní berně představovaly tíživé břemeno a situaci přirozeně zhoršoval i desátek. Když se v druhé polovině 18. století sečetly všechny nucené odvody, zbývalo zvláště menším hospodářům sotva na ubohé živonoření. Prameny však dovolují sledovat pouze rostlinnou výrobu a právě neznámá živočišná výroba, která byla v pošumavských

Obr. 4. Sušice, jihovýchodní kout náměstí v době na přelomu 19. a 20. století. (Foto ze sbírky M. Pokorného v archivu města Sušice. Redakce děkuje za poskytnutí fotografie autorovi publikace.)

vsích patrně hojná, zřejmě situaci mírnila. Sušičtí poddaní se pak aktivně bránili zvyšování poddanských povinností, zejména robotě, tudíž nekonečné spory panovaly kvůli raabizaci. Zajímavé je i konstatování, že odliv poddaných ze sušického panství byl vyšší než počet těch nově přijatých, nebo že průměrná doba držby nemovitosti jedním poddaným nebyla vysoká, u rustikalistů dokonce nižší než dvacet let.

Osmá kapitola představuje závěrečné shrnutí problematiky: pozemkové vlastnictví na venkově tvořilo stabilní a nejvýnosnější část městského hospodaření a feudalizace umožňovala ekonomickou prosperitu měst. Přitom jejich úsilí o výnosnost velkostatku bylo srovnatelné se snahou vyšších stavů a nelíšily se ani jejich vrchnostenské postoje. Města, která si do poloviny 19. století udržela nadprůměrné pozemkové vlastnictví, se následně stala významnými hospodářskými a politickými centry i po roce 1850 (obr. 4).

V závěru publikace ještě následuje edice čtyř dosud nepublikovaných dokumentů (instrukce pro rychtáře a konšely městečka Hartmanice, instrukce podkomořího Sušickým z roku 1750, raabizační interimální a finalizační smlouvy panství Sušice z let 1778 a 1783) a nakonec deset různých tabelárních řad (různé úvěry, příjmy a výdaje hospodaření, přehled produkce, výnosnosti půdy, platebních povinností atd.); dále seznamy dalších tabulek v textu, vyobrazení, pramenů a literatury, použitých zkratk, slovníček méně obvyklých výrazů a nakonec již zmíněné jmenné rejstříky.

V rámci celkového hodnocení publikace lze konstatovat, že jde o dílo, které u nás dosud nemá obdoby a bude zcela jistě představovat základní studii, o níž se bude veškeré budoucí bádání v dané oblasti opírat jako o svůj vzor, a bez jejíž znalosti nebude nikdo moci v tématu pokračovat. Přestože jde o dílo náročné, které lze jen těžko přečíst nepřerušovaně, jeho obsah je vysoce lákavý, až návykový.

Dovolila bych si jen jednu nepatrnou poznámku, a to k fyzické vlastnosti knihy – jelikož se autor rozhodl pojímat dílo jako čistě vědecký text, nechte se ani mnohým odborníkům úplně snadno, natož pak laikům, a přenášení objemného svazku je nepraktické. Pokud by se publikace měla v budoucnosti vydávat znovu, což by si zcela jistě zasloužila, bylo by vhodné zvážit její vydání ve více dílech, minimálně dvou, s rejstříkem v podobě samostatného útlého svazku, čímž by se zvýšila možnost jejího studia při více příležitostech, jako třeba na cestách.

Doufáme, že tato úžasná kniha podnítí bádání o velkostatku dalších českých zeměpanských měst. „První vlaštokvy“ se už objevily, byť zatím vycházející převážně z autorovy původní disertační práce.³ Doufám, že se v blízké budoucnosti dočkáme i dalších – a věřme, že časem nejen zaměřených na česká zeměpanská města, ale také na moravská a slezská, a i města poddanská.

Veronika Jíchová

3 HEŘMANOVÁ, Lada: *Městské vsi a dvory města Plzně ve středověku a novověku – vývoj jejich struktury a teritorializace v zázemí města*. Plzeň 2019. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Katedra archeologie. – VOJTÍŠKOVÁ, Jana: *Královské věnné město Jaroměř a jeho panství v době předbělohorské (historickogeografické aspekty problematiky)*. *Historická geografie*. 2019, roč. 45, č. 2, s. 239–261.

Autor

PhDr. Veronika Jíchová

památkářka, specialistka na archivní průzkumy
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni
tel.: 377 360 925, e-mail: jichova.veronika@npu.cz

Lenka Merglová-Pánková a Jan Mergl – Jan Koula, novorenesančník a vlastimil. Užití umění v tvorbě architekta 19. století

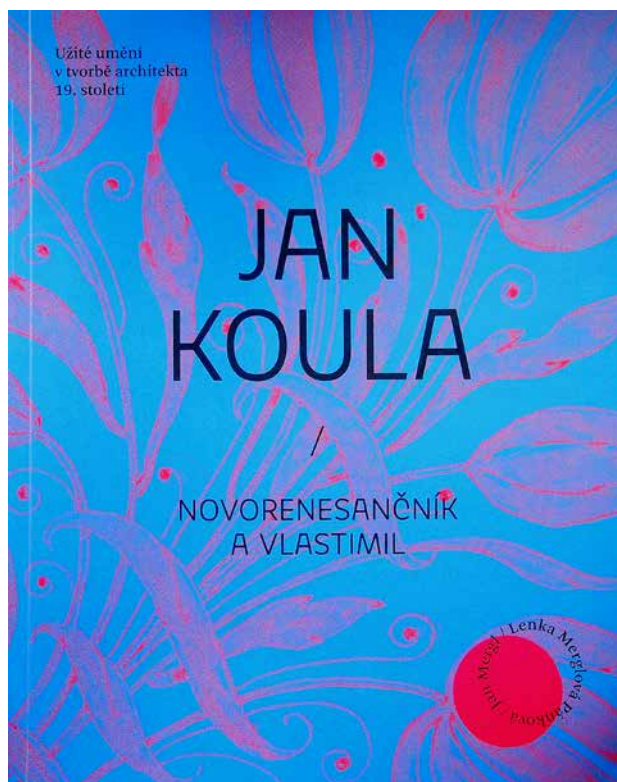
V roce 2019 uspořádalo Západočeské muzeum v Plzni výstavu, věnovanou 100. výročí úmrtí významného českého architekta, historika, pedagoga, národopisce a umělce Jana Kouly (1855–1919). Velkolepá výstava se těšila značnému zájmu návštěvníků, a proto potěší, že její součástí se stala i výpravná kniha (obr. 1).¹ Vydávání katalogů a doprovodných publikací k výstavám je u Západočeského muzea bohužel výjimečným počinem, na druhou stranu ostatní instituce jsou na tom velice podobně. Oč zapracovanější a systematičtější je například přístup Západočeské galerie, byť ani v jejím případě se ediční činnost nevyhýbá potížím.

Jan Koula byl všestrannou osobností, tak typickou pro druhou polovinu 19. století; jako u mnoha jiných však postupem času bylo jeho jméno z velké části zapomenuto. Koula se narodil v roce 1855 v Českém Brodě, vystudoval reálnou školu a pražskou polytechniku. Zásadní bylo především jeho studium na vídeňské Akademii výtvarných umění, kde se kromě architektury věnoval i malířství portrétů a krajinářství; všechny tyto schopnosti pak zúročil ve

své celoživotní tvorbě. Po návratu z Vídně nastoupil jako asistent na fakultě architektury pražské polytechniky, kde se stal nejprve docentem, později profesorem architektonického a ornamentálního kreslení a v letech 1902–1903 zastával funkci rektora. Kromě pedagogické činnosti byl také praktickým architektem. K jeho nejvýznamnějším realizacím patří nepochybně pražský most Svatopluka Čecha, na nějž měl navazovat průkop letenskou strání s monumentální branou a novým bulvárem (nerealizováno). Z dalších staveb lze zmínit jednu z prvních českých sokoloven v Koulově rodném Českém Brodě a výstavní pavilony pro Jubilejní i Národopisnou výstavu. Řada jeho návrhů zůstala nerealizována, např. most u Národního divadla, Obecní dům v Praze nebo nový hřbitovní kostel v Českém Brodě. Společně s Antonínem Wiehlem se také zúčastnil soutěže na projekt novostavby Národního muzea a Muzea města pražského.

Ve své architektonické i užité tvorbě byl horlivým zastáncem historismu a inspiraci čerpal především v renesanci. Koulův přístup však nebyl povrchní a nevycházel jen z formální aplikace klasického tvarosloví, ale z hlubokých znalostí renesančního umění v českých zemích i v Evropě. Ještě více než architektura však Koulu oslovilo umělecké řemeslo; v této oblasti by se v jeho době jen stěží našel větší odborník. Nevyčerpatelný zdroj cenných informací

Obr. 1. Přední strana obálky knihy: Jan Koula, novorenesančník a vlastimil. Užití umění v tvorbě architekta 19. století. (Převzato z knihy)

1 MERGLOVÁ-PÁNKOVÁ, Lenka; MERGL, Jan: *Jan Koula, novorenesančník a vlastimil, Užití umění v tvorbě architekta 19. století*. Plzeň, Západočeské muzeum v Plzni, 2019.

Obr. 2. Jan Koula, nábytek pro Český interiér na Světové výstavě v Paříži, 1900. Snímek z výstavy Jan Koula, renesančník a vlastimil, kterou pořádalo Západočeské muzeum v Plzni v roce 2019. (Foto V. Marian. Za poskytnutí fotografie redakce děkuje spoluautorce publikace.)

Obr. 3. Plzeň, budova radnice čp. 1 na náměstí Republiky. Sgrafitová výzdoba hlavního průčelí, zhotovená dle Koulova návrhu. (Foto V. Douba, 1965)

nalezl Koula především ve šlechtických sbírkách, které nejen studoval, ale především důkladně dokumentoval. Vlastním nákladem vydával obrazové album *Památky umělecko-průmyslové v Čechách* (1882–1887), jež dodnes zůstávají ojedinělým publikačním projektem. Druhým, možná ještě významnějším inspiračním impulsem bylo Koulovi studium lidové kultury. Opakovaně podnikal národopisné výpravy na Slovensko i Moravu, kde pořizoval důkladnou kresebnou i fotografickou dokumentaci.

Z těchto umělecko-historických výzkumů vycházel Koula ve své návrhářské tvorbě. Nejednalo se však o prosté kopírování tvarů a forem, ale o jejich přetvoření, kombinaci a transformaci do moderních a funkčních předmětů. Nejvýrazněji je to vidět na Koulových návrzích nábytku. Nezůstal však u jednotlivých kusů mobiliáře, ale často navrhoval i celé interiéry. Příkladem může být například „jídlna ve stylu národním“, kterou si u Kouly objednalo muzeum v Chrudimi a pak ji i začlenilo do své stálé expozice. Podobné návrhy následně připravoval i pro řadu dalších zájemců (obr. 2).

Obdobný přístup Koula využíval i u dalších návrhů v oblasti drobného užitého umění, například u kovaných mříží, kování či zábradlí, především ale u skla a keramiky. I zde vycházel ze svých výzkumů renesančního umění, které pak v nové a modernější podobě transformoval

do svých návrhů. Intenzivně při tom spolupracoval s významnými sklárny na Šumavě či v Harrachově. Velký význam kladl i na zdůraznění české tradice a původu, a proto také s oblibou používal výzdobu z českých granátů. Ty pak hojně uplatňoval i v návrzích šperků, a nechyběly ani v jeho nejvýznamnější zlatnické realizaci – rektorském řetězu Českého vysokého učení technického v Praze.

Velkou pozornost, ve své době ojedinělou, věnoval Koula středověké keramice a jejímu odbornému zpracování. Pečlivě sledoval nejen umělecké sbírky, ale i nečetné, z velké části náhodné archeologické nálezy, a svým zájmem o keramickou produkci pozdního středověku a raného novověku patří mezi první průkopníky archeologie středověku. Ještě více se jeho erudice projevila v odborných studiích věnovaných středověkým kamnovým kachlům. Zatímco Koulova činnost architekta i jeho návrhy užitého umění už ve své době narážely na odmítání či dokonce odpor progresivnějších kolegů, kteří Koulovy projekty odmítali jako zastaralé či zpátečnické, jeho postoj a přesvědčení nebyly samoúčelné. Koulův historismus totiž nevycházel z prostého staromilství, ale z hlubokého zájmu a ze snahy o pozvednutí národního sebevědomí. A prostředky k tomu hledal právě v odkazu na období, kdy se české země nacházely na vrcholu kulturního rozkvětu – tedy renesance, a v lidové kultuře – tedy ve svěbytném

Obr. 4. Jan Koula, akvarel, 1910. Návrh intarzie pro dveře radnice. (Reprodukce z knihy, s. 124. Originál kresby ve sbírce ZČM v Plzni.)

a ve své podobě nejvýraznějším projevem národního ducha, který na renesanční tradice přímo či nepřímou navazuje.

Jako přední znalec středověkého i lidového umění se Koula zcela pochopitelně stal nepostradatelným členem řady odborných organizací a veřejných spolků. V roce 1892 byl ustanoven správcem sbírek národopisu a historické archeologie Národního muzea v Praze, kde působil téměř do konce svého života. Koula převzal správu právě v době, kdy byla dokončena nová budova Národního muzea a bylo třeba vybudovat nové expozice. Zároveň došlo k rozdělení dosud jediné (pre)historické sbírky na pravěkou a historickou část, a právě Koula stál nejen u jejího zrodu, ale zásadně ovlivnil rozvoj tohoto souboru i výzkumu středověké hmotné kultury. Jeho publikace v odborném tisku i populárně zaměřené články jsou dodnes cenné nejen shromážděným materiálem, ale i analytickými úvahami (práce o středověké keramice či vývoji středověkého šperku).

Neopominutelná je i činnost Jana Kouly jako jednoho z prvních památkářů. Významně se angažoval ve sporech o rekonstrukci hradu Karlštejna, kde především díky jeho úsilí zůstaly ve víceméně intaktní podobě zachovány nejcennější středověké části, především kaple sv. Kříže a sv. Kateřiny. Byl spoluzakladatelem a dlouholetým předsedou Klubu Za starou Prahu a z této pozice se zasadil

o dochování či alespoň dokumentaci řady pražských památek. K jeho významným památkovým realizacím patří důkladný průzkum a dokumentace chátrající plzeňské radnice a také návrhy na její rekonstrukci. Právě zde zúročil svou důkladnou znalost renesančního umění a vlastní návrhy. Koulovým dílem jsou například prakticky veškerá sgrafita na radničním průčelí, neboť původní fasáda byla v 19. století již zcela zničena (obr. 3). S citlivostí a taktem pak navrhl řadu interiérových dekorací, mimo jiné množství dřevěných intarzií v jemu blízkém novorenesančním stylu (obr. 4). Na rozdíl od mnoha tehdejších (i soudobých) architektů si byl dobře vědom hodnoty intaktní nálezové situace a tam, kde nemohly být původní prvky zachovány, pořizoval alespoň podrobnou dokumentaci. Kromě plzeňské radnice pracoval i na obnově Pražského hradu, Schwarzenberského paláce nebo Míčovny v Královské zahradě.

Knihy Lenky Merglové-Pánkové a Jana Mergla se nesaží o vyčerpávající zpracování Koulova života ani díla. Velmi důkladně analyzuje Koulovo odborné pozadí a způsob, jakým je využívá pro vlastní návrhy. Velmi dobře autoři vystihli základní podstatu Koulovy osobnosti: význam poznání a jeho využití k dalším realizacím. Všechny Koulovy návrhy, ať již jde o architekturu nebo užité umění, vyvěrají z hluboké znalosti původních uměleckých i řemeslných technik a výtvarného citění a dávají mu nový, modernější smysl. A jak už bylo výše řečeno, v pozadí tohoto procesu stojí Koulova hluboká láska k vlasti a národu, o jejíž povznesení se více či méně úspěšně snažil. Toto komplexní poznání Koulovy osobnosti (ale samozřejmě i řady jeho současníků) patří k nejcennějším přínosům knihy.

I po formální stránce je předložená publikace vynikajícím dílem. Text je čtivý i pro laického čtenáře, jen rozvržení obsahu hlavních kapitol je v některých případech poněkud nejasné. To ale – alespoň se tak domnívám – vyplývá spíše z komplexnosti Koulova odkazu než neujasněnosti autorů; není tak vždy možné oddělit, kdy byl více „novorenesančníkem“ a kdy „vlastimilem“. Obsah je doplněn řadou graficky odlišených exkurzů a především velkým množstvím kvalitních reprodukcí, které prakticky v úplnosti dokumentují popisované oblasti Koulových aktivit. Obsáhlý text je doplněn i edicí nepublikované studie o počátcích a vývoji česko-moravsko-slovenské majoliky, která bude cenným zdrojem i pro současné badatele. Samozřejmostí je bohatý poznámkový aparát i podrobný seznam literatury. Zamrzí však absence cizojazyčného resumé, které by v publikacích tohoto typu mělo být zcela samozřejmé. Potěšující je grafické zpracování celého díla – kromě cenného obsahu se tak i recenzovaná kniha stává uměleckým zážitkem, ze kterého by měl i Jan Koula určitě radost.

Martin Čechura

Autor

PhDr. Martin Čechura, Ph.D.

archeolog

Západočeské muzeum v Plzni

tel.: 731 446 354, e-mail: mcechura@zcm.cz

Petr Domanický – *Pracovna republiky.* *Architektura Plzně v letech 1918–1938*

Mluvíme-li o architektuře období první republiky, tedy dvacetiletí 1918–1938, obvykle hovoříme o architektuře Prahy, Brna, Zlína. Tedy o městech, kde se postupně hledal a rozvíjel nový architektonický styl, který vykrytalizoval do podoby funkcionalismu. S ostatními velkými městy si jakoby nevíme rady; snad výjimkou je Hradec Králové, již tehdy označovaný za „salón republiky“. Z dalších měst uvádíme, pokud vůbec, jen jednotlivé stavby. Jenomže zaměřením se na hlavní centra, a stejně tak omezením většinou na funkcionalismus, charakter architektury daného období výrazně zkresluje. Což ostatně není jen problém Plzně.

Napomáhal tomu i sám obor dějin architektury, který se držel hlavních zdrojů. Možná to bylo dáno i tím, že jen málo byly v onom dvacetiletí v architektonických časopisech stavby z jiných měst publikovány, a možná to způsobila také okolnost, že ne všude byly vhodné podmínky k tomu, aby ona architektura mimo centra byla zkoumána. Naštěstí se to mění.

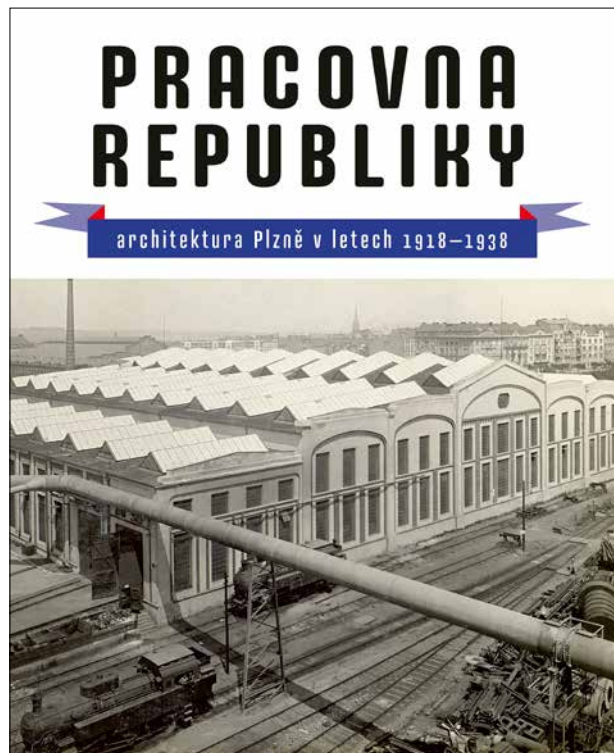
To se týká i Plzně. Nebyla za výrazné město moderní architektury dlouho považována. Plzeň znamenala pivo a Škodovku, a tím jako by se její obraz vyčerpával. Přitom pro každého, kdo do města přijel s otevřenými očima, musela být velkým překvapením. Hojnost staveb, které tu zanechala celá první polovina minulého století, a stejně tak jejich rozmanitost jsou ohromující.

Jistě, Plzeň je staré město a má krásné jádro v gotice založeného sídla s uchvacující katedrálou sv. Bartoloměje, jež byla na naše poměry nezvykle postavena do volného prostoru velkého náměstí. Ovšem město se ke své historii chovalo spíše přehlíživě, staré stavby nahrazovalo novými, a to často ne jednou, takže architektura vzniklá do 19. století je zastoupena poněkud roztráštěně, a to i v nejužším jádru.

Plzeň byla město výrobní, město práce, kde však nebylo zvykem investovat do jeho zvelebování. To se začalo měnit opatrně na začátku 20. století, a pak nejvíce se vznikem samostatného Československa, kdy Plzeň přestala být jedním z průmyslových středisek monarchie, ale stala se důležitým centrem nového státu.

Název knihy je přesný. Městem práce se prohlásil Baťův Zlín, takže „pracovna“ připadla Plzni.

Autor si pro tuto knihu (obr. 1)¹ – a ji původně provázející výstavu – vybral období skutečně velkorysých změn města, kterými procházelo téměř všechno – od urbanistického řešení, od růstu území až po detaily jednotlivých částí města, až k vlastní podobě jednotlivých domů, a to až do interiérů. Architektura města je zachycena v tom nejširším možném pojetí také typologickém, od důležitého bydlení (a to všech vrstev obyvatel) přes výrobní stavby různého druhu a velikosti, zastoupeny jsou i stavby sakrální, rekreační, sportovní; pozornost je věnována i vzniku nových parků. Kniha prochází Plzní v čase, sleduje jednotlivé vrstvy jejího budování systematicky takovým způsobem, že se čtenáři před očima až vybavuje „živý film“ městského života.

Obr. 1. Přední strana obálky knihy Petra Domanického *Pracovna republiky, Architektura Plzně v letech 1918–1938*. (Převzato z knihy)

Nesnaží se z Plzně dělat centrum moderní architektury, naopak přiznává její určitou tradici a konzervativnost, která však klidně vedle sebe nechávala růst stavby, jež hledaly soudobější, modernější výraz. A jakoby mimoděk tak upozorňuje na tu skutečnost, že to, co většinou chápeme pod pojmem moderní architektura, tedy funkcionalismus, představuje zřejmě nejvíce revoluční, ale přece jen zlomek toho, co se ve dvacátých a třicátých letech stavělo. A že také architektura, nespádající do zažitého pojmu modernismu, je zajímavá a skvělá z jiných pohledů. A že propojení všeho dohromady vytvořilo svrchané zajímavou směs. Nesnaží se Plzeň srovnávat s jinými městy, bere ji takovou, jaká je. Plzeň, v níž se mísí nejrůznější vlivy, a to nejen z pohledu národnostního, tedy vlivy české, německé, židovské. Vlivy, které se projevují jak u architektů, tak u stavebníků.

Jednoznačně ukazuje, jak dokážou charakter města ovlivnit osobnosti, které se ocitnou v pozici, kde mohou ovlivňovat jeho rozvoj. Na prvním místě tu stojí Hanuš

1 DOMANICKÝ, Petr: *Pracovna republiky, Architektura Plzně v letech 1918–1938*. Plzeň, Západočeská galerie; Starý most, 2018.

Obr. 2. Bohumil Chvojka, perspektiva k návrhu budov Okresní nemocenské pojišťovny a Masarykova studentského domu na Denisově nábřeží, 1925. (Západočeská galerie v Plzni, inv. č. A 21-53, foto O. Palán, 2010. Za poskytnutí fotografie redakce děkuje P. Domanickému.)

Zápal, městský architekt, který se podílel na většině veřejných projektů města.² Podrobně představuje Zápalovy aktivity mezi lety 1920 a 1926. Jeho stavby probírá do velmi podrobných detailů, podobně představuje i další architektky, jako Karla Lhotu, Václava Neckáře, Viléma Beera, Bohumila Chvojku (obr. 2), Vladimíra Zákřeje a samozřejmě také Adolfa Loose. Toho nemůže vynechat, byť na první pohled v jeho případě jde především o interiéry – ale právě ony ovlivnily plzeňské investory a architektky velmi výrazně. Nepřipomíná jen významné tvůrce, ale stejně tak upozorňuje na význam osobnostmi ojedinělé stavební průmyslové školy.

Na první pohled je kniha logicky uspořádaná, podle obsahu přehledná. Hlavní kapitoly jsou *Vznik republiky a dvacátá léta* (obr. 3), *Období kolem roku 1930*, *Třicátá léta*. Každá z nich má ovšem poněkud odlišnou strukturu – první se rozvíjí především kolem nových městských částí a kolem velkých osobností, druhá se věnuje zejména centru města, ale také novým parkům a rozvoji průmyslových objektů, třetí již je téměř typologická, pokračuje však i v proměnách historického jádra a jeho okolí. Ve všech se prolíná problém bydlení – obecního, sociálního i luxusního (které se nebojí tohoto označení). Významné osobnosti jsou představeny právě tam, kde na ně historie městské architektury narazí – což na jednu stranu třeba trochu ruší plynulost textu, ale vcelku to odpovídá pojetí knihy jako příběhu vzniku architektury ve městě (někdy je k odlišení toho, že jde o text vysvětlující či doplňující hlavní linii, využito jinak barevné písmo).

Text je provázen až opulentním množstvím fotografií, převážně dobových, někdy kvůli tomu jen nevelkých, ale vždy čitelných. A to nejen hotových staveb, ale i snímků z procesu výstavby, které zajímavě ukazují dobové technologie stavění. Zachycují nejen stavby, ale také společenské události, jako je třeba sokolské cvičení či kladení základního kamene nové školy, otevření obchodního domu Brouk a Babka či půvabný snímek z údržby veřejné zeleně.

Obr. 3. Plzeň, Škroupova ul. čp. 1760, sídlo Krajského úřadu Plzeňského kraje, původně budova finančních úřadů, tzv. Rašínův dům, který byl vystavěn v letech 1924–1927 podle návrhu architekta Františka Roitha. (Foto P. Domanický, 2003)

Značné je množství snímků interiérů. Jen minimálně jsou fotografie nové (a to je občas smutné dívání). A vedle staveb realizovaných výběrově uvádí i projekty, které zůstaly navždy jen na papíře. Pro lepší ilustraci toho, že jde opravdu o architektonicko-urbanistický životopis města, nejen o stavby a architektky samé o sobě, jsou ilustrace proložené také dobovými plakáty a inzeráty. Relativně málo se objevují půdorysy staveb, z architektských prací mají přednost perspektivy – s vědomím toho, že jde o knihu, jež má město představit veřejnosti, a musí tedy být srozumitelná. Nicméně u návrhů a staveb sociálního a obecního bydlení by půdorysy mohly být ve větším počtu. Závěr publikace mimo nezbytný rejstříkový aparát vlastně stručně shrnuje celou knihu, když na fotografiích od roku 1908 až do roku 1939 ukazuje názorně proměnu města, přitom vedle sebe řadí snímky ze stejných míst.

A na závěr, kromě toho, že považuji knihu za velmi přínosnou a velmi dobře zpracovanou, si dovoluji poznámku – z celého pojetí je poznat, že knihu napsal architekt. Věnuje se svému oboru, ví, co vznik stavby podmiňuje, co stavbu ovlivňuje, nikdy obor svého zájmu neopouští. A vypráví o něm velmi přesvědčivě, srozumitelně a čtivě.

Radomíra Sedláková

² Také o H. Zápalovi napsal autor výpravnou monografii. DOMANICKÝ, Petr: *Hanuš Zápal, 1885–1964, Architekt Plzeňska*. Plzeň, Starý most; Západočeská galerie v Plzni, 2015.

Autor

Doc. Ing. arch. Radomíra Sedláková, CSc.

historička architektury a umění

České vysoké učení v Praze, Fakulta stavební, Katedra architektury

tel.: 224 357 903, e-mail: radomira.sedlakova@fsv.cvut.cz

**NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV**

**ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVIŠTĚ
V PLZNI**

PAMÁTKY ZÁPADNÍCH ČECH VIII – 2021

Vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Prešovská 7, 306 37 Plzeň

Redaktor: Jaroslava Kováčová
Redakční spolupráce: Mgr. Karel Matásek

Grafická příprava: Nakladatelství Jalna, Mickiewiczova 17, 160 00 Praha 6; www.jalna.cz

1. vydání
Plzeň 2021
Vydáno pouze v elektronické podobě
Neprodejné

Tento svazek je volně dostupný na webových stránkách vydavatele (www.npu.cz/cs/uop-plzen)

ISBN 978-80-85035-56-8

ISSN 1805-8906

**NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV**

**ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVIŠTĚ
V PLZNI**

ISBN 978-80-85035-56-8
ISSN 1805-8906